

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ÖZEL ARŞİVLERDE GİZLİLİK, MAHREMİYET VE ERİŞİM
KISITLAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEHRA ÖZBAY

İSTANBUL 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ÖZEL ARŞİVLERDE GİZLİLİK, MAHREMİYET VE ERİŞİM
KISITLAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEHRA ÖZBAY

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ELİF YILMAZ ŞENTÜRK

İSTANBUL 2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖN SÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TABLolar.....	VI
GÖRSELLER.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç ve Hipotez.....	4
1.2. Kapsam ve Yöntem.....	5
1.3. Literatür Analizi.....	6
1.4. Araştırmanın Problemi.....	10
2. BÖLÜM: “ÖZEL”, “GİZLİLİK” VE “MAHREMİYET” KAVRAMLARI.....	11
2.1. “Özel”, “Arşiv” ve “Özel Arşiv” Kavramları.....	11
2.1.1. Özel.....	11
2.1.2. Arşiv.....	13
2.1.3. Özel Arşiv.....	14
2.2. “Gizlilik” ve “Mahremiyet” Kavramları.....	18
3. BÖLÜM: ERİŞİMDE TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	25
3.1. Erişimin Tarihi ve Teorik Boyutu.....	25
3.1.1. Mesleki Etik Kuralları.....	30
3.1.2. Erişim İlkeleri.....	40
3.1.3. Erişim ve Kısıtlamaların Yönetimine İlişkin Kılavuzlar.....	42
3.2. Uygulama Boyutu.....	44
3.2.1. Vaka Çalışmaları.....	44
3.2.2. Tanımlama Standartlarındaki Erişim Alanları.....	46
3.2.3. Yazılımlar.....	51
3.2.4. Roller ve Sorumluluklar.....	55
4. BÖLÜM: ERİŞİMDE PRATİK YAKLAŞIMLAR.....	60
4.1. Erişimin Boyutları.....	61
4.2. Erişilebilirlik.....	63
4.3. Erişimle İlgili Düzenlemeler.....	63
4.4. Arşivlere Erişim Yöntemleri.....	65
4.4.1. Fiziksel Erişim.....	68

4.4.2. Entelektüel Erişim.....	69
4.4.3. Sanal Erişim	70
4.5. Erişim Kısıtlaması Nedenleri.....	73
4.5.1. Hukuki Nedenler ve Engeller.....	75
4.5.2. Etik ve Mahremiyete Dayalı Kısıtlamalar ve Engeller	81
4.5.3. Operasyona Dayalı Kısıtlamalar ve Engeller.....	102
4.6. Erişim Kısıtlaması ve Türleri	107
4.6.1. Kullanım Kısıtlamaları.....	110
4.6.2. Erişim Kısıtlamaları	111
4.6.3. Sansür.....	113
4.6.4. Erişim Kısıtlaması Terminolojileri	114
5. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ ÖZEL ARŞİVLERDEN ÖRNEKLER	123
5.1. TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane Arşivi Orhan Şaik Gökyay Evrakı	123
5.2. Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler ve Tarihi Arşivler Jale İnan Koleksiyonu.....	127
5.3. SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Koleksiyonu ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Kutluğ Ataman) Koleksiyonu	130
5.4. Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) Arşivi Vehbi Koç Koleksiyonu	135
5.5. Orient-Institut İstanbul Traugott Fuchs Arşivi	138
5.6. Aslı Davaz Özel Arşivi.....	144
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	159
EKLER	188
EK – 1 Erişim Belirlemede Ön Hazırlık Adımları: Örnek Karar Listesi	188

ÖN SÖZ

Günümüzde özel arşivlere yönelik ilginin giderek artması, bu arşivlerin ne ölçüde erişime açık olduğu, kimlerin erişebildiği ya da erişemediği ve erişilemeyen içeriklerin hangi ölçütlere göre, kimler tarafından sınırlandırıldığı gibi pek çok soruyu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, çoğunluğu Avrupa ve Amerika kıtaları merkezli olmak üzere ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli akademik ve mesleki çalışmalar yürütülmüş; erişim kısıtlamaları, gizlilik ve mahremiyet gibi kavramların nasıl ele alınması gerektiğine dair farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Uygulamada ülkeler ve kurumlar arasında değişkenlik gösteren yöntemlere rağmen hem profesyonel hem de etik yaklaşımlar açısından öne çıkan ortak görüş; erişim kısıtlamalarının tutarlı, adil, şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde yönetilmesi gerektiğidir.

Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde aldığım Dijital Çağda Bilgi Hakları lisans dersi ve dersin öğretim üyesi Doç. Dr. Lale Özdemir Şahin sayesinde yukarıda bahsi geçen soruların farkına varmam neticesinde doğmuştur. Türkiye'de arşivcilik alanında açık erişim konusunun yalnızca akademik arşivler üzerinden ele alınması, buna karşılık gizlilik ve mahremiyet gibi erişimi doğrudan etkileyen iki temel olgunun yeterince tartışılmaması bu alanda bir boşluk olduğunu göstermiştir. Erişimle doğrudan ilişkili olan bu kavramların özel arşivler bağlamında nasıl ele alındığının incelenmesi, Türkiye'de özel arşivlerde erişim kısıtlamalarının mevcut durumunun analiz edilmesi, uluslararası örneklerle karşılaştırılması ve uygulamalardaki eksik ya da sorunlu yönlerin tespit edilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmuştur.

Lisans eğitimimden bu yana aklımda olan tez konusunu bilgisi ve deneyimiyle derinleştiren; kaynaklara, kişilere ve kurumlara ulaşmamda ve yazım sürecinde ihtiyaç duyduğum tüm akademik ve manevi desteği sağlayan danışmanım Sayın Doç. Dr. Elif Yılmaz Şentürk'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Tez sürecinde mesleki deneyimlerini ve bilgisini paylaşmanın yanı sıra tezde örnek arşiv olarak yer alması amacıyla özel arşivini de paylaşan Aslı Davaz'a; kendi kurumlarındaki uygulamaları zaman ayırıp anlatarak çalışmaya değer katan Neslihan Aracı Güler'e ve Dr. Astrid Menz'e; fikir ve öneriyle tezin gidişatına katkı sağlayan Orient-Institut Istanbul Kütüphane ekibine; süreç boyunca en küçük bilgisini, gözlemini ve yorumunu benimle paylaşarak farklı noktalara ışık tutmamı sağlayan arkadaşlarıma; ve tezle ilgili monologlarıma maruz kalan herkese teşekkür ederim.

Son olarak, tüm eğitim hayatım boyunca olduğu gibi yüksek lisans sürecimde de desteğini ve inancını her zaman yanımda hissettiğim aileme en derin şükranlarımı sunuyorum.

ÖZET

Son yıllarda özel arşivlerin hem kaynak olarak kullanımı hem de bu arşivler üzerine yapılan çalışmalar artış göstermektedir. Ancak bu çalışmaların temelini oluşturan erişim konusu, yeterince ele alınmamaktadır. Özel arşivlerde erişimi doğrudan etkileyen gizlilik ve mahremiyet kavramları ise; mesleki, kültürel, etik ve yasal boyutlarıyla birbiriyle iç içe geçmiş, değerlendirilmesi karmaşık alanlardır.

Batı ülkelerinde arşivlere erişim, mahremiyetin değerlendirilmesi ve bunun erişim politikalarına yansımaları sıkça tartışılırken, Türkiye’de bu konuda henüz sistematik bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye’de özel arşivlerin, erişim pratikleri, etik ve standart uygulamalar açısından hâlâ oldukça geride olduğu görülmektedir. Bu nedenle, etik kurallar, uluslararası vakalar, mesleki standartlar ve kuramsal yaklaşımlar temelinde yürütülecek karşılaştırmalı analizler, Türkiye’deki özel arşiv uygulamalarını geliştirmek için önemli bir zemin sunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, erişim, gizlilik ve mahremiyetin kültürel ve yasal sınırları; mesleki dernekler ve uluslararası kurumların bu konulardaki çalışmaları; arşivcilerin mesleki deneyimlerine dayanan örnekler ve geliştirilen standartlar incelenmiştir. Kuramsal yaklaşımların pratik uygulamalara nasıl yansıdığı değerlendirildikten sonra, Türkiye’den seçilen özel arşiv örnekleriyle bu yaklaşımların yerel bağlamda nasıl karşılık bulduğu ve derece uygulandığı tartışılmıştır. Her bölümde somut vakalar ve örnek uygulamalara yer verilerek anlatım güçlendirilmiş, ayrıca standartlara aykırı, etik dışı ya da profesyonel olmayan uygulamaların kurum, arşivci, araştırmacı ve bağışçı açısından doğurabileceği riskler vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Erişim Kısıtlamaları, Mahremiyet, Gizlilik, Özel Arşiv, Arşiv Etiği.

ABSTRACT

In recent years, there has been a notable increase in both the use of private archives as sources and in scholarly work focused on them. However, the issue of access, which forms the foundation of these practices, remains largely neglected. In private archives, privacy and confidentiality, which directly affect access, are complex concepts that intertwine professional, cultural, ethical, and legal dimensions.

While access to archives, the evaluation of privacy, and its reflection on access policies are frequently discussed in Western contexts, there is still no systematic study addressing these issues in Turkey. In terms of access practices, ethical standards, and professional implementation, private archives in Turkey remain considerably underdeveloped. Therefore, comparative analyses based on codes of ethics, international case studies, professional standards, and theoretical frameworks offer a crucial foundation for improving private archive practices in Turkey.

This study examines the cultural and legal boundaries of access, privacy, and confidentiality; the work of professional associations and international organizations on these issues; examples drawn from the professional experiences of archivists; and relevant standards developed in the field. After assessing how theoretical approaches are applied into practice, the study evaluates how these approaches are received and to what extent they are implemented in selected private archive cases from Turkey. Each section is supported by epitomes and real-life cases, and the potential risks posed by non-standardized, unethical, or unprofessional practices for institutions, archivists, researchers, and donors are critically discussed.

Keywords:

Access Restrictions, Confidentiality, Privacy, Private Archives, Archival Ethics.

TABLÖLAR

Tablo 1 Arşivcilik Derneklerinin Hazırladığı Mesleki Etik Kurallarda Erişim ve Mahremiyetle İlgili Maddeler.....	31
Tablo 2 Arşivlerde Erişim Kısıtlamasıyla İlgili ACRL/RMBS-SAA ve ICA Kılavuzları	43
Tablo 3 Tanımlama Standartlarında Erişim (Access) ile İlgili Alanlar	48
Tablo 4. Dalhousie Üniversitesi Kütüphaneleri Arşiv Araştırması Rehberi’nden Koleksiyonlara Erişim Tablosu.....	62
Tablo 5 Bir Arşiv İnternet Sayfası İçin Önerilen Bileşenler	71
Tablo 6 OCLC Registry of Digital Masters : Standardized Terminology for Access Restriction (STAR) Terimleri.....	118
Tablo 7 COAR Controlled Vocabularies for Repositories Erişim Hakları Terimleri	118
Tablo 8 The National Archives LCDRG Erişim Kısıtlaması Durumu Otorite Listesi	119
Tablo 9 Kanada Kütüphanesi ve Arşivi Arşiv Belgesi Kısıtlamaları ve Erişim Kodları.....	120
Tablo 10 MARC 21 – 506 Restrictions on Access Note (Erişim Kısıtlamaları Notu).....	122

GÖRSELLER

Görsel 1 Access to Memory (AtoM) Üzerine PREMIS Standartlarına Göre Erişim İzinlerinin Yapılandırılması	53
Görsel 2 Access to Memory Üzerinde DACS Şablonunun Erişim ve Yararlanma ile İlgili Unsurlar Bölümü İçin Veri Giriş Alanları	53
Görsel 3 ID Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Otomasyon Sistemi Üzerindeki Katalog Kayıt Örneği	54
Görsel 4. “Özel Arşivlere Erişimi Teşvik Eden Hükümler” 2005 ve 2024 Verileri	65
Görsel 5 Hamburger Kultur Digital Platformunda Bulunan HANSb-21450 Kodlu Malzemenin Üst Veri Alanları.....	79
Görsel 6 Memleket Gazetesi’nin “Kokain çeken iki ünlü yazar!” Başlıklı Haberi.....	84
Görsel 7 Taha Toros’un Gönderdiği Mektup ve Belgeler Listesinden Bir Örnek Kayıt.....	86
Görsel 8 “TTK, Latife Hanım’ın mektuplarını açmama kararı aldı” Açıklamalı Karikatür	91
Görsel 9 BIAA Tille Höyük Koleksiyonu PH1742 Barkodlu Malzemenin Öge Kaydı	98
Görsel 10 Görsel Malzemelerde Mahremiyet Beklentisi Grafiği	100
Görsel 11 Türk Tarih Kurumu Arşivi İnternet Sayfası	113
Görsel 12 Hamburger Kultur Digital Platformunda Bulunan HANSb-21450 Kodlu Malzemenin Üst Veri Alanları.....	119
Görsel 13 LAC Canadian Labour Congress [Multimedia] Fonunun Erişim Koşulları Listesi	121
Görsel 14 MIT Distinctive Collections Processing Manual Local Access Erişim Türleri Listesi	121
Görsel 15 Orhan Şaik Gökyay Koleksiyonu’nda Yer Alan Mektubun Tanımlama Alanları..	124
Görsel 16. Ebüziyya Ailesi Evrakının “Erişim ve Yararlandırma Koşulları” Tanımlama Alanı	125
Görsel 17 İSAM Kütüphane Arşivi “Erişim” Tanımlama Alanı	126
Görsel 18 JALBIO0400901 Barkodlu Malzemenin Sadeleştirilmiş Öge Kaydı	128
Görsel 19 JALBIO0400901 Barkodlu Malzemenin Tam Öge Kaydı	129
Görsel 20 SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Fonunda bulunan SPC0280102 Kodlu Malzemenin Çevrimiçi Kaydı	132
Görsel 21 SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Fonunda bulunan SPC0280102 Kodlu Belgenin Tam Öge Kaydı	132

Görsel 22 SALT Araştırma Arşivi Kutluğ Ataman Fonunda yer alan ATAW213 Kodlu Malzemenin Çevrimiçi Kaydı	133
Görsel 23 SALT Araştırma Arşivi Kutluğ Ataman Fonundan ATAW213 Kodlu Belgenin Tam Öge Kaydı	134
Görsel 24 Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi Vehbi Koç Koleksiyonu Katalog Tarama Sonuçları	136
Görsel 25 Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi Vehbi Koç Koleksiyonu V123 Kodlu Belgenin Katalog Kaydı	137
Görsel 26 aDIS Yazılımının Tanımlama Alanlarında Erişim Kısıtlaması Türleri	141
Görsel 27 Kalliope Toplu Kataloğunda Traugott Fuchs Arşivinden III/2/1528 Etiketli Mektuba Ait Tanımlama Bilgisi	142
Görsel 28 Aslı Davaz Özel Arşivinde Yer Alan Sophia Smith Collection Belge Fotokopilerinin Arka Sayfası	146
Görsel 29 Aslı Davaz Özel Arşivinde Yer Alan Erişim Kısıtlaması Uygulanmış Malzemelere Ait Tanımlama Alanları	147

KISALTMALAR

AACR: Anglo-American Cataloguing Rules

ACRL: Association of College and Research Libraries

APPM: Archives, Personal Papers, and Manuscripts

AtoM: Access to Memory

BBY: Bilgi ve Belge Yönetimi

BIAA: British Institute at Ankara

CC: Creative Commons

COAR: Confederation of Open Access Repositories

DACS: Describing Archives: A Content Standard

DC: Dublin Core

EAC: Encoded Archival Context

EAD: Encoded Archival Description

FBI: Federal Bureau of Investigation

FSEK: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu

GND: Gemeinsame Normdatei (Ortak Konu Başlıkları Dizini)

HAEU: Historical Archives of the European Union

HIPAA: Health Insurance Portability and Accountability Act

IASA: International Association of Sound and Audiovisual Archives

ICA: International Council on Archives

ISAD(G): General International Standard Archival Description

ISDIAH: International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings

KEKBMV: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

KVKK: Kişisel Verileri Koruma Kurumu

LAC: Libraries and Archives Canada

LoC: Library of Congress

MAD: Manual of Archival Description

MARC: Machine-Readable Cataloging

MIT: Massachusetts Institute of Technology

MODS: Metadata Object Description Schema

NARA: National Archives and Records Administration

OCLC: Online Computer Library Center

OII: Orient-Institut Istanbul

RAD: Rules for Archival Description

RBMS: Rare Books and Manuscripts Section

SAA: Society of American Archivists

STAR: Standardized Terminology for Access Restriction

TDV İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜSTAV: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

VEKAM: Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Arşive giren her şey, arşivlenmekle yazgılı olanlardır: bir market fişi, yıl sonu karnesi, konser bileti, aşk mektubu ya da bir günlük. Bu ve benzeri birçok malzeme, bireysel hafızanın izlerini taşıyan bellek kayıtları olarak özel arşivlerin temel bileşenlerini oluşturur. Gündelik aktiviteler sonucunda meydana gelen bu malzemelerden oluşan özel arşivler ise bütün olarak ele alındıklarında toplumsal hafızayı meydana getirir.

19. yüzyılın sonlarına kadar tarih yazımı, büyük ölçüde devlet arşivlerine dayanıyor ve genellikle resmî belgeler üzerinden şekilleniyordu.¹ Sivil tarihin yazımı için gerekli malzemenin devlet arşivlerinde yer almaması nedeniyle sıradan vatandaşın hikâyesi uzun süre göz ardı edilmiştir. Ancak 1920’lerde başlayan; tarihin yalnızca siyasi ve askeri olaylarla sınırlı olmadığını savunan tarih yazıcılığı ekolü öncülüğünde, alt sınıfların, marjinalleştirilmiş ve dezavantajlı grupların, işçilerin ve sıradan vatandaşın yaşam deneyimlerini barındıran özel arşivler, tarihçiler için yeni ve değerli bir kaynak olarak önem kazanmıştır. Bu bağlamda, özel arşivler yalnızca devlet arşivlerini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda feminist, postkolonyal, yerel ve toplumsal bellek çalışmaları gibi alternatif tarih yazımına da kaynaklık etmektedir.

Köklü bir arşivcilik geleneğine sahip olan Türkiye’de özel arşivlerin hem kurum olarak hem de malzeme olarak toplum nezdinde önem kazanması oldukça yenidir. Arşiv malzemeleri kullanılarak hazırlanan ve son dönemde sayıları artan arşiv sergileri dikkatlerin bu alana yönelmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Profesyonel boyutuyla değerlendirildiğinde, özel arşiv alanında hizmet veren kurumlar ve özel arşiv koleksiyonları özellikle Avrupa’daki benzerleriyle karşılaştırıldığında nitelik ve nicelik bakımından henüz olması gereken konumda değildir. Özel arşivlerin işleyiş süreçlerinin kurumlararası farklılık göstermesi öngörülebilir bir durumdur ancak uluslararası standartların ve pratiklerin takip edilmediği, şeffaf olmayan pasif bir kurumsal işleyiş, arşivi bir depo olmaktan ileriye götürmemektedir. Özel arşiv koleksiyonunun/malzemesinin kurumun bünyesine dahil edilmesinden tanımlanmasına kadar yapılan tüm işlemler malzemeyi anlamlandırmak ve korumak içindir. Bu noktadan sonra gelen ve belgelerin birer kaynağa dönüşebilmesi için en önemli unsur, koleksiyonu araştırmacılara istifadesine sunmaktır. Malzemeyi erişime açma aşamasında hem arşivcileri hem bağışçıları

¹ Randolph Head. “Context(s) of the Archive: Regimes of archiving and historiography since the late Middle Ages”. *Boletim do Arquivo da Universidade de Coimbra* XXXVIII/1 (2025): s. 89-112.; Terry Cook. “What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas since 1898 and the Future Paradigm Shift”. *Archivaria* 43 (1997): s. 17-63.

hem de araştırmacıları bazen karşı karşıya bazen de yan yana getiren ince çizgi ise mahremiyet ve gizlilikle ilgili hususlardır. Bu tezde, özel arşiv malzemeleri, “sisli” bir alan olarak tanımlanabileceğim mahremiyet ve gizlilik olguları bağlamında ele alınarak arşiv malzemesine yansımaları, kurumlararası uygulama farklılıkları, bunların nedenleri, arşivci-bağışçı-araştırmaçı üçgeninde yarattığı çıkmazlar, ikilemler ve çözüm önerileri ele alınacaktır. Tezin kapsamı dolayısıyla her ne kadar hem felsefi hem de yasal argümanlara değinilecekse de araştırmanın odak noktası bu olguların teoride ele alınış biçimleri ile gerçek uygulamalar arasındaki farklılıklardır.

Bu tezin Giriş başlıklı birinci bölümünde çalışmanın amacı ve hipotezi aktarılmaktadır. Kapsam ve Yöntem başlığında çalışmanın içeriğı, sınırları ve ele aldığı konulara ek olarak izlenen yöntem belirtilmektedir. Arşivlerde gizlilik, özel arşivlerde mahremiyet, arşivcilikte mesleki etik, erişimin teorik boyutu gibi konularda çoğunlukla Amerika ve Avrupa’da yayımlanmış akademik makalelerin, kitapların ve ilgili kılavuzların değerlendirmesi literatür analizinde okuyucuya sunulmuştur. Araştırmanın özel arşivlerdeki gizlilik ve mahremiyet uygulamalarının standart bir çerçevede yürütölmemesi, erişim politikalarının şeffaf olmaması ve arşivcilerin mesleki etik sorumluluklarının belirsizliğı gibi problemleri; bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan ve çalışmaya yön veren özel arşivlerde gizlilik ve mahremiyet olgularının teorik yaklaşımlar ile uygulamalardaki yansımaları arasındaki farklar nelerdir, bu farkların sebepleri ve sonuçları nelerdir? araştırma sorularına yine Giriş başlığında yer verilmiştir.

İkinci bölümde tez başlığını oluşturan “özel”, “arşiv”, “gizlilik” ve “mahremiyet” kavramlarının hem gündelik hem de mesleki boyutları ele alınmakta, ulusal ve uluslararası bir terminoloji değerlendirmesi yapılmaktadır. *Özel*, en geniş kapsama sahip kavram olarak, temel anlamıyla “kişiyeye ait, hususi” olanı ifade eder.² *Gizli*, kökeni itibarıyla saklamak fiiliyle ilişkilidir ve hem yasal hem de öznel sebeplerle başkalarıyla paylaşılması istenmeyen ya da belirli kişilerle sınırlandırılmış bilgileri tanımlar.³ *Mahrem* ise benzer şekilde paylaşımı sınırlandırılmış alanlara işaret etmekle birlikte sosyokültürel normlardan da beslenerek daha çok manevi, ahlaki ve dini bir bağlam içerir.⁴ Gelişen teknolojiyle toplumun dönüşen gizlilik ve mahremiyet algısı bu kavramlar arasındaki sınırları bulanıklaştırırken özel alanlarda üretilen özel arşiv malzemesinin gizlilik ve mahremiyet değerlendirmesi de mesleki açıdan tartışılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

² “Güncel Türkçe Sözlük”. <http://sozluk.gov.tr> [Erişim tarihi: 01 Mayıs 2025]

³ Nişanyan Sözlük. “gizle[mek]”. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/gizle-> [Erişim tarihi: 01 Mayıs 2025]

⁴ Salim Ögüt. “Mahrem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahrem> [Erişim tarihi: 01 Mayıs 2025]

Çalışmanın üçüncü bölümünde, bilgiye ve arşiv malzemesine erişimin tarihsel gelişimi ile birlikte arşivlerde gizlilik, mahremiyet, erişim ve erişim kısıtlamalarına ilişkin kuramsal ve uygulamalı yaklaşımlar ele alınmıştır. Özel arşivler ekseninde gizli ve/veya mahrem olarak değerlendirilen malzemelerin nasıl yönetilmesi gerektiği, erişim kısıtlamalarının nasıl uygulanacağı ve bu konudaki meslek etiğine dair çeşitli mesleki dernek ve vakıflar tarafından hazırlanan ilke, kural, standart ve vaka analizlerine yer verilmiştir. Böylece yalnızca kuramsal çerçeve değil, uygulamaya ilişkin yaklaşımlar da değerlendirilmiştir.

Erişim başlıklı dördüncü bölümde, arşivlere erişimin farklı boyutları ve bunlara etki eden faktörler değerlendirilmiş; buradan hareketle, özel arşiv koleksiyonlarına uygulanan erişim kısıtlamalarına yol açan nedenler ile dolaylı olarak erişimi sınırlandıran sosyal, yasal ve organizasyonel engeller ele alınmıştır. Bölümün devamında bu erişim kısıtlamalarının türleri ve kısıtlamaların arşiv tanımlamalarına nasıl yansıtılması gerektiği hususunda farklı otoritelerin hazırladığı standart terminolojilere yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, Türkiye’den farklı organizasyon yapılarına sahip kurumlardan seçilen özel arşivler ve bir müstakil arşiv örneği üzerinden, bu arşivlerde gizli ve/veya mahrem nitelikte değerlendirilebilecek malzemeler, bu malzemelere yönelik arşivsel tanımlamaların uygulanma biçimleri, önceki bölümlerde ele alınan standartlarla uyumlulukları ve aralarındaki nüanslar incelenmiştir. Ek olarak, özel arşivlere ve erişim kısıtlaması bulunan içeriklere yönelik olarak uygulanan farklı erişim pratiklerine örnekler sunulmuştur. Türkiye’de erişim kısıtlaması söz konusu olduğunda çoğunlukla standartların dışına çıkıldığı, uluslararası kabullerin, kararların göz ardı edildiği ve uygulanan erişim politikalarının sürdürülebilir olmayışı örneklerle ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan altıncı bölümde, mesleki etik, politikalar, standartlar, erişimin önündeki engeller ve kısıtlamalara neden olan faktörler, arşivci ve arşiv kurumu perspektifinden ele alınmaktadır. Bu bağlamda, arşivcinin ve kurumun mesleki ve toplumsal sorumlulukları vurgulanırken her iki tarafın da hassas içerikli malzemelerin yönetiminde karşılaşılabileceği zorluklar ve bu zorluklara potansiyel çözüm önerileri sunulmaktadır.

Bilgi ve belge yönetimi literatüründe gizlilik ve mahremiyet konusu çoğunlukla kamu arşivleri, belge yönetimi sistemlerinde gizlilik dereceli belgeler ve erişim bağlamında çalışılmıştır. Türkiye’deki arşivcilik literatürü incelenmiş, özel arşiv malzemelerinin gizlilik ve mahremiyet açısından değerlendirildiği ve erişim kısıtlamalarına yansımalarının ele alındığı müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bilgi ve belge yönetimi literatüründe gizlilik ve mahremiyet konuları genellikle kamu arşivleri, belge yönetim sistemlerindeki gizlilik dereceli belgeler çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye’deki arşivcilik literatürü incelendiğinde ise, özel arşiv malzemelerinin gizlilik ve mahremiyet bağlamının değerlendirildiği ve erişim kısıtlamalarına yansımalarının ele alındığı müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır.

1. 1. Amaç ve Hipotez

Tarihçilerin ve tarih üzerine çalışan herkesin bildiği üzere her ne kadar teorik olarak tarih anlatısının tarafsız olması ümit edilse de tarih yazımında ideolojinin rolü ve etkisi kaçınılmazdır. Geniş bir perspektiften bakıldığında, tarih yazımında tarafsızlık ilkesinden sorumlu olan tek kişi ise yazar/tarihçi/araştırmacı değildir. Tarihe kaynaklık eden arşiv malzemeleri noktasından bakıldığında, bu malzemeleri yöneten kurumlar ve malzemeleri işleyen arşivcilerin de birçok açıdan bilinçli ve duyarlı olmaları beklenir. Bu bağlamda arşiv malzemelerinin doğru şekilde düzenlenmesi, tanımlanması ve erişime açılması kritik adımları oluşturur. Bu adımların hepsinde arşiv süreçleri gizlilik ve mahremiyet boyutları bakımından ele alınmalı ve belirli politikalar ile etik kurallar çerçevesinde süreç ilerletilmelidir.

Bu çalışmanın amacı; özel arşivlerdeki gizlilik ve mahremiyet uygulamalarının teorik yaklaşımlar ve mesleki etik kurallarla ne ölçüde örtüştüğünü incelemek, özel arşivlerin gizlilik açısından değerlendirmek ve uygun arşiv pratiklerinin geliştirilmesi için mevcut literatür eksikliğine katkı sağlamaktır. Öte yandan bu çalışmada yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkan tespitler ışığında, arşivlerin belirli bir politika çerçevesinde hareket etmediği takdirde kurumun karşı karşıya kalabileceği toplumsal ve yasal riskler ile sosyal sorumluluklar gibi unsurlar göz önüne alınarak, özel arşiv kurumlarının ve arşivcilerin dikkatini bu olgular üzerine çekerek farkındalık oluşturulması ve yeni bir tartışma alanı yaratılması amaçlanmaktadır. Literatür taraması sırasında incelenen, çoğunluğu İngiltere, Amerika ve Avusturalya’da yayımlanmış olan yurtdışı kaynaklı eserlerde ve bilimsel toplantıların çıktılarında arşivlere erişim konusunun sık sık gündeme geldiği görülmüştür. Türkiye’de ise arşivlere erişim konusu etik, gizlilik ve kısıtlamalardan ayrı olarak yalnızca kamu arşivlerinin erişime açılması üzerinde az sayıda ve konunun yalnızca teorisine odaklanan çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışmanın başlıca hedefi, özel arşivler üzerinde çalışan arşivcilerin dikkatini etik ve mahremiyet konularına çekmektir. Bu hedef doğrultusunda adı geçen konuların hangi kriterlere göre ele alındığı, yerli ve yabancı örnek arşivler üzerinden örneklendirilmiştir. Bu tez çalışmasının bir diğer hedefi ise erişim kısıtlaması uygulamalarının teorik ve pratik olarak nasıl

hayata geçirilmesi gerektiğiyle ilgili bir yol haritası sunmaktır. Başta arşivcilerin bu konudaki farkındalıklarının artması, meslek hayatlarında rastladıkları olayları etik ve mahremiyet kavramları üzerinden değerlendirmelerini sağlayacak ve belki de Amerika’da örnekleri bulunan arşivlerde vaka analizi çalışmaları Türkiye’de de üretilmeye başlayacaktır.

1.2. Kapsam ve Yöntem

Bu çalışma, kapsamı ve amacı göz önünde bulundurularak “insana dair olgu ve olayların, kendi bağlamından kopmadan ve derinlemesine anlaşılmasını sağlayan” nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülmüştür.⁵ Tez konusunun malzemesini oluşturan içeriklerin sınırlı sayıda olması nedeniyle coğrafi ya da kronolojik bir sınırlama getirilmemiştir. Çalışmada, ilerleyen bölümlerde bahsedilecek olgulara açıklık getirmek için ilk aşamada, konuyla ilgili içerikleri barındıran bilimsel makale, kitap bölümü, kitap ve tezler analiz edilmiştir. İncelenen kaynaklar yalnızca arşivcilik alanında çalışan meslek profesyonellerin değil, aynı zamanda tarihçiler ve araştırmacılar tarafından kaleme alınan çalışmaları da kapsamaktadır. Özellikle gizlilik ve mahremiyet konularının çeşitli tarihsel araştırma alanlarının ve araştırmacının çerçevesinden ele alındığı bu kaynaklar, teze farklı bir bakış açısı kazandırmak amacıyla destekleyici materyaller olarak dahil edilmiştir.

Metin analizleriyle beraber mesleki kuruluşların hazırladığı case study (vaka analizi) çalışmaları ve uluslararası düzenlemeler de incelenmektedir. Literatür analizi, dünyadan ve Türkiye’den erişim kısıtlaması uygulanan özel arşiv koleksiyonlarının çevrimiçi veri tabanlarından alınan somut örneklerle desteklenmiştir. Arşiv veri tabanlarından alınacak örnekler, uluslararası tanımlama standartlarıyla karşılaştırılacak ve erişim kısıtlamalarının bu standartlara uygunluğu değerlendirilecektir. Ayrıca, özel arşivlerde gizlilik ve mahremiyetin nedenleri ve bu kısıtlamaların malzemenin tanımlanmasına nasıl etki ettiği incelenerek, Türkiye’deki uygulamalar ile uluslararası uygulamalar arasındaki farklılıklar ve mesleki etik kurallarına uygunlukları ele alınacaktır. Özel arşivler, resmi olmayan arşivler olarak kabul edilmektedir. Gizlilik ve mahremiyetin ise özel arşiv türlerinden en çok şahıs ve aile arşivlerinde gündeme gelmesi nedeniyle bu çalışmanın kapsamında ağırlıklı olarak şahıs ve aile arşivlerine yer verilmiş, bulunabilen kurumsal arşiv örnekleri de çalışmaya dahil edilmiştir. Bu tez çalışmasında İstanbul ve Ankara merkezli kurumlardan TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, SALT Araştırma Arşivi, Koç Üniversitesi Suna Kıraç

⁵ Aktaran Ali Baltacı, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* 5/2 (2019): s. 370.

Kütüphaneleri – VEKAM Arşivi ve Orient Institut Istanbul Arşivi incelenmiştir. Bu kurumlara ek olarak, henüz bir kuruma bağışlanmamış olan Aslı Davaz Özel Arşivi de değerlendirmeye dahil edilmiştir. Bu arşivlerin tercih edilmesinin sebebi başta arşivcilik uygulamaları açısından örnek teşkil eden ve araştırmacıların yoğun olarak kullandığı arşivler olmalarıdır. Söz konusu her bir arşiv, tez kapsamında farklı boyutlarla ele alınmıştır: TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi’nde bir malzeme türü olarak mektupların aidiyeti ve göndericinin mektup üzerindeki paylaşım rızası; Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi’nde hassas malzemelerin içeriğinin tanımlanması; SALT Araştırma Arşivi’nde telif hakları ve dini kurumların malzemelerinde mahremiyet; VEKAM Arşivi’nde erişim kısıtlaması bilgilendirmeleri ve kısıtlama türleri; Orient Institut Istanbul Arşivi’nde arşiv kurumu ile bağışçı/varis arasındaki ilişkinin ve arşivin kültürel aidiyetinin erişim pratiklerine etkileri; Aslı Davaz Özel Arşivi’nde ise özel arşiv üreticisinin malzemenin mahremiyeti üzerindeki etkileri incelenmiştir.

1.3. Literatür Analizi

Yapılan literatür taramasında, arşivcilik, bilgi ve belge yönetimi, kütüphanecilik ve tarih yazım literatürü göz önüne alındığında bu konu üzerine diğer meselelere oranla daha az çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Makalelerin büyük çoğunluğu Amerika ve Avrupa merkezli başlıca arşivcilik dergileri olan *The American Archivist*, *Archival Science* ve *Archives and Manuscripts* dergilerinde yayımlanmıştır. Uluslararası literatürde 1920’lerde gündeme gelen kamu arşivlerinin erişime açılması konusu, ilerleyen yıllarda dönüşüm geçirerek bu arşivlerdeki hassas içerikli malzemelerin yönetiminde gizlilik ve mahremiyet boyutunun yasal ve kültürel perspektiflerinin tartışıldığı bir noktaya evrilmiş⁶, erişim süreçlerinin yönetimiyle ilgili birbirine zıt yaklaşımlar geliştirilmiştir. Mark A. Greene, Denis Meissner gibi isimler fazla temkinli davranmanın ve arşiv süreçlerini uzun yıllara yayarak ilerletmenin erişimi ve araştırmayı engellediğini savunmaktadır. Bu nedenle iş yükünü artırdığı ve süreci verimsizleştirdiği gerekçesiyle malzeme bazlı (item level) gizlilik değerlendirmesinin eleştirildiği, kullanıcı odaklılığın ön planda olduğu “More Product, Less Process” (MLPL) yaklaşımı geliştirmiştir.⁷ Bu yaklaşım, arşiv süreçlerini mükemmeli yakalamayı amaçlamadan, kullanılabilirliği hedefleyerek en düşük maliyetle en hızlı şekilde gerçekleştirmeyi ve

⁶ Raymond Geselbracht. “The Origins of Restrictions on Access To Personal Papers at the Library of Congress and the National Archives” *The American Archivist* 49/2 (1 Nisan 1986); Peter Bauer. “Handle with Care: Post-Secrecy Archive Records as Cultural Heritage.”. İçinde *(Un)Contested Heritage: Archives, Museums and Public Places*, (2023).; Susan C. Lawrence. *Privacy and the Past: Research, Law, Archives, Ethics*. (Rutgers University Press, 2016).

⁷ Mark A. Greene ve Dennis Meissner. “More Product, Less Process: Revamping Traditional Archival Processing”. *The American Archivist* 68/1 (Sonbahar/Kış 2005): s. 208-263.

kullanıcının daha fazla malzemeye erişmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşıma zıt şekilde Robert S. Cox, erişime açılacak malzemenin niceliğine odaklanmanın ve bir bağlam sunmamanın kullanıcının zararına olacağını savunur ve arşivcinin bir araştırmacı gibi düşünerek malzemeyi maksimum şekilde işlemesi gerektiğini ifade eder.⁸

Erişim süreçlerini ve erişim kısıtlamalarının başlıca nedeni olan gizlilik ve mahremiyet konuları ise Elena S. Danielson, Menzi L Behrnd-Klodt, Michelle Caswell, Richard J. Cox gibi isimler tarafından kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Bu isimler arşiv malzemelerinin gizlilik değerlendirmesinin ülkeler, milletler, dinler arasındaki yasal ve kültürel farklılıklardan dolayı genellenmesi oldukça zor bir konu olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu sebepten dolayı Erişimde Pratik Yaklaşımlar bölümünde konuyla ilgili ulusal vakaların izi sürülmüş, olabildiğince yerel arşivler aktarılmaya çalışılmıştır. Bu yazarlarla birlikte birçok arşivci, hassas içerikli malzemeyle başa çıkma deneyimlerini tüm meslektaşlarına örnek olması açısından makale olarak yayımlamıştır.⁹ Bu deneyimlere ek olarak çeşitli ulusal ve uluslararası mesleki dernek kuruluşları tarafından, arşivcilerin arşiv süreçlerini geliştirirken başvurabileceği çeşitli etik kurallar, kararlar, rehberler ve standartlar hazırlanmıştır. Bunlardan bazıları International Council on Archives'ın *Principles of Access to Archives* (Arşivlere Erişimin İlkeleri) ve *Technical Guidance on Managing Archives with Restriction* (Kısıtlamalı Arşivlerin Yönetimi İçin Teknik Kılavuz) ile Society of American Archivists'in *ACRL/RBMS-SAA Guidelines on Access to Research Materials in Archives and Special Collections Libraries* (Arşiv ve Özel Koleksiyon Kütüphanelerinde Araştırma Malzemelerine Erişim Kılavuzu) ve *Code of Ethics for Special Collections Librarians* (Özel Koleksiyon Kütüphanecileri için ACRL Etik Kuralları)'dır. Bu kaynaklarda da arşiv malzemelerinde gizlilik ve mahremiyet söz konusu olduğunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair tavsiyeler yer almaktadır. Kaynakların hiçbirinin Türkçeye çevrilmemiş olmasının da altı çizilmelidir. Söz konusu kaynakların Batı ülkeleri merkezli kuruluşlarca geliştirilmiş olması, diğer coğrafyalardaki kültürel hassasiyetlerin ve yerel arşiv uygulamalarının yeterince dikkate alınmaması gibi bir sorunu da beraberinde getirmektedir.

⁸ Robert S. Cox. "Maximal Processing, or, Archivist on a Pale Horse." *Journal of Archival Organization* 8/2 (2010): s. 134-148

⁹ Valerie Harris ve Kathryn Stine. "Politically Charged Records: A Case Study with Recommendations for Providing Access to a Challenging Collection." *The American Archivist* 74/2 (2011): s. 633-651.; Judith Schwarz. "The Archivist's Balancing Act: Helping Researchers While Protecting Individual Privacy." *The Journal of American History* 79/1 (1992): s. 179-189. ; Joe Moran. "Private Lives, Public Histories: The Diary in Twentieth-Century Britain." *Journal of British Studies* 54/1 (2015): s. 138-62.; Irina Paperno, "What Can Be Done with Diaries?" *The Russian Review* 63/4 (2004): s. 561-73.; Sonia Yaco. "Balancing Privacy and Access in School Desegregation Collections: A Case Study." *The American Archivist* 73/2 (2010): s. 637-668; Diane E. Kaplan. "The Stanley Milgram Papers: A Case Study on Appraisal of and Access to Confidential Data Files." *The American Archivist* 59/3 (1996): s. 288-297.

Türkçe arşivcilik literatürü incelendiğinde arşivlere erişim konusunun uzun süre yalnızca bir arşiv süreci olarak ele alındığı göze çarpmaktadır. “Açık erişim” ve “arşivin erişilebilirliği” hususlarında yazılmış makalelerin birçoğu yüksek öğretim kurumlarına ait kurumsal akademik arşivlerle ilgilidir. Arşivlere erişimin bir iş sürecinden ziyade bir yaklaşım sorunu olarak ele alındığı en önemli çalışma Varol Saydam’ın “Türkiye’de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları” başlıklı doktora tezidir.¹⁰ Saydam, çalışmasında Türkiye’de özel arşivlerin bulunabilirliği bağlamında erişim sorunlarına dikkat çekerken, kurumların standart dışı uygulamalarından kaynaklı olarak bir özel arşiv toplu kataloğu geliştirilemediğini vurgulamaktadır. Bir demokratikleşme adımı olarak bilgi edinme hakkının arşivlere erişimle ilişkisi ve çeşitli ulusal örnekler ise Oğuz İcimsoy tarafından incelenmiştir.¹¹ Erişimle ilgili Burçak Şentürk’ün “Arşivlerde Erişim ve Standartlaşma: Türkiye İçin Öneri” başlıklı kitap bölümünde çeşitli erişim standartları dikkate alınarak kamu arşivleri bağlamında Türkiye için bir erişim standardı önerisi hazırlanmıştır.¹² Şahıs arşivleri üzerinde çalışan Neslihan Aracı Güler, çalışmalarında şahıs arşivlerinde gizliliğin ihtiyatla ele alınması gerektiğini ve üreticinin itibarının korunmasının mesleki etik boyutunu vurgulanırken şahıs arşivlerine erişimin farklı boyutlarını da incelenmiştir.¹³ Devlet Arşivleri Başkanlığı’nın yayımladığı “Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar” başlıklı kitapta erişim sınırlamaları konuları devlet ve kamu arşivleri üzerinden incelemiş, özel arşivlerde erişim sınırlamasına yalnızca bağışçının talep ettiği ve/veya telif hakkı nedeni kısıtlamalar olarak değinilmiştir. Gizlilik konusu ile yine devlet, kamu arşivleri özelinde gizlilik dereceli belgeler üzerinden ele alınmış, özel arşivlerdeki malzemelerin gizliliği, mahremiyeti ve mesleki etik nedeni erişim kısıtlamalarıyla ilgili bir inceleme bulunmamaktadır.¹⁴

Literatür taramasında üzerinde durulan bir diğer önemli nokta, araştırmada önceliğin kamu ve özel arşivlere erişim sorunlarının arşivcilik prosedürleri açısından ele alınmasıdır. Bununla birlikte, arşivlere erişimde zorluk yaşayan ve bu durumu akademik çalışmalarında dile getiren, başta tarihçiler olmak üzere farklı disiplinlerden araştırmacıların; hangi malzeme türlerinde, ne tür erişim engelleriyle karşılaştıkları da kullanıcı perspektifi kazandırmak

¹⁰ Varol Saydam, “Türkiye’de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022).

¹¹ Ahmet Oğuz İcimsoy, “Demokrasinin Olmazsa Olmazı Bilgi Edinme Hakkı Kanunları”. *Arşiv Dünyası* 4 (Ağustos-Eylül 2004): 3-4.

¹² Burçak Şentürk, “Arşivlerde Erişim ve Standartlaşma: Türkiye İçin Öneri”. İçinde *Kamusal Alan Olarak Bilgi Merkezleri ve Yenilikçi Yaklaşımlar*. ed. Özgür Külcü, Tolga Çakmak, Şahika Eroğlu. (İstanbul: Hiperyayın, 2017): s. 201-220.

¹³ Neslihan Aracı, “İstanbul’daki Bilgi ve Belge Merkezleri’nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2010).; Neslihan Aracı Güler, “İstanbul’daki Bilgi ve Belge Merkezleri’nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme”. İçinde “*Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*”, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017): 13-130.

¹⁴ Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, Alparslan Başar. *Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar*. (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021).

amacıyla değerlendirilmiştir. Ek olarak belirtmek gerekir ki, bir kurumun bünyesine dahil edilmediği, edilemediği için erişilemeyen birçok özel arşiv bulunmaktadır. Dönüştürülmek üzere satılan, el değiştiren, kaybolan ve/veya imha edilen bu koleksiyonlar da erişim engellerinin farklı bir boyutunu oluşturur. Ancak çalışma kapsamında arşiv kurumlarında uygulanan erişim kısıtlamaları değerlendirildiği için bu vakalar dahil edilmemiştir. Bu alanda kapsamlı çalışmalar yürüten Rıfat N. Bali, matbu, yazma eserler, terekeler, kamu arşivleri ve özel arşivlerin uğradığı tahribatı birçok örnek vaka üzerinden ortaya koymaktadır.¹⁵ Arşive intikal edemeyen koleksiyonlar hususunda kadın arşivlerine de değinilmelidir. Nitekim kadın arşivleri, uzun yıllar yalnızca Türkiye’de değil tüm dünyada ailevi ve/veya toplumsal baskılar ve erkek hegemonyasındaki geleneksel arşivcilik uygulamaları nedeniyle saklı kalmış, sansüre ve belge kaybına uğramıştır.¹⁶ Bu çerçevede başta kadın arşivleri olmak üzere yetersiz temsil edilmiş toplulukların arşivleri, gizlilik ve erişim kısıtlamaları, kadın merkezli arşivcilik ve radikal empati perspektifinden değerlendirilerek örneklerle aktarılacaktır.

Türkçe arşivcilik literatürünün geneline bakıldığında özel arşivlere erişimdeki kritik eksikliklerin ve standart dışı uygulamalarındaki sorunun ciddiyetinin henüz farkına varılmadığı, ya da göz ardı edildiği, dolayısıyla da bu sorunlara teorik ve pratik çözüm önerileri geliştirilmediği görülmektedir. Ek olarak, sahada çalışan arşivcilerin bu konulardaki görüşlerini ve deneyimlerini literatüre kazandırmamaları sebebiyle literatürün hep teorik düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar erişim ve kısıtlamalarla ilgili farkındalık bulunsun da etik, mahremiyet ve organizasyonel temelli erişim kısıtlamalarına kapsamlı şekilde değinilmemiştir. Uluslararası örneklerle karşılaştırıldığında, Türkiye’de arşivcilik ve gizlilik hakkı alanlarındaki mevcut yasal düzenlemelerdeki eksiklikler, özel arşivlerin düzenlenmesi ve hassas içerikli malzemelere erişimin kontrolünü arşivci açısından daha da zorlu kılmaktadır. Dolayısıyla hem yasal düzenlemelere zemin hazırlaması hem de bu sorunlara çözüm önerileri getirilebilmesi için mevcut literatürün geliştirilmesi ve mesleki kuruluşların rehber niteliğindeki yayınlarının Türkçeye kazandırılması en acil ihtiyaçların başında gelmektedir.

¹⁵ Rıfat N. Bali. *Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü – Hurdaya (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrak-ı Metrukeler, Arşivler*. (İstanbul: Libra Kitap, 2014); Rıfat N. Bali. *Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü - Hurdaya (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrak-ı Metrukeler, Arşivler - II*. (İstanbul: Libra Kitap, 2020); Rıfat N. Bali. *Mazide Kalmış Sahaflar, Koleksiyonerler (S)Atılmış Arşivler, Evrak-ı Metrukeler*. (İstanbul: Libra Kitap, 2021).

¹⁶ Aşlı Davaz Mardin. *Bir Kadın Arşivini Okuma Denemesi: Necile Tevfik Arşivi, Açıklamalı Kataloğu (1924-1954)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019). ; Aşlı Davaz Mardin. *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

1.4. Araştırmanın Problemi

Bir kamu arşivine göre yükümlülükleri ve işleyişi daha esnek olsa da toplumsal belleği oluşturan özel arşivlerde malzemeye erişim süreçleri daha şeffaf ve standart olmalıdır. Ancak dünyada, bilhassa Türkiye’de gizlilik ve mahremiyet gibi endişelerden dolayı özel arşiv koleksiyonlarındaki malzemeler herhangi bir bilgilendirme yapılmadan ve uygun bir prosedür takip edilmeden erişime kapatılmaktadır. Arşive bağış ya da satın alma yoluyla dahil edilen koleksiyonda hangi malzemenin mahremiyet sınırlarına girdiği ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiği kuruma, yöneticiye ve bunların siyasal, dini, kültürel aidiyetlerine göre değişkenlik göstermektedir. Gerekçeli ya da gerekçesiz erişim kısıtlamalarının uygun¹⁷ şekilde uygulanmaması, koleksiyonun kapsamı ve hangi malzemelere erişimin kısıtlandığı gibi bilgilerin araştırmacılara sunulmaması nedeniyle yapılan araştırmaları, dolayısıyla da tarih yazımını etkileyecek bir dizi zincirleme reaksiyon oluşturmaktadır. Bu tarz uygulamalar, yalnızca bulanık bir erişim politikası oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda kurumun kamu nezdinde güvenilirliğini sarsarak itibarını da zedeleyebilir. Bu çalışmada, dünyadan ve Türkiye’den çeşitli kurumlardan örneklerle sürecin nasıl ele alınabileceği incelenmiştir.

Araştırmanın soruları;

Araştırmamın altı adet sorusu bulunmaktadır. Bu sorular hem kavramlar hem de pratikteki uygulamalar düşünülerek ortaya konulmuştur.

1. Gizlilik ve mahremiyet kavramları arasındaki fark nedir? Bu fark özel arşiv malzemelerine nasıl yansımaktadır?
2. Mesleki kuruluşların hazırladığı kaynaklarda arşivlere erişim nasıl ele alınmıştır?
3. Özel arşivlere ve özel arşivlerdeki hassas içerikli malzemelere erişimle ilgili özel bir yaklaşım mevcut mudur?
4. Özel arşiv malzemelerine uygulanan erişim kısıtlamasına yol açan nedenler ve engeller nelerdir?
5. Farklı erişim kısıtlamaları için standart bir uygulama ve terminoloji bulunmakta mıdır? Var ise Türkiye’de yapılan uygulamalar bu standart ve önerilere ne kadar uygundur?
6. Özel arşivlerde hassas içerikli malzemelerin yönetimiyle ilgili arşivciye ve arşiv kurumuna düşen sorumluluklar nelerdir?

¹⁷ Sözü edilen uygulamalar için ‘doğru’ yerine ‘uygun’ sıfatının kullanılmasının nedeni; bu konudaki literatürün de ortak görüşü olan, söz konusu hassas koleksiyonlarda her zaman doğrunun, standardın uygun olanla denk düşmemesi, vaka özelinde alternatifler yaklaşımlar geliştirilmesi gerekliliğidir.

2. BÖLÜM: “ÖZEL”, “GİZLİLİK” VE “MAHREMİYET” KAVRAMLARI

Rudyard Kipling, 1923 yılında Royal College of Surgeons’da yaptığı konuşmasında meşhur “*Words, are of course, the most powerful drug used by mankind*”¹⁸ sözünü sarf eder. Kipling bu iddialı ifadesiyle, aynı bir ilaç gibi kelimelerin de insanların düşüncelerini ve hissettiklerini en derinden etkileyecek güce sahip oluşuna vurgu yapmaktadır. Kipling’in gücüne vurgu yaptığı kelimeler, tarih boyunca anlamsal ve biçimsel değişikliklere uğramıştır. Hem bir dilin konuşulduğu coğrafyanın insanları hem aynı evin içerisinde yaşayan farklı kuşaktan aile bireyleri hem de farklı sosyal sınıflar arasında bu değişikliklere rastlanabilmektedir. Kelimeler, toplumların değerleri, sosyal yapıları ve kültürel algıları ile paralel olarak şekillenir. Bu bağlamda, kelimelerin anlamındaki dönüşüm yalnızca dilsel değil, toplumsal da bir olgudur. Örneğin, gündelik işçi anlamındaki “amele” kelimesi, zaman içinde nötr bağlamından kopup günümüzde olumsuz ve aşağılama amacı taşıyan bir kelime olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Soyut kavramlardaki anlam değişimleri, somut kavramlardan daha belirgindir. Örneğin, “özel” veya “gizli” gibi kavramlar, farklı toplumsal bağlamlarda farklı anlamlar taşıırken, bu kavramların arşivcilik alanında kullanımı da teori ve uygulama pratikleri açısından bazı farklılıklar doğmasına neden olmuştur. Arşivlerin gizlilikle ilişkisi, yalnızca veri güvenliğini sağlamakla sınırlı kalmamakla birlikte aynı zamanda toplumsal normlar ve devlet politikalarının bir yansıması olarak şekillenmektedir. Gizlilik anlayışının sınırları ve uygulanabilirliği arşivcilik pratiğini doğrudan etkilemektedir. Bu bölümde, arşivcilikte özel ve gizlilik gibi kavramların kelime kökenleri, literatürde, pratikte ve mesleki terminolojideki karşılıkları ve bunlar arasındaki bağlantı ele alınacaktır.

2.1. “Özel”, “Arşiv” ve “Özel Arşiv” Kavramları

2.1.1. Özel

Bu tezin başlığında yer alan gizlilik ve mahremiyet kelimeleri hem yasal hem de etik açıdan milattan önceye dayanan tartışma konularını oluşturmaktadır.¹⁹ Bu kelimeler, bağlamsal olarak birbirinden ayrı olduğu kadar yakın da olmaları sebebiyle günlük dilde de sıklıkla bilinçsizce birbirinin yerine kullanılmaktadır. Örneğin; “özel bir gün” tamlamasındaki özel

¹⁸ “Kelimeler elbette insanoğlunun kullandığı en güçlü ilaçtır.”

¹⁹ Sjoerd Keulen ve Ronald Kroeze. “Privacy from a Historical Perspective.”. İçinde *the Handbook of Privacy Studies: An Interdisciplinary Introduction*, ed. Bart van der Sloot ve Aviva de Groot, (Amsterdam University Press, 2018): s. 23.

kelimesi ile “özel bilgi” tamlamasındaki özel kelimeleri aynı amaçla ancak farklı bağlamlarda kullanılmaktadır. Özel bir gün, o günü diğerlerinden ayıran bir durumun varlığına vurgu yaparken; özel bilgi, bilginin içeriği ve paylaşımının sınırlarıyla ilgili doneler içermektedir. Özel kelimesinin Türk Dil Kurumu tarafından belirlenmiş anlamsal sınırları günlük kullanımdakine kıyasla daha dar bir alanı kapsar:

- “1. sıfat Yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan; hususi, mahsus (I), spesiyal:
2. sıfat Benzerlerinden ayrılmasını sağlayan bir özelliği olan; spesiyal.
3. sıfat Bir kişiyi ilgilendiren; hususi, zatî:
4. sıfat Devlete değil, kişiye ait olan; hususi, resmî karşıtı.
5. sıfat Dikkate değer:
6. sıfat Ayırt edici bir niteliği olan.
7. sıfat Her zaman görülenden, olağandan farklı”²⁰

Bu kullanımlar, farklı dönemlerde, coğrafyalarda, dinlerde ve siyasi görüşlerde bireyler için farklı anlamlar ifade edebilir. Benzer şekilde “özel hayat” ifadesi, bireylerin sosyokültürel çevresine bağlı olarak anlamsal daralmaya ya da genişlemeye uğrayabilir. Birçok disiplin özel hayatın sınırlarını belirlemeye çalışmışsa da hem felsefi hem hukuki bir çerçeve belirlemek oldukça zordur. Üç alan teorisine (la théorie des trois sphères) göre;

“Kişinin hayat alanı üçe ayrılmaktadır: Gizli hayat, özel hayat ve kamuya açık hayat. Gizli hayat, kişinin kimseyle paylaşmak istemeyeceği veya yalnızca dar bir çevreyle paylaşıp bu kişiler dışında kimsenin bilmesini istemeyeceği (cinsel yaşam, sağlık durumu gibi) olayları veya durumları içeren hayat alanıdır. Kişinin gizli hayat alanına dahil olmayan ancak ailesi, yakınları gibi sıkı ilişki içerisinde olduğu sınırlı sayıdaki kişilerle paylaştığı (dini inanç, siyasi görüş, duygusal ilişkiler, ekonomik durum gibi) olaylar veya durumlar, özel hayat alanını oluşturur. Kamuya açık hayat alanı ise, kişinin başkalarının öğrenmesinden bir rahatsızlık duymayacağı ya da zaten başkaları tarafından bilinen olayları veya durumları içeren hayat alanıdır”.²¹

Bu bağlamda, kişisel veri ve özel nitelikli kişisel veri kavramları bir bireyin hayatı boyunca ürettiği belgeler kapsamında özel hayat alanını anlamlandırmak açısından önem arz eder. Kişisel veri, “kimliği belirli ya da belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi”²²

²⁰ “Güncel Türkçe Sözlük”, <http://sozluk.gov.tr> [Erişim tarihi: 11 Eylül 2024],

²¹ Aktaran Ozan Ali Yıldız, “Mektup, Hatıra ve Benzeri Yazıların Kişilik Hakkı Kapsamında Korunması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25/1 (Haziran 2019): s. 451-452.

²² Kişisel Verileri Koruma Kurumu, “Kişisel Veriler”, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/2050/Kisisel-Veriler> [Erişim tarihi: 23.12.2024]

olarak tanımlanırken; özel nitelikli kişisel veri, “kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri”²³ içeren bir veri grubunu ifade eder. Bu ayrım, yalnızca bireylerin özel hayatlarının korunması açısından değil, aynı zamanda arşivcilik uygulamalarında koleksiyon yönetim süreçlerinin şekillendirilmesi bakımından da önemlidir. Özellikle şahıs özel arşivlerinde yer alan özel nitelikli kişisel veriler hem yasal hem etik sorumluluklar çerçevesinde ele alınmayı gerektirir.

Raymond Guess, *Kamusal Şeyler, Özel Şeyler* kitabında özel, gizli ve kamusal kelimeleri arasındaki anlam dolaşıklığını şöyle anlatmaktadır:

“Modern dünyada dahi ‘özel’, ‘kamusal’ın tek karşısı değil. Bu nedenle, bilgiden bahsederken, söz konusu bilginin herkesçe bilinmesi gerektiği, fakat bir aracı tarafından bilinçli olarak verilmediğine dair bir yan anlam taşıyan ‘gizli’yi ‘kamusal’ın karşısı olarak belirleyebiliriz.²⁴ Oysa ‘özel’, genel bilgi olmaması gereken bir şeyi çağrıştırıyor. Ayrıca ‘kamusal’ı ‘saklı’ olanla karşıtlık içinde inceleyebiliriz. Çağdaş kullanımda ‘saklı’ olan, herhangi biri tarafından gizlendiği veya kendisine erişim kısıtlı olması gerektiği için değil, doğası gereği sınırlı bilişsel erişim imkânı sunar”²⁵

Dolayısıyla özel arşivlerin büyük bir kısmını şahıs arşivlerinin oluşturduğu göz önüne alındığında özel hayat ifadesi hem koleksiyonun hem de mahremiyetin sınırlarını belirlemek açısından arşivcinin ele alması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Arşiv

Arşiv kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından “Belge veya yazıların saklandığı yer; belgelik” olarak tanımlanmaktadır.²⁶ Fekete’ye göre “Tabii veya hukuki bir şahsiyetin resmi muamelelerinden hasıl olan ve yanında bulundurması icap eden yazılmış, resmedilmiş veya tabedilmiş evrakın tek milidir”²⁷ Bu tanımlar, arşivi yalnızca bir kamusal bir mekân ve kamusal belgeler olarak konumlandırmaktadır. Ancak “arşiv” kullanıldığı bağlama göre anlamsal değişime uğrayabilen bir kelimedir. Arşivi malzemenin bütününe oluşturan fon, malzemenin

²³Kişisel Verileri Koruma Kurumu, “Özel Nitelikli Kişisel Veriler”, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/2051/Ozel-Nitelikli-Kisisel-Veriler> [Erişim tarihi: 23.12.2024]

²⁴Sissela Bok, *Secrets: On the Ethics of Concealment and Revelation* (New York: Pantheon, 1983)’ten aktaran Raymond Guess, “Kamusal Şeyler Özel Şeyler” çev. Gülayşe Koçak, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007): s. 27-28.

²⁵Raymond Guess, “Kamusal Şeyler Özel Şeyler” çev. Gülayşe Koçak, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), s. 27-28.

²⁶“Güncel Türkçe Sözlük”, [Erişim tarihi: 30 Kasım 2024], <http://sozluk.gov.tr>

²⁷Lajos Fekete, “Arşivin Vazifeleri”, (Ankara, 1937), s.4’ten aktaran Dündar Alıkcı, “Arşiv ve Arşivcilik” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1998 (10)

saklandığı tesis, malzemeler ve malzemedan sorumlu kuruluş, birim anlamlarını da taşımaktadır.²⁸

Malzemenin miktarı ve içeriğinden bağımsız olarak bir kurumun, bireyin veya ailenin himayesinde bulunan ve doğal olarak oluşmuş malzemelerin bütün halinde bulunması gayri resmi olarak “arşiv” olarak adlandırılır. Fon bağlamında arşiv kelimesinin kullanımı için T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi fon örneği olarak gösterilebilir. “Bursa Kent Arşivi” kullanımı ise hem malzemenin saklandığı tesis hem de malzemedan sorumlu kuruluş anlamlarına karşılık gelmektedir. Malzeme için arşiv kelimesinin kullanımına İSAM Kütüphanesi Arşivi’nde bulunan “Ebüziyya Ailesi Arşivi” adlandırması örnek olarak gösterilebilir.

İngilizce konuşulan ülkelerde arşiv kelimesinin İngilizce karşılığı “archive” için farklı kullanımlar gelişmiştir. Kelimenin “archives” versiyonu, yukarıda belirtilen koleksiyon-bina-kurum anlamlarını taşıırken, “archive” bir koleksiyonu işaret etmek için kullanılmaktadır. Kuzey Amerika’daki profesyonel söylemde sahte çoğul olan “archives” tercih edilirken İngilizce konuşulan dünyanın geri kalanında “archive” tercih edilmektedir.²⁹ Arşiv kelimesinin birbiriyle örtüşen anlamları nedeniyle bu çalışmanın sonraki bölümlerinde ele alınacak olan, malzemeye erişim aşamasında da uygulama farklılıkları doğmaktadır. Arşiv kavramının akademik literatürdeki karşılığı Stoler archive-as-source (kaynak olarak arşiv) ve archive-as-subject (konu olarak arşiv) olmak üzere ikiye ayrılır.³⁰ Kaynak olarak arşiv, kullanıcının arşiv belgelerini nesnel veri ya da bilgi sağlayan araçlar olarak ele aldığı yaklaşım iken konu olarak arşiv, arşivin kendisini, nasıl oluşturulduklarını, hangi bilgilerin dahil edilip hangilerinin dışlandığını, iktidar ilişkilerini ve ideolojik yapısını inceleyen eleştirel bir yaklaşımdır. Giriş bölümünde dikkat çekilen Türkçe literatürdeki eksiklik konu olarak arşiv yaklaşımıdır.

2.1.3. Özel Arşiv

Türkçe ve İngilizce arşivcilik literatüründe özel arşiv kavramının çatısı, zaman içerisinde gelişerek genişlemiş olsa da tanımlar, özünde hep aynı noktayı işaret etmektedir. Arşivcilikte özel arşiv kavramı,

“1. Resmi veya yarı resmi olmayan kurum ve kuruluşların, aile ve kişilerin arşivleri.

²⁸Society of American Archivists, “Dictionary of Archives Terminology”, <https://dictionary.archivists.org/entry/archive.html#122821> [Erişim tarihi: 30.11.2024]

²⁹Society of American Archivists, “Dictionary of Archives Terminology”, <https://dictionary.archivists.org/entry/archive.html> [Erişim Tarihi: 3.12.2024]

³⁰Ann Laura Stoler. “Colonial Archives and the Arts of Governance,” *Archival Science* 2 (2002): s. 87-90

Kamunun denetim ve incelemesi dışında kalan arşiv” olarak tanımlanmıştır .

Özel Arşiv kavramı literatürde yer aldığı kaynakların kronolojisine göre incelendiğinde, İsmet Binark’ın “*Özel arşiv terimi, arşiv belgesi muhtevasında olup da, kamu kurum ve kuruluşları dışında kalan gerçek kişiler ile tüzel kişiler elinde bulunan benzeri belgelerden meydana gelen arşivdir. Aile, şahıs, banka vb. arşivler özel arşivlerdir.*”³¹ tanımı,

Oğuz İcimsoy’un “*Özel arşivler basit bir ifade ile kamu arşivleri dışında kalan her tür arşivi ifade eder. (...) Özel arşivler ise bu belirtilen idari ve siyasi yapı (kamu) dışında yer alan şahıs, kurum ve birimlerin ürettikleri malzeme ve bu belgeleri barındıran kurumları ifade eder. Özel Arşivler; şahıs arşivleri, dernek arşivleri, özel sağlık ve eğitim kurumları arşivleri, parti ve sendika arşivleri gibi bölümlere ayrılabilirler.*”³² tanımı,

30922 sayılı 18 Ekim 2019 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmeliği’nin 4. maddesinde yer alan;

“p) Özel arşivler: Bu fıkranın (b) bendinde belirtilen muhtevada olup da, yükümlüler dışında kalan gerçek ve tüzel kişilerin elinde bulunan belgelerin meydana getirdiği arşivleri”³³ tanımı, ve Society of American Archivists (Amerikan Arşivciler Derneği – SAA) tarafından “personal papers/personal records/private papers” terimi için yapılan

“1. Bir kişi tarafından kendi işleri sırasında oluşturulan, edinilen veya alınan ve orijinal düzenlerinde muhafaza edilen belgeler (eğer böyle bir düzen varsa).
2. Bir kişi tarafından bir iş yerinde tutulan resmi olmayan belgeler.”³⁴ tanımı, özel arşiv kavramının çerçevesini belirlemektedir.

Yukarıda örnekleri verilen bilgi ve belge yönetimi alanındaki makalelerin ve resmi yönetmelik tanımlarının kesişim kümesi, özel arşivlerin kamu arşivi olmamasıdır. Benzer şekilde İtalyancadaki “archivio privato” kavramı kamu dışı bir yapının (birey, aile veya özel

³¹İsmet Binark, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri* (Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 1980).

³²Oğuz İcimsoy, “Türkiye’de Tarih Araştırmaları ve Özel Arşivler”, *Journal of Turkish Studies* v.31/II, Harvard University, (2007): s. 49

³³ Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (18 Ekim 2019). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 30922).

³⁴ Richard Pearce-Moses, *A glossary of archival and records terminology* (ABD: Society of American Archivist, 2005): s.292

kuruluş) oluşturduğu arşiv anlamı taşımaktadır.³⁵ Özel arşivlerin kamu arşivlerinin “değili/dışı” olarak tanımlanmasının temel nedeni, tarihsel olarak toplum yararına kayıt tutma geleneğinin kamu arşivlerinde sürdürülmesidir. Özel arşivlerin kamu arşivlerinden ayrılması, bu iki tür arşivin işlevsel ve yönetsel farklılıklarını yansıtmaktadır. Kamu arşivleri, devletin resmi görüş ve bilgilerinden oluşur. Özel arşivler ise daha dar bir alanda ve genellikle özel çıkarlar doğrultusunda doğal süreçler sonucunda oluşturulur. Özellikle aile, dernek ve bireysel üretimler sonucunda doğan bu arşivler devletin değil doğrudan halkın hafızasını oluşturur. Dolayısıyla hukuki olarak bir kamu kuruluşu olmasa da toplum olarak kamudan ayrı değerlendirilemez. Toplumsal kültürel mirasın önemli bir kısmını oluşturan ve kamu arşivlerinin tamamlayıcısı olan özel arşivleri düzenleyecek bir yasanın eksikliği nedeniyle özel arşivlerin toplanması, saklanması, satın alınması, kontrolü, araştırmaya açılması ve gizliliği gibi unsurlarda belirsizlikler yaratmaktadır.³⁶ Türkiye’deki özel arşiv malzemesinin tespitini ve muhafazasını zorlaştıran bu durumu ortadan kaldırmak için düzenleyici bir arşiv yasasına ihtiyaç duyulmaktadır ancak günümüzde Türkiye’de özel arşivlerin işleyişini kapsayacak bir yasa henüz bulunmamaktadır. 16/07/2018 tarihli Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde özel arşivin tanımı yapılmış ve Devlet Arşivleri’nin özel arşiv malzemelerine karşı kısıtlı sorumluluklarına değinilmiş olsa da özel arşivlerin nasıl ele alınacağı hususunda kararname yetersiz kalmaktadır.

Almanya’da Verband deutscher Archivarinnen und Archivare (Alman Arşivciler Derneği)’nin belirttiği, uzmanlıklara göre ayrılmış 8 arşiv kategorisi bulunmaktadır. Bunlar:

- I. Staatliche Archive (Devlet Arşivleri)
- II. Kommunale Archive (Belediye Arşivleri)
- III. Kirchliche Archive (Kilise Arşivleri)
- IV. Herrschafts- und Familienarchive (Hanedan ve Aile Arşivleri)
- V. Wirtschaftsarchive (Ekonomi Arşivleri)
- VI. Parlamentsarchive und Archive politischer Parteien und Verbände (Meclis, Siyasi Parti, Vakıf ve Dernek Arşivleri)
- VII. Medienarchive (Medya Arşivleri)

³⁵The International Council on Archives (ICA) - InterPARES, “Multilingual Archival Terminology”, <http://www.ciscra.org/mat/mat/term/2624> [Erişim tarihi: 3.12.2024]

³⁶ Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Yusuf Yalçın, “Private Archives in Turkey” *Bilgi Dünyası* 17/1 (Ankara, 2016): s.22-38

VIII. Hochschularchive und Archive wissenschaftlicher Einrichtungen. (Üniversite ve Bilimsel Kurum Arşivleri)'dir.³⁷

Almanya'da temeli özel-kamu ayırımına dayanmayan bu arşiv türleri ile Binark'ın özel arşiv türleri tanımı karşılaştırıldığında ile Staatliche Archive hariç yedi arşiv türünü özel arşiv kapsamına dahil edebiliriz. Seton ise RAMP çalışmasında “Şahıs ve Aile Arşivleri” ile kendi içinde 6 alt başlık içeren “Kamu Kurumları Haricinde Faaliyet Yürüten Kurumların Arşivleri” olmak üzere iki başlığa ayırmıştır.³⁸ Almanya'da bir kişinin vefatından sonra geride kalan belgeler, yazışmalar, kitaplardan oluşan ve Nachlass/Teilnachlass olarak adlandırılan malzeme grubu tek başına bir özel arşiv türünü temsil etmez, muhteviyatına göre değerlendirme yapılır. Nachlass, arşivin tam ve bütün olduğunu, Teilnachlass ise arşivin kısmi bir içeriğe sahip olduğunu ifade eder. Türkiye'de ise bu terime en yakın kavram tereke olsa da çoğunlukla şahıs arşivi kavramı kullanılmaktadır. Bu durum ülkeler arasındaki özel arşiv türlerine yaklaşım farkına örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, özel arşiv terimini hem kurumun özel oluşu hem de arşiv fonunun özel oluşu bağlamında incelemek gerekir. Türkiye'de kamu dışı arşivlerin büyük çoğunluğu bir üniversite, vakıf, dernek, araştırma merkezi, müze bünyesindeki arşiv departmanının içerisinde ya da kütüphane içinde yer almaktadır. Dünyada birçok örneği bulunan ve yegâne amacı arşiv hizmeti sunmak olan kurumlara³⁹ Türkiye'den Gaziantep Kent Arşivi, Bursa Kent Arşivi, İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği örnek olarak gösterilebilir. Örneklerde de görüldüğü üzere kurumlar hukuki statülerinden kaynaklanan “özel” oluş durumlarını kurum adına yansıtmamaktadır. Bu kurumların özel arşiv olmasının nedeni, sivil bir kuruluş olarak arşiv hizmeti sağlamalarıdır. Öte yandan “özel arşiv” kalıbı, arşivcilik alanında fon, koleksiyon adlandırması için de kullanılmaktadır. Örneğin; Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (KEKBMV) Özel Arşivler Koleksiyonu'nda bulunan Rezzan Yalman Özel Arşivi adlandırması gibi. Bu adlandırmaların yanı sıra “...Evrakı”, “...Koleksiyonu” gibi terimler de yaygın olarak kullanılmaktadır. Özel arşiv kavramı tüm bu anlamları bünyesinde taşımaktadır.

³⁷ Verband deutscher Archivarinne und Archivare e.V., “Fachgruppen im VdA”, <https://www.vda.archiv.net/fachgruppen.html> [Erişim tarihi: 26 Kasım 2024]

³⁸ Aktaran Neslihan Aracı, “İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2010): s. 30.

³⁹ Academy Film Archive (ABD), Boston City Archives (ABD), Stadsarchief Amsterdam (Hollanda), Stadtarchiv München (Almanya), Norwood Historical Archives (Birleşik Krallık)

2.2. “Gizlilik” ve “Mahremiyet” Kavramları

Gizli sözcüğü Türk Dil Kurumu tarafından;

- “1. sıfat Görünmez, belli olmaz bir durumda olan; mahfî, edimsel karşıtı:
2. sıfat Başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan; kapalı, hafî, mahrem, mestur, mesture, nihan:
3. sıfat Niteliği anlaşılmayan, bilinmeyen; muzlim:
4. sıfat Kurum içi veya kurumlar arası resmî yazıların gizlilik derecesini bildiren terim.
5. sıfat Kapalı olarak yapılan veya söylenen, dolayısıyla anlatılan; zımnî.
6. zarf Saklı olarak, saklayarak” olarak tanımlanırken, gizlilik sözcüğü “gizli olma durumu; mahremiyet”, mahremiyet sözcüğü ise “gizlilik” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰

Lehce-i Osmânî’de gizli, “sır, saklı, meknûn, mütevârî, nühüft, muhtefî, mektûm, mestûr. Gizli sıtma, gizli söyleme, mahremane, gizli kapaklı, sırr-ı mektûm”⁴¹, Kamûs-ı Türkî’de ise benzer şekilde “saklanmış, saklı, mestûr, görünmez, hafî, mektûm, nühüft” olarak açıklanmıştır.⁴² Arşiv terminolojisinde ise gizlilik “Hukuki, idari, ticari veya özel hayata ilişkin nedenler veya olağanüstü hallerde içerdiği bilgi/veri nedeniyle belge/materyal, yayın, kayıt ortamı veya belge grubuna erişimi sınırlayan durum, mahremiyet” olarak; kişisel gizlilik “Arşivlerde yer alan mülkiyet, sağlık, vatandaşlık, eğitim ve hukuki konularla ilgili kişisel ve özel konulardaki belgelerin yetkili olmayan kişilerce incelenmesini engelleme hakkı” olarak tanımlanmıştır.⁴³

Bu tanımlar esas alınarak, sözcüğün eski Türkçe kullanımdaki kültürel ve dini bağlamının zaman içinde değiştiği ve günümüz Türkçesinde daha kapsayıcı ve formal bir anlam kazandığı söylenebilir. Bu değişim sözcüğün halk arasında yarattığı çağrışım da gözlemlenebilmektedir. Gizli kelimesi günümüz toplumsal normlara göre negatif bir çağrışım yaratmaktadır. “Gizli belge”, “gizli arşiv”, “gizli amaç” gibi kalıplar, günlük kullanımda negatif bir anlam uyandırmaktadır. 1646 yılından beri “özel, ayrı” anlamında Archivum Secretum olarak adlandırılan, Vatikan’da bulunan ve Papalık makamı tarafından idare edilen arşivin resmi adı, 2019 yılında Papa Franciscus’un kararıyla Vatican Secret Archive’dan (Vatikan Gizli

⁴⁰ “Güncel Türkçe Sözlük”, [Erişim tarihi: 5 Eylül 2024], <http://sozluk.gov.tr>

⁴¹ Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, ed. Recep Toparlı (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 2000): s. 65;161.

⁴² Şemseddin Sâmî, *Kamûs-ı Türkî* (Dersa’âdet: İkdâm Matba’ası, [1899-1900]: s. 1225.

⁴³ Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, Alparslan Başar, *Arşiv Terimleri (Bilgileri)* (Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 2023), s. 85

Arşivleri) Vatican Apostolic Archive’a (Vatikan Apostolik Arşivi) dönüştürüldü. 22 Ekim 2019 tarihli *Motu Proprio* formundaki Apostolik mektupta bu kararın gerekçesi olarak “Latin dilinden türeyen modern dillerde secretum kelimesinin anlamsal değişime uğraması nedeniyle farklı ulusların kültürlerinde ve sosyal duyarlılıklarında az ya da çok meydana gelen ilerici anlamsal değişikliklerle birlikte, Vatikan Arşivi ile ilgili olarak secretum terimi yanlış anlaşılma, belirsiz, hatta olumsuz nüanslarla renklendirilmeye başlanması” gösterilmiştir.⁴⁴ Bu gerekçeye ek olarak, yeni ismin arşivin “kimliğine, yapısına ve misyonuna” zarar getirmeyecek şekilde düzenlendiği belirtilmiştir. Bu açıklamaya dayanarak, alınan kararla eski adıyla Vatikan Gizli Arşivi’nin kamudan sakladığına inanılan şeylere sahip olduğu dolayısıyla da “güvenilmez” bir kurum olduğu algısının yıkılmaya çalışıldığı söylenebilir. Yalnızca Hristiyanlık ve Avrupa diplomasi tarihi değil tüm insanlık tarihi için önem arz eden bir arşiv kurumunun da dikkate aldığı bir konu olan “kurumsal güvenilirlik”, tezin ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacaktır.

İngilizcede secret kelimesiyle benzer bağlamda kullanılan bir diğer kelime confidential’dır. Güven anlamına gelen confidence ile aynı kökten, Latince confidentia kelimesinden gelir ve “belirli bir kişi, grup veya sınıfın kullanımına yönelik veya bunlarla sınırlı” anlamı taşır.⁴⁵ Bu kavramlar, genellikle özel ya da kamu kuruluşları tarafından üretilen fiziksel ya da elektronik belgelere gizlilik derecesi verilmesinde kullanılır. Gizli belgenin tanımı, “İçerdiği bilgi, veri nedeniyle farklı seviyelerde gizlilik derecesi bulunan ve ilgili mevzuatı gereğince yetki ve izin dâhilinde üretilen, kullanılan belge, materyal, yayın veya kayıt ortamı”dır.⁴⁶ Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te üç adet gizlilik seviyesi bulunur: çok gizli, gizli, hizmete özel.⁴⁷ Bu yönetmelikte gizli olarak ele alınması gereken belgeler ağırlıklı olarak açıklandığı takdirde milli menfaatlere, askeri, ekonomik ve politik politikalara, milli savunma ve güvenliğe ya da bir gerçek veya tüzel kişiye ticari, maddi veya manevi olarak zarar verebilecek nitelikteki belgelerdir. Dolayısıyla bir özel arşivde gizlilik dereceli belge bulunması beklenemez. Ancak kamuya ait gizlilik dereceli belgelerin özel arşivlerden çıktığı emsal vakalar da mevcuttur. Örneğin, ABD Başkanlığı yapmış Joe Biden ve Donald Trump, devlete ait gizlilik dereceli belgeleri kişisel konutlarında bulundurmaları

⁴⁴ Franciscus. An Apostolic Letter Issued motu Proprio, “The Change Of The Name Of The Vatican Secret Archive To The Vatican Apostolic Archive”. 22 Ekim 2019. https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20191022_archivio-apostolico-vaticano.html

⁴⁵ Merriam-Webster. (t.y.). “Confidential” Merriam-Webster.com dictionary. [Erişim tarihi: 19 Aralık 2024], <https://www.merriam-webster.com/dictionary/confidential> [Erişim tarihi: 29 Kasım 2024]

⁴⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Belge ve Arşiv Yönetimi Temel Kavram ve Terimleri*, Temmuz 2024. <https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/goruntuler/haberler/image/kavramveterimleri.pdf> [Erişim tarihi: 12.12.2024]

⁴⁷ *Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. Resmî Gazete, Sayı 31821 (26 Nisan 2022).

nedeniyle bir dizi soruşturmaya tabi tutulmuşlardır.⁴⁸ Biden'ın University of Delaware'e bağışladığı 1875 kutu içerisinde bahsi geçen gizlilik dereceli belgelerinin de olduğu iddiası sebebiyle üniversitenin arşivinde bulunan "Joseph R. Biden, Jr., Senatorial Papers" isimli koleksiyon *Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu – kısaca FBI)* soruşturması kapsamında incelenmiştir. İlgili koleksiyonun üniversiteye ait internet sayfasında, koleksiyona arşiv süreçleri tamamlanana kadar Biden'ın ek izniyle erişilebileceği, koleksiyona hiçbir malzeme eklenip çıkartılmadığı ve Kasım 2019'dan beri Biden çevresinden kimsenin koleksiyona müdahale etmediği açıkça belirtilmiştir.⁴⁹

Yukarıda verilen her iki örnekte de görüldüğü gibi gizlilik, doğası gereği güven konusuyla doğrudan ilişkilidir. Üretici kişi ya da kuruma ait gizlilik ya da mahremiyet kapsamına girebilecek belgeler ve koleksiyonlar genellikle bağışçının talepleri ya da mahremiyet kaygıları doğrultusunda kısıtlı erişime tabi tutulabilmektedir. Ancak bu durum, araştırmacılar açısından şeffaflık eksikliği algısına neden olmakta ve güven sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, gizlilik uygulamalarının arşivlerin güvenilirliğine etkisi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Mahremiyet; dil, kültür, dönem ve bağlam içerisinde tanımlanması zor bir kelimedir. Arapça haram kelimesinden türeyen mahrem kelimesini Devellioğlu, "şeriatın yasak ettiği şey; nikah düşmiyen, ...; gizli olan, herkese söylenmiyen; herkesçe bilinmemesi icabeden" olarak, mahremiyeti ise "mahremlik, mahrem olma hali, gizlilik" olarak tanımlamıştır.⁵⁰ Mahremiyet ve sırrın algılanış biçiminin toplumsal dönüşümü açısından Osmanlı Dönemi incelendiğinde, Batı toplumlarında görülen kamusal-özel ikiliğinden farklı olarak, mahrem (özel), amme (kamusal) ve hassa (resmi) olmak üzere üçlü bir ayrımın söz konusu olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, Osmanlı'da 16. yüzyıla kadar mahrem alanın kapalı ve kişiye özgü bir alan olarak tanımlandığı; 16. yüzyıldan itibaren ise bu alanın daralarak kamusal alanla karışmaya başladığı gözlemlenmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde Batılılaşmanın da etkisiyle, Osmanlı toplumunda aile ve mahalle kültürüne bağlı mahremiyet anlayışının dönüşerek bireyin mahremiyetine odaklanan bir yapıya evrildiği anlaşılmaktadır.⁵¹

⁴⁸Associated Press, "Classified documents found at Biden, Trump homes: What's at stake?", <https://apnews.com/article/classified-documents-biden-trump-special-counsel-b5589ea8f066ede51c8138665f108f7a> [Erişim tarihi 21.12.2024]

⁴⁹University of Delaware, "Joseph R. Biden, Jr., Senatorial Papers", <https://library.udel.edu/special/home/collections/joseph-r-biden-jr-senatorial-papers/> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

⁵⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitapevi, 1986): s. 680.

⁵¹ Fatma Tunç Yaşar, "Osmanlı Dünyasında Mahremiyet: İfşa ve İhlal Arasında". İçinde *Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları* ed. Nazife Şişman. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020): s.51-65.

Osmanlı'nın bu süreçte Batı toplumlarından farklı bir tutum benimsemesinde İslam hukukunun rolü önemlidir.

İslam hukukunda mahremiyetin koruduğu unsur olan “sır” kavramı incelendiğinde, sırların hükmî şahıslara ait ve hakiki şahıslara ait sırlar olmak üzere iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir.⁵² Hükmî şahıslara ait sırlar; kurum, devlet ve dernek gibi yapılarla ilgili, bu yapıların menfaatleri doğrultusunda korunması gereken bilgilerdir. Hakiki şahıslara ait sırlar ise kendi içinde, şahsın kendisine ait ve başkalarına ait sırlar olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Şahsın kendine ait sırlarına bedensel-zihinsel kusurlar ve zaafılar örnek verilebilirken; başkalarına ait sırlar, bireyin toplumsal hayatta kurduğu ilişkiler vasıtasıyla başkaları hakkında edindiği bilgilerdir. Bu kapsamda, mesleki faaliyetler sırasında elde edilen bilgiler de başkalarına ait sırlar kategorisinde değerlendirilmektedir. İslam hukukunda üç kategoriye ayrılmış bu sırları özel arşivlerde karşılaşılabilecek sırlarla karşılaştırdığımızda; hükmî şahıslara ait sırlar, banka, hastane, vakıf gibi kurumların ürettiği belgelerde yer alan ve modern hukuk tarafından da koruma altına alınan bilgilerdir. Şahsın kendine ait sırlar ise özellikle şahıs arşivlerinde bulunan günlük, mektup ve fotoğraf gibi malzemelerde yer alan bilgilerdir. Başkalarına ait sırlar ise, hem kurumsal hem de bireysel belgelerde bulunabilen ve belgeyi üreten kişi/kurum dışındaki üçüncü şahıslara ilişkin bilgileri kapsamaktadır.

Arşivcinin bu sırlarla mesleki ilişkisi incelendiğinde, arşiv süreçleri esnasında edindiği bilgilerin de başkalarına ait sırlar kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu durum, özel arşivlerde yalnızca bireysel değil, çoğul mahremiyet ilişkilerinin de söz konusu olduğunu göstermektedir. Özetle, ister hükmî ister hakiki şahıslara ait olsun hem İslam hukukunda hem de modern hukuk sistemlerinde sırların korunması, adalet, güven ve toplumsal barış ilkeleri çerçevesinde büyük bir öneme sahiptir. Modern toplumda bireyin mahremiyetini incelediğimizde ise, bireyin mensubu olduğu toplumun menfaati için var olduğu anlayışının benimsenmesi nedeniyle bireyin özel yaşam/mahrem alanından söz etmek giderek güçleşmektedir.⁵³ Günümüzdeki durumu, Sun Microsystems'ın kurucusu Scott McNealy 2007 yılında “Mahremiyet diye bir şey artık yok. Alışın buna.” sözleriyle özetlemiştir.⁵⁴

Mehmet Yüksel, bireyin modern toplumdaki mahremiyet algısı hakkında şu ifadeyi kullanmıştır: “Bireyin topluluk veya grubun bir mensubu olarak görüldüğü, mensubu olduğu

⁵² Abdullah Kahraman, “Fıkhi Perspektiften Sırrın İfşası”. İçinde *Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları* ed. Nazife Şişman. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020): s. 79-89.

⁵³ Mehmet Yüksel, “Modernleşme ve Mahremiyet”, *Kültür ve İletişim* 6/1 (Kış 2003): s. 84

⁵⁴ Alan Morrison, “There is no privacy. Get over it.” *Data Science Central* (30 Mart 2023). <https://www.datasciencecentral.com/there-is-no-privacy-get-over-it/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

bütünün menfaati doğrultusunda görev yüklendiği; başka deyişle, kendi yararı için değil, bütünün yararı için var olduğu anlayışının egemen olduğu bir yapıda, bireyin modern anlamda 'özel yaşam alanı'ndan veya 'mahrem alanı'ndan söz etmek güçtür.'".⁵⁵ 21. yüzyılda internetle birlikte hayatımıza giren bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler mahremiyetle ilgili endişelere yeni bir boyut kazandırmıştır. Geçmiş dönemlerde mahremiyet, bireylerin fiziksel ve sosyal sınırlarla korunduğu bir kavram olarak daha net bir şekilde algılanırken bugün dijitalleşme ve çevrimiçi paylaşım araçları, mahremiyetin sınırlarını yeniden tanımlamaktadır. Mahremiyet bir olgunun ötesinde veri boyutuyla ele alındığında, mahremiyet yalnızca bilginin kendisini sınırlamak değil bilgi akışının da düzenlenmesi, nasıl kullanıldığıнын, kontrol uygulandığının ve kullanılma şekillerinin sınırlandırılmasıyla da ilgilidir.⁵⁶ Bu bağlamda incelendiğinde bir özel arşivin özel bilgilerin ve kişisel verilerin en yoğun bulunduğu yer ve korunması gereken bir alan olması nedeniyle, mahremiyet hem etik hem de hukuki açıdan önemli bir rol oynar. Mahremiyetin ne anlama geldiği ve arşiv malzemelerinde hangi bilgilerin mahrem sayılacağı ise farklı toplumsal ve kültürel normlara, hukuki düzenlemelere ve zamanın gereksinimlerine göre değişkenlik gösterebilir. Bu durum, arşiv üreticisinin mahremiyetini korumak, erişim kısıtlamaları ve bilgi edinme hakkı gibi birbiriyle dolaşık birçok önemli meseleye dair karmaşık tartışmalara zemin hazırlar.

İki kavram arasındaki anlam farkı arşiv süreçlerine de yansımaktadır. Bu nedenle hem gündelik dildeki ve mesleki terminolojideki yerini incelenmek hem de literatürde birbirine dolaşık vaziyette ele alınan bu iki olguyu daha iyi konumlandırmak gerekir. Bu farkın en temel nedeni ise gizlilik ve mahremiyete karşılık gelen davranışların ahlaki boyutlarının farklı olmasıdır. Arşiv terminolojisinde gizlilik ve mahremiyet birbirinin yerine kullanılan kavramlardır⁵⁷. Gizlilik, mahremiyet ile tanımlanırken, mahrem evrak terimine karşılık gizli belge terimine yer verilmiştir. Warren ve Laslett'in karşılaştırmasında ise mahremiyet (*privacy*), ahlaki açıdan nötr olan ve toplumun değer verdiği, kimseyi etkilemeyecek değerlerin, faaliyetlerin (kişisel ihtiyaçlar, aile hayatı gibi) korunması için kamusal gözlemlenebilirlikten çekilmek olarak tanımlanabilecek meşru bir hak iken; gizlilik (*secrecy*), ahlaki normlar dışında kalan (farklı cinsel yönelimler, hafif suçlar gibi), kişiyi toplum nezdinde damgalayabilecek ve toplumu ilgilendirebilecek negatif bir şeyin saklanması ima ettiği için gayrimeşrudur ve

⁵⁵ *Modernleşme ve Mahremiyet*, s. 84.

⁵⁶ Daniel J Solove. "The Meaning and Value of Privacy." İçinde *Social Dimensions of Privacy: Interdisciplinary Perspectives*, ed. Beate Roessler ve Dorota Mokrosinska (Cambridge: Cambridge University Press, 2015): s. 71–82.

⁵⁷ Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, Alparslan Başar, *Arşiv Terimleri (Bilgileri)* (Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 2023)

dolayısıyla tanınmış bir hak değildir. Bu bağlamda, gizlilik sürdürüldüğünde bir sırrın varlığının da sır olarak tutulması mahremiyete göre daha kuvvetli bir inkârı temsil etmektedir.⁵⁸

Erik Ketelaar, yukarıda yalnızca iki kavram üzerindeki örneklerle dahi gözlemlenebilen farklı dönemler, diller ve bağlamlar arasında yaşanan anlamsal karmaşanın, içinden çıkılmaz bir girdap yaratarak bir uluslararası arşivcilik terminolojinin oluşturulmasını imkânsız kıldığını vurgular ve bu girdabın adını “Arşivcilerin Babil Kulesi”⁵⁹ koyar. Babil Kulesi, tek bir ortak dilin konuşulduğu dönemde insanların tanrıya ulaşmak için inşa etmeye çalıştığı, ancak tanrının onları farklı dillerde konuşmakla lanetleyerek aralarındaki birliği bozduğu ve inşasını engellediği efsanevi yapıdır. Ketelaar, makalesinde farklı ülkelerde arşiv pratiklerinin ve ulusal terminolojinin nasıl değişkenlik gösterdiğinden ve bu durumun uluslararası iş birliklerini ve nihayetinde ortak bir arşivcilik terminolojisi üretmenin zorluğundan bahseder. Babil Kulesi metaforu, ortak projelerdeki anlaşmazlıkları ve iletişim probleminin yarattığı kaosu simgelemektedir.

İlk arşivcilik terimleri sözlüğü çalışması 1974 yılında The American Archivist dergisinde bir makale olarak yayımlanmıştır.⁶⁰ Yalnızca temel kavramların ele alındığı bu makalede konuyla ilgili olarak “closed file” (kapalı dosya), “classified information” (gizlilik dereceli bilgi) ve “personal paper” (kişisel belgeler) kavramları yer almaktadır. Türkiye’de bu alandaki ilk örnek 1995 yılında Bekir Ataman’ın hazırladığı *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*’dür.⁶¹ Ataman, orijinali 1984’te International Council of Archive için hazırlanmış olan Dictionary of Archival Terminology⁶² kitabının Türkçe tercümesini yaptığı çalışmasında sırasıyla gizlilik, kişisel arşivler, özel evraklar, arşivler, özel hayata saygı kavramlarını aşağıdaki gibi tanımlamıştır;

1. (1). *Belirli bilgi ve/veya evraklarla yüklenen ve böylece bunlara erişimi sınırlayan veya özel hayata saygı gerektiren gizlilik özelliği, (2) Hükümet tarafından devlet güvenliğinin korunması amacıyla evraklar/arşivler veya enformasyona erişim ve bunların kullanımı üzerinde kısıtlama*⁶³

⁵⁸ Careb Warren ve Barbara Laslett, “Privacy and Secrecy: A Conceptual Comparison”, *Journal Of Social Issues*, 33/3 (1977)

⁵⁹ Eric Ketelaar. “The Difference Best Postponed?: Cultures and Comparative Archival Science”. *Archivaria*, 44 (Şubat 1997): s. 142-148.

⁶⁰ Frank Evans, Donald Harrison ve Edwin Thompson. “A Basic Glossary for Archivists, Manuscript Curators, and Records Managers”. *The American Archivist* 37/3 (01 Temmuz 1974): s. 415-518.

⁶¹ Bekir Kemal Ataman, *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Librairie de Pera, 1995).

⁶² Peter Walne, Frank B. Evans ve François J. Himly. *Dictionary of Archival Terminology = Dictionnaire de Terminologie Archivistique* (München: K.G. Saur, 1984)

⁶³ *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*, s.45.

2. (1) *Tüzel kişilerin evraklarından/arşivlerinden farklı olarak kişisel, ailevi (ve mülkiyetle ilgili) konulardaki evraklar/arşivler* ⁶⁴
3. *Gayri resmi kuruluşların, kurumların ve örgütlenmelerin evrakları/arşivleri veya gayri resmi provenansa sahip evraklar/arşivler* ⁶⁵
4. *Evraklarda/arşivlerde yer alan kişisel ve özel konularla ilgili bilgilerin yetkili olmayan kişilerce görülmesini engelleme hakkı* ⁶⁶

Mahremiyet kavramı Türkçe mesleki terminolojide doğrudan yer almamakla birlikte özel hayata saygı mevcut en yakın kavramdır.

Ataman'ın tanımlarında dikkat çeken nokta, kişisel arşivler ve özel arşivler için farklı tanımlamalar yapılmış olmasıdır. İngilizce'de "papers" kelimesine karşılık olarak "kişisel arşivler" terimi tercih edilmiş ve aile, birey evrakları çerçevesinde tanımlanmıştır. Öte yandan "private papers/archives" kelimesine karşılık olarak ise "özel arşivler" seçilmiş ve gayri resmi kurum ve örgütlenme evrakları olarak daha geniş kapsamlı bir çerçeveye belirlenmiştir. Karakaş, Rukancı ve Anameriç'in 2009 tarihli Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü'nde ise kişisel belgeler (personal papers) için yapılan "Bir kişinin hayat boyunca topladığı ve resmî belgeler dışında kalan mektup, günlük, hatırat, yazışma gibi kendisi ile belgelerin tümü" ⁶⁷ tanımlaması kavrama derinlik kazandırmıştır.

Örnek uygulamalardaki, literatürdeki ve terminolojideki farklılıklar dikkate alındığında özel ve gizli kelimeleri özelinde kelimelerin anlamsal çerçevelerini belirlemede dahi ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bu durum, arşiv uygulamalarına da yansımakta ve gelecekte koleksiyonlara erişimle ilgili sorunların ortaya çıkmasının başlıca nedenlerinden biri olma potansiyeli taşımaktadır.

⁶⁴ Age, s. 62.

⁶⁵ Age, s. 84.

⁶⁶ Age, s. 85.

⁶⁷ H. Sekine Karakaş, Fatih Rukancı, ve Hakan Anameriç. *Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2009): s. 29-30.

3. BÖLÜM: ERİŞİMDE TEORİK YAKLAŞIMLAR

“There is an interest in that which is hidden and which the visible does not show us”⁶⁸

-René Magritte

3.1. Erişimin Tarihi ve Teorik Boyutu

Modern anlamda arşivcilik, 1542 yılına dayanıyor olsa da 17. yüzyıla kadar arşiv bilimi (*archival science*) bilimsel bir alan olarak ortaya çıkmamıştır. İlerleyen dönemlerde bir bilim dalı olarak karşımıza çıkan bu alan, Rönesans, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi, başta Avrupa olmak üzere insanlık tarihinde köklü değişimlere yol açan olayları hem etkilemiş hem de etkilenmiştir.⁶⁹ Bununla beraber arşivcilik alanındaki dönüşümler tarih yazımını da etkilemiştir. Arşivcilik ve tarih çalışmaları, birinin geçmişi muhafaza etmesi, diğerrinin ise muhafaza edileni incelemesi üzerine kurulu birbirini besleyen dinamik bir yapı oluşturmaktadır. Bu birbirine bağlı yapı dolayısıyla da neyin muhafaza edileceği, edilmeyeceği ve muhafaza edilenlerin nasıl ve kimler tarafından kullanılabileceği çeşitli tartışma konularını oluşturmuştur. Arşivcilik pratiğinin ve misyonunun nihayetinde belgelerin araştırmacılar tarafından kullanılması üzerine kurulu olduğu göz önüne alındığında ise arşivlere erişim meselesi arşivciliğin gelişimiyle paralel olarak ortaya çıkmıştır.

Amerika’da benimsenen resmî belgelere dayalı tarih yazımı geleneği, 1880’li yıllarda Almanya’dan ithal edilen bilimsel yaklaşım yöntemlerinin yükselişe geçmesiyle tarihi belgelere olan erişim talebindeki artışı da beraberinde getirmiştir.⁷⁰ Özel arşivlerin bir kaynak olarak henüz ön plana çıkmadığı bu dönemde, 19. ve 20. yüzyıl boyunca yapılan yasal düzenlemeler çoğunlukla kamu arşivleri ve milli arşivler için bağlayıcı olmuştur.⁷¹ Arşivlere erişimin tarihsel gelişimi açısından 18. ve 19. yüzyıllar öne çıkmaktadır. Arşive erişim üzerine yürütülen tartışmaların belirginleştiği dönem ise 20. yüzyıl olmuştur. Arşivler, ilk uygarlıklardan beri aktif olarak kullanılmak, gerektiğinde erişebilmek için oluşturulmuştur. Bilindiği kadarıyla, antik çağlardan itibaren farklı medeniyetlerde hükümdarların mülkü olan arşiv depolarına erişim yalnızca rahipler, sorumlu yetkililer ile sınırlıydı ve sorumlulukları arşiv malzemesini korumak

⁶⁸ “Gizli olana ve görünenin bize göstermediğine karşı her zaman bir ilgi vardır”, Magritte’nin *The Son of Man* isimli tablosuyla ilgili yorumundan.

⁶⁹ Jan Plamper. “Archival Revolution or Illusion? Historicizing The Russian Archives and Our Work in Them.” *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas* 51/1 (2003): s. 57–69.

⁷⁰ Raymond Geselbracht. “The Origins of Restrictions on Access To Personal Papers at the Library of Congress and the National Archives” *The American Archivist* 49/2 (1 Nisan 1986): s. 142–162.

⁷¹ Michel Duchein. “The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe.” *The American Archivist* 55/ 1 (1992): s.14–25.

ve otoritenin izin verdiği kişilerin arşive erişmesini sağlamaktı.⁷² Bugün de olduğu gibi koruma eyleminin asıl amacı gücün kullanımı, yani yönetim ve idare için elzem olan hafızanın yönetimidir. Dolayısıyla da arşivlere erişim o dönemlerde bir hak değil bir ayrıcalıktı.⁷³ Tarih boyunca arşivci ve kütüphanecilere de bu kutsal ve ulvi görevleri dolayısıyla çarpıcı unvanlar verilmiştir. Arşivci için; İngiltere’de Oxford Üniversitesi “keeper of the archives” (arşivlerin bekçisi), Osmanlı İmparatorluğu’nda “hâfız-ı kütüb” (kitapları koruyan, muhafaza eden kimse) ve “müstahfaz-ı evrak” (evrakı koruyan kimse)⁷⁴, Bizans İmparatorluğu’nda Yunanca belge ve koruyucu kelimelerinden oluşan “chartophylax” ve Mezopotamya uygarlıklarında da benzer şekilde kitapların koruyucusu unvanları kullanılmıştır.⁷⁵ Arşivcilerin bu koruyucu (*guardian*) vasfı, hiç şüphesiz fiziksel tahribata karşı olduğu kadar arşivlere yetkisiz erişimle de ilintilidir. Duchein’in 1983 tarihli UNESCO metni, arşivlere erişimin tarihsel gelişimi ve mevcut durumun analizi açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Duchein’in aktardığına göre, arşivlerin erişime açılması 14. yüzyılda Atina’da hukuki süreçler için arşiv malzemelerinin kullanılmasına izin verilmesiyle yani demokrasi fikrinin doğuşuyla ilişkilidir. Ancak bu uygulama diğer uygarlıklarda geçerli değildir. Nitekim sonraki yüzyıllarda tarihi araştırmalar için arşivlere erişim sağlanmış olsa da kimlerin hangi belgelere erişeceği nihayetinde otoritelerin iznine ve insafına bağlı olarak düzenlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda ise arşivlere erişim padişahın ve bürokratların denetimi altındaydı ve arşiv kayıtları ihtiyaç olduğunda Hazine-i Amire ’den ancak hususi izinle çıkarılırdı.⁷⁶ 1700’lerde başta İtalya ve Fransa olmak üzere Aydınlanma Çağının ve Fransız Devriminin de etkileriyle vatandaşlık hakları ve devlet yapılarındaki şeffaflık dönüşümü arşivlere erişimin düzenlenmesiyle başlamıştır.⁷⁷ 19. yüzyıla gelindiğinde kurumsallaşma başlamış olsa da Avusturya, Danimarka, Prusya, Saksonya ve Türkiye gibi ülkelerde erişim hala bireysel başvurular baz alınarak yönetiliyordu.⁷⁸ Arşivlerin büyük kısmı hassas içerikli ve özel mülk oldukları gerekçesiyle yasal düzenlemelerden bağımsız olarak 50-60 yıl gibi uzun periyotlarla erişime kapatılmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında savaş suçlarıyla ilgili tüm belgeler, istihbarat kayıtları, banka evrakları gibi tüm dünyayı ve bilhassa mağdurları ilgilendiren belgelerin uzun yıllar erişime kapatılmaması ve derhal açılmasının gerekliliğiyle alakalı tartışmalar ortaya çıkmıştır.

⁷² Michel Duchein, “Obstacles to the access, use and transfer of information from archives: a RAMP study”, UNESCO Meeting Document (Paris: 1983)

⁷³ *Age*, s. 2.

⁷⁴ İbrahim Baş, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Arşivlerin Oluşumu ve Türk Arşivlerinde Araştırma Hizmetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 64/Bahar (2019): s. 39-68

⁷⁵ Ernst Posner, *Archives in the Ancient World* (United States of America: Society of American Archivists, 2003).

⁷⁶ “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Arşivlerin Oluşumu ve Türk Arşivlerinde Araştırma Hizmetleri”: s. 41.

⁷⁷ *Obstacles to the access, use and transfer of information from archives: a RAMP study*: s. 2-10.

⁷⁸ *Age*, s. 9

1900’lerin sonlarına doğru arşivcilik alanında öncelikli olarak arşivlerin fiziksel olarak korunması ve arşiv bilinci oluşturulması önemli bir husus iken, bağışçı kısıtlamalarıyla erişimin gündeme gelmesi 1920’li yıllara tekabül etmektedir.⁷⁹ Ancak tahmin edildiği gibi henüz bu yıllarda kurumsal bir erişim politikası ideası mevcut değildir. Geselbracht’ın aktardığına göre; erişim politikaları zaman içinde kademeli olarak kendiliğinden ve bilinçsizce gelişmiştir, öyle ki, Nadir Kitap ve El Yazmaları Kütüphanesi Müdürü Beinecke, Yale koleksiyonlarına erişim politikasının geçmişiyile ilgili kurum personelleriyle yaptığı soruşturma sonunda kimsenin süreçle ilgili bilgiye sahip olmadığı sonucuna varmıştır.⁸⁰ Ancak kökenleri oldukça buğulu olan bu erişim endişelerinin çok daha öncelere dayandığı da ortadadır. Geselbrach’ın makalesinde işaret ettiği, 1913 yılında J.C. Fitzpatrick hazırladığı arşiv kılavuzunda arşivcileri “gazete ya da dergilerde çıkabilecek sansasyonel istismara” karşı tetikte olmaya çağırmaktadır.⁸¹ Günümüzde ise tartışmaların odağı erişim kısıtlamalarının yönetimi, arşivlerin ve arşivcilerin topluma karşı sorumlulukları gibi sosyal ve kültürel bir bağlama evrilmiştir.

2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi ile bilgi hizmetlerine uzaktan erişim hayati önem kazanmıştır. Ancak pandemi bittiğinde eski kullanıcı beklentileri tarihe karışmış, internet üzerinden her şeye erişmek bir mecburiyet halini almıştır. Bununla paralel olarak arşiv ve kütüphane koleksiyonlarına uzaktan erişim üzerine tartışmalar da artış göstermiştir. ICA’nın 2025 uluslararası arşivler haftası kapsamında Barselona’da gerçekleşecek toplantısının teması “#ArchivesAreAccessible: Archives for Everyone”⁸² olarak belirlenirken, SAA’nın Ağustos 2025’te gerçekleşecek “ARCHIVES * RECORDS 2025: Making it Count” başlıklı yıllık toplantısında yer alan konular arasında arşivlerde yapay zekâ kullanımında etik ve arşivlerin erişilebilirliği bulunmaktadır.⁸³ Kütüphane ve arşivlerde yapay zekâ kullanımının veri önyargıları, kullanıcı gizliliği ve karar alma süreçlerinde şeffaflık gibi konularda riskler taşıdığı vurgulanırken, yapay zekâ sistemleri hayata geçirilmeden önce etik çerçeveler geliştirilmesinin gerekliliği tartışılmaktadır.⁸⁴

⁷⁹ Raymond Geselbracht. “The Origins of Restrictions on Access To Personal Papers at the Library of Congress and the National Archives” *The American Archivist* 49/2 (1 Nisan 1986): s. 142–162.

⁸⁰ *Age*, s.145.

⁸¹ *Age*, s.145.

⁸² International Council on Archives. “International Archives Week 2025: #ArchivesAreAccessible – Archives for Everyone”. <https://www.ica.org/event/international-archives-week-2025-archivesareaccessible-archives-for-everyone/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

⁸³ Society of American Archivists. “ARCHIVES * RECORDS 2025: Making it Count Call for Program Proposals”. <https://www2.archivists.org/am2025/program/calls/program-proposals> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

⁸⁴ Mannheimer, Sara, Natalie Bond, Scott W. H. Young, Hannah Scates Kettler, Addison Marcus, Sally K. Slipper, Jason A. Clark, Yasmeen Shorish, Doralyn Rossmann, ve Bonnie Sheehy. “Responsible AI Practice in Libraries and Archives: A Review of the Literature”. *Information Technology and Libraries* 43/3 (2024).

Arşivlere erişim hususunda dikkat çeken bir diğer mesele ise incelenen kaynakların büyük bir kısmının Amerika ve Avrupa eksenindeki kamu arşivleri bünyesinde bulunan malzemeye erişimle ilgili değerlendirmeleri ele almasıdır. Gizlilik ve mahremiyetin bağlamı kurumun özel ya da kamu olmasından bütünüyle etkilenmiyor olsa da bu ayrım erişim politikalarını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, kamu ve özel arşivler erişim açısından ele alınırken arşiv teorisi çerçevesinde incelenebilir. Gier, arşiv teorisinin temelini oluşturan iki önemli arşivci, Jenkinson ve Schellenberg'in, kamu arşivleri ekseninde şekillendirdikleri ve arşiv teorisine dahil etmedikleri özel arşivler için üç ortak görüşünü şu şekilde aktarmaktadır:

*“Jenkinson ve Schellenberg'in özel arşivler ile ilgili ilk argümanı, özel arşivlerin tesadüfler sonucu ortaya çıkmalarıdır. (...) İkinci argümanları, özel arşivlerdeki belgelerin arşive direkt transfer edilmesinden, arşivler tarafından satın alınmalarıdır ki bu belgelerin kesintisiz gözetimini (unbroken chain of custody) bozmaktadır. İki teorisyenin özel arşivlerle ilgili üçüncü ortak görüşü, özel arşivlerin korunmalarının nedenin kanıta dayalı değerleri (evidential value) değil, bilgi ve araştırma değerleridir.”*⁸⁵

Jenkinson ve Schellenberg'in ilk argümanı olan tesadüfilik ve ikinci argümanı olan bozulmuş kesintisiz gözetim, hiç şüphesiz özel arşiv malzemelerinin (hassas içerikli olmasalar dahi) başta tasnif ve kataloglama olmak üzere geçirdiği süreçleri karmaşıklığa sokmakta, arşivin bütünlüğünü tartışmalı hale getirmektedir. Ancak tam da bu sebeple, üçüncü argümanda vurgulandığı gibi, özel arşivler yalnızca hukuki ve kurumsal çerçevede değil, bilgi ve araştırma değeri üzerinden ele alınmalıdır. Bu durum, özel arşivlerin saklama ve düzenleme süreçleriyle değil, malzemeyi değerlendirme süreçleri ve erişim politikalarıyla da değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere tartışılan kavramların kültürden kültüre hatta kurumdan kuruma değişim göstermesi nedeniyle değerlendirme süreçlerinin de benzer farklılıklar göstermesi olağandır.

Bununla bağlantılı olarak Saydam'ın çalışmasında ortaya konan temel bulgu, Türkiye'de arşiv süreçlerinde standart uygulamaların dışına çıkıldığı ve bu durumun, günümüzde az sayıdaki özel arşive merkezi erişim için bir platform hazırlanmasının önündeki en büyük engel olduğu yönündedir.⁸⁶ Saydam, çalışması kapsamında Türkiye'de özel arşivlerin mevcut durumunu, görünürlüklerini, hem kurum hem de koleksiyon olarak yapılarını, özel arşivlerin yönetim süreçlerini ve başta erişim olmak üzere bu süreçlerde karşılaşılan problemleri ele

⁸⁵ Nathalie Defne Gier, “Modernleşme Kuramı Perspektifinden Türkiye'deki Özel Arşivler”, *Türkiye'de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını, Kadınların Arşivlerdeki Yeri Ulusal Sempozyumu (10-11 Nisan 2021)*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ile Beykoz Üniversitesi (2022): s. 108.

⁸⁶ Varol Saydam, “Türkiye'de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s. V

almıştır. Türkiye’de kurumların özel arşivlerle ilgili yanlış uygulamaları nedeniyle yaşanan erişim problemlerinin doğurduğu sonuç, emek, zaman ve maddi imkanların boşa harcanması olarak değerlendirilmektedir.⁸⁷ Saydam doktora tezi kapsamında müstakil arşivlere erişimle birlikte Türkiye’de bir özel arşivler toplu kataloğu olmamasının büyük bir eksiklik olduğuna da değinmiş ve ozelarsiv.com alan adıyla bir özel arşiv toplu kataloğu girişimini hayata geçirmiştir.⁸⁸ Sitede mevcut özel arşivlerin bir listesi, kurumların gelecekte standart bir arşiv süreci izlemesi durumunda aktif olarak kullanılabilecek bir toplu katalog bölümü ve rehber yer almaktadır.

Özel arşiv belgeleri ve kamu arşivi belgelerinin gizliliği açısından Aracı’nın yaptığı kıyaslamada, özel arşivlerin arşiv süreçlerinin tamamlanarak erişime açılmasının resmi belgelere göre daha hızlı gerçekleştiğini belirtirken, kişisel hayata dair belgelerin belirlenmesi ve kısıtlanması için ekstra bir dikkat gerektirdiğini ortaya koymaktadır.⁸⁹ Özel arşivler çerçevesine banka, işletme, dernek, siyasi parti gibi kurumsal yapıları da kapsıyor olsa da gizlilik ve mahremiyet unsurları barındırması en muhtemel arşiv türleri aile ve şahıs arşivleridir. Bunun nedeni olarak kurumsal yapıdaki organizasyonların ürettikleri belgelerin formunun ve üretildiği bağlamın şahıs, aile arşivlerine göre daha belirgin bir çerçeveye sahip olması gösterilebilir. Örneğin, bir işletmeye ait arşivde yer alan personel dosyalarının gizlilik ve mahremiyet değerlendirilmesi bir şahıs arşivinde yer alan el yazısı günlüğün değerlendirilmesine göre daha nesneldir. Ancak Yalçınkaya’nın değindiği üzere işletme arşivlerinin de işletme tarihi ve iktisat gibi alanlarda araştırılması açısından bu arşivlerin de yararlanma koşulları ve erişim uygulamaları kritik öneme sahiptir.⁹⁰

Özel arşiv malzemelerinin kamuya aidiyetinin sorgulanması ve tarihi değer biçme girişimi yıllardır süregelen disiplinler arası bir tartışma konusudur. Zira özel arşiv malzemesi sınırsız ihtimaller sonucunda bir meta olarak ortağa çıktığı gibi arşive intikal ettikten sonra da sınırsız ihtimalde kullanım ve yorumlama olanağı yaratmaktadır. Örneğin, Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi’nde yer alan ve Ömer Seyfettin’in otopsisinde çekilen bir fotoğraf, ünlü edebiyatçının kimsesiz olduğu ve cesedinin kadavra olarak kullanıldığı yönündeki yanlış söylentiyle 2018 sonrasında internette popüler bir tartışma konusu olmuştur. Bu fotoğrafın içeriği ve toplumda yarattığı infial sebebiyle mahremiyet gerekçesiyle erişim

⁸⁷ Age, s. 61.

⁸⁸“ozelarsiv.com”, <https://ozelarsiv.com/> [Erişim tarihi: 04.04.2025]

⁸⁹Neslihan Aracı, “İstanbul’daki Bilgi ve Belge Merkezleri’nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2010)

⁹⁰ Akansel Yalçınkaya, “Resmi Arşivsiz İşletme Tarihi Yazmak: Türkiye’de Özel Arşiv Kaynakları ve Koleksiyonları”, *kebiğe* 53 (2022): 7-26.

kısıtlaması uygulanarak araştırmaya kapatılması gerektiği söylenebilirdi. Oysa bu fotoğrafı III. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumunda Zeynep Orhon Targaç, “Zeynep Orhon Targaç Koleksiyonu Cam Negatifleri Işığında Tıp Eğitiminde Otopsi ve Ömer Seyfettin’in Kadavrası” isimli bildirisinde kullanmış ve önemli bilimsel tespitlerde bulunmuştur.⁹¹ Fotoğrafa bakarak dönemin tıp eğitiminin, otopsi tekniklerinin, öğrencilerin ve hademenin giyiniş şeklinin ya da fotoğraf için kullanılan tekniğin bir araştırmacı tarafından incelenme ihtimali bir arşivci tarafından göz ardı edilemeyecek derecede büyüktür. Nitekim arşivcinin arşiv malzemesinin araştırmaya değer olup olmadığını belirlemek gibi bir görevi, yetkisi ve hakkı da yoktur.

Başka bir bakış açısıyla, arşiv malzemesi her zaman tek başına bir anlam taşımaz, bir iktidar ortaya koymaz. Ancak bir araya geldiklerinde, ya da getirildiklerinde daha büyük bir anlam oluşturma potansiyeline de sahiptirler. Bunun başarılı bir örneği sanatçı Refik Anadol’un SALT Araştırma arşiv koleksiyonlarında yer alan 1,5 milyondan fazla belgeyi algoritmayla bir araya getirerek 2017 de hazırladığı, “etkileşimli olarak deneyimlenebilen, müdahale edilmediğinde ise rüyaya dalarak belgeler arasındaki beklenmedik ilişkileri ortaya çıkaran” Arşiv Rüyası isimli medya enstalasyonudur.⁹²

Özel arşiv koleksiyonlarının bağış ya da satın alma yoluyla kurumlara intikal etmesi, farklı disiplinler tarafından rağbet edilmesi ve alternatif tarih yazımının güç kazanmasıyla koleksiyonların erişim koşulları ve bu koşulların belirlenmesinde gözetilen faktörler arşivciler arasında tartışılmaya başlanmıştır. Ancak standartlar çerçevesinde yürütülen arşiv süreçlerinde bu farklılıklar arasında eşgüdüm sağlanabilmesi için bazı mesleki dernek ve vakıflar arşivcilerin iş süreçlerinde dikkate alması gereken bazı prensipler ve kurallar ortaya koymuştur.

3.1.1. Mesleki Etik Kuralları

1980 yılında Society of American Archivist (Amerikan Arşivciler Derneği), 1996’da ICA’nın Code of Ethics (Etik Kurallar) yayımlamasıyla arşivcilik alanında malzemeye erişim, bağışçılar ve araştırmacılarla ilişkiler, kalite yönetimi gibi alanların mesleki etik kurallar çerçevesinde uygulanması gerekliliği gündeme gelmiştir. Ulusal ve uluslararası derneklerin yayınladıkları etik kuralları içerisinde, erişim ve mahremiyet ile doğrudan ya da dolaylı ilgili olan maddeler bulunmaktadır. Bu maddeler Tablo 1’de derlenmiştir. Bu tabloda, arşivcilik derneklerinin hazırladığı mesleki etik kurallar kronolojik bir sıraya göre verilmiş; böylelikle

⁹¹Zeynep Orhon Targaç, “Zeynep Orhon Targaç Koleksiyonu Cam Negatifleri Işığında Tıp Eğitiminde Otopsi ve Ömer Seyfettin’in Kadavrası”, *III. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu (19-21 Mayıs 2017)*.

⁹²Salt Online, “Arşiv Rüyası Refik Anadol” (7 Nisan 2017), <https://saltonline.org/tr/1627/arsiv-ruyasi> [Erişim tarihi: 06.04.2025]

etik konuların yıllar geçtikçe artan önemi ve gündeme geliş şekli gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

**Tablo 1 Arşivcilik Derneklerinin Hazırladığı Mesleki Etik Kurallarda
Erişim ve Mahremiyetle İlgili Maddeler**

Dernek	(Son Revizyon) Yılı	Madde
Avusturalya Arşivciler Derneği	1993	3.6 Erişim 3.6.1 Arşivciler, hizmetlerinden yararlanmaya veya sorumluluğundaki belgeleri incelemeye hakkı olan herkesin, ayrımcılık ya da ayrıcalıklı muamele olmaksızın bu haklardan faydalanmasını sağlar. Bu durum, 3.6.2 ve 3.6.3 maddelerinde belirtilen kısıtlamalara tabidir. 3.6.2 Arşivciler, sorumluluklarında bulunan belgelere erişimle ilgili olarak yasa, idari ya da yürütme organı kararları veya belge sahibi ya da bağışçılar tarafından getirilen sınırlamalara uyar. Arşivciler, bu kısıtlamaları potansiyel kullanıcılara açıklar ve bu sınırlamaları eşitlikçi bir şekilde uygular. 3.6.3 Arşivciler, belge transferi veya sözleşme sürecinde, erişim veya kullanım üzerindeki kısıtlamaların getirilmesini caydırmaya çalışır. Ancak, süresi açıkça belirtilmiş olan geçici kısıtlamalar, sözleşmenin bir şartı olarak kabul edilebilir. 3.6.4 Arşivciler, kurumlarının sorumluluğundaki belgelere dayalı olarak gerçekleştirdikleri kişisel araştırma faaliyetlerini işverenlerine bildirir. Mümkünse, kendi araştırmalarıyla çakışabilecek erişim taleplerini bir meslektaşına yönlendirirler. Gerektiğinde hakemlik yapılması gerekiyorsa, konu, kıdemli arşivci ya da daha

		yüksek bir yetkili tarafından, 3.6.1, 3.7.1 ve 3.7.2 hükümleri çerçevesinde kurum içinde çözüme kavuşturulmalıdır. 3.7 Gizlilik ve gizlilik 3.7.1 Arşivciler; işverenlerin, kullanıcıların ve bağışçıların talep ettikleri ya da aldıkları bilgiler ve inceledikleri belgelerle ilgili gizliliğini korur. 3.7.2 Arşivciler, bir kullanıcının araştırma ilgisini dikkatsizlikle başka bir kullanıcıya ifşa etmez. Araştırma çabalarının çakıştığı durumlarda, tarafların rızasıyla adlarının paylaşılması için gerekli adımlar atılabilir. 3.7.3 Arşivciler, bağışçıların haklarına saygı duyar ve onların isteklerine uygun olarak katkılarının kamuya açık şekilde anılıp anılmayacağına karar verir. 3.7.4 Arşivciler, görevleri sırasında edindikleri gizli bilgileri, izin almadan kişisel çıkarları, bir çalışma arkadaşının çıkarı ya da üçüncü bir kişinin yararı için kullanmaz. Ayrıca, bu tür bilgileri işverenin, bağışcının ya da kullanıcının aleyhine kullanamaz ya da ifşa edemez. Ancak, yasal olarak gerekçelendirilebilecek durumlarda bu tür ifşalar yapılabilir. 3.7.5 Arşivciler, korumaları altındaki kayıtlarda bulunan ve ayrıcalık kapsamında edinilmiş kişisel bilgileri korur. İlgili mevzuat ve/veya belge devri koşulları doğrultusunda, bireyleri dava dosyalarının öznesi olarak tanımlayabilecek kişisel bilgileri, onların rızası olmadan ne kendileri açıklar ne de başkalarının açıklamasına imkân tanırırlar.⁹³
Uluslararası Arşiv Konseyi	1996	1.Arşivciler, arşiv malzemesine erişimi en geniş seviyede desteklemeli ve tüm kullanıcılara tarafsız bir hizmet sağlamalıdır.

⁹³The Australian Society of Archivists. "Code of Ethics". (17 Haziran 1993). <https://www.archivists.org.au/about-us/code-of-ethics> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

		2.Arşivciler, erişim ve gizliliğe saygı duymalı ve ilgili mevzuat kapsamında hareket etmelidir. ⁹⁴
Türk Arşivciler Derneği	1998	1.Arşiv malzemesine ait her türlü bilgiyi araştırma vasıtalarıyla kullanıma sunmak, 2.Şahıs, devlet ve millet haklarının korunması ve bunları düzenleyen yasalara bağlı kalmak, 3.Arşiv malzemesinin hizmete sunum önceliği konusunda bireysel taleplerden ziyade kamuoyu ve devletin taleplerini ön plana almak. ⁹⁵
Yeni Zelanda Arşivciler Derneği	2006	Üyeler, her zaman kabul edilen gizlilik, ticari duyarlılık ve ulusal güvenlik ilkelerine uyacaktır. Bu nedenle üyeler, mesleki çalışmaları veya araştırmaları sırasında kendileri tarafından edinilen herhangi bir bilginin kötüye kullanılmasına izin vermemeli, izinsiz açıklamaya veya kullanıma izin vermemelidir. ⁹⁶
Amerikan Arşivciler Derneği	2012	Erişim ve Kullanım: Arşivciler, kurumları ve kullanıcıları bağlamında, belgelere açık ve tarafsız erişimi teşvik eder; erişim kısıtlamalarını en aza indirger ve erişim kolaylığını en üst düzeye çıkarırlar; malzemelerinin her formatta erişilebilirliğini ve anlaşılabilirliğini artırır; tüm arşiv erişim sorunları için çözümler ararlar. Gizlilik: Arşivciler, kamu ve özel bağışçıların, kişilerin ve kurumların menfaatlerini korumak amacıyla politikalar oluşturur; özellikle koleksiyonların oluşturulmasında, saklanmasında erişim yetkisi olmayan kişiler için mahremiyet ve gizliliğin korunmasını sağlamak amacıyla

⁹⁴International Council on Archives. "ICA Code of Ethics". (7 Eylül 1996). https://www.ica.org/app/uploads/2023/12/ICA_1996-09-06_code-of-ethics_EN.pdf [Erişim tarihi: 13.05.2025]

⁹⁵Türk Arşivciler Derneği. "Meslekî Etik Kuralları". <https://www.arsivder.org.tr/mesleki-etik-kurallari/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

⁹⁶Archives and Records Association of NZ. "ARANZ Code of Ethics". <https://www.aranz.org.nz/code-of-ethics/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

		koleksiyonlara erişim kısıtlamaları koyar ve tüm kullanıcılarının gizlilik haklarına saygı duyarlar. ⁹⁷
Kanada Arşivciler Derneği	2017	Belgeleri, içerikleri, kaynakları ve yasal yükümlülüklerle uyumlu biçimde en geniş kitleye erişilebilir kılmaya çalışırız. - Belgeleri oluşturan ya da belgeye konu olan bireylerin - özellikle sürece dahil edilmemiş kişilerin- mahremiyetine saygı gösteririz. - Bireylerin, kurumların ve toplulukların zaman içinde değişen bağlamlarına duyarlılık gösterir, bu doğrultuda erişim koşullarını yeniden gözden geçiririz. - Sorumluluğumuz altındaki belgelerin sosyal, kültürel, tarihsel ve dilsel bağlamlarına saygı gösteririz. Örneğin, yerli topluluklara ilişkin malzemeleri tanımlarken yerli halkların kendi kullandıkları terimleri tercih ederiz; marjinal ya da azınlık gruplara ait terminolojileri dikkate alırız. - Belgelerin oluşturulması, kullanımı, aktarımı, korunması ve erişimiyle ilgili yasa ve politikaları etkileyebilecek karar alıcılara etik boyutu vurgularız. -Ayrıcalıklı erişimimiz sayesinde elde ettiğimiz bilgileri uygunsuz şekilde ifşa etmez veya bundan kâr sağlamayız.⁹⁸.
İngiltere ve İrlanda Arşivciler Derneği	2024	- Üyeler, kayıtları oluşturan, kullanan veya kayıtların konusu olan bireylerin ve kurumların mahremiyetine ve gizliliğine saygı duymalıdır. Özellikle de belgelerin oluşturulması, kullanımı veya elden çıkarılması sürecinde söz hakkı olmayan kişiler söz konusuysa. Genel kural olarak, üyeler hayatta olan kişilere ait kişisel verileri ifşa etmez. Kişisel veriler yalnızca yasal bir zorunluluk durumunda ifşa edilebilir. - Üyeler, kendileri hakkında bilgi işlenen kişilerin, bu bilginin işlenmesine mevcut veri koruma mevzuatı çerçevesinde

⁹⁷Society of American Archivists. "SAA Core Values Statement and Code of Ethics" (Ağustos 2020) <https://www2.archivists.org/statements/saa-core-values-statement-and-code-of-ethics> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

⁹⁸Association of Canadian Archivists. "Code of Ethics and Professional Conduct". (18 Ekim 2014). <https://www.archivists.ca/Policies-and-Codes> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

		rızalarını verdiklerinden emin olmaya çalışmalıdır. Ancak bu ilkeye bazı istisnalar olabilir. Bunlar şunlardır: *Bilginin halihazırda kamuya açık olması (yine de üyeler, arşive dahil edilmesiyle bu bilgilere erişimin artabileceğini göz önünde bulundurmalıdır); *Yasal zorunluluk nedeniyle kişisel bilginin ifşa edilmesi gerekmesi; *Belgelerin, yürürlükteki veri koruma yasalarının kapsamı dışında oluşturulmuş olması ; *Veri sahiplerinin sayısının çok fazla olması nedeniyle rıza almanın pratikte mümkün olmaması; *Veri sahiplerinin rıza almak üzere bulunamaması; *Veri sahiplerinin ölmüş ya da ölmüş sayılması (kişisel veriler için bir insan ömrü varsayılan olarak 100 yıl kabul edilir; aksi kanıtlanmadıkça bu sürede kamuya açık erişim sağlanmaz); *Veri sahiplerinin rıza vermeye ehil olmaması ve veli ya da yasal temsilciden rıza almanın da mümkün olmaması. -Üyeler, insanların nasıl temsil edildikleri konusundaki meşru ve makul endişelerini dikkate almalıdır. - Üyeler, arşiv kayıtlarının bireyler ve gruplar üzerinde etkili olma gücünün farkında olmalı ve ellerindeki belgeler arasında, çalışanlar veya hizmeti kullanan kişiler için rahatsız edici olabilecek herhangi bir belgeyi tespit etmek için makul adımlar atmalıdır. Bu tür belgelerle temas edilmesinden kaynaklanabilecek zararları azaltmak için önlemler alınmalıdır. Örneğin: *Kıdemli yöneticilere bu tür belgelerin varlığı konusunda bilgi verilmesi (çünkü yöneticilerin bir “özen yükümlülüğü” sorumluluğu vardır); *Potansiyel olarak rahatsız edici öğelerin açıkça etiketlenmesi;
--	--	--

		*Bu tür belgelerle karşılaşması muhtemel kişilerin önceden uyarılması; *Uzun süre boyunca bu tür belgelerle çalışacak kişilerin psikolojik/duygusal iyi halini korumaya yönelik önlemlerin uygulanması.⁹⁹
--	--	--

Yukarıda geçen etik kurallar hem kamu hem de özel arşivleri kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Bu liste haricinde, genel arşivcilik etik kurallarının ötesinde, özel koleksiyonların yönetimi ve korunmasıyla ilgili spesifik etik yükümlülükleri detaylandıran “ACRL¹⁰⁰ Code of Ethics for Special Collections Librarians” (Özel Koleksiyon Kütüphanecileri için ACRL Etik Kuralları) başlıklı etik kurallar listesi mevcuttur. Bu listede ise erişim ve mahremiyet ile ilgili iki bölüm bulunmaktadır;

“Özel koleksiyon uzmanları, sorumlulukları altındaki tüm malzemelere geniş ve adil erişim sağlama konusunda proaktif bir gayret gösterir. Tüm kullanıcılar için koleksiyon erişimini iyileştirmek adına sürekli çaba gösterirler.

Özel koleksiyon uzmanları, kullanıcıların, bağışçıların, belge yaratıcılarının, belge konularının ve arşivleri satın aldıkları kişilerin/kurumların gizliliğini ve mahremiyetini koruma sorumluluğuna sahiptir. Koleksiyonlar içinde hassas bilgilerle çalışırken, erişimi ön planda tutarken aynı zamanda belirli malzemelerin gizliliğine saygı duyulması gerektiğini kabul ederler. Hassas içerikli malzemelere makul süreli erişim kısıtlamaları uygulanması gerekebilir. Bu hususta uzmanlar, bağışçılar ve kullanıcılarla, gizliliğe dair verilen vaatlerin olası yasal sınırlamaları hakkında şeffaf bir şekilde iletişim kurar.”¹⁰¹

Ulusal ve uluslararası arşivcilik derneklerinin hazırladığı mesleki etik kurallarının arşiv malzemesine erişim, gizlilik ve kullandırma ile ilgili prensipleri incelendiğinde, 1993 yılı ile 2012 yılları arasında konunun daha detaylı ele alındığı ve kapsamının genişlediği gözlemlenmektedir. Arşivlere erişimde yaşanan bu dönüşüm ülkelerin demokratikleşme sürecine paralel olarak gelişim gösterir.¹⁰² 1996’da ICA’nın Mesleki Etik Kuralları kabulünden

⁹⁹Archives and Records Association. “ARA Code of Ethics” (Mart 2024). <https://www.archives.org.uk/ara-code-of-ethics> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁰⁰ ACRL : Association of College and Research Libraries

¹⁰¹ACRL/RMBS, “ACRL Code of Ethics for Special Collections Librarians” (19 Temmuz 2020), https://rbms.info/standards/code_of_ethics/ [Erişim Tarihi: 29.03.2025]

¹⁰² Imre Ress, “The Effects of Democratization on Archival Administration and Use in Eastern Middle Europe.” *The American Archivist*, 55/1 (1992): s. 86–93.

15 yıl sonra 2011’de UNESCO The Universal Declaration on Archives’ı (Arşivler Hakkında Evrensel Beyannamesi) yayımlayarak arşivlerin demokratik toplumlardaki rolüne dikkat çekmiştir.¹⁰³ Ancak, yalnızca uluslararası etik kurallara uyum sağlamak, mesleki açıdan yeterli değildir. Ulusal düzeydeki etik kuralların, ülkenin yasal çerçeveleri, arşivcilik pratikleri ve mesleki dinamikler ile uluslararası çalışmalar da göz önünde bulundurularak düzenli olarak yeniden değerlendirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Türk Arşivciler Derneği’nin internet sayfasında yer alan mesleki etik kurallar metninde herhangi bir tarih belirtilmemektedir.¹⁰⁴ Bununla birlikte mesleki etik kuralları inceleyen çeşitli makale ve tezler 2009 yılını işaret etmektedirler.¹⁰⁵ Ancak, Subaşıoğlu ve Akdoğan dönemin Türk Arşivciler Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Yüksel Baycan ile yaptıkları görüşme sonucunda etik kuralların kabul yılının 1998 olarak tespit edildiğini dipnot olarak belirtilmişlerdir.¹⁰⁶

Mesleki etik kurallar, erişim pratikleri açısından değerlendirildiğinde, özellikle gizlilik gibi hassas bir değerlendirme gerektiren konuda arşivciler için genel bir şablon çiziyor gibi görünebilirler. Oysa bu kuralların yeterli düzeyde rehberlik sağladıkları söylenemez. Özellikle bir bilgi merkezi değil arşivin neticede bir iş yeri oluşu perspektifinden ele alındığında, arşivcilerin yetkileri sınırlı, rolleri pasif olabilmektedir. Bu durum, etik kurallar ve ilkelerin hayata geçirilmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Giménez-Chornet etik ihlallerine neden olabilecek faktörleri; personelin ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve motivasyonu, kurumun etik olmayan davranışları teşvik etmesi, belgelerin bakımının kasıtlı olarak ihmal edilmesi, imhası, teknik çalışmaların kalitesinin denetlenmemesi ve şeffaf bir sistem uygulanmaması olarak sıralamaktadır.¹⁰⁷ Bu gibi problemler, özellikle de gizlilik değerlendirmesi ve erişim kısıtlaması gibi bireysel yargılarla hareket edilemeyecek hassas konularda arşivciyi uygulamak istemediği ya da doğru, etik bulmadığı uygulamaları hayata geçirmek zorunda kalmasına neden olabilir. Bu da etik ilkelerin, yalnızca kabul edilmiş veya benimsenmiş olmasının, uygulamaya dönüşmediği sürece anlamını yitirdiğini ortaya koymaktadır. Remzi Aydın’ın Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nda görev yapan

¹⁰³ Dieter Schlenker, “Open Archives for Social Science Research in Widening Countries of the European Union”, *Atlanti+*, 34/2 (2024): s. 43.

¹⁰⁴ Türk Arşivciler Derneği. “Mesleki Etik Kuralları” (t.y.) <https://www.arsivder.org.tr/mesleki-etik-kurallari/> [Erişim tarihi: 01.05.2025]

¹⁰⁵ Remzi Aydın. “Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği”. (Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2020); Sevil Pamuk. “A Proposal For A ‘Professional Codes Of Ethics’ For Turkish Archival Profession”. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, 4 (Kasım 2016): s. 1-19.

¹⁰⁶ Zeynep Akdoğan ve Fatoş Subaşıoğlu, “Arşivcilerin Mesleki Etik Kuralları Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 57/2 (2017): s. 848.

¹⁰⁷ Vicent Giménez-Chornet, “Ethics and Social Responsibility in Archival Institutions: Elements to Consider”, *Profesional De La información*, 26/4 (Ağustos 2017): s. 765-770.

personellerle yaptığı, mesleki etik algısıyla ilgili görüşmeler neticesinde de Gimenez'in işaret ettikleriyle benzer ast-üst ilişkisi, şeffaf iletişim, görev dağılımı, yoğun iş yükü, teknik yetersizlikler gibi problemler gözlemlenmiş; bilhassa erişim boyutunda araştırmacılara yönelik etik dışı davranışlara “teknik alt yapıdan kaynaklı sorunlar ve kurum mahremiyetinin getirdiği belgelere erişim engelleri” örnek gösterilmiştir.¹⁰⁸ Ancak idealizmden bağımsız olarak gerçekçi bir perspektiften bakıldığında etik, yasalar hakkında bilgi sahibi olmayı ve yasalara uymayı içermektedir. Ancak yasalara uymak ve etik davranmak her zaman aynı kapıya çıkmamakla birlikte, bir mesleğin etik kurallarını ihlal etmek de her zaman yasadışı sayılmayabilir.¹⁰⁹ Arşivcilik meslek etiği ve arşivlerin geleceği üzerine birçok makale ve kitap kaleme alan Richard J. Cox, derneklerin etik kurallar konusunda fazlasıyla iyimser yaklaştığının, arşivcileri etik kuralların dışına çıkmaktan imtina ettirecek hiçbir yaptırım ya da kınama olmadığını ve etik ihlalleri sorgulamak için bir süreç geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.¹¹⁰ Cox'un görüşüne ek olarak Poole, kuralların güncellenmesinin zor olduğunu, kuralların belirlenmesinde benzer dünya görüşünü paylaşan az sayıda meslektaşın rol oynadığını, kuralların yeterli rehberlik sağlamadığını ve arşivcilerin kurallarda vurgulanan kararları alabilecek özerkliğe sahip olmadığı gerçeğinin göz ardı edilmiş olduğunu vurgulayarak; bunları etik kuralların dezavantajları olarak sıralamaktadır.¹¹¹ Kanada Arşivciler Derneği de etik kurallar listesinde bu kuralların gerçeği değil ulaşılması gereken bir ideali temsil ettiğini açıkça kabul eder.¹¹²

Mesleki etik kuralların eğitimdeki yeriyle ilgili Türkiye’de Ankara Üniversitesi, Ardahan Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi olmak üzere toplam 15 üniversitede bulunan Bilgi ve Belge Yönetimi lisans programlarının müfredatı incelenmiştir.¹¹³ Bu bölümlerden sadece Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,

¹⁰⁸ Remzi Aydın, “Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği”. (Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2020)

¹⁰⁹ Karen M. Benedict, *Ethics and the Archival Profession: Introduction and Case Studies* (Society of American Archivist, 2003): s. 3.

¹¹⁰ Richard J. Cox, “Rethinking Archival Ethics”, *Journal of Information Ethics* 22/2 (Eylül 2013): s. 13-20.

¹¹¹ Alex H. Poole, “An ethical quandary that dare not speak its name: Archival privacy and access to queer erotica”, *Library & Information Science Research*, 42/2 (Nisan 2020): s. 3.

¹¹² Association of Canadian Archivists. “Code of Ethics and Professional Conduct”. (18 Ekim 2014). <https://www.archivists.ca/Policies-and-Codes> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹¹³ 13 Mart 2025 tarihinde ilgili bölümlerin internet sayfalarında yapılan taramada ulaşılabilen güncel müfredat ya da ders programları dikkate alınmıştır.

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nin Bilgi ve Belge Yönetimi müfredatlarında Meslek Etiği ve benzeri başlıklara sahip bir dersler bulunmaktadır.¹¹⁴ Yapılan araştırmada tespit edilen bir diğer husus, meslek etiği dersinin Yıldırım Beyazıt Üniversitesi haricindeki üniversitelerde 4. Sınıflara zorunlu/seçmeli ders olarak eklenmiş olmasıdır. Oysaki bu eğitimin lisans programının ilk yılında verilmesi, ilerleyen dönemlerde işlenecek konuları öğrencilerin meslek etiği bilinciyle ele almalarına imkân verecektir. Nitekim BBY bölümü öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada, öğrencilerin kişisel mahremiyetin korunmasının önemi konusundaki farkındalıklarının ve bu konudaki dikkat düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁵ Bu nedenle, söz konusu derslerde yalnızca bireysel mesleki etik değerlere odaklanmakla yetinilmeyip, ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan vaka analizleri gibi uygulamalı çalışmalara da yer verilerek, öğrencilerin (kütüphaneci ya da arşivci fark etmeksizin) meslek yaşamlarında başkalarının mahremiyetini koruma sorumluluğu taşıdıklarının da bilincinin kazandırılması önem arz etmektedir. Ancak müstakil bir ders olarak müfredatta yer almıyor olsa bile kütüphanecilik ve arşivcilik mesleki etik kurallarının başta yönetim ve işletme dersleri olmak üzere diğer derslerde içerik olarak ele alınabiliyor olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Buna paralel olarak, 21 Mart 2015 tarihinde Türk Kütüphaneciler Derneği'nin bir toplantısında ortak bir görüşle Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) mezunlarının meslek yemini etmesi konusunda görüş birliğiyle karar alınmış, metin üniversitelerin ilgili bölümlerine iletilmiştir.¹¹⁶ Üniversiteler arasında yalnızca Hacettepe Üniversitesi BBY internet sayfasında yer alan mesleki yemin metninde gizlilik, mahremiyet ve erişimle ilgili kısım şu şekildedir:

"(...) kullanıcıların bilgiye erişmelerini sağlamak için sahip olduğum bütün bilgi ve becerileri kullanacağımı; düşünce özgürlüğünden yana davranacağımı ve sansüre karşı

¹¹⁴Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; <https://bilsis.hacettepe.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=520&curSunit=396#>
Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; <https://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/136/2024/11/BBY-2024-2025-Egitim-Programi.pdf>
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; [https://bilgibelge-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/ders-programi/lisans-ders-programi-\(orgun-ogretim-ve-ikinci-ogretim\)](https://bilgibelge-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/ders-programi/lisans-ders-programi-(orgun-ogretim-ve-ikinci-ogretim))
Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; <https://cdn.bartın.edu.tr/bilgibelge/4bc97e13420063d9494036f67a0229af/lisans-dersleri.pdf>
Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; <https://birimler.atauni.edu.tr/bilgi-ve-belge-yonetimi/wp-content/uploads/sites/86/2020/07/2023-2024-Mufredat-1.pdf>
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; <https://aybu.edu.tr/bby/tr/sayfa/1259/Lisans%2DDersleri>
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Müfredatı; <https://bby.ikcu.edu.tr/S/21033/lisans-ogretim-programi>

¹¹⁵ Vedat Gültekin. "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Çevrimiçi Mahremiyet Farkındalığı". *Bilgi Dünyası* 25/2 (2024): s. 185-215.

¹¹⁶BBY Haber, "Tüm BBY mezunları, yemin etmeye hazır mısınız? İşte mesleki yemin metnimiz" (8 Mart 2015), <https://www.bbyhaber.com/bby/2015/04/08/tum-bby-mezunlari-yemin-etmeye-hazir-misiniz-iste-mesleki-yemin-metnimiz> [Erişim tarihi: 13 Mart 2025]

çıkacağı; telif haklarını gözeticeğimi, mesleğimin ve kurumumun saygınlığına zarar verecek davranışlarda bulunmayacağımı; kullanıcıların özel yaşam gizliliklerine saygı göstereceğimi, (...) mesleğimi etik ilkeler doğrultusunda gerçekleştireceğimi beyan ederim.”¹¹⁷

Yıllar içerisinde gözlemlenen dönüşümler ışığında Sevil Pamuk Türk arşivciliği için önerdiği ve beş ana başlık altında sınıflandırdığı yeni mesleki etik kurallar önerisinde erişim ve gizlilikle ilgili madde teklifleri aşağıda derlenmiştir.

- “d. Kayıtlara kolayca erişilebilmesini sağlamak; bunu yaparken de kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkilerde ahlaki kurallara uymak,*
e. Kayıtlara erişim sağlarken, kayıtlarda yer alan devletler, kurumlar ve bireyler gibi üçüncü tarafların gizlilik haklarına saygı göstermek
k. Mesleki uygulamalar yoluyla elde edilen bilgilerin güvenliğini sağlamak ve bu bilgileri korumak için erişimi sınırlandırmak,
l. Mesleki çalışmalarını yürütürken edindiği gizlilik gerektiren bilgilerin mahremiyetini korumak
i. Arşiv fonlarının oluşturulmasına ilişkin mesleki ve ahlaki eleştirilere uygun politikalar geliştirmek,
j. Arşivdeki kayıtlarla ilgili erişim süresine azami saygı göstermek”¹¹⁸

3.1.2. Erişim İlkeleri

Temel düşünce, prensip ve davranış kuralı anlamına gelen ilke kavramı, kural ve kaidelerden farklı olarak bağlayıcı değil yönlendiricidir.¹¹⁹ Etik kurallar yalnızca erişimi değil tüm arşivcilik süreçlerini kapsarken, ilkeler belirli bir uygulama ya da konu çerçevesinde hazırlanır. Arşivlere erişim süreci, koleksiyondaki arşiv malzemeleri hassas olsun ya da olmasın dikkatle planlanmalıdır. Özellikle çevrimiçi erişim sürecinde arşiv malzemelerine uygulanacak farklı kıstaslar göz önünde bulundurulmalıdır.¹²⁰

Bu kapsamda ICA, etik kurallara paralel birtakım ilkeler üzerinde çalışmaları yürütmüştür. 1997 yılında ICA tarafından kabul edilen ancak yalnızca devlet arşivlerine erişim konusuna

¹¹⁷Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, “Bilgi ve Belge Yönetimi Meslek Yemini” (t.y.), https://bby2.hacettepe.edu.tr/tr/menu/meslek_yemini-8 [Erişim tarihi: 13 Mart 2025]

¹¹⁸Sevil Pamuk. “A Proposal For A ‘Professional Codes Of Ethics’ For Turkish Archival Profession”. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, 4 (Kasım 2016): s. 1-19.

¹¹⁹“Güncel Türkçe Sözlük”. <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 03.05.2025]

¹²⁰Burçak Şentürk, “Online Access in Archives as a Challenge for Archives, Archivists, and Archival Material: An Evaluation of the Viewpoints of a Group of Archivists” *Türk Kütüphaneciliği* 28(4) (2014): s. 498.

odaklanan *Outline of a Standard European Policy on Access to Archives* (Arşivlere Erişim Konusunda Standart Bir Avrupa Politikasının Ana Hatları) başlıklı taslakta, özel arşivlere erişimle alakalı yalnızca “Mümkün olan hallerde, özel arşivlere erişimle ilgili düzenlemelerin resmi arşivlerle aynı düzeye getirilmesi için girişimlerde bulunulması tavsiye edilmektedir.” açıklaması yer almaktadır.¹²¹ Takip eden süreçte hem kamusal arşivlere hem de özel arşivlere açık erişime yönelik bir uygulama standardı geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda, 2012 yılında ICA’nın erişim konusundaki resmi görüşlerini, yaklaşımını ve belirlediği temel ilkeleri ortaya koyan *Principles of Access to Archives* (Arşivlere Erişimin İlkeleri) başlıklı bildiri yayımlanmıştır. Bildiride yer alan 10 ilke şu şekildedir ;

1. “Halk, kamu kurumlarının arşivlerine erişime hakkında sahiptir. Hem kamu hem de özel kuruluşlar arşivlerini mümkün olan en geniş ölçüde açmalıdır.
2. Arşiv barındıran kurumlar, erişime kapalı malzemelerin varlığı dahil olmak üzere arşivlerinin varlığını duyurur ve arşivlere erişimi etkileyen kısıtlamaların varlığını açıklar.
3. Arşiv barındıran kurumlar erişim konusunda proaktif bir yaklaşım benimsemektedir.
4. Arşiv barındıran kurumlar, erişim kısıtlamalarının açık ve belirli süreli olmasını, ilgili mevzuata dayanmasını, özel hayatın gizliliğini kabul etmesini ve hassas malzemenin sahiplerinin haklarına saygı göstermesini sağlar.
5. Arşivler, eşit ve adil koşullarda kullanıma sunulur.
6. Arşiv barındıran kurumlar, uluslararası hukuk kapsamındaki ciddi suçların mağdurlarının, insan haklarını savunmak ve ihlalleri belgelemek için gerekli kanıtları sağlayan arşivlere, bu arşivler kamuya kapalı olsa bile erişebilmelerini sağlar.
7. Kullanıcılar erişim kısıtlamasına itiraz etme hakkına sahiptir.
8. Arşiv barındıran kurumlar, operasyonel kısıtlamaların arşivlere erişimi engellememesini sağlar.
9. Arşivciler tüm kapalı arşivlere erişebilir ve bunlar üzerinde gerekli arşiv çalışmalarını yapabilirler.
10. Arşivciler erişimle ilgili karar alma sürecine katılırlar” .¹²²

Yukarıda ana hatları ortaya konan bildiri, genel çerçevesi itibariyle mesleki etik kurallarla paralel bir tutum ortaya koymaktadır. Ancak etik kurallardan farklı olarak vurgu, personel

¹²¹International Committee on Archives, “Principles of Access to Archives” (24 Ağustos 2012), <https://www.ica.org/resource/principles-of-access-to-archives/> [Erişim tarihi 04.03.2025]

¹²² *Age*, s. 8-11.

olarak arşivcilerin mesleki ve toplumsal sorumluluklarına yapılmıştır. Bildirinin dikkat çeken noktası ise, açık erişimin yalnızca müstakil arşiv kurumlarının değil arşiv sahibi tüm kurumların bir sorumluluğu olduğunun vurgulanması için özellikle “institutions holding Archives” (arşiv barındıran kurumlar) kelimesinin seçilmiş olmasıdır. Hem mesleki etik kurallar hem de bu gibi çalışmalar, kurumların kendi erişim politikalarını belirleme ve güncelleme aşamasında yol gösterici niteliktedir. Türkiye için hazırlanan ve iki bölümden oluşan arşiv erişim standardı önerisinin ilk bölümünde kurumsal erişimin temelini oluşturan prensiplere, ikinci bölümünde ise erişim sürecinin verimli şekilde yönetilmesi için yöntemlere yer verilmiştir.¹²³

3.1.3. Erişim ve Kısıtlamaların Yönetimine İlişkin Kılavuzlar

Arşivlerin işleyişine ilişkin olarak, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli rehberler, kılavuzlar ve standartlar geliştirilmiş; bu rehberler güncelliğini koruması için sürekli olarak revize edilmektedir. Ancak arşivlere erişim bahsedilen yasal, kültürel, sosyal farklılıklar nedeniyle her ülkede hatta her kurumda farklı yönetilmektedir. Özellikle erişim kısıtlaması uygulanacak malzemeye ilgili süreçlerin doğru yönetilememesinden kaynaklı aksaklıklar ve bazen de problemler meydana gelebilmektedir. Bu bağlamda iki farklı uluslararası mesleki derneğin hazırladığı kılavuz yüksek önem taşımaktadır. ICA ve ACRL/RBMS¹²⁴ ile SAA'nın oluşturduğu rehberler dikkate alınarak karar alınması ve uygulanması sürecin çok daha profesyonel ilerletilmesini sağlayacak ve arşiv personelini yaşanması muhtemel ikilemlerden kurtaracaktır. Her iki kılavuz da incelendiğinde ACRL/RBMS-SAA'nın erişim hususunda dikkat edilmesi gereken hususları 6 ana başlık altında ele aldığı¹²⁵ ve tavsiye içerikli olduğu gözlenmiştir. ICA'nın kılavuzu ise arşivlere erişim ve kısıtlamaların yönetimiyle ilgili sırasıyla izlenebilecek 12 adımı içermektedir (Tablo 2). ICA'nın oluşturduğu kılavuz ise temelde önceki bölümde değinilen ICA Erişim İlkeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

¹²³ Burçak Şentürk, “Arşivlerde Erişim ve Standartlaşma: Türkiye İçin Öneri”, içinde *Kamusal Alan Olarak Bilgi Merkezleri ve Yenilikçi Yaklaşımlar*, ed.Özgür Külcü, Tolga Çakmak, Şahika Eroğlu, (Hiperlink, 2017): s. 201-220.

¹²⁴ Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Bölümü'nün (RBMS), Amerikan Kütüphane Derneği'nin (ALA) bir bölümü olan Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği'nin (ACRL) bir komitesidir.

¹²⁵ Ana başlıklar altında yer alan açıklamalar özetlenerek tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 2 Arşivlerde Erişim Kısıtlamasıyla İlgili ACRL/RMBS-SAA ve ICA Kılavuzları

Kısıtlamalı Arşivlerin Yönetimi İçin Teknik Kılavuz (ICA-2014) ¹²⁶	Arşiv ve Özel Koleksiyonlar Kütüphanelerinde Araştırma Malzemelerine Erişim Kılavuzu (ACRL/RBMS-SAA-2020) ¹²⁷
Kamuoyunu arşivler hakkında bilgilendirin	
Bir erişim politikası geliştirin	<i>Keşfedilebilirlik:</i> Koleksiyonların, işlenmemiş veya kısıtlı olsalar bile, asgari düzeyde erişilebilir olmasını sağlamak esastır.
Transfer sırasında erişim kısıtlamaları üzerinde anlaşmaya varılmalı	
Kısıtlamalı arşiv malzemelerine fiziksel erişimi kontrol edin	<i>Fiziksel ve Dijital Malzemeler:</i> Kamuya açık olması amaçlanan tüm malzemelerin güvenilirliği, bütünlüğü sağlanarak erişime sunulmalıdır.
Personele arşiv çalışmaları için kısıtlamalı arşiv malzemelerine erişim izni verin	
Kısıtlamalı arşiv malzemelerini tanımlayın	<i>Kanunlar, Yönetmelikler ve Kısıtlamalar:</i> Erişim kısıtlamaları yasal, kurumsal veya koruma gibi gerekçelere dayandırılmalı, düzenli gözden geçirilmelidir.
Kısıtlamalı arşiv malzemelerine erişim taleplerine yanıt verin	
Erişimle ilgili karar alın	<i>Telif hakkı:</i> Telif durumu açıkça belirtilmeli, kullanıcılar yasal sorumluluklar konusunda bilgilendirilmelidir.
Erişim kısıtlamaları uygulayın	
Arşiv malzemesine erişim kararlarının kaydını tutun	<i>Erişilebilirlik:</i> Koleksiyonlar ve hizmetler herkes için erişilebilir olacak şekilde düzenlenmelidir.
Erişim kısıtlamalarını gözden geçirin	
Önceden kısıtlanmış malzemenin erişime açılması	<i>Kopyalama ve Kullanım:</i> Koleksiyonlara ücretsiz erişim sağlanmalı, kullanım ve kopyalama işlemleri açık kurallarla yürütülmelidir.

¹²⁶ International Council on Archives. "Technical Guidance on Managing Archives with Restriction". (1 Şubat 2014). <https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions/> [Erişim tarihi 15.03.2025]

¹²⁷ Society of American Archivists. "ACRL/RBMS-SAA Guidelines on Access to Research Materials in Archives and Special Collections Libraries". (Eylül 2020) <https://www2.archivists.org/standards/ACRL-RBMS-SAA-Guidelines-on-Access-to-Research-Materials-in-Archives-and-Special-Collections-Libraries-2020> [Erişim tarihi 15.03.2025]

3.2. Uygulama Boyutu

3.2.1. Vaka Çalışmaları

Önceki bölümde arşivcilerin iş süreçlerinde dikkat etmesi gereken mesleki sorumlulukları tanımlayan ve mesleğin temel değerlerini korumayı amaçlayan etik kurallar ve ilkelerle ilgili rehberler incelenmiştir. Ancak bu rehberlerin uygulama örneklerine yer vermemesi nedeniyle teoride kabul edilen kuralların gerçek hayatta ne düzeyde uygulanabilir olduğu analiz edilememektedir. Bu bağlamda Society of American Archivists (Amerikan Arşivciler Derneği/SAA), arşiv etiği, birincil kaynakların kullanımı, dijital arşivler, tanımlama standartların kullanımı gibi başlıklar altında bir dizi Case Study (Vaka Analizi) serisi yayımlamaktadır. Seride yer alan *Case Studies in Archival Ethics* başlıklı bölümde profesyonel karar verme yetkisi, belgelere erişim ve belgelerin kullanımı, bağışçılar veya kullanıcılarla profesyonel ilişkiler, mahremiyet sorunları, hırsızlığa karşı güvenliğin sağlanması ve arşivcilerin davranışlarına ilişkin güven sorunları gibi konular ele alınmaktadır. Bir diğer benzer başlık olan *Rights in the Digital Era* altında ise telif hakları ile erişim ve mahremiyet dengesi irdelenmektedir.

Bir diğer vaka analizi çalışması Birleşik Krallık'ta The National Archives (Ulusal Arşivler) tarafından hazırlanmıştır. *Case Studies* başlığı altında ülkede yapılan en iyi uygulamalar ile daha etkili, verimli hizmetler geliştirmek için nasıl çalıştıklarını ortaya koyan vaka çalışmaları derlenmiştir. Kullanıcıyla iletişim, koleksiyon geliştirme ve bakım, dijitalleştirme ve iş birlikleri gibi konu başlıkları altında farklı kurumların hangi koleksiyonlar üzerinde nasıl bir çalışma yürütüldüğünü ve politika izlendiği açıklanmaktadır.¹²⁸ Karen Benedict tarafından derlenen, çeşitli arşivcilerin isim ve kurum belirtmeden sınıflarda ve atölye çalışmalarında örnek olarak alınması ve tartışmayı teşvik etmesi amacıyla kaleme aldığı, SAA'nın etik kurallarına göre kategorilere ayrılmış kitap toplam 40 adet vaka analizi içermektedir.¹²⁹ Kitap, arşivcilerin etik-hukuk-hiyerarşi üçgeninde karşılaşılabileceği ikilemleri örnek olaylarla betimlemekle kalmıyor aynı zamanda arşivcinin bu gibi durumlarda nasıl sorular sorarak vakaya yaklaşması gerektiği ve nasıl bir yöntem izleyebileceğine dair de içgörüler içermektedir.

¹²⁸The National Archives, "Case Studies", <https://www.nationalarchives.gov.uk/archives-sector/case-studies-and-research-reports/case-studies/> [Erişim tarihi: 7 Mart 2025]

¹²⁹Karen M. Benedict, *Ethics and the Archival Profession: Introduction and Case Studies* (Society of American Archivist, 2003)

SAA'dan örnek bir vaka çalışması, 1921-1923 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Warren G. Harding ile Carrie F. Phillips arasındaki yazışmaları kapsamaktadır.¹³⁰ Bu yazışmalar, Phillips'in Harding'e I. Dünya Savaşı'nda Almanya'yı desteklemezse ilişkilerini ifşa edeceğine dair yaptığı şantaj başta olmak üzere birkaç cinsel içerikli ve birkaç romantik mektuptan oluşmaktadır. 1960'larda başkana ait bir takım belge, Harding ailesi tarafından Ohio Historical Society'e devredilmiştir. OHS'de arşivci olarak görev yapan Kenneth Duckett, Phillips'in avukatının kendisine verdiği ve kimsenin haberdar olmadığı bu mektupları gizlice bağış olarak kabul etmiştir. Duckett, mektupların OHS ve Harding ailesi tarafından yok edilebileceğinden endişe etmiş, bunları bir banka kasasında saklayarak mikrofilm ile çoğaltmıştır. 1964 yılında mektupların varlığının gün yüzüne çıkmasıyla aile Duckett'a dava açmıştır. 1972 yılında tamamlanan dava sonunda Harding ailesi mektupları 50 yıl kapalı kalması şartıyla Library of Congress'e (Kongre Kütüphanesi/LoC) bağışlar. Mahkemenin hükmettiği tarih olan 2014 yılında erişim kısıtlamalarının kaldırılmasının ardından tarihçilerin yorumu, Harding ailesinin endişelerinin aksine, mektupların tarihi anlatıdaki boşlukları doldurduğu ve başkanın imajını destekleyecek nitelikte olduğu yönündedir.¹³¹ Bu vaka, gizli olarak değerlendirilen bir belgelerin bir arşivci tarafından hem etik kuralları ihlal ederek hem de bir bağlamda etik kurallara uyarak tarih yazımına yön vermesi açısından benzerine zor rastlanacak bir emsal oluşturmuştur. Timothy D. Pyatt tarafından kaleme alınan ve olayın tarihi yönünden ziyade arşivcilik pratikleri açısından detaylarının anlatıldığı bu analiz, gizlilik ve mahremiyetle ilgili ikilem yaşayan kurumlar ve arşivciler için serideki diğer vakalarla beraber önemli birer ders niteliği taşımaktadır.

Danielson'ın aktardığı bir vaka analizi, şair Anne Sexton üzerinden akıl sağlığı ve tıbbi kayıtların gizliliği ile ilgilidir. Uzun yıllar mental hastalıklarla boğuşan ve intihar eğilimi bulunan Anne Saxton'ın psikiyatristi Dr. Martin Orn, terapi seanslarında kendisine hatırlatma amacıyla Sexton'un ses kayıtlarını alır. 300 saatten uzun olan ses kayıtlarında Sexton'un anne olarak uygunsuz davranışları ve enest mağduru olmasıyla ilgili anlatılar da mevcuttur. 1974 yılında Sexton intihar ettikten sonra, ünlü biyografi yazarı Diane Middlebrook, Dr. Orn'un arşivindeki ses kayıtlarını talep etmiş, Sexton'un kızı ve varisinin de izniyle kayıtlar Middlebrook'a teslim edilmiştir. 1991 yılında çıkan *Anne Sexton: A Biography* kitabında kullanılan kayıtlar psikiyatri camiasında büyük ses getirmiş, terapi kayıtlarının

¹³⁰Timothy D. Pyatt, "Harding Affair Letters: Case Study 5" *Society of American Archivist The Case Study Series* (Nisan 2015), https://www2.archivists.org/sites/all/files/HardingAffairLetters_CEPC-CaseStudy5.pdf [Erişim tarihi: 7 Mart 2025]

¹³¹ Noah Weiland, "Harding's Love Notes to Mistress May Help His Image, Historians Say" ABC News (23 Temmuz 2014) <https://abcnews.go.com/blogs/politics/2014/07/hardings-love-notes-to-mistress-may-help-his-image-historians-say/> [Erişim tarihi: 7 Mart 2025]

yayımlanmasının gizliliğe aykırı olduğu belirtilmiştir. Sexton'ın kızı ve varisleri ise kayıtları kamuoyuna açmanın onun edebiyatını anlamaya katkı sağlayacağını savunmuştur. Terapi kayıtlarının yayımlanmasının yanı sıra yorumlanması da tartışmalıdır. Nitekim Sexton terapi sırasında savunmasızdır ve rıza gösterecek durumda değildir.¹³² Edebi biyografi yazımında etik sınırların ve gizliliğin ne ölçüde ihlal edilebileceği tartışmalarına ek olarak kayıtların Middlebrook'a teslim edilmesinin onun karizmasından kaynaklandığı, başka bir biyografi yazarı olsaydı kayıtlara erişemeyeceği ileri sürülmüştür. Kitabın çıktığı yıl olan 1991'de Amerika'da terapi kayıtlarını yayımlamak etik dışıydı ancak yasa dışı değildi. Tıbbi kayıtlara erişimin ve kullanımın sınırlandırılması 1996 yılında yürürlüğe giren yasa HIPAA (Health Insurance Portability and Accountability Act) ile sağlanmıştır.¹³³

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eşi Ayşe Leman Karaosmanoğlu Özel Arşivi üzerinde çalışmalar yürütmüş Bahar Gökpınar da özel arşivlerin aile yakınlarının elinde olması, arşivin kullanılmasının mirasçılarının inisiyatifinde olduğunu ve ailenin emrinde yazılan biyografik anlatılarda "kişinin mahremiyetindeki sindirilememiş gerçekliğin gün yüzüne çıkması imkânsız hale geldiğini" aktarır.¹³⁴ Yazar arşivlerine erişim ve biyografi yazımında arşiv malzemesine ayrıcalıklı erişim konuları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

3.2.2. Tanımlama Standartlarındaki Erişim Alanları

Tanımlama, 1986 tarihli bir çalışmada arşivcilerin arşiv malzemesi üzerinde kontrolünü sağlayan ve kullanıcıların, arşivcilerin belirli konular hakkında hakkına bilgiye erişmesini sağlayan araştırma aracı olarak belirtilmiştir.¹³⁵ Sağlama, tasnif, tanımlama, dijitalleştirme gibi tüm arşiv süreçlerinin amacı nihayetinde malzemenin kullanıma hazır hale gelmesi yani erişilebilir olmasıdır. Dolayısıyla arşiv malzemesi tanımlanırken girilen her otorite kaydı malzemeyi bulunabilir kılmak için bir anahtardır (*access point*).

Bugün bilgi merkezleri olarak tanımladığımız kurumların ortaya çıkışı, koleksiyonların nadire kabinelerinden kamu kuruluşlarına geçmesi ile onları yönetmek ve erişim sağlamak için sınıflandırma sistemleri geliştirmeye başlanmasına dayanmaktadır.¹³⁶ 19. yüzyıla kadar arşiv

¹³² Arşiv malzemesine konu olan kişilerin rızası ve savunmasız oluşu, Görsel Malzemelerde Mahremiyet başlığı altında detaylı şekilde incelenmiştir.

¹³³ Elena S. Danielson, "The Ethical Archivist", (Chicago:Society of American Archivists, 2010): s. 191-193.

¹³⁴ Bahar Gökpınar, *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografi ile Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu, Bir Sefirenin Özel Arşivine Yolculuk*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015): s. 35.

¹³⁵ Bureau of Canadian Archivists, *Towards Descriptive Standards: Report and Recommendations of the Canadian Working Group on Archival Descriptive Standards* (Kanada: 1986): s. 9.

¹³⁶ Mary Elings, "Capture and Release: Access to Library, Archive, and Museum Collection Information", *Art Museum Libraries Symposium 2012*, (UC Berkeley).

süreçleri yalnızca tasnif ve koruma faaliyetlerini içerirken daha sonraki dönemlerde arşiv malzemesinin tanımlanması da sürece dahil olmuştur.¹³⁷ Bu dönüşümün başlıca nedeni, arşiv belgelerinin tarihsel araştırmalara kaynak olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Yani belgelere erişimi artık belirli bir zümre, sınıf değil halk da talep etmeye başlamıştır.¹³⁸ 1930’lardan itibaren ise araştırma araçları, arşivcilerin ihtiyaçlarını değil, doğrudan kullanıcıların ihtiyaçlarını gözeterek hazırlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla tanımlama, zamanla arşiv malzemesinin entelektüel olarak işlenmesinde tasniften daha önemli bir konuma gelmiş ve tasnif süreçlerini de etkilemeye başlamıştır.¹³⁹

Bugün bilgi merkezi olarak adlandırılan kütüphane ve arşivlerin gelişim süreci ise tarihsel olarak birbirine dolaşık ve paralel şekillenmiştir. Kütüphanelerde daha çok bibliyografik tanımlama ön planda olurken, arşivlerde belgeye dair içerik, bağlam, provenans gibi unsurlar belirleyici olmuştur. 1888’de Amerika’da ilk kataloglama kuralları hazırlandıktan sonra ilerleyen süreçte Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları (AACR), MARC (Machine-Readable Cataloging) gibi her iki kurum türü için de ortak standartlar ve varyasyonları geliştirilmiş olsa da arşiv belgelerinin tanımlanması, bibliyografik tanımlamalardan daha ayrıntılı olma eğilimindedir. Amerika’da 1983’te Archives, Personal Papers, and Manuscripts (APPM), Birleşik Krallık’ta 1986’da Manual of Archival Description (MAD), Kanada’da 1990’da Rules for Archival Description (RAD) yayımlanmış, uluslararası düzeyde kabul görmüş bir standart olarak General International Standard Archival Description (ISAD(G)) 1994’te ICA tarafından hazırlanmıştır. Bu gelişmeleri takiben, Amerika’da ISAD(G)’yi temel alan ve arşivsel tanımlamada içerik odaklı yaklaşımları benimseyen *Describing Archives: A Content Standard* (DACS) adlı standart ilk kez 2004 yılında yayımlanmıştır. Ancak bu standartların temelleri, daha erken tarihlerde Avrupa’da atılmıştır. Özellikle 1925 yılında Frits Donker Duyvis’in yazdığı “Ordering in de Administratie” adlı Felemenkçe eser, belge tasnifinde sistematik yaklaşımların arşivciliğe kazandırılmasında öncü rol oynamış, bu eserin Türkiye’de 1920’lerin sonlarında İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nda yayımlanması, modern arşiv düzenleme anlayışının ülkemizdeki ilk izlerini temsil etmektedir.¹⁴⁰

Ketelaar’ın ortak bir arşiv terminoloji geliştirmek üzerine bahsettiği zorluklar benzer şekilde ortak bir arşiv tanımlama standardı geliştirmek için de geçerlidir. 15 yıl kadar kısa bir

¹³⁷ Luciana Duranti, “Origin and Development of the Concept of Archival Description”. *Archivaria* 35 (Şubat 1992): s. 47-54.

¹³⁸ *Age*, s. 49.

¹³⁹ *Age*, s. 50.

¹⁴⁰ Elif Yılmaz Şentürk. “Avrupa’daki Tasnif Sistemlerine Dair Gelişmelerin Türk Arşivcilik Tarihine Etkisi: Arşivlerde Usul ve Kaide”. *Türk Kütüphaneciliği* 36/1 (2022): s. 90-119.

süre içinde, ağırlıklı olarak da Avrupa ve Amerika kıtasında, yoğun şekilde arşiv standartları türemiş, bazıları terk edilmiş, her standart bir öncekinden esinlenerek hazırlandığı coğrafyanın yaklaşımlarına göre şekil almıştır.¹⁴¹ Bu bağlamda, Tablo 3'te çeşitli dernek ve kuruluşlar tarafından oluşturulmuş tanımlama standartları incelenerek bu standartların güncellenmiş son versiyonlarında malzemeye erişim bilgisi için oluşturulmuş tanımlama alanları derlenmiştir.

Tablo 3 Tanımlama Standartlarında Erişim (Access) ile İlgili Alanlar

Standart Adı	Yıl	Erişim Tanımlama Alanı	Tercümesi
Archives, Personal Papers, And Manuscripts (APPM) 2 ¹⁴²	1989	1.7. Note Area 1.7B11. Restrictions on access	1.7. Not Alanı 1.7B11. Erişim Kısıtlamaları
General International Standard Archival Description (ISAD (G)) 2 ¹⁴³	2000	3.4. Conditions Of Access and Use Area 3.4.1 Conditions governing access 3.4.2 Conditions governing reproduction 3.4.3 Language/scripts of material 3.4.4 Physical characteristics and technical requirements 3.4.5 Finding aids	3.4 Erişim ve Yararlanma ile İlgili Şartlar Alanı 3.4.1 Erişim ile İlgili Şartlar 3.4.2 Çoğaltma ile İlgili Şartlar 3.4.3 Materyalin Dili / Yazı Türü 3.4.4 Fiziksel Özellikler ve Teknik Gereksinimler 3.4.5 Araştırma Araçları
International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families (ISAAR (CPF)) 2 ¹⁴⁴	2004	Mevcut değil	-
International Standard for Describing Functions (ISDF) ¹⁴⁵	2007	Mevcut değil	-
Rules for Archival Description (RAD) ¹⁴⁶	2008	1.8 Note Area 1.8B16. Restrictions on access, use, reproduction, and	1.8 Not Alanı

¹⁴¹ Michael Cook, "The British Move toward Standards of Archival Description: The 'MAD' Standard." *The American Archivist* 53/1 (1990): 130–138.

¹⁴²Society of American Archivists. "Archives, Personal Papers, and Manuscripts : A Cataloging Manual For Archival Repositories, Historical Societies, and Manuscript Libraries". <https://www2.archivists.org/node/14680> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁴³International Council on Archives. "ISAD(G): General International Standard Archival Description – Second edition". <https://www.ica.org/resource/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁴⁴ International Council on Archives. "ISAAR (CPF): International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families, 2nd Edition". <https://www.ica.org/resource/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-for-corporate-bodies-persons-and-families-2nd-edition/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁴⁵International Council on Archives. "ISDF: International Standard for Describing Functions" <https://www.ica.org/resource/isdf-international-standard-for-describing-functions/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁴⁶Canadian Council on Archives. "Rules for Archival Description RAD" (2008) https://archivescanada.ca/wp-content/uploads/2022/08/RADComplete_July2008.pdf [Erişim tarihi: 13.05.2025]

		publication 1.8B16a. Restrictions on Access	1.8B16. Erişim, Yararlanma, Çoğaltma ve Yayına İlişkin Kısıtlamalar 1.8B16a. Erişim Kısıtlamaları
International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings (ISDIAH) ¹⁴⁷	2008	5.4 Access Area 5.4.1 Opening times 5.4.2 Conditions and requirements for access and use 5.4.3 Accessibility	5.4 Erişim Alanı 5.4.1 Erişime Açılma Tarihi 5.4.2 Erişim ve Kullanım İçin Koşullar ve Gereklikler 5.4.3 Erişilebilirlik
Dublin Core (DC) ¹⁴⁸	2020	Rights Access Rights	Haklar Erişim Hakları
Describing Archives: A Content Standard (DACS) ¹⁴⁹	2022	4. Conditions of Access and Use Elements 4.1 Conditions Governing Access 4.2 Physical Access 4.3 Technical Access 4.4 Conditions Governing Reproduction and Use 4.5 Languages and Scripts of the Material 4.6 Finding Aids	4. Erişim ve Yararlanma ile İlgili Unsurlar 4.1 Erişim ile İlgili Koşullar 4.2 Fiziksel Erişim 4.3 Teknik Erişim 4.4 Çoğaltma ve Kullanım ile İlgili Koşullar 4.5 Materyalin Dili ve Yazı Sistemi 4.6 Araştırma Araçları
Metadata Object Description Schema (MODS) ¹⁵⁰	2022	<accessCondition>	<accessCondition> (Erişim Koşulları)
Encoded Archival Description (EAD3 1.1.2) ¹⁵¹	2023	<accessrestrict> Conditions Governing Access	<accessrestrict> Erişim ile İlgili Koşullar

Tablo kronolojik olarak incelendiğinde 2000’lerden sonra tanımlama standartlarının çeşitlendiği ve yeni güncellemelerle geliştirildiği söylenebilir. Ek olarak, 2000 yılından önce erişim bilgisi “Notlar” başlıklı alana indirgenirken 2000’den sonra erişimin müstakil bir alan olması gerektiğinin farkına varıldığı ve alt alanlar ile detaylandırıldığı gözlemlenebilmektedir. Bu durum, standartların geliştirildiği ülkeler de göz önünde bulundurulduğunda, daha önce de

¹⁴⁷International Council on Archives. “ISDIAH: International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings” <https://www.ica.org/resource/isdiah-international-standard-for-describing-institutions-with-archival-holdings/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁴⁸DublinCore. “DCMI Metadata Terms”. <https://www.dublincore.org/specifications/dublin-core/dcmi-terms/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁴⁹Society of American Archivists. “Describing Archives: A Content Standard (DACS)”. <https://www2.archivists.org/groups/technical-subcommittee-on-describing-archives-a-content-standard-dacs/describing-archives-a-content-standard-dacs-second-> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁵⁰Library of Congress. “MODS 3.8 Schema” (16 Eylül 2022). <https://www.loc.gov/standards/mods/v3/mods.xsd> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

¹⁵¹Society of American Archivists. “Encoded Archival Description Tag Library Version EAD3 1.1.2”. (2023) <https://www.loc.gov/ead/EAD3taglib/EAD3-TL-eng.pdf> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

değindiği üzere standartların demokratikleşme ve globalleşme süreçlerinden etkilendiği yönünde yorumlanabilir.¹⁵² Nitekim günümüzde dijitalleşme ile hizmetlerini çevrimiçi ortamda da sağlayan bir arşiv kurumu, artık yalnızca kendi yerel kullanıcı grubuna karşı değil dünyanın her yerinden potansiyel kullanıcılara karşı hesap verme yükümlüğünü taşımaktadır. Standartlar kapsayıcılıkları ve nitelikleri bakımından değerlendirildiğinde kullanıcı merkezli ve etik ilkeleri yansıtan bir standart olarak öne çıkan DACS, arşivcilerin tanımlama sürecine proaktif bir şekilde dahil olmasını gerektirmektedir. Tanımlamayı entelektüel bir çaba olarak ele alan DACS'a göre arşivcinin tanımlama kaydı üzerindeki değişiklikleri de belgelenmeli ve kullanıcıya arşivcinin neyi bildiği kadar neyi bilmediğinin de bilgisi verilmelidir.¹⁵³ Standartın işaret ettiği iki tür tanımlama seviyesi bulunmaktadır: single-level (tek seviyeli) ve multilevel (çok seviyeli). Single-level, hiyerarşi seviyesinde her düzeyde kullanılabilirken multilevel seviyesi için en az bir alt düzeye sahip olmak gerekir. Bu iki seviye de kendi içinde minimum, optimum ve added value olarak 3'er katmana ayrılmaktadır. Minimum, girilmesi gereken asgari alanları; optimum, minimuma ek detayları içeren alanları; added value ise araştırmacılar için katma değer yaratabilecek tüm mümkün alanları kapsamaktadır. DACS'ın 4 numaralı Conditions of Access and Use Elements (Erişim ve Yararlanma ile İlgili Unsurlar) başlıklı alanının her iki tür seviyenin temel düzeydeki tanımlama için de zorunlu olması, standartın uygulama aşamasında daha verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Erişim alanının minimum düzeyde zorunlu kılınması, hiyerarşik olarak malzeme seviyesindeki bir erişim kısıtlamasının bilgisinin bağlı olduğu fon ya da seride de mevcut olmasını gerektirir. Böylece kullanıcılar arşivin hiyerarşisi ve içeriği hakkında daha kapsamlı bir anlayışa sahip olacaklardır. DACS'ı diğer standartlardan ayıran bir diğer özelliği Erişim ve Yararlanma ile İlgili Unsurlar başlığı altında bulunan Teknik Erişim başlıklı alandır. Özellikle görsel ve işitsel malzemeler başta olmak üzere, malzemenin formatı ve fiziksel durumu gibi hususlar erişim durumunu doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle, söz konusu durumlara ilişkin bilgilendirmenin kullanıcıya açık ve doğru biçimde sunulması için Teknik Erişim alanı kullanılmalıdır. Teknik engeller nedeniyle doğan erişim kısıtlamaları, Erişim Kısıtlaması Nedenleri bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

¹⁵² Imre Röss, "The Effects of Democratization on Archival Administration and Use in Eastern Middle Europe." *The American Archivist*, 55/1 (1992): s. 86–93.

¹⁵³ Society of American Archivists, "Describing Archives: A Content Standard Version 2022.0.3.2", https://saa-ts-dacs.github.io/dacs/04_statement_of_principles.html [Erişim tarihi: 18.03.2025]

3.2.3. Yazılımlar

Tanımlama standartlarının kapsamı kadar, bu standartların uygulandığı otomasyon sistemleri ve yazılımlar da erişim açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de yaygın olarak DSpace isimli yazılım tercih edilirken, diğer ülkelerde Access to Memory (AtoM), ArchivesSpace, CONTENTdm, Archivists' Toolkit, Archivematica ve LOCKSS gibi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geliştirilmiş yazılımlar da aktif olarak kullanılmaktadır. Örneğin, CONTENTdm yazılımı Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphaneleri Koleksiyonları; AtoM, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane Arşivi; ArchivesSpace ise Bodleian Kütüphaneleri tarafından tercih edilmektedir. Bu yazılımların öneminin temelinde, dijital kopyalara erişimin yönetiminin karmaşık bir yapı gerektirmesi yatmaktadır. Nitekim bir malzeme açık erişimde sunulsa dahi, dosya indirme yetkisinin sınırlandırılması ya da yalnızca yetkilendirilmiş kullanıcıların erişimine açılması gibi işlevlerin düzenlenebiliyor olması gerekmektedir. Bu bağlamda, arşiv yazılımlarının, arşivcinin bu tür erişim ve kontrol ihtiyaçlarını karşılayabilecek teknik altyapıya sahip olması büyük önem arz etmektedir.

3.2.3.1. DSpace

Hem Türkiye’de hem de dünyada birçok yükseköğretim kurumu tarafından kurumsal akademik arşiv amacıyla açık kaynak kodlu ve Dublin Core üst veri standardının uygulandığı DSpace kullanılmaktadır. DSpace üzerinde başlık, dil ve tarih gibi zorunlu alanlara ek olarak üretici, tür, tanımlayıcı, açıklama, ilişki gibi alanlar eklenebilir ve birden fazla kullanılabilir.¹⁵⁴ Yazılım, yaygın kullanımı ve açık erişim odaklı yapısı nedeniyle avantajlar sunsa da arşiv tanımlanması ve yönetimi için uygun bir seçenek değildir. DSpace’in özel arşiv koleksiyonları için kullanımına Türkiye’de SALT Araştırma’da ve üniversite kütüphanelerinde (örneğin Boğaziçi Üniversitesi, Erzurum Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) rastlanmaktadır.

3.2.3.2. AtoM (Access to Memory)

Bir başka arşiv yazılımı UNESCO'nun insan hakları arşivlerine erişimi sağlamaya yönelik girişiminin bir parçası olarak ICA tarafından geliştirilen açık kaynak kodlu Access to Memory (AToM)’dur. ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAH ve ISDF baz alınarak geliştirilen yazılım ISAD(G), RAD, DACS, DC ve MODS şablonlarına sahiptir. Dublin Core’un “Haklar” alanı,

¹⁵⁴ Sönmez Çelik, Gültekin Gürdal, Burcu Ketten, Ata Türkdüğü, Levent Kutlutürk, “Açık Erişim ve DSpace Kurumsal Arşiv Yazılımı”, *Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (23-25 Ocak 2013)*: s. 843.

ISAD ve DACS şablonlarındaki “Erişim ve Kullanım Koşulları Öğeleri”, RAD şablonundaki “Erişim Kısıtlamaları” ve MODS şablonundaki “Access Condition” ile eşleşir ve içe, dışa aktarma işlemleri için hepsinin CSV formatındaki karşılığı “accessConditions” sütunudur.¹⁵⁵

Görsel 2’de örnek olarak DACS tanımlama standardı için AtoM üzerinde oluşturulmuş şablonun erişim koşullarını düzenleyen bölümü görülmektedir. Türkiye’de AtoM yazılımının kullanımına ilk defa İSAM Kütüphane Arşivi tarafından başlanmıştır. Bu hususta standardın kurallarının yazılıma nasıl yansıdığı değerlendirildiğinde dikkat çeken bir diğer nokta, standart üzerinde arşiv malzemesinin tanımlanmasında doldurulması zorunlu kılınan alanların yazılımda zorunlu olarak belirlenmemiş olmasıdır. Örneğin, DACS “Erişim ve Kullanım Koşulları” başlığının doldurulmasını zorunlu tutarken, standardın AToM üzerindeki şablonunda sistemsal olarak kaydın oluşturulabilmesi için doldurulması zorunlu tanımlama alanı olarak belirlenmemiştir. Kullanım kısıtlamalarının uygulanmasıyla ilgili örnek olarak AtoM yazılımı üzerinde yer alan “PREMIS¹⁵⁶ Access Permissions” (PREMIS Erişim İzinler) bölümündeki erişim düzenleme ekranı incelenebilir(Görsel 1). Bu alanda *Master* yüksek çözünürlüklü görseli, *Reference* düşük çözünürlüklü görseli, *Thumb* ise ön izleme için kullanılan küçük resmi temsil etmektedir. “Basis” (Dayanak) alanı telif hakkı, lisans, yasa/mevzuat, kurumsal politika ya da bağışçı koşulu başlıklarına ayrılmıştır. Bu sayede telif hakkı kapsamına giren malzemelere çevrimiçi veri tabanında sadece ön izleme, telif hakkı bulunmayan malzemelere master dosya indirme izni, telifi belirsiz olanlara ise düşük çözünürlüklü dosya erişim izinleri sistem üzerinden düzenlenebilmektedir. Ya da kurumsal politikalar ve/veya bağış koşulları gereğince bazı malzemeler yalnızca yetkilendirilmiş kullanıcılara açık hale getirilebilir.

¹⁵⁵ AToM, “Dublin Core Metadata Element Set, Version 1.1 (DC)”, <https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/data-templates/dc-template/#dc-template> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

¹⁵⁶ PREMIS (Preservation Metadata: Implementation Strategies), dijital nesnelerin uzun vadeli koruması için geliştirilmiş uluslararası bir standarttır.

Görsel 1 Access to Memory (AtoM) Üzerine PREMIS Standartlarına Göre Erişim İzinlerinin Yapılandırılması¹⁵⁷

PREMIS access permissions

PREMIS act

Display

Permissions

Basis	Allow			Conditional			Disallow		
	Master	Reference	Thumb	Master	Reference	Thumb	Master	Reference	Thumb
Copyright	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐
License	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐
Statute	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐
Policy	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐
Donor	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐

All / None

Görsel 2 Access to Memory Üzerinde DACS Şablonunun Erişim ve Yararlanma ile İlgili Unsurlar Bölümü İçin Veri Giriş Alanları¹⁵⁸

Conditions of access and use area

Conditions governing access

Conditions governing reproduction

Language of material

Script of material

Language and script notes

Physical characteristics and technical requirements

Finding aids

¹⁵⁷ AToM, (Rights, documentation for version 2.9) <https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/add-edit-content/rights/#disallow-statements> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

¹⁵⁸ AToM, “Describing Archives: A Content Standard (DACS 2013) data entry and CSV template”, <https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/data-templates/dacs-template/#dacs-access-use-conditions> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

DACS'ın kullanımına Türkiye'den bir örnek olarak İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan Hasan Âli Yücel Bağış Koleksiyonu ele alınabilir. Malzemeyi tanımlama sürecinde DACS ve RDA standartları ile MARC 21 alanları kullanılarak katalog kayıtları oluşturulmuştur.¹⁵⁹ Kütüphane ekibinin koleksiyonu dijitalleştirme sürecini açıkladığı makalede kütüphane otomasyon sistemi üzerinden bir kayıt örneği yer almaktadır.¹⁶⁰ Görsel 3'te "Access restriction" alanı için 506, "Terms of use/reproduction" alanı için 540 numaralı MARC alanı kullanıldığı ve gerekli açıklama metinlerinin eklendiği görülmektedir. MARC tanımlarının DSpace'de kullanılmak üzere Dublin Core standardına dönüştürülmesi aşamasında ise 506 ve 540 alanları, Dublin Core'un "Rights" başlıklı alanında birleştirilmiştir. Katalog kaydı incelendiğinde dc.right alanında OpenAIRE Guidelines for Literature, Institutional, and Thematic Repositories'in "info:eu-repo/semantics/openAccess" açıklaması bulunurken, makalenin sonuç bölümünde ise arşiv süreçleri tamamlandığında erişim politikası olarak açık erişimin benimseneceği belirtilmiştir.¹⁶¹ Ancak güncel olarak koleksiyonun tamamının DSpace üzerinde kısıtlı olduğu görülmüştür.¹⁶²

Görsel 3 ID Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Otomasyon Sistemi Üzerindeki Katalog Kayıt Örneği¹⁶³

Selim Sirm Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : letter, 1939 December 11 / Tarcan, Selim Sirm, 1874-19567

Control Bibliographic MARC Holdings Call Number/Item Bound-with

☐ Shadow title

Rec_Type	p	Bib_Lvl	c	TypeCtrl	a	Enc_Lvl	I
Desc	i	Entrd	170419	Dat_Tp	e	Date1	1939
Date2		Ctry	tu	Repr		Lang	tur
Mod_Rec		Source	d				

Label

Tag

Ind.

Contents

▼

Cataloging Source

040

B9K [b eng |e rda |e dacs |c B9K

▼

Geographic Area Code

043

a-tu---

▼

Local LC call number

090

HAYC 29-1

▼

Personal Author

100

1

Tarcan, Selim Sirm, [d 1874-19567 |e correspondent.

▼

Title

245

10

Selim Sirm Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : [k letter, |f 1939 December 11.

▼

Production, Publication, Distribution, Manufacture, and Copyright Notice

264

0

[Ankara], |c 1939 December 11.

▼

Address

270

İhsan Doğramacı Bilkent University, Main Campus Library Building, Hasan Âli Yücel Collection [b Ankara |d Turkey |e 06800 |k 0-312-266-4472 || 0-312-266-4391 |m library@bilkent.edu.tr

▼

Physical description

300

[3 correspondence |a 10 |f leaves

▼

Content Type

336

text |2 rdacontent

▼

Media Type

337

unmediated |2 rdamedia

▼

Carrier Type

338

sheet |2 rdacarrier

▼

Physical Medium

340

[d handwritten |d typed.

▼

Organization/arrang.

351

[b Organized alphanumeric file classification according to subject.

▼

General Note

500

Holograph.

▼

General Note

500

Title devised by cataloger.

▼

Access restriction

506

Physical collection is stored in closed stack; digital version is available only through the Bilkent University Institutional Repository.

▼

Scope and content

520

2

The letter is about the student scholarships from the American banker Otto Khan to Selim Sirm Tarcan.

▼

Terms of use/reprod

540

Collection is open for research use. Not available for commercial use, sale, or reproduction.

▼

Acquisitions source

541

[c Gift, |a Hasan Âli Yücel's family ; |d 2013.

▼

Language

546

Collection material in Turkish.

▼

Finding aids

555

0

Finding aid available in the Bilkent University Institutional Repository only (filed under Hasan Âli Yücel Collection)

▼

Held by

596

UNIVERSITY

▼

Personal subject

600

10

Yücel, Hasan Âli, [d 1897-1961 |v Correspondence.

▼

Subject term

650

0

Education |z Turkey |y 20th century.

▼

Subject term

650

0

Scholarships |z Turkey.

▼

Genre index term

655

0

Letters.

▼

HTTP

856

42

[uhttp://hdl.handle.net/11693/33062]zAn electronic version accessible through the Institutional Repository; click for

¹⁵⁹ Burcu Böke, Ebru Kaya, Türkan Barutcu, Taner Korkmaz, "İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde Hasan Âli Yücel bağış koleksiyonuna yönelik dijitalleştirme çalışmaları", *ÜNAK 2017 Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi Sempozyumu (12-14 Ekim 2017)*: s.108-123.

¹⁶⁰ Age, s. 117.

¹⁶¹ Age, s. 123.

¹⁶² Bilkent University Institutional Repository, "Hasan Âli Yücel Collection", <https://repository.bilkent.edu.tr/communities/a5aff629-29d1-44a8-b609-b193f4b1a1e1> [Erişim tarihi: 01.04.2025]

¹⁶³ Age, s. 116.

3.2.4. Roller ve Sorumluluklar

Çalışmanın bu bölümünde, gizlilik, mahremiyet ve erişim kısıtlamaları konularında arşiv kurumunun ve arşivcinin üstelendiği roller ve ne gibi sorumlulukları olduğu tartışılırken bu sorumluluklar yerine getirilirken ne gibi engellerle karşılaşılacağına değinilecektir. Önceki bölümde bahsedildiği üzere etik kurallar her ne kadar arşivcilik mesleğinin yapı taşlarını oluşturuyor olsa da diğer yandan bu kuralların gerçek hayatta uygulanabilirliği ve verimliliği de sorgulanmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında konuya yalnızca etik ilkeler çerçevesinde değil, aynı zamanda arşivciliği bir iş ve arşiv kurumunu ise bir işletme olarak ele alarak yaklaşılacaktır.

3.2.4.1. Kurumun Sorumlulukları

Arşiv kurumu ifadesiyle yalnızca arşiv barındıran bağımsız yapılar değil, aynı zamanda bir kurumun ya da kütüphanenin bünyesinde yer alan arşiv birimleri ve benzeri yapılar da kastedilmektedir. Bu noktada, bağımsız bir arşiv kurumunun organizasyon yapısı ve işleyişi ile bir işletmenin arşiv birimi arasında dikkate değer farklar olduğunun da belirtilmesi gerekir. Daha önceki bölümde çeşitli derneklerin hazırladığı etik kurallarda görüldüğü üzere bu kurallar, birey olarak arşivcinin profesyonel davranışlarına odaklanmaktadır ancak kurumlara herhangi bir sorumluluk yüklememektedir. Bu, bireysel bazdaki faaliyetlerin kurumsal boyutta fark yaratacağını umut eden bir yaklaşım olsa da realiteye bakıldığında durumun tam tersi olduğu görülmektedir. Bu sebeple Giménez-Chornet, etik kuralların arşivcinin sorumluluğu dışında kalan alanlarını kurumun sorumluluk alanı olarak tanımlar ve kurumların da uyması gereken etik kurallar olduğunu vurgular.¹⁶⁴ İlk kaide ise kurum üst yönetimin eylemlerinin etik olması ve personeli de etik uygulamalara teşvik ediyor olmasıdır. Buna ek olarak genel olarak kurumun ve bireysel olarak arşivcinin uyması gereken kuralları, adımları ve süreçleri açıkça belirten yazılı bir arşiv politikasının yanı sıra sağlama, bağış ve erişim politikaları da oluşturulmalıdır. Yazılı arşiv politikalarının bu denli önemli olmasının nedeni, politikanın hem kuruma hem arşiv personeline hem de kullanıcıya sağlanan hakları ve sınırları belirleyerek güvence yaratıyor olmasıdır. Kurumun erişim kısıtlamaları ve mahremiyet açısından sorumlulukları aşağıdaki gibi özetlenebilir;

¹⁶⁴ Vicent Giménez-Chornet, "Ethics and Social Responsibility in Archival Institutions: Elements to Consider", *Profesional De La información*, 26/4 (Ağustos 2017): s. 765-770.; Richard J. Cox. "Archival ethics: The truth of the matter". *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 59/7 (2008): s.1128-1133

- Özellikle dijital ortamda hassas içeriklerin ve telif haklarının korunması için uygun sistemler tasarlayarak mevzuatın uygulanmasını garanti etmek
- Yasal sınırlar dahilinde koleksiyonlara fiziksel ve sanal erişimi garanti etmek için uygun koşulları (politika, başvuru formu, altyapı hazırlığı vb.) sağlamak
- Kamusal erişim talepleri için yasal yükümlülüklerle uyumlu (bilgi edinme hakkı gibi) bir prosedür hazırlamak
- Arşiv personelinin profesyonellik ve/veya etik dışı uygulamalara zorlamamak
- Arşiv personelinin ilgili alanlarda mesleki gelişimini desteklemek
- Arşivde karar alma süreçlerinde (kısıtlama kararları ve hassasiyet değerlendirmesi gibi) arşiv personelinin mesleki görüşünü almak, görüşüne saygı duymak ve ortak kararı uygulamak
- Tüm kullanıcıların eşit erişim hakkına sahip olduğunu garanti etmek
- Arşiv prosedürlerini mümkün olduğu kadar şeffaf, tarafsız, adil ve toplumsal olgulara duyarlı bir bakış açısıyla yönetmek
- Bağışçılara ve kamuya hesap verme sorumluluğunu arşivcinin değil kurumun üstlenmesi¹⁶⁵

Erişim politikaları, belirli yasal düzenlemelere dayansa bile, bu politikaların toplumda nasıl algılandığı ve ne tür sosyal sonuçlara yol açtığı göz önünde bulundurulmalıdır. Erişime kapalı hassas belgeler için kapsamlı, kamuya açık açıklamalar ve tanımlamalar yapılması, kurumun hem hesap verebilirliğini hem de toplumsal güvenilirliğini artırır. Her arşiv kurumu, toplumsal hafızanın bir bölümünün koruyucusu olarak bu hafızanın nasıl edinildiği, işlendiği, yönetildiği ve nasıl, ne kriterle kullanıma sunulduğu konusunda topluma karşı hesap verebilir olmakla yükümlüdür. Kurumlar kimi zaman kurumsal çıkarlar ve kamu yararı arasında ikilemde kalabilir. Politik olarak hassas malzemelerde, arşiv kurumlarının belgeleri “kurumsal imajı koruma” amacıyla manipüle etmesi ya da erişimi tamamen engellemesi, etik bir risk doğurur.¹⁶⁶ Yapılması gereken erişim kısıtlamalarını belirli, nesnel ve denetlenebilir ilkelere dayandırarak aynı zamanda toplumun bilgiye erişim hakkını önceliklendiren dengeli bir yaklaşımı benimsemektir. Calafato, kültürel mirasın korunması ve sosyokültürel anlatıların çoğaltılması için arşivlerin kurumda uygulanan pratikleri paylaşmaktan çekinmemesi gerektiğini belirtir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Age.

¹⁶⁶EUI Historical Archives of the European Union. “Code of Archival Ethics” (2023), <https://www.eui.eu/Documents/Research/HistoricalArchivesofEU/Official-Documents/HAEU-Code-of-Archival-Ethics-2023.pdf> [Erişim tarihi 16.05.2025]

¹⁶⁷ Özge B. Calafato. “Aile Arşivi, Sahaf ve Dijital Arşiv Yolculuğunda Bir Güzellik Kraliçesinin Fotoğrafının Serüveni”. *İçinde Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını-Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): s. 383.

Örnekler bölümünde ele alınan Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, kullanıcıya erişimle ilgili gerekli bilgileri sağlamak, ilkeler, standartlar, telif ve kullanım gibi konulara açıklık getirmek ve anlatım dilini arşivciye göre değil hedef kitleye göre düzenlemek açısından örnek bir kurumdur. Bir diğer örnek olarak European University Institute Historical Archives of the European Union (HAEU), kurumsal etik ve hesap verilebilirlik açısından başarılı bir kurumsal örnektir. İlk olarak kurumun iş akışı ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemleri sertifikalıdır ve kurumun ICA'nın mesleki etik kurallarını benimseyerek geliştirdiği, kamuya açık bir kurumsal etik kurallar listesi bulunmaktadır. arşiv malzemelerinin açıklama bölümlerinde belirtilen telif hakları açıklamalarının ne anlama geldiğini anlatan bir telif hakları metni mevcuttur.¹⁶⁸ Son olarak en önemlisi “Rules Governing the Access and Use of the Historical Archives of the European Union” (Avrupa Birliği Tarihi Arşivlerine Erişim ve Kullanımı Düzenleyen Kurallar) başlıklı, araştırmacıların ve kullanıcıların arşiv malzemelerine nasıl erişebileceğini, bu malzemeleri nasıl kullanabileceğini ve arşiv ortamında nasıl davranmaları gerektiğini düzenleyen etik, yasal ve teknik bir çerçeve sunan kurallar metnidir.¹⁶⁹

Kurumsal hesap verilebilirlik ve sosyal sorumluluk açısından yakın tarihli, en çarpıcı örneğe bugün Liverpool Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Hanns Weltzel Arşivi'nde rastlıyoruz; bu örnek ayrıca görsel malzemeler için de örnek olarak verilebilir. Hanns Weltzel (1902-1952), Almanya'da yaşamış, özellikle Sinti ve Roman (Orta Avrupa Çingeneleri) topluluklarının yaşamlarını dair çektiği fotoğraflarla tanınan bir foto muhabirdir. Weltzel'in bu eylemi bazı tartışmaları da tetiklemiştir. İddiaya göre Weltzel, Nazi ırk bilimcilerine Sinti ve Romanlar hakkında bilgi sağlayarak bu toplulukların II. Dünya Savaşı sırasında zulmedilmesine ve sürgün edilmesine yardımcı olmuştur.¹⁷⁰ Weltzel, savaş sonrası yazdığı ancak yayımlanmayan anlatısında, bu süreçteki rolünü ve Nazi politikalarına karşı yeterince direnç göstermediğini kabul etmektedir. Fotoğraflarla ilgili Liverpool Üniversitesi yaptığı açıklamada; arşivin hassas doğasını ve kültürel önemini kabul etmiş, arşivde adı geçenlerin aileleriyle görüşüldüğünü belirtmiş ve arşivin 30 yıl tüm kullanıcılara kapalı olacağı, 30 yıl sonunda varislerle tekrar görüşüleceğini, halihazırda yayınlanmış malzemelerin lisansının yenilenmeyeceğini eklemiştir.¹⁷¹ Açıklamanın en dikkat çeken kısmı ise malzemenin kurumda

¹⁶⁸EUI Historical Archives of the European Union “Copyright at the Historical Archives of the European Union” https://archives.eui.eu/en/audio_visual/terms_and_conditions [Erişim tarihi 16.05.2025]

¹⁶⁹EUI Historical Archives of the European Union. “Rules Governing the Access and Use of the Historical Archives of the European Union” (23 Ocak 2023). <https://www.eui.eu/Documents/Research/HistoricalArchivesofEU/Reading-Room/HAEU-rules.pdf> [Erişim tarihi 16.05.2025]

¹⁷⁰Special Collections Blog at Queen's University Belfast. “...don't forget the photos, it's very important...”. <https://blogs.qub.ac.uk/specialcollections/dont-forget-the-photos-its-very-important/> [Erişim tarihi 16.05.2025]

¹⁷¹University of Liverpool-University Library. “Special Collections & Archives: Statement relating to the Hanns Weltzel Archive” (Mart 2024), <https://libguides.liverpool.ac.uk/library/sca/hanns-weltzel-archive-statement> [Erişim tarihi 16.05.2025]

kalmayacağı, gelecekte Sinti ve Roman topluluklarının kabul gördüğü ve bu malzemenin kültürel bağlamını gözeterek bir arşiv kurumuna devredilmesi kararıdır. Bu örnekte ilham alınması gereken nokta, arşiv kurumunun malzeme üzerinde maddi, manevi ve kültürel tahakküm kurmak yerine bir kurum olarak bu koleksiyonların emanetçisi (*stewardship*) rolünde olduğunun ve kurumun kültürel sınırlarının dışına taşan malzemeleri daha iyi yönetebilecek bir kuruma devretmesi gerektiğinin bilincinde olmasıdır. Buna paralel olarak Tanatar Baruh, özel arşivlerin kamusal sorumluluğuyla ilgili olarak arşiv kurumlarının; belgelerin gerçek sahiplerinin toplumun kendisi olduğunun bilincinde olmak, farklı kurum ve kişilerin malzemeyi kullanarak tarihe katkı sağlamasına imkân vermek ve herkese demokratik erişim sağlamak gibi misyonlarına dikkat çekmektedir.¹⁷²

3.2.4.2. Arşivcinin Sorumlulukları

Ancak arşivlerin gerçek hayattaki işleyişi ile kâğıt üzerindeki işleyişi arasında dikkate değer farklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların temel nedenlerinden biri, arşiv personelinin çoğu zaman karar alma süreçlerinde yetkisiz bir konumda bulunmasıdır. Burada kastedilen yetkisizlik; arşivin sağlanması, tasnif edilmesi, tanımlanması ve erişime açılması gibi işlemlerin yanı sıra, araştırmacı taleplerine yanıt verilmesi veya arşiv süreçlerine ilişkin bilgi paylaşımı gibi durumlarda da arşivcinin hiyerarşik olarak bir üst makamdan onay almak zorunda olması, yani kendi mesleki takdirini doğrudan kullanamamasıdır. Bu durum, ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan yaklaşımların uygulanabilirliğini sınırlayan en büyük yapısal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arşivcinin başlıca sorumluluğu, belgelerin uzun vadeli korunmasını sağlarken, içerdiği bilginin etik, yasal ve toplumsal çerçevede erişilebilirliğini dengelemektir. Bu dengenin sağlanabilmesi için ilk koşul, arşiv malzemesinin kültürel bağlamının doğru anlaşılması ve bu doğrultuda uygun tanımlama yapılmasıdır. Erişim kısıtlaması gerektiren malzemenin belirlenmesi, uygun erişim düzeylerinin arşiv sistemlerine entegre edilmesi ve kısıtlamaların türü ile gerekçelerinin açık şekilde belirtilmesi, zaman ve emek gerektirse de uzun vadede kurumsal ve bireysel risklerin önüne geçilmesi açısından zorunludur. Arşivcinin bir diğer önemli sorumluluğu ise, hassas içerik barındıran malzemeler hakkında üst yönetimi, bağışçıları/varisleri, kullanıcıları ve gerektiğinde kamuoyunu bilgilendirmektir. Bu görev, arşiv malzemesine en yakın çalışan ve içeriği en iyi bilen kişi olarak arşivcinin konumundan kaynaklanır. Arşivci, bağışçı ve/veya varislerle iş birliği içinde, mümkün olan en geniş erişim

¹⁷²Lorans Tanatar Baruh, “Türkiye’de Özel Arşivlerin Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler”. İçinde *İsmet Binark Armağanı* (İstanbul:Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2015)

koşullarını sağlamak için çaba göstermelidir. Bağışçının sürece dair bilgi eksikliği veya çekinceleri varsa, arşivci açık ve güven verici bir iletişimle süreci açıklamalıdır. Erişim kısıtlamaları söz konusu olduğunda arşivci, bağışçı ve araştırmacı arasında dengeli bir konumda yer almalı; her iki tarafın taleplerini, yasal haklarını ve çıkarlarını dikkatle değerlendirmelidir.¹⁷³ Bu süreçte arşivcinin tarafsızlık ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalması esastır. Kişisel çıkarlar, duygular veya örtük önyargılar karar alma sürecine yansımamalıdır. Birçok arşivci, görevini yerine getirirken yapacağı yanlış bir adımın mahremiyet ihlali davasına neden olacağından çekinmektedir ancak arşivcilere karşı açılan hiçbir dava başarılı olmamıştır.¹⁷⁴ Buna ek olarak Henkoğlu tarafından yapılan araştırmada, özel hayatın gizliliğine yönelik suçların günümüzde ağırlıklı olarak bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla işlenmesinin uygulama ve karar süreçlerinde yanılğı riskini artırdığını; Yargıtay değerlendirmelerinin hukuki süreçler ve benzer durumlarla karşılaşabilecek bilgi profesyonelleri açısından önem arz ettiğini vurgulamaktadır.¹⁷⁵ Tüm bu süreçler boyunca, en başında da belirtildiği üzere arşivcinin fikrine ve mesleki görüşüne önem veriliyor olması yüksek önem taşımaktadır. Bu noktada kurumun ve üst yönetimin tutumu her ne olursa olsun personel, süreç ve kararlarla ilgili fikrini belirtmekten, yanlış ve etik dışı uygulamalara itiraz etmekten, potansiyel risklerle ilgili uyarılarda bulunmaktan, gerekirse ulusal arşivcilik derneğiyle görüşmekten çekinmemelidir. Arşivinin sorumlulukları mesleki etik kurallar bölümünde daha detaylı olarak incelenmiştir.

¹⁷³ Judith Schwarz, “The Archivist’s Balancing Act: Helping Researchers While Protecting Individual Privacy.” *The Journal of American History* 79/1 (1992): s. 179–189.

¹⁷⁴ Menzi L. Behrnd-Klodt. *Navigating Legal Issues in Archives*. (Chicago: Society of American Archivists, 2008).

¹⁷⁵ Türkay Henkoğlu, “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle Özel Hayata Karşı İşlenen Suçların Değerlendirilmesi” *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi* 4/2 (2022): s. 161

4. BÖLÜM: ERİŞİMDE PRATİK YAKLAŞIMLAR

“Archives themselves do not remember, in fact they allow to postpone forgetting”¹⁷⁶

-Markus Freidrich

Erişim, hemen hemen tüm disiplinlerde yer alan bir kavramdır. Bilgiye erişim kavramı ise hukuk, iletişim, medya, bilgi teknolojileri ve bilgi bilimi gibi birçok akademik disiplin tarafından özgün bir çerçeve içerisinde değerlendirilmektedir. Bilgi ve belge yönetimi çatısı altında birleşen arşivcilik ve kütüphanecilik disiplinleri arasında dahi erişimi değerlendirme açısından farklar bulunmaktadır. Arşivcilik perspektifinden kelime olarak incelendiğinde erişim (*access*) Society of American Archivist tarafından:

“1. entelektüel, dijital veya fiziksel yollarla arşiv kaynaklarına ulaşabilme

2. kurumsal veya yasal parametreler dahilinde arşiv kaynaklarına başvurma”¹⁷⁷

olarak tanımlanmaktadır. Ataman ise erişimi, “Evrakların/arşivlerin gerek yasal izin gerekse araştırma araçları açısından kullanıma sokulması” olarak açıklamıştır.¹⁷⁸ Her iki tanım da erişimin hem yasal yükümlülük hem de arşiv hizmeti boyutlarını kapsamaktadır. Arşivlere erişim hususunda erişilecek olan şeyin arşiv malzemesi, dolaylı olarak da taşıdığı bilgi olması nedeniyle arşivlere erişim bilgi edinme hakkıyla tarih boyunca doğrudan bağlantılı olmuştur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesinde bilgi edinme hakkı "Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar." cümlesiyle belirtilmiştir.¹⁷⁹ 24 Nisan 2024 tarihinde yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 4. Maddesinde bilgi edinme hakkı "Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir" ifadesiyle koruma altına alınmıştır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus bu kanunun 2. maddesinde de belirtildiği üzere "kamu kurum ve

¹⁷⁶ “Arşivler aslında hatırlamaz; aksine, unutmayı erteleme imkânı tanırlar.” Friedrich, M. "Introduction: New perspectives for the history of archives". *İçinde Praktiken der Frühen Neuzeit: Akteure – Handlungen – Artefakte*, ed. Arndt Brendecke, (Munich: Böhlau, 2015): s. 472.

¹⁷⁷SAA Dictionary of Archives Terminology, “Access” <https://dictionary.archivists.org/entry/access.html> [Erişim tarihi: 02.04.2025]

¹⁷⁸ Bekir Kemal Ataman, “Arşivcilik Terimleri Sözlüğü” (İstanbul: Librairie de Pera, 1995): s. 35.

¹⁷⁹BM Genel Kurulu, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, 217 (III) A (Paris: 1948), <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> [Erişim tarihi: 26.03. 2025]

kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları" kapsamasıdır. Dolayısıyla çalışmanın başında değinilen özel arşivinin özel olma durumu bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1. Erişimin Boyutları

Bilgiye erişim de diğer tüm olgularda olduğu gibi birçok farklı şekilde kavramsallaştırılabilir. Farklı kullanıcı gruplarının bilgiyi araştırma ve erişme davranışlarının anlaşılması ise daha iyi bir hizmet sunmanın ön koşuludur. Burnett, Jaeger ve Thompspon, bilgiye erişimin boyutlarını fiziksel, entelektüel ve sosyal olmak üzere üçe ayırır.¹⁸⁰ Kütüphane ve bilgi bilimleri alanının erişim çalışmalarını büyük ölçüde fiziksel ve entelektüel boyutlarla sınırlandırdığını vurgulayarak bu üç boyutu şu şekilde açıklar:

- Fiziksel Erişim Boyutu : Bilgiye fiziksel erişim doğrudan kurumsal bir olgudur ve bilginin tutulduğu fiziksel yapılarla ilgidir. Buna ek olarak, fiziksel erişim bilginin depolandığı yer ve malzemenin varlığıyla ilgili bilgilendirilmesini de gerektirir. Kullanıcının bilgiyi nerede bulacağı ve hangi yöntemleri izlemesi gerektiğini anlaması da fiziksel erişimi etkileyen faktörler arasındadır. Bu hem fiziksel mekânlara hem de dijital kaynaklara erişimi kapsar¹⁸¹.
- Entelektüel Erişim Boyutu : Entelektüel erişim, bir bilginin insanlara nasıl sunulduğu ve bunun insanların bilgiye erişim sürecini nasıl etkilediğiyle ilgilidir. Dolayısıyla, tasnif, tanımlama ve erişim süreçlerinin hepsi sürece etki eden arşivcilik faaliyetleridir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, bu süreçleri sadece arşivci tarafından değil entelektüel kapasiteye bağlı olarak araştırmacıların da etkileyebileceğidir. Farklı kullanıcı gruplarının bilgi arama davranışları, dil, okur-yazarlık ve teknolojik okuryazarlık gibi unsurlar da süreci etkileyen faktörler arasındadır¹⁸².
- Sosyal Erişim Boyutu : Sosyal erişim boyutu, normatif davranış¹⁸³ teorisi bakımından ele alınmaktadır. Dolayısıyla bilgiye erişimi bireysel bir mesele değil sosyal bağlam içinde şekillenen bir olgu olarak değerlendirmektedir. Sosyal erişimi etkileyen dört faktör vardır. Bunlar sosyal normlar, dünya görüşü, sosyal sınıflandırmalar ve bilgi davranışları olarak işaret edilir. Bu faktörlerin bir bilginin kaynağına duyulan güven,

¹⁸⁰ Gary Burnett, Paul T. Jaeger, Kim M. Thompson, "Normative behavior and information: The social aspects of information Access" *Library & Information Science Research* 30/1 (2008): s. 56-66.

¹⁸¹ *Age*, s. 57.

¹⁸² *Age*, s. 58.

¹⁸³ Normatif davranış, bir toplumda ya da grup içinde kabul edilen kurallara, değerlere ve beklentilere uygun olarak sergilenen davranışlardır.

bilginin kimler tarafından erişilebilirliği, bilginin normlara uygunluğu ve kabulü üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır.¹⁸⁴

Bilgiye erişimin bu boyutlarıyla değerlendirilmesi dikkate alındığında bir arşiv malzemesinin fiziksel olarak arşivde, kütüphane binasında, dijital olarak internet ortamında bulunabilir ve erişilebilir olması fiziksel erişimi; arşiv malzemesinin tanımlamasının derinlemesine yani detaylı olarak yapılması, katalog ve rehberler ile referans hizmetlerinin her sosyokültürel seviyeden kullanıcının malzemeye erişebileceği şekilde sunulması entelektüel erişimi; arşiv malzemelerinin erişime açılması ve kurumsal politikaların belirlenmesinde tarafsız ve kullanıcı odaklı bir politika benimsenmesi ise sosyal erişimi etkileyen unsurlar olarak değerlendirilebilir. Ancak arşiv süreçlerinin işleyişi göz önünde bulundurulduğunda sosyal erişim hem fiziksel hem de entelektüel erişimi doğrudan etkileyen, aynı zamanda onlardan dolayı olarak etkilenen bir faktör olarak arşivlerin kurumsal sorumlulukları açısından önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın ilk bölümünde de incelendiği üzere kavramlara yüklenen anlamlar, kavramların ele alındıkları bağlama göre şekillenmektedir. Kütüphanecilik ve arşivciliğin çatısı olan bilgi bilimi açısından ele alındığında benzer bir çerçevede kullanılsa da iki alan arasında nüanslar olduğu söylenebilir. Örneğin; kütüphanecilik için erişim, kullanıcıların kaynaklara fiziksel ya da dijital olarak doğrudan ulaşabilmesini yani daha geniş anlamda erişilebilirliği (*accessibility*) de kapsamaktadır. Arşivcilik açısından bakıldığında ise arşiv malzemelerine erişim hem arşiv süreçleri hem de malzemenin doğasından kaynaklı olarak daha farklı boyutlarla ele alınmalıdır. Dalhousie Üniversitesi Kütüphaneleri, kullanıcılara kurum özelinde arşivleri ile kütüphaneleri arasındaki farkları anlatan “Arşiv Araştırması Rehberi” başlıklı bir kaynak hazırlamıştır. İki birimin erişim açısından farklılıkları “Koleksiyonlara Erişim” başlıklı Tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4. Dalhousie Üniversitesi Kütüphaneleri Arşiv Araştırması Rehberi’nden Koleksiyonlara Erişim Tablosu¹⁸⁵

Arşivler	Kütüphaneler
Materyaller dolaşıma girmez ve yerinde erişilmesi gerekir. Seçili materyaller çevrimiçi olarak ulaşılabilir.	Bazı öğeler hariç (örneğin özel koleksiyon, referans kitapları) kütüphane materyallerinin çoğu dolaşımdadır veya çevrimiçi erişilebilirdir.

¹⁸⁴ Age, s. 58-62.

¹⁸⁵ Dalhousie University Libraries, “Guide to Archival Research”, <https://dal.ca.libguides.com/c.php?g=257178&p=1718238> [Erişim tarihi: 24.03.2025]

Bazı bilgilere (örneğin, personel dosyaları, araştırma verileri, üniversite kayıtları vb.) erişim kısıtlanabilir	Kütüphane materyallerinin çoğu yayımlanmıştır ve kısıtlı bilgi içermez.
--	---

4.2. Erişilebilirlik

Bu noktada gizlilik ve mahremiyet gibi girift anlamlara sahip olan erişim ve erişilebilirlik ikilisine de değinilmelidir. Erişilebilirlik, yalnızca erişim hakkını veya teknik imkanları değil, aynı zamanda erişimin kimlere ve nasıl sağlanacağını ve hangi engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini de içermektedir. Kurumun çalışma saatleri, prosedürleri, engelli kullanıcılar için altyapıları ve teknolojik çözümleri de erişilebilirliğin kapsamına girmektedir. Kurumun ilgili yeterlilikleri ve imkanları Tablo 3’te ele alınan ISDIAH standardının 5.4.3 Erişilebilirlik başlığında verilmelidir. Erişim, erişilebilirlik yönüyle ele alındığında ortaya irdelenmesi gereken bir başka olgu olan eşit erişim de çıkmaktadır. Örneğin, ACRL/RMBS-SAA tarafından geliştirilmiş olan “ACRL-RBMS/SAA Guidelines on Access to Research Materials in Archives and Special Collections Libraries” (ACRL-RBMS/SAA Arşiv ve Özel Koleksiyon Kütüphanelerindeki Araştırma Malzemelerine Erişim Kılavuzu) isimli kılavuzun Erişilebilirlik başlığı altında tasviyeler aşağıdaki gibi listelenmiştir.

- “Okuma odası, koleksiyonlar, sergiler, hizmetler ve etkinlikler dahil olmak üzere tüm erişim alanlarında erişilebilirliği hesaba katın.
- Engelleri kaldırmak için politika ve iş akışı değişikliklerini ele alın ve savunun.
- Engelli Amerikalılar Yasası, Web İçeriği Erişilebilirlik Yönergeleri, ilgili SAA ve ALA erişilebilirlik yönergeleri ve diğer ilgili parametrelere göre koleksiyonların, mekanların ve hizmetlerin erişilebilirliği için eyalet ve federal yönergelere uyun.
- Kullanıcılara uyum sağlamak için alternatif format seçenekleri sunun”.¹⁸⁶

Dolayısıyla bu gibi engeller eğer bir arşiv, kütüphane kullanıcılarını malzemeyi incelemekten alıkoyuyorsa bu durum erişim kısıtlaması değilse de erişilebilirlik kısıtlaması olarak değerlendirilebilir.

4.3. Erişimle İlgili Düzenlemeler

Kamu arşivleri içerdiği bilginin resmîyetinden dolayı yalnızca Türkiye’de değil tüm dünyada özel arşivlere göre daha ön planda yer almaktadır. Bu ayrıcalıklı konum, kamu

¹⁸⁶ACRL-SAA, “ACRL-RBMS/SAA Guidelines on Access to Research Materials in Archives and Special Collections Libraries” (24 Ocak 2020), <https://www.ala.org/acrl/standards/jointstatement> [Erişim tarihi: 27.03.2025]

arşivlerinin yalnızca belge koruma göreviyle değil, aynı zamanda devletin güç ve iktidar ilişkileriyle de doğrudan ilgilidir. Resmi arşivler, çoğunlukla devletin kendisini nasıl hatırlamak ve hatırlatmak istediğini yansıtan seçici hafıza çalışmalarının ürünüdür. Bu hafıza, meşruiyet ve iktidar sağlamak için bir araç olarak kullanılabilir.¹⁸⁷ Bu nedenle, arşivlerin düzenlenme şekli, neyin korunup neyin elendiği, hangi belgelerin erişime açıldığı ya da gizli tutulduğu gibi hususlar, iktidarın arşivi ve toplumsal hafızayı denetleme biçimini yansıtır. Milletın hafızası olarak anılan arşivlerdeki mevcut birikim ve bu birikimi bir değere çevirme arasındaki oranı Torunlar “kamusal ensefalizasyon” olarak tanımlamıştır.¹⁸⁸ Arşivler bu bakımdan tarafsız bilgi kaynakları değil aynı zamanda politik araçlar haline de gelir. Bu durum özel arşivler için de geçerlidir. Özel arşivler nötr kaynaklar değildir, aksine seçilerek geride bırakılan “kanıtlar” aracılığıyla şahıs arşivlerinde idealize ve sterilize edilmiş bireysel kimlik inşaları söz konusudur. Dolayısıyla erişimle ilgili tartışmaların ve düzenlemelerin büyük bir kısmı öncelikle kamu arşivleri üzerinden ilerlemiştir. Ancak tüm kamu arşivlerinin benzer bir dönüşüm gösterdiğini söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Arşivleri ilgilendiren, düzenleyen yasalar ve arşiv kurumlarının organizasyon yapısı ülkeden ülkeye hatta federal yönetime sahip ülkelerde eyaletler arasında dahi değişiklik göstermektedir. Örneğin, Council of Europe (Avrupa Konseyi) 13 Temmuz 2000 tarihinde alanın ilk uluslararası standart niteliği taşıyan tavsiye kararını kabul etmiş olsa da Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında arşivlere (özellikle de kamu arşivlerine) erişim açısından derin bir uçurum bulunmaktadır.¹⁸⁹ İlginç şekilde, 12 maddelik bu tavsiye kararında dahi özel arşivlerle ilgili tek madde, kararın 12 numaralı son maddesidir: "Mümkün olduğunda, gerekli değişiklikler yapılarak, özel arşivlere erişim düzenlemelerinin kamu arşivleri için olan düzenlemelerle uyumlu hale getirilmesi için çaba gösterilmelidir."¹⁹⁰ 2022 yılında, Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi üye ülkelerinin ulusal ve bölgesel arşivlerine yönelik yapılan bir anket çalışmasında, Avrupa Arşivlerine Erişim Politikası Tavsiye Kararının uygulamaya yansımaları incelenmiştir. İlk anket çalışması 2005 yılında ikincisi 2024 yılında gerçekleştirilmiş, 2005 yılında yürütölen çalışmaya Türkiye katılım sağlarken 2024 anketinde yer almamıştır.¹⁹¹ Odak noktası ulusal ve kamusal arşivler olan ankette yer alan ‘Özel arşivlere erişimi teşvik etmeyi amaçlayan yasal, finansal veya diğör düzenlemeler var mı?’

¹⁸⁷ Mehmet Torunlar. “Arşiv-Hafıza-Kamusal Ensefalizasyon”. *Arşiv Dünyası* 6/2 (2019): s. 103.

¹⁸⁸ *Age*, s. 124.

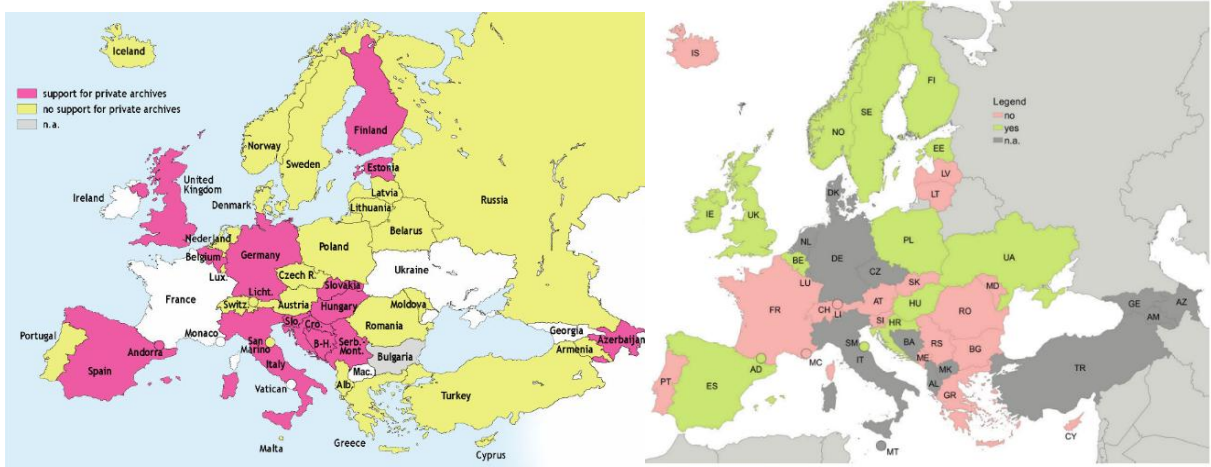
¹⁸⁹ Michael Friedewald, Iván Székely, ve Murat Karaboğa. “Access to Public Archives in Europe: Progress in the Implementation of CoE Recommendation R (2000)13 on a European Policy on Access to Archives.” *Archives and Records* 45/1 (2023): s. 55–71.

¹⁹⁰ Council of Europe. *Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to Member States on a European Policy on Access to Archives*. <https://rm.coe.int/16804cea4f>

¹⁹¹ Michael Friedewald, Iván Székely, Murat Karaboga, *Access to archives in the digital age: Implementation of the Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation No. R (2000) 13 on a European policy on access to archives*, (Council of Europe, 2024).

sorusuna verilen cevaplar (Görsel 4), yalnızca Türkiye’de değil Avrupa’da, bilhassa Doğu Avrupa ülkelerinde özel arşivler ve özel arşivlere erişim farkındalığının hala arzu edilen düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁹² Tüm bu süreçler dikkate alındığında uluslararası standartlar, kurallar, tavsiyeler, rehberler, uygulamalar ve gelişmeler göz önünde bulundurularak ulusal boyutta bir uygulama pratiği geliştirilmesinin gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Görsel 4. “Özel Arşivlere Erişimi Teşvik Eden Hükümler” 2005 ve 2024 Verileri ^{193 194}

4.4. Arşivlere Erişim Yöntemleri

Arşivlere erişim yöntemleri de erişimin bağlamı gibi tarihsel süreç içinde değişim göstermiştir. Bunun başlıca nedeni olarak günümüz modern ve global toplumlarında üretilen bilgi kadar bilgiye erişim talebinin artıyor olması söylenebilir. Bu bilgi talebinin giderek yoğunlaştığı alanlardan birini de özel arşivler oluşturmaktadır. Özel arşivlerin hem akademisyenlerin hem de araştırmacıların ilgi odağı halini almasında, mevcut toplumsal sorunların kökenlerini araştırma, problemi çözme ve disiplinler arası iş birlikleri kurma temelli aşırı uzmanlaşmış (*overspecialization*) araştırma alanlarındaki çalışmaların sayısının artmasının yadsınamaz etkisi bulunmaktadır. Bu araştırma alanlarına kadın tarihi, azınlıkların tarihi, kent tarihi, emek tarihi, diaspora tarihi, göç tarihi, LGBT+ tarihi örnek gösterilebilir. Örneklerle gösterilen alanların ortak noktası, bu ve benzeri konuların resmi arşivlerde istatistikler haricinde yer edinmemesi, izini kayıt dışı tarih olarak bireysel hafızalarda bırakmasıdır. Dolayısıyla günümüzde birçok araştırmacı özel arşiv koleksiyonlarını keşfederek

¹⁹² Age, s. 42.

¹⁹³ Age, s. 42.

¹⁹⁴ Charles Kecskeméti, Iván Székely. *Access to archives - A handbook of guidelines for implementation of Recommendation No R(2000)13 on a European policy on access to archives* (Council of Europe, 2005).

marjinalleştirilmiş, dezavantajlı, azınlık grupların unutulmuş deneyimlerinin tarihsel perspektifine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Arşivlerde uygulanan erişim kısıtlamalarıyla ilgili literatürün büyük bir kısmı Avrupa ve Amerika temellidir. Her iki coğrafyada da özel arşivler hem müstakil kurumlar olarak hem de resmi arşiv ve kütüphane kurumlarının bünyesindeki koleksiyonlar olarak yer almaktadır. Geselbracht'ın Amerika Birleşik Devletleri'nde Kongre Kütüphanesi ile Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi bünyesindeki özel koleksiyonlara erişimin tarihini irdelediği makalesi¹⁹⁵ ile Kibal ve Valge'nin Avrupa'da arşivlere erişim kısıtlamalarını analiz ettiği makale¹⁹⁶ bu durumu kapsamlı şekilde özetlemektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde, benzer şekilde uluslararası mesleki derneklerin hazırladığı rehberlerin ve kuralların da özel arşivler için kamu arşivlerinden farklı bir pratik geliştirme eğiliminde bulunmadığı ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla bu durum erişim kısıtlamalarına da yansımaktadır. Özel arşivlerin muhteviyatı kamu arşivlerinden farklı olsa dahi malzemenin ele alınış şeklinin değişmeyeceği (ya da değişmemesi gerektiği) farz edilerek erişim konusunda paralel bir tutum sergilenmektedir.

Halka açık olsun ya da olmasın bilgi belge merkezlerinin daima kuralları olmuştur. Genel kullanıcı kitlesinin en aşına olduğu ise kütüphane kurallarıdır. Bu kurallar kurumların sunduğu hizmetler ve işleyişlerine bağlı olarak farklı olsalar dahi genel çerçeveleri benzerdir. Kütüphane ile arşiv malzemesinin doğal farkından dolayı arşivlerin kuralları daha değişkendir. Arşiv politikası, arşivin değerlendirme, sağlama, düzenleme, korunma, erişim ve kullanım gibi faaliyetlerindeki ilke ve uygulamaları belirleyen yönlendirici bir belgedir. Belge kelimesinin tercih edilmesinin nedeni, bahsi geçen ilke ve uygulamaların ülkemizde çoğu zaman kurum kültürüne yerleşmiş vaziyette sözlü olarak gerçekleştiriliyor olmasıdır.¹⁹⁷ Saydam'ın da dikkat çektiği üzere; personeller arasındaki uygulama farklılıkları, sözlü aktarım sırasında politikanın değişme uğraması ve kişilere bağlı olarak yürütülen politikalar kişilerin kurumdan ayrılması sonucu boşa çıkması gibi tehlikeler nedeniyle yazılı olmayan politikalar sürdürülebilir ve verimli değildir.¹⁹⁸ İnternet taramasında herhangi bir arşiv kurumunun erişim politikasına rastlanmamış olsa da kamuyla paylaşılmayan kurum politikaları içerisinde erişim konusun da yer alabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak kurum politikasından ayrı olarak bir arşiv erişim politikasının bulunması arşiv süreçlerinin verimliliği ve standart bir hizmet sunmak için

¹⁹⁵ Raymond Geselbracht. "The Origins of Restrictions on Access To Personal Papers at the Library of Congress and the National Archives" *The American Archivist* 49/2 (1 Nisan 1986): s. 142–162.

¹⁹⁶ Jaak Valge, Birgit Kibal. "Restrictions on Access to Archives and Records in Europe: A History and the Current Situation." *Journal of the Society of Archivists* 28/2 (2007): s. 193–214.

¹⁹⁷ Varol Saydam, "Türkiye'de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları", (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s.36.

¹⁹⁸ *Age*, s. 36-38.

gereklidir. Erişimle ilgili tüm standart, rehber, tavsiyeler ve vaka çalışmalarının yanında başarılı bir erişim yönetiminin anahtarı erişim politikasıdır. “Erişim politikası, arşivler için geçerli olan yasalar, düzenlemeler, emirler ve yargı kararları, politikalar ve iç kurallar ve bağış anlaşmalarına atıfta bulunur”.¹⁹⁹ Erişim politikasına duyulan ihtiyacın nedeni “halkın kısıtlamaları anlamasını sağlamak ve uygulamada tutarlılığı artırmak için açıkça yazılmış”²⁰⁰ olmasıdır. Bir erişim politikasında değinilmesi gereken hususlar;

- Kullanıcılar hakkında bilgi
- Belgelerin hassasiyeti ve güvenilirliği
- Bireysel gizliliğin korunması
- Belgeler üzerindeki kısıtlamalar
- Erişim seviyeleri
- Belgeler üzerindeki kontrolün derecesi
- Belgelerin fiziksel durumu
- Belgelerin güvenliği
- Belgelere erişim ile ilgili yasalar²⁰¹

ICA’nın 2014 tarihli “Technical Guidance on Managing Archives with Restrictions” kılavuzunun EK A bölümünde arşiv kurumlarının baz alabileceği bir erişim politikası örneği EK B bölümünde ise kısıtlanmalı malzemelere erişim izninin belirlenmesindeki örnek karar adımları yer almaktadır.²⁰² Kılavuzun EK B bölümünün Türkçeye çevrilerek görsel şablon haline getirilmiş versiyonu tezin EK – 1 bölümünde bulunmaktadır.

Erişim etik, politik ve toplumsal boyutlarından ziyade temelde bir arşiv hizmeti olması açısından ele alındığında bu konudaki en kapsamlı çalışmalardan biri Cheryl Oestreicher’in kaleme aldığı *Reference and Access for Archives and Manuscripts* başlıklı kitaptır.²⁰³ Kitap, referans hizmetlerini tanımlama, kullanıcı profilleri, kullanıcı-arşivci etkileşimi, yasal düzenlemeler, kullanım politikaları gibi boyutlarla ele alırken arşivlere erişimi fiziksel erişim, entelektüel erişim ve sanal erişim olmak 3 başlık altında incelemektedir. Özel arşivlere erişim noktasında ise referans hizmetleri, çevrimiçi erişim ve nasıl uygulanacağını yanında kullanıcı

¹⁹⁹ International Council on Archives, Committee on Best Practices and Standards Working Group on Access. “Principles of Access to Archives: Technical Guidance on Managing Archives with Restrictions.” (Şubat 2014), <https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions> [Erişim tarihi: 06.04.2025]

²⁰⁰ *Age*, s. 6.

²⁰¹ Alıntıl原因, Burçak Şentürk, “Kullanıcı Odaklı Arşiv Hizmetlerinin Temel Unsurları – Erişim”, *Bilgi Dünyası* 12/2 (2011): 319-333, s. 325.

²⁰² *Age*, s. 16-20.

²⁰³ Cheryl Oestreicher, *Reference and Access for Archives and Manuscripts (AFS III, Vol. 4)*, (Society of American Archivists: 2020).

profili ve beklentileri de erişim politikasını oluşturan bileşenler olarak ele almıştır.²⁰⁴ Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde adı geçen kaynak temel alınarak aynı başlıklar altında erişim türleri incelenecek; buna paralel olarak literatürde yer alan tartışmalar ve başlıkların gizlilik ve mahremiyet ile bağlantısı üzerinde durulacaktır.

4.4.1. Fiziksel Erişim

Fiziksel erişim, arşiv kelimesinin karşılık geldiği koleksiyon, malzeme, tesis, birim anlamlarından tesis yani bina bağlamına odaklanmaktadır. Bu bölümde arşivlere erişimin fiziksel erişim bağlamında nasıl şekillendiğini ele almaktadır. Oestreicher'in fiziksel erişim çerçevesinde değerlendirdiği etkenler; okuma salonu ve araştırma alanı, arşiv personeli, kullanıcı kaydı, kullanım ve işleme ile güvenlidir. Günümüzde her ne kadar bilgi arama ve araştırma alışkanlıkları sanal ortama kaymış bulunsada özellikle akademik araştırmalar için kamu arşivleri ve özel arşivler kullanıcılar tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretler kurumun organizasyon yapısına ve hizmet politikalarına bağlı olarak randevulu ya da randevusuz olarak gerçekleşebilmektedir. Kullanıcının arşiv binasında en yoğun vakit geçireceği alan olan okuma salonu ve araştırma alanı hem koleksiyonların içeriği hem formatı hem de kurumun işleyişinden etkilenebilmektedir. Kitap, kullanıcının internet erişiminden, bina güvenliğine, kullanıcı kayıt süreçlerinde kullanıcının kurallardan haberdar edilmesinden arşiv personelinin sayısına kadar kapsamlı bir değerlendirme içermektedir. İçerik ya da kondisyon olarak hassas olan malzemelerin fiziksel erişim bağlamında değerlendirilmesi ise şu şekilde özetlenmektedir: El yazması, nadir eserler gibi özel gereksinimleri bulunan fiziksel olarak hassas malzemeler için eldiven kullanımıyla beraber genel araştırma alanından ayrı bir okuma salonunda güvenlik ya da arşiv personeli gözetiminde malzemeye erişilmesi gerekmektedir. Bu önemler kapsamına malzemenin dijital kopyasının erişime sunulması, kalem kullanımı, izinsiz fotoğraf ve tarama işlemlerinin kontrolü de dahil edilmektedir.²⁰⁵ Bu bölümde arşiv malzemesinin gizliliği değil kullanıcının mahremiyeti ele alınmıştır. Kamera kayıtları, okuma odasının gözetimi, kullanıcı kaydı gibi malzemeyi korumak amaçlı uygulanan prosedürler ile kullanıcı mahremiyetine saygı göstermek arasındaki zor dengeye dikkat çekilmektedir. Sonuçta nihai hedef araştırmacılara malzemelere uygun şekilde erişimini temin etmek ve bu malzemeleri kurumsal misyonlar ve hedeflerle uyumlu bir şekilde kullanıma sunmaktır.²⁰⁶

²⁰⁴ Varol Saydam, "Türkiye'de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları", (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s. 59

²⁰⁵ Cheryl Oestreicher, *Reference and Access for Archives and Manuscripts (AFS III, Vol. 4)*, (Society of American Archivists: 2020): s. 55-64

²⁰⁶ *Age*, s. 63

Arşivlere erişimin fiziksel boyutu, önceki bölümde incelenen Burnett'in bilgiye fiziksel erişim tanımıyla neredeyse aynıken aradaki tek fark Oestreicher'in fiziksel erişimi arşiv kullanıcısı gözünden değerlendirerek kullanıcı deneyimini etkileyen tüm fiziksel etkenleri göz önüne alan bir yaklaşım benimsemesidir. Poole'un işaret ettiği literatürdeki boşlukların başında, arşivlere erişim konusu ele alınırken meselenin kullanıcı boyutunun göz ardı ediliyor olması gelmektedir.²⁰⁷ Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında benzer şekilde Poole'un eleştirdiği üzere üretilen literatürün hemen hemen tamamının aslında arşive “erişim” değil “eriştirme” bakış açısıyla yazıldığı gözlemlenmiştir.

4.4.2. Entelektüel Erişim

Fikri erişim olarak da değerlendirilebilecek olan entelektüel erişim, arşiv deposu, koleksiyonlar, arşivin üreticileri ve arşivle ilgili kaynaklar hakkında yazılı ve açıklayıcı bilgileri içerir yani başka bir deyişle koleksiyonları bulmak, kullanmak ve onlara erişmek için gereken tüm bilgileri kapsar.²⁰⁸ Bu bilgileri paylaşma yolları ise araştırma araçları, kataloglar, envanter listeleri, veri tabanları, çevrimiçi koleksiyonlar, kılavuzlar, rehberler ve dizinlerdir.

Neredeyse her arşivcinin hemfikir olduğu konulardan biri tanımlama ve düzenleme aşamalarının yüksek çaba gerektiren karmaşık süreçler olduğudur. Oestreicher kitabında düzenlemeyi fiziksel erişim kontrolü, tanımlamayı ise entelektüel erişim kontrolü olarak değerlendirir.²⁰⁹ Hem bedensel hem de zihinsel emek gerektiren arşivsel tanımlama sürecinde kapsamlı bir tanımlama yapılması, arşiv malzemesinin bulunabilirliğini, bulunduğu anda ise anlamlandırılmasını kolaylaştırır. Elbette malzeme tanımlanırken kullanıcı beklentileri ve araştırma alışkanlıkları (örneğin anahtar kelime kullanımı gibi) göz önünde bulundurulmalıdır. Arşivcinin koleksiyon üzerinde her iki anlamda da kontrol sağlayabilmesi ve kullanıcının koleksiyonun içeriğini daha kolay anlamlandırabilmesi için fon-seri-alt seri-dosya-öge şeklinde uygulanan (ISAD (G) örneğinde olduğu gibi) bir hiyerarşik yapının izlenmesi gerektiği önerilir. Bu yapı, erişim kısıtlaması uygulanması gerektiren bir malzeme olması halinde öge ya da dosya bazında erişim kısıtlaması uygulanması, böylece tüm koleksiyonun erişime kapatılmamasına da olanak tanır.

Entelektüel erişimle ilgili bir diğer önemli görev referans hizmeti sağlayan arşivcilere düşmektedir. Arşiv personeli, kurumun ihtiva ettiği koleksiyonların içeriği, bu içeriği

²⁰⁷ Alex H. Poole, “An ethical quandary that dare not speak its name: Archival privacy and access to queer erotica”, *Library & Information Science Research*, 42/2 (Nisan 2020): s. 1.

²⁰⁸ *Reference and Access for Archives and Manuscripts*: s. 65.

²⁰⁹ *Reference and Access for Archives and Manuscripts*: s. 66-73.

kullanarak araştırma yapacak kullanıcıların profili, bu kullanıcıların araştırma alışkanlıkları ve beklentileri, okuryazarlık seviyeleri, koleksiyonla ilgili ne gibi bilgilere ulaşmayı talep edebileceklerini öngörebiliyor olmalıdır. Bu bağlamda arşiv personelinin de erişim kısıtlaması uygulanan malzemelerle ilgili bilgiye sahip olması, malzemelerle ilgili erişim politikaları hakkında hem sözlü hem de yazılı olarak kullanıcıları bilgilendirmesi, gerekli bilgilerin malzeme tanımlamalarına yansıdığından da emin olması gerekmektedir. Bu sistem şu üç soru altında incelenmektedir:

-Kullanıcılar Kimler?

-Kullanıcılar Hangi Soruları Sorar?

-Arşiv Sisteminde Kullanıcıların ve Kullanıcı Taleplerinin Tanımlanmasındaki Sorunlar nelerdir?²¹⁰

Ancak konunun eleştirilen ve dikkat edilmesi gereken bir diğer tarafı, kullanıcı profillerinin analiz edilmesinin kullanıcılar arasında ayırım yapılmasına hatta tehdit oluşturacağı düşünülen kullanıcılar özelinde erişim kısıtlaması uygulanmasına zemin hazırlayabilecek olmasıdır.

4.4.3. Sanal Erişim

Arşivlerin oluşumuyla aynı anda ortaya çıkan iki erişim türüyle karşılaştırıldığında sanal erişimin ortaya çıkışı dijital çağın bir getirisidir. Elektronik belgeler uzun zamandır var olsalar da bilgi merkezlerinin hizmetlerine dijital ortamdan erişilebiliyor olması oldukça yeni bir erişim çeşididir. Oestreicher'in da kitapta en çok vurguladığı nokta, kullanıcıya tek noktadan erişim fırsatı tanıyan ve taşıdığı tüm özelliklerle (güvenlik, referans hizmeti, okuma odası) arşiv binasının bir nevi dijital kopyası olması gereken internet siteleridir.²¹¹ Ancak fiziksel erişim ve sanal erişim yöntemleri ile kullanıcı alışkanlıkları farklılık göstermektedir. Örneğin arşivi fiziksel olarak ziyaret eden bir kullanıcı yüksek ihtimalle arşivin yapısını, koleksiyonlarını ve hangi malzemeyi aradığını bilerek gelmektedir. Ancak sanal erişimde 7/24 hizmet sağlanması ve halka açık olmasının da etkisiyle internet sitesini ziyaret eden her kullanıcının arşivin işleyişi ve koleksiyonların içeriğiyle ilgili bilgi sahibi olması beklenmemelidir. Tam da bu sebeple sanal erişimin fiziksel erişime göre daha çetrefilli olduğunu söylenebilir. Referans görüşmeleri, kullanıcı kaydı ve güvenlik gibi hizmetlerin internet sitesi üzerinden gerçekleştirilememesi

²¹⁰ Richard H. Lytle, "Intellectual Access to Archives: I. Provenance and Content Indexing Methods of Subject Retrieval", *The American Archivist* 43/1 (1980): s. 64-75.

²¹¹ *Reference and Access for Archives and Manuscripts*: s. 74-85.

nedeniyle internet sitesi bu hizmetleri sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Oestreicher internet sitesinde bulunması önerilen bölümleri genel bilgi, koleksiyon bilgileri, koleksiyonları kullanma, politikalar, prosedürler, etkileşim (outreach) başlıklarına ayırmıştır (Tablo 5).

Tablo 5 Bir Arşiv İnternet Sayfası İçin Önerilen Bileşenler ²¹²

Genel Bilgiler	Politikalar Prosedürler	Etkileşim	Koleksiyon Bilgileri	Koleksiyonları kullanma
Kurum Hakkında	Uyumluluk ve Erişim	Etkinlik Takvimi	Koleksiyon Geliştirme Politikası	Ders Anlatımları ve Ziyaretler
İletişim Bilgileri	Telif Hakları	Sergiler	Koleksiyon İçerikleri ve Açıklamalar	Koleksiyon Tarama
Geri Bildirim veya Öneriler	Fotoğraf Çekme	Kütüphane/Arşiv Dostları	Bağış Politikası	Dijital Koleksiyonlar
Çalışma Saatleri	Ödünç Verme Politikası	Hediyelik Eşya Dükkan		Araştırma Aracı Veri Tabanları
Misyon Bildirisi	Kullanım ve Yayın İzni	Gönüllülük		Formlar
Otopark/Ziyaret Bilgileri	Gizlilik Politikası	Haberler, Bültenler ve Yayınlar		Okuma Odası Kuralları
Sosyal Medya	Çoğaltma	Ödüller Seyahat Fonları Hibeler		Konu Araştırma Kılavuzları
Personel Rehberi		Programlar		
Stratejik Plan		Turlar		

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise kullanılan dildir. Dil, ve çalışmanın başında belirtildiği gibi kelimeler, nasıl kullanıldıklarına bağlı olarak sosyal etkileşimleri belirler ve dönüştürür.²¹³ Kullanılan dilin tonu, kurumun kitlesine nasıl baktığını ifade etmesi nedeniyle samimi, sohbet havasında ve kısa bir üslupla anlaşılması kolay bir dil kullanırken arşiv jargonu ve mesleki terimlerin aşırı kullanımından kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır.²¹⁴ Erişim kısıtlamasıyla ilgili açıklamalarda kullanılan dil, kullanıcının meseleyi yanlış yorumlamasına da sebebiyet verme potansiyeline sahiptir. Örneğin; kişisel veri içerdiği için belirli periyotta erişim kısıtlaması uygulanması kararı alınmış bir malzemenin açıklamasına kavramlar

²¹² *Reference and Access for Archives and Manuscripts*: s. 75.

²¹³ İrem Ünal. “Bilgi ve Belge Yönetimi Programlarına Kadın Merkezli Arşivcilik Dersinin Eklenmesi”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2024):s. 55-56.

²¹⁴ *Reference and Access for Archives and Manuscripts*: s. 76.

bölümünde değinildiği gibi “gizli, saklı, özel erişim” gibi muallak tanımlar yapılması kullanıcıyı yanlış yönlendirecek, hatta spekülasyonlara sebep olacaktır. Erişim kısıtlamaları için önerilen standart tanımlamalara ilerleyen Terminoloji bölümünde değinilecektir.

Kullanıcıların dijital koleksiyonlara erişim konusundaki beklentileri, genellikle malzemelerin yalnızca taranarak çevrimiçi ortama sunulduğu yönündedir; ancak hangi malzemelerin dijitalleştirileceği, erişimi mümkün kılan teknolojiler ve dijitalleştirme sürecinin nasıl işlediği konularında çoğu zaman bilgi sahibi değildirler.²¹⁵ Kullanıcıların tüm malzemelerin dijital kopyası olması yönündeki beklentisinin aksine arşivler dijitalleştirme sürecinde hem bütçe hem de iş gücü açısından öncelikle fiziksel olarak tehlike altındakiler ve kullanım talebi yüksek olan malzemeleri dijitalleştirme eğilimindedir.

Çevrimiçi erişimle ilgili dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri, fiziksel erişimde gözetilen eşit erişim ilkelerinin dijital ortama da yansıtılması gerekliliğidir. Fiziksel ve dijital erişim uygulamaları arasında yaşanan farklılıklar hem arşivcinin hem de araştırmacının çalışma verimliliğini olumsuz etkileyebilmekte; çeşitli iletişimsel ya da etik çatışmalara yol açabilmektedir. Çevrimiçi erişim, araştırmacı ile kurum arasındaki sosyal ve kültürel mesafeyi artırma riskini taşımamalı; aksine, bilgiye adil ve kapsayıcı erişimi kolaylaştırmalıdır. Öte yandan, çevrimiçi erişimde sunulan arşiv malzemelerinin dijitalleştirilmesi, özellikle mahremiyet içeren içeriklerde, fiziksel erişime kıyasla daha karmaşık bir boyut kazanmaktadır. Hassas içerikli bir fotoğrafın birkaç kullanıcı tarafından özel izinle araştırma amacıyla fiziksel olarak incelenmesi ile aynı fotoğrafın internette milyonlarca potansiyel kullanıcının erişimine ve yorumuna açık olması arasında ciddi etik ve güvenlik farkı söz konusudur. Bu doğrultuda, arşiv kurumları açısından en büyük risklerden biri, dijital ortamda erişime açılan malzemelerin kimler tarafından, hangi amaçla ve nasıl yorumlandığının kurumun denetimi dışında gelişmesidir.²¹⁶ Bu denetimsizliğin yaratabileceği olumsuz sonuçları en aza indirmek için dijitalleştirilecek içerikler özenle seçilmeli, erişim kontrolünü sağlayacak uygun yazılımlar tercih edilmeli ve arşiv tanımlamaları eksiksiz, bağlamsal ve açıklayıcı bir biçimde hazırlanmalıdır. Nitekim, önceki bölümde ele alınan Ömer Seyfettin’e ait otopsi fotoğrafının kamuoyunda yanlış anlaşılmalara ve tepkilere yol açmasının temel nedenlerinden biri, söz konusu görsel malzemelerin Marmara Üniversitesi açık erişim veri tabanında herhangi bir açıklayıcı tanımlama veya bağlamsal bilgi sunulmadan erişime açılmış olmasıdır. Ayrıca

²¹⁵Reference and Access for Archives and Manuscripts: s. 78.

²¹⁶Cristela Garcia-Spitz ve Noah Geraci, “Negotiating Online Access: Perspectives on Ethical Issues in Digital Collections”. *Journal of Critical Library and Information Studies* 3 (2021).; Mikko Lampi ve Räsä, Johanna. “Access Management and Openness in Digital Archives and Repositories”. *Archiving Conference* 2015.

unutulmamalıdır ki, 1990 öncesi gibi internetin var olmadığı dönemlerde üretilen özel arşiv belgeleri, gelecekte bu belgelerin dünyanın her tarafından farklı kişiler tarafından erişilebileceği düşünülerek ve öngörülerek üretilmediği gibi, bağış sözleşmeleri de o tarihlerde çevrimiçi erişim ve dijitalleştirme hesaba katılarak hazırlanmamıştır. Bu dönemde yapılan bağış sözleşmelerinde erişimle ilgili dijitalleştirme gibi konular söz konusu olmadığından bu tür belgelerin dijitalleştirilerek çevrimiçi erişime sunulmasında malzemenin doğrudan ya da dolaylı öznesi olan bireylerin bu ölçekte bir erişime rıza göstermeyebileceği dikkate alınmalıdır. Tüm bu faktörler erişim kısıtlamaları ve erişime kapalı arşiv malzemeleri açısından değerlendirildiğinde:

- Kurumun erişim politikaları ve erişim kısıtlaması uygulanan malzemelerin kullanımıyla ilgili bilgilendirme arşiv politikası içeriğinde, internet sayfasında yer almalıdır.
- Koleksiyonla ilgili araştırma araçları bölümünde ve çevrimiçi katalog sonuçlarında kullanıcı erişim kısıtlamalarından haberdar edilmelidir.
- Erişim kısıtlaması uygulanan ya da henüz arşiv süreçleri tamamlanmadığı için erişime açılmamış arşiv malzemeleriyle ilgili bilgiler internet sayfasında yer almalıdır.
- Farklı sebeplerden dolayı (telif hakkı, kısıtlama, bağış politikası gibi) dijital koleksiyona eklenemeyen malzemelerle ilgili gerekli açıklamalar çevrimiçi kataloğa dahil edilmelidir.

4.5. Erişim Kısıtlaması Nedenleri

Yasal mevzuat, kişisel mahremiyetin koruması ve/veya kurumsal politika gibi çeşitli nedenlerle özel arşiv malzemelerine erişim kısıtlamaları uygulanabilmektedir. Bu nedenler vakaya has olmakla beraber sınıflandırıldıkları takdirde belirli kategoriler oluşturmaktadır. Bu nedenleri büyük çoğunluğu tezin konusu olarak gizlilik ve mahremiyet çatısı altında toplanmaktadır. Danielson, mahremiyet ve gizliliğin ihlalinin arşivciliğin kaçınılmaz bir parçası olduğunu vurgular ve gizliliği pasif bir durum yerine “kişisel verilerin toplumda, arşivlerde, yayınlarda ve internette nasıl dolaştığını kontrol etme becerisi” olarak yeniden tanımlar.²¹⁷ Kaçınılmaz bir prosedür olsa dahi özel arşiv malzemesine erişim kısıtlaması uygulanması bir açıdan kendi içinde bir paradoksa neden olmaktadır. Özel alanda oluşturulmuş bir malzeme (örneğin bir mektup) bir kamusal alana (bir arşiv kurumuna) bağışlanır ve özel olduğu gerekçesiyle erişim kısıtlaması uygulanır, böylece bir anlamda tekrar başladığı yer olan özel alana dönmüş olur. Erişim kısıtlamaları, arşivcileri hem karar verme hem de uygulama

²¹⁷ Elena S. Danielson, *The Ethical Archivist* (Chicago: Society of American Archivists, 2010): s. 183.

açısından zorlayan, üstüne birçok tartışma yürütülen bir konu başlığıdır ve kapsamı günden güne genişlemektedir. Her ne kadar arşivlerin temel amacı bilgiye erişimi mümkün kılmak olsa da bazı malzemelerin araştırmaya açılmasının çeşitli sakıncalar doğurabileceği yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda, erişim kısıtlamaları genellikle yasal mevzuat, kişisel mahremiyetin korunması veya kurumsal politika gibi gerekçelere dayanmakta, özellikle gizlilik ve mahremiyet gibi hususlar bu kısıtlamaların temel dayanakları arasında yer almaktadır.

Kimi durumlarda kurumsal politikalar ve teknik koşullar da erişim sınırlandırmalarında etkili rol oynamaktadır. Erişim kısıtlamaları kişinin mahremiyet hakkı ve kamuoyunun bilme hakkı arasında yarattığı gerilim nedeniyle çetrefilli bir konu olsa da göz ardı edildiği takdirde hem kurumsallık hem de profesyonellik açısından hem arşivin öznesine hem de kuruma zarar verebilecek problemler doğurabilmektedir. Bu bölümde, erişim kısıtlamalarına yol açan nedenlerin yanı sıra arşivcilerin uygulama süreçlerinde karşılaştıkları başlıca engellere de yer verilmesinin nedeni, söz konusu engellerin yalnızca belgeye değil, sürecin bütününe etki eden yapısal bir boyut taşımasıdır.

2019 yılında SAA'nın Gizlilik ve Mahremiyet Yürütme Komitesi'nin (Privacy and Confidentiality Steering Committee) dernek üyesi arşivciler arasında yaptığı bir anket çalışmasının sonuçlarına göre ²¹⁸ ;

- Katılımcıların %55,2'si kamu kurumu, %44,8'i özel kurumlardır ve bu kurumların %96,5'i kısıtlı malzemelere sahiptir.
- Katılımcılar, kısıtlama nedenlerinin %81,9'unun başışçı isteği, %75'inin yasal düzenlemeler (HIPAA, FERPA), %55,2'sinin kurumsal politikalar ve %25,5'inin de birim yöneticisinin takdiri olduğunu yönünde cevap vermiştir.
- Malzemelerin kısıtlılık bilgisi %84 oranında araştırma araçları bölümünde verilmektedir.
- Katılımcıların %82,9'u süresi dolan kısıtlamaların kalktığını, %46.8'i ise başışçılarla görüşerek kısıtlamaların revize edildiğini belirtmiştir
- Katılımcıların yarısından fazlası kısıtlamaları takip edecek iş gücünün olmamasına dikkat çekmiştir

²¹⁸ Katrina Windon ve Lydia M. Tang, "Archival discretion: a survey on the theory and practice of archival restrictions," *Journal of Contemporary Archival Studies*, 9 (2022): s. 3-11.

- Kısıtlı malzemeye erişim için kullanıcıların %43,1'i bağışçı/mirasçı izni gerektiğini belirtirken, %60'ı ise birim yöneticisinin kararına bağlı olduğunu, kısıtlama kaldırma işleminin *ad hoc* (geçici) şekilde yürütüldüğünü vurgulanmaktadır.
- Arşivcilerin erişim kısıtlamalarıyla ilgili katılımcılar, %71,4 oranında kısıtlamaların yeterli olduğu, %12,9 oranında fazla olduğu, %2,1 oranında ise daha fazla kısıtlama gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.²¹⁹

4.5.1. Hukuki Nedenler ve Engeller

4.5.1.1. Yasal Kısıtlamalar

Özel arşiv malzemelerine uygulanan kısıtlama nedenlerinin başlıca kaynağı bu malzemelerin bireysel dokümanlar yani *ego documents* olmasıdır. Bireysel dokümanlar, üretiminin “aktif durumunu, onun algısını, olayları ve insanları sosyal, kültürel ve politik bağlamdaki değerlendirmesini gösterdiği otobiyografik metinlerdir”.²²⁰ Dolayısıyla bir gün kamunun incelemesine açılacağı öngörülerek oluşturulmamış bu tür belgelerin (mektup, hatıra, mektup vb.) özellikle de üreticisi vefat ettikten sonra ne derece mahrem olduğu, hangilerinin erişime açılıp açılmayacağı, bir de yüksek oranda başka kişilerin isimlerini içerdikleri göz önüne alındığında, içinden çıkılmaz bir hal alabilmektedir. Arşivcilik pratiklerinde kabul edilen genel yaklaşım, *actio personalis moritur cum persona* (kişisel eylemler kişiyle birlikte ölür) ilkesine de bağlı olarak doğum tarihinden 100 yıl sonra gizliliğin de bittiği yönündedir.²²¹ Ancak bu yaklaşıma zıt şekilde ölümden sonra da kişinin itibarının ve onurunun korunması yönündeki mahremiyet hakkıyla ilgili *post-mortem privacy* (ölüm sonrası mahremiyet) kavramı ortaya atılmıştır.²²² Bu bağlamda Almanya'dan emsal bir vaka örnek verilebilir. 2. Dünya Savaşı sırasında Nazilerin fiziksel ve zihinsel engelleri nedeniyle ötenazi uyguladığı kurbanlara ilişkin belgeler yayımlanmıştır. Bu durumu yorumlayanların bir kısmı kurbanların isimlerinin, hatıralarını yaşatmak için yayımlanması gerektiğini savunurken bir kısmı da kurbanların aile üyelerinin bundan rahatsız olabileceği ve genetik rahatsızlıklarla ilgili bilgilerin tüm aile üyelerini ilgilendirdiği gerekçeleriyle karşı çıkmıştır.²²³ 2013'te Minden Belediye Arşivi'nin Naziler tarafından öldürülen Yahudilerin doğum ve ölüm bilgileri, adresleri ve göç bilgilerini içeren bir veri tabanını açması da bir diğer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgilerin

²¹⁹ Katılımcılar ankette birden fazla seçeneği seçebilmektedir.

²²⁰ Neslihan Aracı Güler “Şahıs Arşivleri”, içinde *Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam (İstanbul: Hiperyayın, 2017): s.53.

²²¹ *The Ethical Archivist*, s. 134.

²²² Uta Kohl, “What post-mortem privacy may teach us about privacy”. *Computer Law & Security Review* 47 (2022).

²²³ Mikuláš Čtvrtník, *Archives and Records: Privacy, Personality Rights, and Access* (Palgrave Macmillan, 2023): s. 39-42

antisemitik saldırı amacıyla kullanılabileceği gündeme gelmiş ve veri tabanı bir süre kapatılmıştır.²²⁴ Türkiye’de ise Lozan Antlaşması sonrasında mübadele uygulanacak kişilere ait mal varlığı ve tapuları belgeleyen, bugün T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nde bulunan mübadil tasfiye taleplerleri, başta çevrimiçi erişime açık hale getirilmiş, daha sonra göç kayıtları ile ilgili bu belgeler kişisel veriler içerdiği gerekçesiyle çevrimiçi hizmete kapatılmış, bireysel başvuru usulüne geçilmiştir.²²⁵ Şahıs ve aile arşivleri haricinde diğer özel arşiv türlerinden dernek, vakıf, medya, işletme ve dini kurumlara ait arşivlerde de farklı nedenlerle erişim kısıtlaması uygulanmaktadır. Mahrem olarak kabul edilebilecek arşiv belgeleri çeşitlidir ve geniş bir yelpazeye yayılabilmektedir. Aşağıdaki belgeler bunlara örnek gösterilebilir:

- “*Kişisel tanımlanabilir bilgiler (PII-Personally Identifiable Information)*
- *Sağlık belgeleri*
- *Eğitim kayıtları*
- *Finansal belgeler*
- *Parola ve güvenlik bilgileri içeren kayıtlar*
- *Kişisel itiraflar ve hassas konularda yapılan tartışmalar içeren dokümanlar*
- *Göçmenlik durumu belgeleri*
- *Avukat-müvekkil gizliliğine tabi olması gereken hukuki malzemeler*
- *Ticaret sırları ve gizli iş belgeleri*
- *Kültürel olarak hassas veya tabu olan malzemeler”*²²⁶

“Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi” olarak tanımlanan kişisel veri ve “Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik veri” olarak tanımlanan özel nitelikli kişisel veriler, 07 Nisan 2016 tarihli 29677 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6698 numaralı Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) ile koruma altına alınmıştır.²²⁷ Bir özel arşiv koleksiyonunda her iki tanıma dahil olabilecek bilgilere rastlanmaktadır. Bu tür malzemelere uygulanacak prosedür ve kısıtlama süreleri her ülkenin arşiv yaklaşımına ve yasal düzenlemelerine göre değişmekle birlikte kişisel veri içeren

²²⁴ Age, s. 42-48.

²²⁵ Bilgiye Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nden 28 Ağustos 2024 tarihli e-postası dolayısıyla erişilmiştir.

²²⁶ Katrina Windon & Joshua Youngblood, “Privacy Considerations in Archival Practice and Research” içinde *Human Privacy in Virtual and Physical Worlds. Technology, Work and Globalization*. eds. Lacity, M.C., Coon, L. (Palgrave Macmillan, 2024): s.206.

²²⁷ *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu* (7 Nisan 2016). T.C. Resmî Sayı (Sayı: 29677). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> [Erişim tarihi: 01.05.2025]

belgelerin erişime açılması için 70, 50 ve genel olarak 30 yıl periyotları kullanılmaktadır. Bu süreler kurumun ve/veya bağışçının talepleri doğrultusunda artırılıp azaltılabilmektedir. Kilise, cami gibi dini kurumların, dernek, vakıf ve işletme arşivlerinin hukuki, idari, finansal ve özlük bilgileri içeren malzemeleri için de benzer prosedürler uygulanmaktadır.²²⁸

Kişisel veri içeren arşiv malzemesine ne kadar süreyle erişim kısıtlaması uygulanacağı, resmî belgeler için genellikle daha belirgindir. Ancak, özel arşivlerde yer alan yazılı ve görsel malzemelerde, sözü edilen kişilerin kimliği ve yaşı her zaman kesin olarak tespit edilememektedir. Bu tür durumlarda, The National Archives (Birleşik Krallık Ulusal Arşivi) tarafından geliştirilen kısıtlama süresi hesaplama yöntemi bir referans noktası olarak kullanılabilir.²²⁹ Bu yöntemle göre, kimliği tespit edilebilen bireylere ait kişisel bilgiler için hesaplama, bireyin yaşam süresinin 100 yıl olduğu varsayımı temel alınarak yapılır; bireyin bilinen ya da tahmin edilen yaşı bu süreden düşülerek erişim kısıtlama süresi belirlenir. Örneğin, 1980 yılında 45 yaşında olduğu bilinen bir kişiye ait dosyada, doğum yılı 1935 olarak kabul edilir ve buna göre belgenin kısıtlama süresi 45 yıl olarak hesaplanır. Kimliğin tespit edilemediği durumlarda ise ilgili bireyin yaşı malzemede yer alan bağlamsal veriler üzerinden varsayılır. Eğer belgenin içeriğinden bireyin yetişkin olduğu sonucuna varılabiliyorsa, yaşı 16; çocuk ya da bebek olduğuna dair bir izlenim varsa, yaşı 0 olarak kabul edilir. Birden fazla bireyin yer aldığı belgelerde ise erişim kısıtlaması, en genç bireyin varsayılan yaşı dikkate alınarak hesaplanmalıdır. Bu bağlamda, örneğin 1976 yılına ait, kimliği belirlenemeyen bir grup erkeğin iş hayatına dair bir belge grubu, bireylerin çalıştıkları göz önünde bulundurularak yetişkin kabul edilmeli ve belge 2060 yılında erişime açılmalıdır. Yine benzer şekilde, ad-soyad bilgisi mevcut ancak hâlen hayatta olup olmadığı bilinmeyen bir bireye ait 1952 tarihli bir yetimhane dosyası, çocuk olduğu varsayımına dayanarak 2052 yılında erişime açılmalıdır. Her ne kadar söz konusu belge The National Archives ve kamu belgeleri için hazırlanmış olsa da benzer nitelikteki bilgileri içeren belgelere ne kadar süreyle erişim kısıtlaması uygulanacağı konusunda tereddüt yaşayan arşiv çalışanları için uygulanabilir ve pratik bir yöntem sunmaktadır.

²²⁸ Ed. Korcan Doğan ve Hakan Anameriç, *Uluslararası Perspektiften Özel Arşivler*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2018).

²²⁹ The National Archives. "Closure Periods" (Temmuz 2021) <https://cdn.nationalarchives.gov.uk/documents/information-management/closure-periods.pdf> [Erişim tarihi: 25.05.2025]

4.5.1.2. Telif Hakları ve Mülkiyet

Telif hakları ve mülkiyetle ilgili erişim kısıtlamalarına rastlanan en muhtemel arşiv türlerinin başında şahıs ve aile arşivleri gelir. Özellikle kişinin edebiyat, güzel sanatlar, müzik gibi alanlarda fikir ve sanat eseri ortaya koyan bir birey olması nedeniyle özel arşivi içerisinde bu bağlamda üretilmiş, muhtemelen tamamlanmamış ya da tamamlanmış ancak yayımlanmamış malzemelere rastlamak mümkündür. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda (FSEK) fikir ve sanat eseri “Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri” olarak tanımlarken, 85. maddede eser niteliği taşımayan mektup, hatıra gibi malzemelerin yazanın izni olmadan veya vefatından itibaren 10 yıl geçmeden ya da yakınlarının izni alınmadan yayımlanamayacağı vurgulanmaktadır.²³⁰ Maddede aynı koşullar mektubun muhatabı için de geçerli tutulmuştur. Şahıs arşivlerinde bulunan günlük, eser taslakları, notlar, yayımlanmamış eserler gibi malzeme türlerine erişilmesinde telif hakkı büyük rol oynamaktadır. Bu arşivlerin dijital ortamda erişime açılması hususunda hem bağış hem de veri tabanı yönetimi aşamalarında telif hakkıyla ilgili koşulların önceden belirlenmiş olması gerekmektedir. Türkiye’de Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi Dijital Koleksiyonları için hazırlanmış “Suna Kırâç Kütüphaneleri Sayısallaştırma Politikaları” metninde telif haklarıyla ilgili açıklamada kurumun öncelikli olarak telif hakları bakımından sorun yaratmayacak koleksiyonları edinmeye çalıştığı; telifi Koç Üniversitesine ait olanların kurum içi, kurum dışı erişime açık olduğu; telifi eser sahibine ait malzemelerin kurum içinde izin dahilinde kullanılabildiği; telifi belirsiz olanların ise kurum içinde kurumun uygun gördüğü şekilde görüntülenebildiği ve erişime açık olmadığı açıkça belirtilmiştir.²³¹ Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesinde bulunan Ayla Ödekan Fotoğraf Arşivi Koleksiyonu Kullanım Rehberi’nde bu politikaya bağlı olarak “Telif Hakkı Uyarısı” başlığına, telif hakkı devam eden erişim kısıtlaması uygulanmış malzemeler haricindeki özgün malzemelerin dijitalleştirilip çevrimiçi erişime açıldığı, telif hakkına tabi olan malzemelerin ise telif hakkı şartları bittiğinde çevrimiçi erişime açılacağı belirtilmiştir.²³² Creative Commons (CC), eserin internet ortamındaki kullanım koşullarını belirten telif lisansıdır. Temel lisans türlerinden BY eser sahibine atıf yapılması gerektiğini, NC ticari

²³⁰Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Kanun No. 5846, Resmî Gazete, 13 Aralık 1951, sayı 7981. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5846.pdf>

²³¹Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, “Suna Kırâç Kütüphaneleri Sayısallaştırma Politikaları”, https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/kullanim/politikalar/#tab_html_61676db688c9fdb218ea2ada5c9316f [Erişim tarihi: 15.04.2025]

²³²Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, “Ayla Ödekan Fotoğraf Arşivi Koleksiyonu”, https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/ayla-odekan-koleksiyonu/?detail=Kullan%C4%B1mRehberi#tab_html_7dfba9d606ad4598a1cc67315e11d5e [Erişim tarihi: 15.04.2025]

olmayan kullanımlara izin verildiğini, ND eser üzerinde değişiklik yapılamayacağını, SA üretilen türevlerin aynı lisansla paylaşılması gerektiği anlamına gelirken CC0, eser üzerinde telif hakkı bulunmadığını belirtir.²³³ Arşiv koleksiyonları için ortak bir Creative Commons (CC) lisans uygulaması bulunmamakla birlikte her koleksiyon, hatta her malzeme için bu lisans değişebilmektedir. İnternette yapılan arşiv veri tabanı taramalarında çoğunlukla CC0 ve CC BY-NC lisanslarının söz konusu olduğu görülmüştür. Malzemenin herhangi bir CC lisansına tabi olması doğrudan erişim kısıtlaması gerektirmese de telif hakkının söz konusu olduğu durumlarda kurum içi erişim ya da indirme seçeneklerinde kısıtlama uygulanabilmektedir. Örneğin SALT Araştırma, arşiv için belirlenen kullanım koşullarında genel olarak CC BY-NC-ND 4.0 lisansının geçerli olduğu belirtmiştir.²³⁴ Türkiye dışından bir örnek incelemek gerekirse, Hamburger Kulturgut Digital platformunda yer alan Karl Lorenz’e ait bir monografi için eserin “Open Access” (açık erişim) kapsamında sunulduğu, telif haklarının ise VG Wort²³⁵ tarafından, Almanya Telif Hakları Yasası’nın 51. maddesi (VGG § 51) uyarınca temsil edildiği görülmektedir (Görsel 5).

Görsel 5 Hamburger Kultur Digital Platformunda Bulunan HANSb-21450 Kodlu Malzemenin Üst Veri Alanları²³⁶

Subtitles	From: A Midsummer Night's Dream ; For Wolf Przygode [much more: Przygode]
Author	Lorenz, Karl
Place of publication	[Malente-Grems mills]
Publishing house	Tower press
Year of publication	1927
Formal information	4°, 2 sheets. 2° 14 blet
Language	English
Access information	<u>Open Access</u>
Terms of use	<u>Free access - rights reserved</u>
License/right instructions	<u>Copyright 1.0</u>
Right notice for out-of-print works	Exercise of rights by VG Wort (Section 51 VGG)
Remark	In loose bow, sign.
Theme	From a discount of Karl Lorenz Tower press

Telif haklarına ek olarak mülkiyet yani malzemenin kime ait olduğu tartışmalarının başlıca öznesini mektuplar oluşturur. Mektupların yazarına mı alıcısına mı ait olduğu konusu

²³³Creative Commons. “About CC Licenses”. <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

²³⁴Salt Araştırma. “Kullanım Şartları”. https://archives.saltresearch.org/salt/info_rights.jsp [Erişim tarihi: 13.05.2025]

²³⁵VG Wort, Almanya’da yazarların haklarını temsil eden bir telif hakları kuruluştur.

²³⁶Hamburger Kulturgut Digital. “William Shakespeare: Helena: Aus: Ein Sommernachtstraum”. <https://resolver.sub.uni-hamburg.de/kitodo/PPN1727750306> [Erişim tarihi:20.04.2025]

yaygın bir ikilem olsa da Boğaziçi Üniversitesinde bulunan Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu özelinde mektup, mülkiyet olarak arşive aitken içerdiği metin, telif hakları dolayısıyla yazarın veya varislerin de üzerinde söz hakkı sahibi olduğu bir malzeme olarak değerlendirilmiştir.²³⁷

4.5.1.3. Bağış Koşulları

Erişimle ilgili karar almayı etkileyen önemli bir nokta, arşivin kuruma hangi yöntemle sağlandığıdır. Bağış, satın alma, devir ve miras yöntemleri malzemeye uygulanan erişim kısıtlamasında farklılık yaratabilir. Özellikle varislerin endişe ettikleri başlıca konular güvenilirlik ve sürdürülebilirlik; bağışçıların kurum seçimindeki dikkat ettiği faktörler yakınlık, prestij, bakım kalitesi, akran, emsal topluluk, güven ya da güvensizliktir.²³⁸ Başkası adına bağış yapan varisler çoğu zaman malzemenin içeriğini kontrol etmez ve malzemenin “kurtulmak” amacıyla üreticinin vefatından hemen sonra özel arşiv bağışında bulunmak isteyebilir.²³⁹ Bu durumlarda hassas olabilecek malzemelerle ilgili bir sorusu olmasa dahi arşivin içeriğinden bihaber olması muhtemel varisin görüşü alınmalı ve varis bilgilendirilmelidir. Malzemenin erişim kısıtlamasıyla ilgili karar verilirken malzemenin formatı veya türü değil içeriği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim bazen bir günlüğe erişim kısıtlaması uygulamak gereksiz olabilirken, sıradan bir not kağıdının ise hassas bilgi içerme ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Dikkat edilmediği takdirde; erişime açık olması gereken bir malzemenin kapatılarak araştırmacılar tarafından mahrum bırakılmasına, erişime kapalı olması gereken bir malzeme açıldığında ise mahremiyetin ihlal edilmesine sebep olacaktır. Başarılı bir bağış sürecinin temeli, kısıtlamaları uygun şekilde uygulamayı sağlayan bağışçılar ve kurum arasındaki güven ilişkisidir.²⁴⁰ Bağışçıya ve/veya varise güvence yaratacak politikaların ve sözleşmelerin varlığı, toplumsal kültürel mirasa büyük zarar veren aile ve şahıs arşivlerine yönelik imha, sansür ve parçalama uygulamalarının önüne geçerek daha fazla özel koleksiyon bağışının yapılmasını da teşvik edecektir.

Satın alınarak kuruma sağlanan malzemelerde ise malzemenin mahremiyetine ilişkin endişe taşıyan bir bağışçı veya varis bulunmaması durumunda (Ömer Seyfettin’in kadavra fotoğrafında olduğu gibi) bu değerlendirmeyi yapma görevi arşiv personellerine düşmektedir.

²³⁷ Olcay Akyıldız, “Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu – Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi”, *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 1/2 (Eylül 2024): s. 10.

²³⁸ Varol Saydam, “Türkiye’de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s. 44

²³⁹ Aktaran Zachary G. Stein, “Privacy in Public Archives: Managing Personally Identifiable Information in Special Collections”. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 22/2 (2021); Emin Nedret İşli. “Özel Arşivlerin, Kitabın, Kütüphanenin Takibinde Olmak, Peşine Düşmek”. ”. İçinde “*Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*”, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017): s. 161-177.

²⁴⁰ *The Ethical Archivist*: s. 202.

Malzemenin gizlilik ve mahremiyet değerlendirmesi süreci bir pürüzden ziyade arşivi anlamlandırmaya katkı sağlayacak ve temelde bireylerin haklarını ve onurunu koruyacak bir mesleki yükümlölük olarak ele alınmalıdır. Bu tür sağduyulu değerlendirmeler, arşiv süreçlerini sadece teknik bir prosedür olmanın ötesine taşıyarak, toplumsal sorumluluk haline getirir.

4.5.2. Etik ve Mahremiyete Dayalı Kısıtlamalar ve Engeller

Her ne kadar özel nitelikli kişisel veri ve kişisel veri kavramları kapsamlı bir tanıma sahip olsa da özel arşivler bu bağlama uymayan bilgileri içeren malzemeleri de içermektedir. Özellikle aile ve şahıs arşivlerinde karşılaşılabilecek ve bağışçı, varis tarafından mahrem olarak değerlendirilebilecek malzemeler arasında aile içi meseleleri ve ilişkileri yansıtan yazışmalar ve fotoğraflar bulunabilmektedir. Gayri resmi ilişkiler ve çocuklarla ilgili dokümanlar; miras ve mülk ile ilgili belgeler; sağlık durumuyla ilgili belgeler; otosansürsüz mektuplar ve günlükler; aile arasında anı olarak çekilmiş fotoğraflar; kişinin siyasi, dini, felsefi görüşünü yansıtan kayıtlar; cinsel yönelimiyle ilgili olabilecek malzemeler; parti-dernek-vakıf üyelikleriyle ilgili belgeler; fiziksel ve ruhsal sağlığına işaret eden içerikler; ağır ya da hafif, yüz kızartıcı suç gibi cezai konuları ifşa eden malzemeler mahrem olarak değerlendirebilir.²⁴¹ Günlükler, notlar, yazışmalar, finansal kayıtlar ve kişisel belgeler gibi arşiv malzemelerinin her biri, ifşa edilmesi utanç verici ya da yasak olabilecek hassas bilgiler içerebilir. Bu durum, arşiv personelinin malzemeyi incelerken bu gibi bilgilerin bulunup bulunmadığına dair bir inceleme yapmasını gerektirir. Bu gibi hassas bilgiler içerebilecek malzemelerin kontrolsüz erişime açılması bireylerin hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesine ve yasal yaptırımlara kadar uzanan sonuçlara yol açabilir. Başka bir bakış açısıyla; özellikle özel mektuplar ya da dedikodu niteliğindeki sırları ifşa eden yazışmalar gibi malzemelere atıfta bulunarak Greene ve Meissner, utanç verici malzemeyi kısıtlama eylemini “saçma bir aşırı ihtiyatlılık” olarak nitelendirir ve malzeme düzeyinde incelemelerim arşivcilerin zamanını boşa harcadığını belirtir.²⁴² Bu tür bilgileri içeren malzemenin ise mahrem, gizli olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi de kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Pugh bu farklılık hakkında şu açıklamayı getirmektedir:

“Bazı insanlar yaşlarının bilinmesini önemsemez; bazıları ise, belki de yaş ayrımcılığına şahit oldukları veya yaşadıkları için, bu tür bilgileri kendilerine saklamakta önemli bir çıkar hissederler. Gizlilik kavramı ilk olarak özel iletişimlerini ifade eder. İki kişi arasındaki gizli iletişim sadece bu kişilerle sınırlıdır ve iletişimin içeriğinin izinsiz olarak

²⁴¹ *The Ethical Archivist*: s. 183-184.

²⁴² Aktaran Zachary G. Stein, “Privacy in Public Archives: Managing Personally Identifiable Information in Special Collections”. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 22/2 (2021): s. 85.

sorgulanması yasaktır. Arkadaşıktan kaynaklanan iletişimler yasalar tarafından korunmayabilir, ancak arşivcilerin bu iletişimlerde ima edilen gizliliği tanınması ve korunması gerekebilir.”²⁴³

Bir alt kategori olarak değerlendirilebilecek yazar arşivleri, bilhassa Amerika’da üzerinde sıklıkla tartışmaların döndüğü bir alandır. Bu arşivler için Türkiye’de daha çok “Yazar Arşivi” tabiri kullanımı tercih edilse de uluslararası terminolojide “Literary Archive” terimi kullanılmaktadır. İngilizce olan bu terimin karşılığı “Edebiyat Arşivi”dir. Zira bu kavram şairleri, senaristleri, oyun yazarlarını da kapsamaktadır. Bir yazar arşivi erişime açıldığında ya da yayımlandığında, içeriğinin hassasiyet derecesi ne olursa olsun belirli bir sansasyon yaratması muhtemeldir. Ancak bu sansasyonun boyutu, arşivin içeriğinden ziyade yazarın kamuoyundaki şöhretiyle doğru orantılıdır.²⁴⁴

Yazar arşivlerinin erişime açılması hususunda Ahmet Hamdi Tanpınar’ın terekesi en iyi örneklerden biridir. Nitekim Tanpınar edebi çalışmalarının yanı sıra geriye mektuplar, günlükler, fotoğraflar, hiç yayımlanmamış şiirler ve taslaklar da bırakmıştır. Ancak yazarın izni olmadan, özel hayatına ilişkin mahrem sayılabilecek bu materyallerin yayımlanması, arşivin kendisinden daha büyük bir tartışma konusu yaratmıştır. Günlükler “*Evvela erotik bir bünye yahut zihnileşmiş erotizm... Belli başlı vizyonum kadın vücudu. Kendiliğinden gelen. (...) Bende boşluk duygusu yok, çünkü erotik düşünce doldurabiliyor her tarafı.*” gibi oldukça kişisel düşüncelerini içermektedir.²⁴⁵ Peyami Safa’dan nefret ettiğini ancak kendisiyle kokain içtiğini anlatan Tanpınar’ın günlükleri, çeşitli medya kuruluşları tarafından yazarın itibarını zedelemek ve sansasyon yaratmak için kullanılmıştır (Görsel 6). Mektupların derlenip 1974 yılında Kerman tarafından yayımlanmasıyla ilgili Oktay Akbal, “*Bilmem Tanpınar ister miydi ölümünden on beş yıl sonra özel mektuplarının kamuoyuna sunulmasını? Sanmam... (...) Yer yer güzel parçalar var. Yalnız o parçalar alınmalı, geriye kalan yerler çıkarılmalıydı bence.. Bu mektuplar Tanpınar’ın yapıtına bir şey eklemiyor. Hatta birazcık da eksiltiyor...*” eleştirisinde bulunmuştur.²⁴⁶ Mektupları derleyen Kerman sahiplerinden alamadığı mektuplarla ilgili “Mektup yazdığından emin olduğum pek çok dostu ve yakını, belki cimriliklerinden, belki şahsi oluşlarından veya çeşitli sebeplerden vermekten çekindiler.”²⁴⁷ yorumunda bulunmuştur. İnci,

²⁴³ Aktaran Mark A. Greene, “Moderation In Everything, Access In Nothing?: Opinions About Access Restrictions On Private Papers.” *Archival Issues* 18/1 (1993): s. 31–41.

²⁴⁴ Jane Dawson. “Poetry and Personality: The Private Papers and the Public Image of Elizabeth Jennings”. İçinde *The Boundries of the Literary Archives*, ed. Carrie Smith ve Lisa Stead. (Routledge, 2017): s.105.

²⁴⁵ İnci Enginün ve Zeynep Kerman. *Günlüklerin Işığında Tanpınar’la Başbaşa* (İstanbul : Dergah Yayınları, 2007).

²⁴⁶ Oktay Akbal. *Yaşasın Edebiyat* (Sander Yayınları, 1977).

²⁴⁷ *Age*.

yazar arşivlerinin sıradan bir okuyucu için berrak bir suyu bulandırdığını, ancak yazar üzerine araştırma yapacaklar, lisans üstü tezi yazacaklar, yazarın etrafında dönem incelemesi yaparak toplumsal analizlere girişecek kültür tarihçileri ve edebiyat tarihi uzmanları açısından çok şey ifade ettiğine dikkat çeker.²⁴⁸ Franz Kafka'nın arkadaşı Max Brod'dan istediği, vefatının ardından taslak çalışmalarını yakması yönündeki açık vasiyetinin uygulanmaması ve Brod'un bu el yazmalarını özelleştirerek çıkar elde etmek üzerine kullanması, yazarın mahremiyet hakkı ve kamunun bilgi edinme hakkı arasındaki sınırın nerede çizileceği tartışmalarını doğurmuştur.²⁴⁹

Özel arşivlerin aidiyeti, zaman zaman hükümetler arası krizlere ve anlaşmazlıklara da yol açabilmektedir. Franz Kafka'ya ait söz konusu özel arşiv, Nazi işgali sırasında arkadaşı Brod tarafından Tel Aviv'e götürülmüş, Brod'un vefatının ardından ise arşiv dağılmış ve bir kısmı Almanya'ya götürülerek satılmıştır. Yıllar içinde İsrail Ulusal Kütüphanesi, arşivin tamamını bir araya getirmek amacıyla çalışmalar başlatmış; yürütülen hukuki ve hükümetler arası diplomatik süreçler neticesinde Almanya'da bulunan belgeler de kütüphane koleksiyonuna katılmıştır.²⁵⁰ Benzer bir kriz, Kolombiyalı yazar Gabriel García Márquez'in özel arşivinde yaşanmıştır. 2014 yılında arşiv, Márquez'in oğlu tarafından, Kolombiya hükümetinin arşivle ilgilenmediği gerekçesiyle Texas Üniversitesi'ne bağlı Harry Ransom Center'a satılmış ve bu durum Kolombiya'da hayal kırıklığına ve diplomatik tartışmalara yol açmıştır.²⁵¹ Kolombiya Kültür Bakanı, hükümetin arşivle ilgilendiğini ancak varislerin makul bir teklifte bulunmadığını ifade etmiştir; öte yandan, koleksiyonun satış fiyatı kamuoyuna açıklanmamıştır. Arşivin açık artırmaya sunulmadan doğrudan Amerika'daki bir kuruma satılması, bazı akademisyenler ve araştırmacıların tepkisini çekmiştir. Frances Negrón-Muntaner bu örnek üzerinden, özel arşivlerin akıbetine ilişkin kararların çoğu zaman ulusal kaygılardan ziyade, koleksiyona değer veren ve mirasçıların koruma ve erişim gibi endişelerini gideren kurumlara duyulan güvene bağlı olarak şekillendiğini vurgulamaktadır.²⁵² Arşiv kurumunun ait olduğu ve/veya benimsediği kurum kültürünün bağış ve erişim süreçlerini nasıl

²⁴⁸Handan İnci, "Yazar Arşivleri Bize Ne Söyler?" içinde *Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam (İstanbul: Hiperyayın, 2017): s.135.

²⁴⁹Nili Cohen. "The Betrayed(?) Wills of Kafka and Brod." *Law and Literature* 27/1 (2015): s. 1–21.

²⁵⁰AFP. "Franz Kafka archive reclaimed by Israel national library". *The Guardian* <https://www.theguardian.com/books/2019/aug/07/israel-national-library-unveils-reclaimed-franz-kafka-archive> [Erişim tarihi: 25.05.2025]

²⁵¹ Joanna Scutts ve Ashifa Kassam. "Archive of Colombian literary great Gabriel García Márquez goes to Texas". *The Guardian* <https://www.theguardian.com/books/2014/nov/24/colombian-writer-gabriel-garcia-marquezs-archive-goes-to-texas> [Erişim tarihi: 25.05.2025]

²⁵² *Age*.

etkileyebileceği çalışmanın beşinci bölümünde yer alan Orient-Institut Istanbul Traugott Fuchs Arşivi analizinde örneklendirilmiştir.

Görsel 6 Memleket Gazetesi'nin “Kokain çeken iki ünlü yazar!” Başlıklı Haberi²⁵³

Kokain çeken iki ünlü yazar!

Türk Edebiyatının kilometre taşı olan iki yazarın
birlikte kokain çektikleri ortaya çıktı.

'Huzur' ve 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü' romanlarıyla tanınan ve
1962 yılında vefat eden Tanpınar'ın günlüklerinden oluşan
'Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa' adlı kitap edebiyat
dünyasının bilinmeyen bir olayını ortaya çıkardı.

Mahremiyete dayalı kısıtlamaları Batıdan iki vaka üzerinden örneklendirirsek; Thomas Mann bir kısmını yaktığı günlüklerinin kalanını “edebi değeri yoktur” notuyla ölümünden 20 yıl sonra açılmak üzere ailesine bırakmıştır. 1955'te vefatının ardından ailesi bu arşivi İsviçre'de bir kuruma bağışlamış, 1975 yılında günlükler kamuya açıldığında, edebiyat eleştirmenlerinin de belirttiği üzere, günlükler ışığında eserlerinin arka planını aydınlatan hem de Mann'ın cinsel yönelimini ortaya koyan metinler gün yüzüne çıkmıştır. Bir diğer vaka ise filozof Ludwig Wittgenstein arşivinde meydana gelmiştir. Arşivin büyük bir kısmı aile üyelerinin kontrolündedir. Ancak 1973 yılında William Bartley tarafından Wittgenstein'in günlüklerine dayanarak yazılan biyografi aileyi oldukça rahatsız eder çünkü Wittgenstein'in açıkça eşcinsel olduğunu iddia eden biyografi yazılırken Wittgenstein'in cinsel yöneliminin kamuya duyurulmasını engelledikleri gerekçesiyle aile mütevellisine danışılmamıştır.²⁵⁴ Bu örneklerde olduğu gibi cinsel yönelim ihtiva eden malzemeler bir aile arşivinde “tehdit” unsuru olarak değerlendirilebilmektedir. Bu tür hassas malzemenin hangi kişi ya da kurumun bünyesinde yer aldığı, söz konusu hassasiyetin nasıl ele alındığını belirleyen önemli bir faktördür. Örneğin, tehdit unsuru olarak görülebilecek bu tür malzemeler, Macaristan'da bulunan Doğu Avrupa'nın en eski ve en büyük LGBT+ koleksiyonuna sahip Háltér Archive (Háltér Arşivi) gibi kurumlar ve ilgili alanda çalışan araştırmacılar için son derece kıymetlidir. Bu nedenle, hassasiyet değerlendirmesi sürecinde bağışçıların kaygılarına duyarlı yaklaşmak önemli olmakla birlikte, arşiv malzemesinin toplumsal tabular nedeniyle görünmez kılınmasının da önüne geçilmelidir.

²⁵³Memleket Gazetesi. “Kokain çeken iki ünlü yazar!” (9 Ocak 2008). <https://www.memleket.com.tr/kokain-ceken-iki-unlu-yazar-21127h.htm> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

²⁵⁴ Elena S. Danielson, “The Ethics of Access.” *The American Archivist* 52/1 (1989): s. 52–62.

Bağışçıların ve/veya varislerin özel hayatlarının kamusal alana transferiyle ilgili endişeleri ise oldukça anlaşılırdır. Örneğin; psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un arşivinin bir kısmı kızı Anne Freud tarafından Freud Vakfı'na bağlı bir arşive devredilmiştir. Ancak Anne Freud'un, babasının deney sonuçlarını manipüle ettiğini gösteren belgeleri ve kadın danışanlarının terapileriyle ilgili notlarını kendi evinde gizli tutması büyük bir skandala yol açmış ve psikanaliz dalının güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur.²⁵⁵ Bu şekilde erişim kısıtlamasında fazla tedbirli davranan ve aşırıya kaçabilecek taleplerde bulunan bağışçı ve varislere gerekli açıklamalar yapılmalı; mümkün olan en açık erişimin sağlandığı bir sözleşmede mutabakat sağlanmalıdır. Süreç içinde bu gibi engellerin ortaya çıkmaması için karşılıklı anlaşma sağlanıyor olması nedeniyle vasiyet yoluyla sağlama yöntemi en güvenli yöntem olarak değerlendirilmektedir.²⁵⁶

Arşiv malzemesinin mahremiyetine ilişkin söz hakkı teknik olarak bağışçıya ve ilgili kuruma ait olmakla birlikte, arşivde adı geçen veya fotoğrafları yer alan üçüncü kişilerin hakları da göz ardı edilmemelidir. Gaudette, koleksiyonda bilgisi bulunan ancak bağış sürecine aktif olarak dahil olmayan bu üçüncü şahısları “blind donor”²⁵⁷ (istemsiz bağışçı) olarak adlandırmaktadır.²⁵⁸ Dolaylı olarak Türkiye’de özel arşivlerde üçüncü kişilerin mahremiyetiyle ilgili incelenebilecek en dikkat çekici örneklerden biri Taha Toros Arşividir. Bu arşiv, Taha Toros’un yurt içi ve yurt dışı gezileri ile görevleri sırasında topladığı yaklaşık üç yüz bin yazılı, görsel ve basılı belgeyle oluşturulmuş; el yazmaları ve nadir dokümanlar içeren kapsamlı bir kültürel miras niteliği taşımaktadır. Toros’un vefatının ardından arşiv, İstanbul Şehir Üniversitesi tarafından oğlundan satın alınmış ve “Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği” projesi kapsamında DSpace platformu üzerinden çevrimiçi erişime açılmıştır. Arşiv üzerine çalışma yürüten Dağlı, İstanbul Şehir Üniversitesi Akademik Arşivi’nin kişi hakları, etik kurallar, ticaret hukuku ve özel hayata saygı ilkeleri doğrultusunda bazı malzemelere erişimi kısıtladığını, bazı fotoğraflarda da sınırlamalar bulunduğunu ve içerik alanlarına “belge erişime kapalıdır” notunun eklendiğini belirtmektedir.²⁵⁹ Nitekim Görsel 7’de erişime kapatılmış bir mektubun kayıt örneği yer almaktadır. 2020 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi’nin kapatılmasıyla birlikte arşiv, garantör kurum olan Marmara Üniversitesi’ne devredilmiştir. Transfer sonrasında

²⁵⁵ Janet Malcolm, “Trouble in the Archives I: Did Sigmund Freud Deceive His Female Patients?”, *The New Yorker* (27 Kasım 1983)

²⁵⁶ Varol Saydam, “Türkiye’de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s. 49

²⁵⁷ Sahaftan ya da müzayededen satın alma yoluyla arşive kazandırılan sahipsiz arşiv malzemelerinin üreticileri ve muhatapları da bu kapsamda değerlendirilebilir.

²⁵⁸ M. Gaudette. “Playing Fair with the Right to Privacy”. *Archival Issues*, 28/1 (2003–2004): s. 21–34.

²⁵⁹ Tuğba Dağlı. “Bir Özel Arşivin Oluşum Süreci: Taha Toros’un Hayatı, Eserleri ve Özel Arşivi”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2019): s. 57.

bağışçılarla tekrar bir protokol imzalanmadan koleksiyon çevrimiçi erişime açıldığında, belgelerde adı geçen, fotoğrafı bulunan üçüncü kişi ve mirasçılarının, bu içeriklerin açık erişimde bulunmasını istemediklerini üniversiteye bildirmeleri üzerine hukuki süreç başlatılmış ve arşiv erişime kapatılmıştır.²⁶⁰ İlgili düzenlemelerin tamamlanarak en kısa zamanda tekrar çevrimiçi erişime sunulması planlandığı Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı tarafından aktarılmıştır. Ancak Taha Toros Arşivi, farklı disiplinlerden birçok araştırmacının ilgisini çeken önemli bir koleksiyon olma özelliği taşımaktadır. Bu sebeple 2023 yılından bu yana arşivin erişime kapalı olması ve ilgili kurum tarafından konuya ilişkin resmi bir açıklama yapılmaması, mevcut duruma dair çeşitli spekülasyonların ortaya çıkmasına ve sosyal medyada kuruma yönelik suçlayıcı yaklaşımların gelişmesine neden olmuştur.²⁶¹ Tüm bu süreç, yalnızca hassas içeriklerin değil, aynı zamanda içinde üçüncü kişilerin adı veya fotoğrafı geçen herhangi bir malzemenin dijitalleştirilmesiyle ortaya çıkabilecek olası etik ve hukuki sorunları gözler önüne sermektedir. Kurumun bu gibi durumlarda zaman kaybetmeden mevcut durumu, kararın gerekçelerini ve gelişmeleri kamuoyuyla paylaşması, kurumun şeffaflığı ve hesap verebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

Görsel 7 Taha Toros'un Gönderdiği Mektup ve Belgeler Listesinden Bir Örnek Kayıt²⁶²

001571424009	Mektup	Nazan Bekiroğlu tarafından Taha Toros'a gönderilen mektup	1994	37- Kamuran-Sait-Hüsametdin-Işın-Babür-Asaf Halet Çelebi	Belge erişime kapalıdır.
--------------	--------	---	------	--	--------------------------

Gizlilik ve mahremiyetin etiği açısından ayrı olarak değinilmesi gereken bir alan da kadın arşivleridir. Kadınların ürettiği belgelerin önemi yüzyıllarca fark edilememiş, ancak 19. ve 20. yüzyıllarda bu malzemeler koruma altına alınmaya başlanmıştır.²⁶³ Bu alanda Türkiye’de öncü kurum olan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nda 16 adet koleksiyon bulunmaktadır. Kadın merkezli arşivciliğin amacı, kadınların ürettiği belgelerin derlenip korunmasında da öte bu malzemeleri erişilebilir hale getirerek görünür kılınmasıdır.²⁶⁴

²⁶⁰ Taha Toros Arşivine erişimle ilgili bilgiler, 26 Mayıs 2025 tarihinde Marmara Üniversitesi’nde gerçekleştirilen “Kadın Eli Değmiş Arşivler” başlıklı etkinlikte, kendisine sorulan bir soru üzerine Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Önder Bayır tarafından aktarılmıştır.

²⁶¹ Agah Enes. “Davalık arşivler, engeller ve boykotlar” *kelimeler&tozlar* (11 Haziran 2023). <https://agah.substack.com/p/davalk-arsivler-engeller-ve-boykotlar> [Erişim tarihi 16.05.2025]

²⁶² Age, s. 105.

²⁶³ İrem Ünal. “Bilgi ve Belge Yönetimi Programlarına Kadın Merkezli Arşivcilik Dersinin Eklenmesi”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2024): s. 13-23.

²⁶⁴ Gülşah Şenkol. “Aslı Davaz ile Kadın Eserleri Kütüphanesi ve kadın merkezli arşivcilik üzerine...” K-24 Kitap, (10 Haziran 2021). <https://www.k24kitap.org/asli-davaz-ile-kadin-eserleri-kutuphanesi-ve-kadin-merkezli-arsivcilik-uzerine-3120> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

Dolayısıyla hali hazırda uzun yıllar patriarkal arşivcilik uygulamaları nedeniyle saklı kalmış bu arşivleri, arşive intikal ettikten sonra aynı geleneksel yöntemlerle değerlendirilmesi uygun değildir.²⁶⁵ Bu noktada özellikle kadın arşivlerinde yer alan malzemelerin gizlilik ve mahremiyet boyutlarının feminist bakım etiği çerçevesinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Feminist bakım etiğinde ‘bakım’ sadece koruma değil; onurlandırma, izin alma ve gerektiğinde susma becerisidir.²⁶⁶ Türkiye’de kadın arşivlerinde gizlilik ve mahremiyet konuları bağlamında Ayşe Leman Karaosmanoğlu Özel Arşivi örnek olarak ele alınabilir. Arşiv üzerinde çalışan Gökpınar, Karaosmanoğlu’nun hem bir sefire hem de Erken Cumhuriyet döneminde modern Türk kadını imgesinin temsilcilerinden biri olarak sahip olduğu konumun ve anılarının farkında olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Karaosmanoğlu’nun geride bıraktığı ya da bırakmayı uygun gördüğü mektup, fotoğraf gibi çeşitli malzemelere tarihsel bağlamda kaynaklık edebileceklerini öngörerek notlar eklediği, hatta olasılıkla bu kaynakları yönlendirdiği (manipüle ettiği) ifade edilmektedir.²⁶⁷ Nitekim, eşi Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile yazışmalarında duygularını ifade ettiği veya özel konuları ele aldığı bölümlerde yabancı kelimeler kullandığı, bazı cümleleri ise yarı Türkçe yarı İngilizce olarak kaleme aldığı gözlemlenmiştir. Kendi arşivini bilinçli bir şekilde oluşturan Karaosmanoğlu, mahremiyetini kendi inşa eden bir özne olarak emsal teşkil etmektedir. Zira kadın arşivlerinde erişim kısıtlaması uygulanan malzemeler yalnızca bireysel mahremiyetin değil, aynı zamanda toplumun kadınlara atfettiği mahremiyet anlayışının yansımalarını da taşımaktadır. Kadın merkezli arşivcilik ve feminist bakım etiği gibi yaklaşımlar bu gibi baskıcı ve ayrılıkçı uygulamalar sebebiyle doğmuştur.

Elbette bu çerçeveden değerlendirildiğinde tarih boyunca ‘öteki’ olan yalnızca kadınlar değildir. Etnik azınlıklar, LGBTQ+ bireyler, etnik ve dini farklılıklar taşıyan topluluklar, sömürge geçmişi olan halklar ve sosyal olarak marjinalleştirilmiş gruplar da arşivlerde temsil edilme ve seslerini duyurma açısından benzer biçimde dışlanmıştır. Bu hususta Michelle Caswell ve Marika Cifor’un ele aldığı radikal empati kavramı, arşivcinin belgeye nötr yaklaşmak yerine içerdiği konular, belgenin üreticisi ve belgenin kullanıcılarıyla duygusal sorumluluk ilişkisi içinde olması gerektiğini savunur.²⁶⁸ Bu bakış açısında arşivcinin erişimle

²⁶⁵Kären M. Mason ve Tanya Zanish-Belcher. “Arşiv Bilincini Geliştirmek: Kadın Arşivleri, Derleme ve Kullanım Konusundaki Geleneksel Yaklaşımlara Nasıl Meydan Okuyorlar?”. çeviren Sevdâ Akyüz, *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1/2 (Eylül 2024).

²⁶⁶ Michelle Caswell ve Marika Cifor. “Revisiting A Feminist Ethics of Care in Archives: An Introductory Note,” in “Radical Empathy in Archival Practice” *Journal of Critical Library and Information Studies*, 3/2 (2021).

²⁶⁷ Bahar Gökpınar, *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografi ile Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu, Bir Sefirenin Özel Arşivine Yolculuk*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

²⁶⁸ Michelle Caswell ve Marika Cifor. “From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in the Archives”. *Archivaria* 81 (İlkbahar 2016): s. 23-43.

ilgili sorması gereken soru şudur: “Bu kaydı koruma ve erişime sunma biçimim, bu belgenin ortaya çıktığı topluluğun kültürüyle uyumlu mu?”.²⁶⁹ Bu yaklaşıma sahip bir örnek vaka şu şekildedir: South Asian American Digital Archive’a bağışlanan bir özel arşivde, üzerinde “Bunu Kimse Okumamalı” yazan bir intihar notu bulunmaktadır. Notun üreticisinin vefatının üzerinden 85 yıl geçmiş olmasına ve bağışı yapan torununun erişim onayı vermesine karşın, not kişinin mahremiyetine saygı gösterilmesi gerektiği gerekçesiyle erişime açılmamıştır.²⁷⁰ Bir başka örnekte yerli halklara ait arşiv malzemelerinin erişime açılmasında kültürel saygı ve topluluk temelli onay mekanizmalarına değinilmektedir. Mukurtu Wumpurrarni-kari Archive, yerli Warumungu topluluğunun kültürel mirasını kendi belirledikleri koşullarda erişime açabilmelerine olanak tanıyan, çevrimiçi kamusal erişime kapalı ve topluluk temelli dijital bir arşiv projesidir.²⁷¹ Sistem her bireyin kullanıcı profiline göre içerik yüklemesine ve bu içeriklere detaylı erişim kısıtlamaları getirmesine imkân vermektedir. Örneğin bazı içerikler yalnızca kadınların ya da yaşlı erkeklerin erişebileceği şekilde özel olarak etiketlenebilmektedir.

Daha önce değinildiği üzere tarihçiler, araştırmacılar ve arşivciler, arşivin hatırlama eyleminin unutma eylemiyle olan dolaşık ilişkisinin bilincindedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus kendiliğinden gelişen, yani bilinçsiz unutma eyleminin yanı sıra bilinçli unutturma eylemidir. *Damnatio memoriae*, Antik Roma’da vatana ihanet ve devlet düşmanlığı gibi suçlamalarla imparator ve ailesinin “lanetlenerek” kişinin anısını, saygınlığını ve varlığını kolektif hafızadan, kamusal alandan ve iz bıraktığı her yerden silme eylemidir.²⁷² Bu unutturma eylemi o dönemde büst, kamusal binalar, sikkeler üzerinden gerçekleştirilse de lanetlenen kişinin anısını yok etmek için yazılı kaynakların yani arşivin de yok edilmesi, erişilemez olması gerekmektedir. Bu çerçevede, özellikle politik veya askeri geçmişe sahip figürlere dair özel arşivlere uygulanan erişim kısıtlamaları ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

4.5.2.1. Siyasi Malzemelerde Gizlilik ve Mahremiyet

Devlet arşivleri bünyesinde millî güvenlik, diplomatik ilişkiler ve istihbarat gibi gerekçelerle gizlilik dereceli belgeler bulunmaktadır.²⁷³ Bununla birlikte siyasetçilerin görevleri süresince ürettikleri resmî nitelikteki belgeler de aile ve şahıs arşivlerinde yer alabilmektedir.

²⁶⁹ Age, s. 38.

²⁷⁰ Age, s. 39.

²⁷¹ Kimberly Christen. “Opening Archives: Respectful Repatriation” *The American Archivist* 74/1 (2011).

²⁷² Serpil Aytüre. “Antik Roma Siyasi Kültüründe *Damnatio Memoriae*”, *Archivum Anatolicum (ArAn)* 16/1 (2002): s. 19-34.

²⁷³ *Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. Resmî Gazete, Sayı 31821 (26 Nisan 2022).

Öte yandan, siyasetçilerin veya diplomatların şahsi arşivlerinde ya da varislerinin elinde, siyasi ve diplomatik bağlama sahip çok sayıda belge bulunabilmektedir. Bu tür arşivler hem bireylerin siyasi yaşamlarına hem de dönemin tarihsel bağlamına ışık tutan niteliktedir. Bunlarla ilgili örneklerden ilki, Türkiye Cumhuriyeti'nin 16. Başbakanı Bülent Ecevit'in arşivi kullanılarak hazırlanan Ecevit ve Gizli Arşivi isimli kitaptır.²⁷⁴ Kitap yakın tarihin siyasi dinamiklerine ışık tutan belgeler ve Ecevit'in cezaevinden yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Evdeki kütüphanenin içinde bulunduğu belirtilen arşivin Ecevit ve eşinin izniyle kullanıldığı aktarılsa da kitabın adında kullanılan "gizli arşiv" tanımının bağlamıyla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır.

Bu bağlamda incelenilecek en önemli örnek ise Mustafa Kemal Atatürk'ün 2,5 sene evli kaldığı Latife Uşşakî'nin banka kasalarında muhafaza ettiği günlükler, mektuplar ve belgelerden oluşan özel arşividir. Arşiv, vefatından sonra varislerinin onayıyla 1979 yılında 25 yıl açılmaması kararıyla Türk Tarih Kurumu'na (TTK) teslim edilmiştir.²⁷⁵ Belgeleri inceleyen komisyonda bulunan dönemin TTK Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu belgelerin akıbetiyle ilgili "Belgelerde önemli bir şey yok! Bunlar ya açıklansın, ya Latife Hanım'ın mirasçılara verilsin, ya da kurulacak bir komisyon özel yaşama ilişkin belgeleri ayıklasın ve ötesi açıklansın" açıklamasında bulunmuştur.²⁷⁶ 2005 yılında 25 yıllık sürenin dolmasına az bir zaman kaldığında, arşiv açılırsa Latife Hanım'ın gençlik döneminde, boşanmanın da etkisiyle duygusallıkla yazmış olabileceği şeylerin siyasi taraflarca Atatürk'ün itibarına zarar vermek amacıyla kullanılacağı ya da sızdırılacağı yönündeki söylemler büyük bir tartışma başlatmıştır (Görsel 8). Mirasçıların, Latife Hanım'ın boşandıktan sonraki suskunluğunu koruyarak yaptığı gibi mahremiyetine verdiği önemin devam ettirilmesi ve arşivin açılmaması yönündeki başvurusu üzerine alınan karar iptal edilmiştir.²⁷⁷ Yakın zamanda gazetelerde tekrar gündeme gelen konuyla ilgili Latife Hanım'ın yeğeni Mehmet Sadık Öke konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır;

"Latife Uşşaki evrağı ile ilgili yasağı devlet değil biz koyduk . (...) Mektuplar bir kişiye yazılmış özel yazılardır. O kişinin güvenini işaret eder ve öteki kişinin onurunun sağlamlığına yöneliktir. (...) Bazı mektuplar yayınlanır bazısı yayınlanmaz. Tercihi varis belirler. (...) Ancak anılar farklıdır. Anı bir insanın kendi mantık ve vicdanı eşliğinde olan olayları tarih ve talih

²⁷⁴ Rıdvan Akar ve Can Dünder, *Ecevit ve Gizli Arşivi* (İmge Kitapevi, 2008).

²⁷⁵ İpek Çalışlar, *Latife Hanım* (İstanbul: Everest Yayınları, 2011): s. 423-427.

²⁷⁶ Emin Çolaşan, "Latife Hanım Belgeleri." *Hürriyet*. (30 Ocak 2005), <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/emin-colasan/latife-hanim-belgeleri-292606> [Erişim tarihi: 11 Nisan 2025]

²⁷⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi 120. Birleşim, Dönem: 22 Cilt:89 Yasama Yılı:3 (28 Haziran 2005): s. 550-605 <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c089/tbmm22089120.pdf> . [Erişim tarihi: 05.03.2025]

*önünde hatırlamasıdır. Çok önemli detaylar barındırsa da kişiye özeldir. (...) Ayrıca tehlikeli bir şey olsa iktidar değişiklikleri sebebi ile oluşabilecek riskler düşünülerek zaten TTK'ya o evraklar verilmez. Kasadan çıkan ve TTK'da bulunan belgeler sadece bir kadının özel duygu ve düşünce dünyasını içermesi açısından tarafımızca mahrem kabul edilmektedir.”*²⁷⁸

Öke'nin varis gözüyle Latife Hanım'ın arşivinin mahremiyetine dair yaptığı bu açıklama, bir başkasının emanetine sahip çıkmaya çalışmanın bireysel yükünü ortaya koymaktadır. Araştırmacı ve küratör Eda Yiğit de kendi arşivinin kişisel kısmının kendisine ne kadar huzur veriyorsa ailesinden ona kalan emanet kısmının da bir o kadar sorumluluk ve tedirginlik hissi uyandırdığını aktarmaktadır.²⁷⁹ Bu açıdan bakıldığında bir arşivcinin de kendi mesleki kimliğine emanet edilen özel arşiv için benzer bir ihtiyat ve endişe duyması oldukça olağandır. Belgesel çalışmaları sırasında Latife Hanım'ın varisleriyle iletişime geçen ve bazı özel belgeleri incelediğini belirten Can Dündar, bu tartışmalara Türkiye'nin hazır olmadığı ve kendi belgesel çalışmalarında da kim olursa olsun bireylerin mahremiyet hakkına inandığını, bu tür belgelerin kamuya ait olduğunu savunmanın toplumu “kamuoyunun bir röntgenci iştahıyla hepimizin mahremiyetini dişleyebileceği otoriter bir nizama” doğru götüreceğini dile getirir.²⁸⁰

2005 yılının başında tüm gazetelerin ana konusu olan Latife Hanım'ın kişisel arşivi üzerinden, Atatürk'e ait belgelerin tek bir merkezde toplanarak, İsmet İnönü Arşivi örneğinde olduğu gibi, erişime açılması yönünde bir fikir gündeme gelmiştir. Bu fikri destekleyenler olduğu kadar İlber Ortaylı, Orhan Silier, Mehmet Ali Kılıçbay gibi tarihçiler, kurumların ve kişilerin ellerindeki belgeleri merkezi bir yapıya teslim etmeye istekli olmayabileceğini, Atatürk'e ait arşivin dağınık yapısının onun çok yönlü ve farklı fonksiyonlarıyla ilişkili olduğunu ve belgelerin farklı kurumlardaki varlığının bir çeşit güvence oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, belgelerin tek bir merkezde toplanmasından ziyade, asıl önemli olanın tüm arşiv malzemelerinin araştırmacılara açık ve erişilebilir olması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.²⁸¹

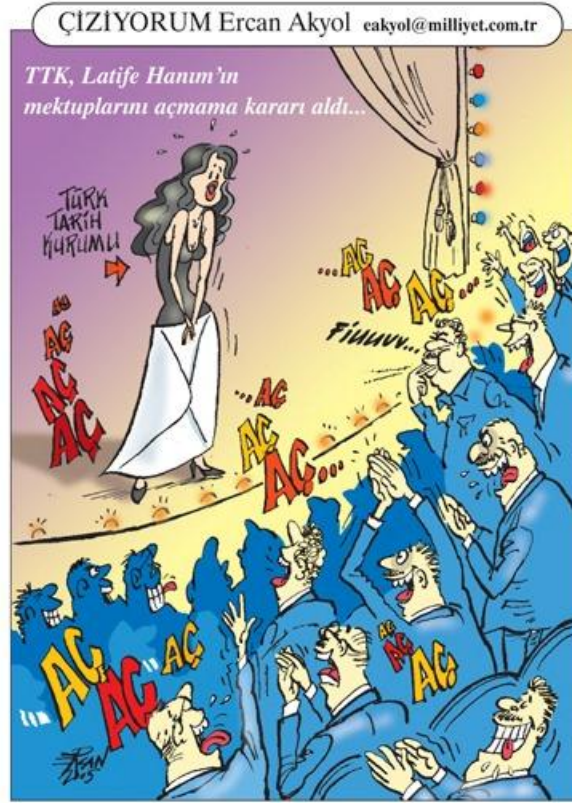
²⁷⁸Gerçek Gündem, “Latife Hanım'ın yeğeninden Dilipak'a yanıt” (12 Kasım 2019), <https://www.gercekgundem.com/guncel/133179/latife-hanimin-yeegeninden-dilipaka-yanit> [Erişim tarihi: 11 Nisan 2025]

²⁷⁹ Eda Yiğit ve Orhan Cem Çetin, “Bir Çift Arşiv” *Sanat Dünyamız* 204 (Bahar 2025): s.23

²⁸⁰ Can Dündar, “Mahremiyet Hakkı” *Milliyet Gazetesi* (2 Şubat 2005)

²⁸¹ Belma Akçura, “Ata'ya ‘İnönü modeli’” *Milliyet Gazetesi* (4 Şubat 2005)

Görsel 8 “TTK, Latife Hanım’ın mektuplarını açmama kararı aldı” Açıklamalı Karikatür²⁸²

Siyasi malzemelerde gizlilik ve mahremiyet başlığı altında örnek olarak Cumhuriyet Halk Partisi arşivi ele alınabilir. Diğer örneklerden farklı olarak kurumsal bir yapıya ait olan bu arşivin izini süren Emre Erkan makalesinde; arşivin bugün Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nde yer alan tek siyasi parti belge grubu olduğunu, 1953 yılında arşivin defalarca yer değiştirdiğini ve 1980 askeri darbesinden sonra kaybolduğunu aktarmaktadır. Erkan, mevcut arşivin birçok eksikliği olduğuna ve el değiştirme, kaybolma dönemlerinde hasara uğrayarak özgünlüğünü kaybetmiş olabileceğine dikkat çekmektedir.²⁸³

Siyasi şahıs arşivleriyle ilgili de bir örnek, siyasetçi ve yazar olan Rıza Nur evraklarıyla ilgidir. Rıza Nur, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde Osmanlıcılığı savunsa da, Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte Atatürk’ün reformlarına karşı çıkarak milliyetçi ve muhafazakâr bir görüş benimsemiştir. Kendisi hatıralarını ve bazı eserlerini 1935 yılında British Library’e bağışlamıştır. 1942’de vefatından sonra 1949 yılında Fransa Ulusal Kütüphanesi’ne yapılan bir anonim bağışta 1960 yılına kadar koleksiyonun mühürlü kalması talep edilmiştir.²⁸⁴ Rıza

²⁸² Ercan Akyol, “Çiziyorum-TTK, Latife Hanım’ın mektuplarını açmama kararı aldı” *Milliyet Gazetesi* (4 Şubat 2005)

²⁸³ Emre Erkan, “CHP Arşivinin Sundukları ve Sunmadıklarıyla: Arşiv Kuyusundan Sağ Salim Çıkmak”, *Toplumsal Tarih Akademi* 3 (2023): s. 146-150.

²⁸⁴ Cihan Oktay, “Dr. Rıza Nur ve Hatıratı Üzerine-III”. *Düşünce ve Tarih* 2/18 (2016): s. 28-35.

Nur'un hatıratında bu talebinin nedeni, “*Belki sonra bu müsveddeler kıymet bilmez ellere düşer; mahvolur. (...) Hele Mustafa Kemal ve İsmet’ten evvel ölürsem, hatıratımı behemehal elde edip mahvetmeye gayret edeceklerdir. Bu sebeple bütün bunları Avrupa’da emin bir yerde saklayacağım.*”²⁸⁵ sözleriyle açıklanmıştır. Dönemin siyasi atmosferi ve Rıza Nur’un yazdıklarının dönemin rejimiyle çelişmesi böyle bir talepte bulunmasına yol açmıştır. Nitekim Rıza Nur, bu çekinceye sahip tek siyasetçi de değildir. 1993-2001 yılları arasında First Lady olarak görev yapan Hillary Clinton, siyasi düşmanlarının eline geçmesi ve mahkemeye vermesinden endişe ettiği için düşüncelerini bir günlüğe dahi aktarmaktan dahi korktuğunu dile getirmiştir.²⁸⁶

Tüm bu örneklerde ele alındığı üzere, diplomatik veya siyasi faaliyetler içinde yer almış bireylere ait evraklar, doğrudan politik içerikli olsun ya da olmasın, üreticisi ve kapsamı itibarıyla kamuyu ilgilendirmektedir. Dolayısıyla “toplum hayatının çeşitli alanlarında öne çıkarak toplumun ilgisini üzerlerinde toplayan ve haklarında bilgi edinmek bakımından toplumun meşru bir menfaatinin bulunduğu kişiler”²⁸⁷ olarak tanımlanan kamuya mal olmuş kişi (*public figures*) arşivlerinde bu bireylerin kamusal görevleri ve özel hayatları arasındaki ayrımın belirlenmesi çok daha karmaşık bir karar verme sürecini gerektirir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde diplomat ya da milletvekili olarak görev yapmış pek çok şahsın özel arşivi, varisleri tarafından muhafaza edilmektedir. Ancak aile içi anlaşmazlıklar, gizlilik endişeleri ve siyasi çekinceler gibi nedenlerle bu arşivler, genellikle bir kuruma bağışlanmamakta ve araştırmaya açılmamaktadır. Bu endişe, bir şeyin dedikodusunun çıkmasının, onun gerçek olmasından daha kötü olduğu anlamına gelen Türkçe deyim “şüyu vukuundan beter” ile açıklanabilir. Yalnızca başkanlar, bakanlar ve diplomatlar için değil monarşi için dahi bu kıstas geçerlidir. Anayasal monarşilerde hükümdar ailelere ait kraliyet arşivleri birer özel arşivdir ve kamuya açık değildir.²⁸⁸ Çoğu durumda arşive erişim hükümdarın takdirinde iken belgelerin zaman aşımına uğraması yüzyıllar sürmektedir. Örneğin, bugün Danimarka Kraliyet Arşivi’nde araştırmacılar yalnızca 18. yüzyıl ve önceki dönemlere ait arşiv malzemelerine erişim sağlayabilmektedir.²⁸⁹ Özellikle İngiliz medyasında, kamu

²⁸⁵ Age. s. 31.

²⁸⁶ abc News, “Hillary Clinton Had ‘Contempt’ for First Lady Scrutiny, Documents Show” (12 Şubat 2014), <https://abcnews.go.com/Politics/hillary-clinton-contempt-lady-scrutiny-documents-show/story?id=22472976> [Erişim tarihi: 11.04.2025]

²⁸⁷ L. Müjde Kurt, “Kamuya Mal Olmuş Kişi Kavramı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi* 66/3 (2017): s. 581-604.

²⁸⁸ Michel Duchein, “*Obstacles to the access, use and transfer of information from archives: a RAMP study*”, UNESCO Meeting Document (Paris: 1983): s. 25.

²⁸⁹ Rigsarkivet, “Restricted access periods for Records”, <https://en.rigsarkivet.dk/services/restricted-access-periods-for-records/> [Erişim tarihi: 11.04.2025]

fonlarıyla finanse edilen kraliyet koleksiyonlarının kamuoyundan saklandığı yönünde sık sık eleştiriler dile getirilmektedir.²⁹⁰

Özel arşivlerdeki siyasi içerik, yalnızca arşiv sahibinin toplumsal konumuna bağlı değildir; sıradan vatandaşların arşivlerinde de politik nitelikli belgeler bulunabilir. Bunun bir örneği, Türkiye’de ve dünyada uzun süredir tartışma konusu olan 1915 hadiselerine ilişkin arşiv malzemelerinin erişime açılması meselesidir. Bu konunun diplomaside ve kamuoyunda sık sık gündeme gelmesiyle paralel olarak olayların tarihsel yönlerinin aydınlatılması amacıyla odak daima devlet arşivlerine çevrilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nde, Osmanlı İmparatorluğu ile Ermeni toplumu arasındaki ilişkilere dair birtakım belgelerin “tasnif çalışması” gerekçesiyle erişime açılmadığı; Ermeni kökenli araştırmacıların belgelere erişirilmediği ve Türkiye aleyhine belgelerin imha edildiği yönündeki iddialar ve bu konudaki akademik tartışmalar yıllardır sürmektedir.²⁹¹ Arşivci İsmet Binark’ın çalışmaları başta olmak üzere, devlet arşivleri kullanılarak hazırlanan yayınlarda bu iddialar reddedilmiş ve yaşananların bir zorunlu sevk ve iskân politikası olduğu öne sürülmüştür.²⁹² Dikkat çekici olan ise, her iki tarafın da kendi ulusal arşivlerinin açık olduğunu, karşı tarafın ise arşivini manipüle ettiğini iddia etmesidir.²⁹³ Ermenistan Türkiye’yi, Türkiye ise Ermenistan’ı (ve ilgili üçüncü ülkeleri) arşivlerini açmaya ve ortak bir tarih komisyonu kurmaya davet etmişse de bu girişimler somut bir sonuca ulaşmamıştır.²⁹⁴ Yalnızca bu hususta değil her alanda ve her ülkede devlet arşivlerine erişim, şeffaflık ve saklı belgeler sık sık tartışma konusu olmuştur. Bu tutumun bir yansıması olarak her iki taraf da özel arşivleri kullanarak çeşitli araştırmalar yürütmüş olmakla birlikte, bu arşivlerde de devlet arşivlerinde karşılaşılan erişim sorunlarının benzerleri yaşanmış; taraflar, birbirlerinin kaynaklarına erişim konusunda karşılıklı suçlamalarda bulunmuştur.

²⁹⁰ Royal Central, “Republic demands access to Royal Archives” (29 Mart 2017), <https://royalcentral.co.uk/uk/republic-demands-access-to-royal-archives-79358/> [Erişim tarihi: 11.04.2025]

²⁹¹ Nilay Vardar. “Açık Arşivler Sorunlu, Genelkurmay Arşivi Fiilen Kapalı”. Bianet (2 Mayıs 2014) <https://bianet.org/haber/acik-arsivler-sorunlu-genelkurmay-arsivi-fiilen-kapali-155294> [Erişim tarihi: 09.05.2025] ; OdaTV. “Ermeni meselesinde açılmayan tek arşiv”. (26 Ocak 2015). <https://www.odatv.com/analiz/ermeni-meselesinde-acilmayan-tek-arsiv-70682> [Erişim tarihi: 09.05.2025]

²⁹² İsmet Binark. *Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri* (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, 2007): s. XXXIV, XXXV, 24.; Ömer Engin Lütem. *Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler*. (Ankara: Terazi Yayıncılık, 2009); Hüseyin Nazım Paşa. *Ermeni Olayları Tarihi I*. (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998).

²⁹³ Dildar Baykan ve Muhammet İkbâl Arslan. “Ermenilerin arşivi herkese açık değil”. *Anadolu Ajansı* (3 Mayıs 2019) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenilerin-arsivi-herkese-acik-degil/1468750>) [Erişim tarihi: 09.05.2025]; Canan Badem. “Ermenistan Ulusal Arşivi Türk araştırmacılara açık” (08 Ekim 2012). *Agos* <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/2761/ermenistan-ulusal-arsivi-turk-arastirmacilara-acik> [Erişim tarihi: 09.05.2025]; İletişim Bakanlığı’nın 24.04.2019 tarihli paylaşımı. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-bugune-kadar-ermeni-meselesini-kasiyan-hicbir-grup-ve-devlet-iddialarini-arsiv-belgeleri-ile-ispat-edememistir> [Erişim tarihi: 09.05.2025]

²⁹⁴ *Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri*: s. XXXIII-XXXIV.

Selim Deringil arşiv malzemeleri üzerinden ilerleyen tüm bu çatışmayı “belgenin gırtlığına sarılmak” olarak nitelendirmektedir.²⁹⁵ Ancak anlaşılacağı üzere bir dönemin sosyal ve siyasi atmosferini yansıtabilecek yegâne kaynak olan özel arşivlerin içeriği ne kadar güçlü olursa olsun, toplum ve araştırmacılar nezdinde devlet arşivlerinin resmiyet ve otoriteyle ilişkilendirilmesi, özel arşivlerin bir başvuru kaynağı olarak “ciddiyetini” daima gölgelemektedir. Bu hususta incelenen özel arşivlere örnek olarak; çevrimiçi erişimi Clark Üniversitesi üzerinden sağlanan Rahip Krikor Gergeryan Arşivi²⁹⁶ ve Murat Bardakçı’nın *Talat Paşa’nın Evrak-ı Metrûkesi*²⁹⁷ ve *İttihadçı’nın Sandığı*²⁹⁸ kitaplarında kullandığı İttihadçı liderlere ait özel arşivler gösterilebilir. Osmanlı’nın son dönemi ve Türkiye’nin kuruluş sürecinde yer almış siyasi figürleri merkezine alarak özel arşiv belgeleri odağında yazılmış birçok kitabı bulunan Bardakçı, Türkiye’de tarihçilerin özel arşivlere karşı olan farkındalık eksikliğini şu sözleriyle eleştirmektedir;

*“Bizim tarihçilerin özel arşivlere maalesef gerektiği kadar önem vermemeleri meselesinden, devlet adamlarının ailelerinin kendilerinde bulunan evraka genellikle sahip çıkmamalarından veya çeşitli endişeler sebebi ile bazı belgelerin ortadan kaldırılması hususundan Talat Paşa’nın Evrak-ı Metrûkesi’nin önsözünde bahsettiğim bir düşüncemi tekrar edeceğim; Türkiye’nin İkinci Meşrutiyet sonrası tarihi yazılmak istendiğinde resmi arşivlerde bulunabilecek belgelerin, gazete ve dergi koleksiyonları ile yayınlanmış hatıraların yanı sıra o dönemde rol oynamış kişilerin bugüne gelebilen hususi arşivlerine ulaşılması mecburiyeti vardır. Hadiselerin hangi şartlar ve etkiler altında cereyan ettikleri konusunda resmî belgelerde yahut hatıralarda gerekli izahat bulunmayabilir, geçmiş dönemin iktidar sahipleri de bu konularda ayrıntı vermemiş olabilirler ve bilinmezlik bulutunun bir kısmının olsun dağılması, ancak özel arşivler sayesinde mümkündür.”*²⁹⁹ Özel arşivlerin yapılan araştırmalara kaynak sağlaması bakımından Kazım Karabekir Arşivi de örnek teşkil etmektedir. 2023 yılında Kazım Karabekir Vakfı ve aile, arşivin erişime açılmasına karar vermiş ve 13.749 belge tanımlanıp dijitalleştirilmiştir.³⁰⁰ Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemleri üzerine çalışacak bir araştırmacının Kazım Karabekir örneğinde olduğu gibi dönemin askeri ve siyasi figürlerini

²⁹⁵Selim Deringil. “Takdim veya “Ermeni Konferansı”nın Kısa Tarihi”. https://www.academia.edu/19274859/belgenin_girtlagina_sarilmak [Erişim tarihi 18.05.2025]

²⁹⁶Clark Digital Commons. “The Krikor Guerguerian Archive”. <https://commons.clarku.edu/guerguerian-archive/> [Erişim tarihi: 09.05.2025]

²⁹⁷ Murat Bardakçı. *Talat Paşa’nın Evrak-ı Metrûkesi*. (İstanbul: Turkuaz Kitap, 2022).

²⁹⁸ Murat Bardakçı. *İttihadçı’nın Sandığı*. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

²⁹⁹ *Age*, s. 6.

³⁰⁰ Kemalettin Kuzucu ve Elif Yılmaz Şentürk. “Kazım Karabekir Arşivi’nin Sayısallaştırma, Düzenleme ve Tanımlama Çalışmaları”. 2. *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İş Birliği Uluslararası Sempozyumu* (9-11 Mayıs 2024), Trakya Üniversitesi Yayınları (2024): s. 12.

gözden geçirmesi gerekmektedir. Ancak bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus, çoğunlukla ailelerin elinde bulunan bu özel arşivlerin üzerinde çalışılması için kamunun erişime değil, seçili kişi veya kişilerin erişimine açılıyor olmasıdır. Belirli bir olay ya da biyografi üzerine yapılan araştırmalarda sıklıkla rastlanan bu erişim ayrıcalığı, çalışmanın Erişim Türleri başlığında yer alan Seçici Erişim türünde ele alınmaktadır.

Ek olarak belirtmek gerekir ki siyasi ya da politik her malzemeyi hassas olarak değerlendirmek doğru değildir. Siyasi olduğu gerekçesiyle erişilemeyen malzemeler tarih anlatısında büyük bir boşluğa hatta manipülasyona sebep olma potansiyeline sahiptir. Yalnızca siyasi figürlerin değil sıradan vatandaşlara ait şahıs arşivlerinde yer alan siyasi malzemelerin de sosyal tarih çalışmalarına katabilecekleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin Suna Kırac Kütüphanesinde bulunan İclâl Danişmend Mektupları Koleksiyonu & İsmail Hami Danişmend Ailesi Koleksiyonu, 1930’lu, 40’lı ve 50’li yılların ekonomik ve siyasi gündeminin sıradan bir vatandaşın hayatına olan etkilerini yansıtan yazışmalar, belgeler ve kartpostallardan oluşmaktadır ve koleksiyonun tamamı çevrimiçi erişime açıktır.³⁰¹ II. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Almanya’nın istihbarat teşkilatı olan Stasi tarafından tutulan milyonlarca kişiye ait kayıtlara erişim, özel bir yasal düzenleme ile güvence altına alınmıştır. Bireyler, kendileriyle ilgili istihbarat belgelerine başvuru yoluyla erişim hakkına sahipken; kimlerin Stasi adına görev yaptığı gibi bilgilere erişim, belirli hukuki kurallara bağlı olarak sınırlandırılmıştır³⁰². Günümüzde bu kayıtların yönetiminden sorumlu olan Stasi Records Office (Federal Archives), kendi rolünü yargı mercii olarak değil, bilgi sağlama amacı güden bir kurum olarak tanımlamaktadır.

4.5.2.2. Görsel-İşitsel Malzemelerde Gizlilik ve Mahremiyet

Görsel işitsel malzemeyle ilgili birkaç farklı tanım bulunmaktadır. Bazı çalışmalar görsel işitsel malzemeyi göze ve kulağa aynı anda hitap eden podcast ve video gibi malzemeler olarak nitelendirirken; bazı çalışmalarda böyle bir gereklilikten söz edilmemektedir. Yani literatürün bir kısmı fotoğrafı da ses kaydını da görsel işitsel malzeme olarak kabul edebilmektedir.³⁰³ Yılmaz Şentürk, görsel-işitsel arşiv malzemesine erişimi ikiye ayırmaktadır: kurumun çeşitli program ve etkinlikler yoluyla kullanıcıya ulaştığı aktif erişim ve kullanıcının

³⁰¹Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar. “İclâl Danişmend Mektupları Koleksiyonu & İsmail Hami Danişmend Ailesi-Kullanım Rehberi”. <https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/danismend-mektuplari-koleksiyonu/?detail=IHDMDK-KullanımRehberi> [Erişim tarihi 16.05.2025]

³⁰²The Federal Archives. “Access to Stasi Records”. <https://www.bundesarchiv.de/en/research-our-records/access-to-stasi-records/access-for-private-individuals/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

³⁰³Elif Yılmaz Şentürk. “Görsel-İşitsel Arşivler”. İçinde *Bilgi Merkezleri Kütüphaneler-Arşivler-Müzeler*, ed. Mehmet Ali Akkaya ve Hüseyin Odabaş. (Hiper yayın, 2019): s. 659-729.

kuruma gelerek malzemeyi kullandığı pasif erişim.³⁰⁴ Erişimin etik boyutuyla ilgili ise IASA (International Association of Sound and Audiovisual Archives)'ın görsel-işitsel arşivler için 2011'de hazırladığı “Ethical Principles for Sound and Audiovisual Archives” başlıklı bir dizi etik kural bulunmaktadır. Buna göre görsel-işitsel malzemelere erişimin etik yönleri şu şekilde özetlenebilir;

- Belgenin fiziksel bütünlüğüne erişim sırasında zarar verilmemeli; bununla beraber kullanıcıya belgeyle ilgili tüm içeriğe erişim imkânı verilmelidir.
- İnternet üzerinden sınırsız ve kontrolsüz erişim kolayca sağlanabildiği için, arşivcilerin erişim hakkı ile belgeyle bağlantılı kişi ve kurumların hakları arasında dikkatli bir denge kurması gerekir.
- Görsel-işitsel malzemelerin değerlendirilmesinde etik bir yaklaşım özellikle önemlidir. Bu bağlamda ICOM³⁰⁵ etik kuralları da dikkate alınmalıdır.
- Malzemenin orijinal içerikleri ve fiziksel biçimleri hiçbir şekilde değiştirilmemeli, kısaltılmamalı, uzatılmamalı, tahrif edilmemeli veya sansürlenmemelidir.
- Bazı durumlarda, bağışçılar koleksiyonlarına koyduğu kısıtlayıcı erişim şartları, kişilerin kendi topluluk arşivlerine erişimi engellemektedir. Bu tür kısıtlamalar araştırmacılar ve arşivlere karşı güvensizlik yaratmaktadır.
- Hazırlanan arşiv politikaları, arşiv ile kullanıcı arasında etik kullanım şekillerini tanımlayan bir anlaşma içermelidir.³⁰⁶

Görsel arşiv malzemesinin hassasiyetinin değerlendirmesi (*privacy assessment*), yazılı malzemeye göre farklı bir yaklaşım gerektirebilmektedir. Örneğin, fotoğrafın aidiyetinden fotoğrafta gözüken kişilerin rızasına, telif hakkı ve fotoğrafın öznesinin gizlilik hakkı gibi birçok farklı husus göz önünde bulundurulmaktadır. Fotoğrafın bir arşiv malzemesi olarak yönetimiyle ilgili yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri Mary Lynn Ritzenthaler ve Diane Vogt-O'Connor'un kaleme aldığı *Photographs: Archival Care and Management* isimli kitaptır. Kitap, fotoğrafların arşive sağlanması, tarihsel değerleri, fotoğraf okumaları, tasnifi ve tanımlaması, koruma ve kullandırma yöntemleri, telif hakkı, sahiplik ve dijitalleştirme gibi birçok başlık altında fotoğrafı malzeme olarak değerlendirirken bir fotoğrafta nelerin mahremiyet bağlamında dikkate alınacağını de ele almaktadır. Dikkat çekilen bir diğer nokta,

³⁰⁴ Age, s. 711-712.

³⁰⁵International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi), bellek kurumlarının kamusal sorumluluk bilinciyle hareket etmesini ve etik ilkelere dayalı şeffaf ve saygılı bir bilgi yönetimi süreci yürütmesini öngören etik kurallar geliştirmiştir.

³⁰⁶International Association of Sound and Audiovisual Archives. “2.3. Providing Access”. <https://www.iasa-web.org/ethical/23-providing-access> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

fotoğraf gibi görsel malzemelerin telif hakkı ve mahremiyet gibi açılardan değerlendirilmesi için her zaman fotoğrafçının ya da fotoğrafta yer alan kişilerin bilgisine ulaşamamasıdır. Süreci zorlaştıran bu gibi durumlarda değerlendirmeyi fotoğrafın bağlamına ve bazı kriterleri dikkate alarak arşivcinin yapması gerekmektedir. Görsel 10'da kitaba göre oluşturulmuş bir mahremiyet beklentisi grafiği yer almaktadır. Mahremiyet beklentisi; bir arşivci ya da araştırmacının elindeki malzemenin doğrudan ya da dolaylı olarak öznesi olan kişilerin mahremiyet hakkını gözetmesidir.

Görsel malzemeyi değerlendirirken arşivcinin dikkate alması gereken faktörlerin derlendiği bu grafikte yıl, fotoğrafta bulunan bir nota göre ya da içeriğin bağlamına bakılarak tahmin edilen yaklaşık tarihtir. Tarih günümüze yaklaştıkça mahremiyet beklentisi doğrudan artmaktadır. Tarih tespitin zor olabileceği portre gibi görsellerde fotoğrafın çekildiği tarih değil fotoğraftaki kişinin tahmini yaşı dikkate alınmalıdır. Görüntünün çekildiği mekân ve etkinlik türü birbiriyle bağlantılı olsa da ayrı olarak da değerlendirilmesi gerekebilmektedir. Kamusal alana örnek sokak, park, bahçe vb. iken, özel alan başta ev olmak üzere, ortak alan olsa dahi herkese açık olmayan bölgeleri kapsar, örneğin iş yerindeki toplantı odaları, üniversite binasında yer alan akademisyen ofisleri ya da doktor kliniği... Mekâna bağlı olarak şekillenen etkinliğin türü ise, mahremiyeti etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bunun en güzel örneği kamusal alanda, örneğin cami ya da kilisede yapılan ibadet ile evde, özel alanda yapılan ibadet arasındaki mahremiyet farkıdır. Bir sonraki faktör olan mevcudiyet ise görüntüde bulunan kişilerin o mekânda ve etkinlikte bulunmaya gönüllü olup olmamasıyla ilgilidir. Bir düğünde çekilen video veya fotoğrafta gözüken davetlinin mevcudiyeti gönüllüdür, ancak işlediği bir suçtan dolayı cezaevinde bulunan ya da yetimhanede kalan çocukların fotoğrafları gönülsüzdür ve çoğu zaman rızalarını içermez. Bu da bir sonraki madde olan savunmasızlık faktörüdür. Rızası dışında görüntüsü alınan kişiler, örneğin bir protesto grubundaki bireylerin fotoğrafı dikkatle değerlendirilmelidir. Tanınabilirlik ise çoğunlukla toplu ya da düşük çözünürlüklü fotoğraflarda bireylerin yüzünün seçilememesi, tam olarak kimliğinin tespit edilebilir olup olmamasıyla ilgilidir. Bu faktörlerle bağlantılı olabilecek diğer faktör olan bağlamsallaştırma, görüntünün içeriğinin tanımlama yapılabilecek düzeyde anlaşılabilir olmasına bağlıdır. Özellikle önemli ya da tarihi anlarda çekilen görüntüler ya da doğrudan bir gazeteciye verilen röportajın ya da pozun mahremiyet beklentisi, öznenin içinde bulunduğu ortamın farkında olmasından dolayı düşüktür. Haber değeri, görüntünün bağlamına göre tarihi değer ya da kamu yararı açısından gözden geçirilmesidir. Son iki faktör olan müstehcenlik ve tıbbi/psikiyatrik görüntüler istisnasız mahrem görüntülerdir. Özel arşivlerde bunun en muhtemel örneği, aile

albümlerindeki samimi (*intimate*) fotoğraflar ve çıplak çocuk/bebek fotoğraflarıdır. Nitekim bu fotoğraflar çoğu zaman arşiv malzemesi oluşturmak için değil hatıra oluşturmak için çekilir ve arşivcinin vazifesi bu malzemeleri arşiv içindeki işlevleri dışında kişilerin özel hayatı bağlamında da değerlendirmektir.

Görsel içeriklerin hassasiyet değerlendirmesine ilişkin Çayırılmaz ve Özger, British Institute at Ankara (BIAA)'da bulunan Tille Höyük Fotoğraf Koleksiyonu erişime açılmadan önce yaptıkları çalışmada, koleksiyondaki fotoğraflarda bulunan kişilerin fotoğrafın çekilmesine izin verip vermediği bilinmese de fotoğrafların çekim tarihi üzerinden geçen sürenin ve malzemenin ilmî, edebî değerinin göz önünde bulundurulduğunu aktarmışlardır. Hassas içeriğe sahip olduğu düşünülen fotoğrafların (derede yıkanan çocuklar gibi) erişime kapatılması kararı alınmıştır.³⁰⁷ BIAA Digital Repository incelendiğinde ise Tille Höyük Koleksiyonunda bulunan bahsi geçen PH1742 kodlu “Village Woman Washing Child in Channel” başlıklı fotoğrafa erişimin kısıtlandığı, ancak Rights Statement ve Licence üst veri alanlarının her ikisinde de lisans bilgisinin verildiği, erişim kısıtlama bilgisinin üst veri olarak tanımlanmadığı görülmektedir (Görsel 9). Malzemeyle ilgili yapılan “A woman is washing a child in a channel” (Bir kadın kanalda bir çocuğu yıkıyor) açıklama, fotoğrafın mahrem doğasıyla ilgili araştırmacıya yeterli ipucunu sağlamaktadır.

Görsel 9 BIAA Tille Höyük Koleksiyonu PH1742 Barkodlu Malzemenin Öge Kaydı³⁰⁸

³⁰⁷ Nurdan Atalan Çayırılmaz ve Gonca Özger. “British Institute at Ankara (BIAA), Tille Höyük Koleksiyonlarında Kadın Fotoğrafları: Dijital Arkeoloji Arşivlerinin Kadın Çalışmalarına Katkısı”. İçinde *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını- Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): s. 279.

³⁰⁸ BIAA Digital Repository. “Tille Höyük Collection- Village Woman Washing Child in Channel”. <https://digitalrepository.biaa.ac.uk/village-woman-washing-child-channel> [Erişim tarihi: 25.07.2025]

Türkiye’de fotoğrafın gelişimi üzerine çalışan Calafato, fotoğrafın mahremiyetiyle ilgili olarak, fotoğrafların dijital ortama taşınmasının ve her kullanıcı grubu tarafından erişilebilir olmasının fotoğrafın üretim amacının çok ötesine geçtiğini ve bunun da aile mahremiyeti gibi tartışmaları doğurduğunu belirtir.³⁰⁹ Mahremiyete ek olarak fotoğraf koleksiyonlarına erişimle ilgili de dijital kopyaların varlığı gerekçe gösterilerek çoğu zaman fotoğrafların orijinallerine erişim izni verilmediğini; bunun da fotoğrafın üç boyutlu bir nesne olarak incelenmesi yerine, yalnızca iki boyutlu bir görsel ürüne indirgenmesi riskini beraberinde getirdiğini ifade etmektedir.³¹⁰ Calafato, açık erişim politikasının göz ardı edilen bir yönüne dikkat çekerek, “Dijitalleştirme rejimi koleksiyon sahibi kurumlara yeni kontrol mekanizmaları sağlarken açık erişim söylemi çoğu zaman yanıltıcı kalabilmektedir” sözleriyle eleştirmektedir.³¹¹ Halihazırda açık erişime konulması bir sakınca içermeyen, telifsiz ve kısıtlamasız arşiv malzemelerinin çevrimiçi platformlara yüklenmesi kurumu açık erişim konusunda başarılı yapmaz. Ek olarak bahsi geçen hassas malzemelerin araştırmaya açılması, şeffaf ve eşit erişim de için ekstra gayret harcanmalı, farklı çözüm yöntemleri geliştirilmeye çalışılmalıdır.

³⁰⁹ Özge B. Calafato, “Aile Arşivi, Sahaf ve Dijital Arşiv Yolculuğunda Bir Güzellik Kraliçesinin Fotoğrafının Serüveni”. İçinde *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını-Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): s. 363-387.

³¹⁰ *Age*, s. 382.

³¹¹ *Age*, s. 382.

Görsel 10 Görsel Malzemelerde Mahremiyet Beklentisi Grafiği ³¹²

Görsel Malzemelerde Mahremiyet Beklentisi		
	Azalı	Artar
Yıl	Eski (1914'ten önce)	Yeni
Mekan	Kamusal (Sokak)	Özel (Ev)
Etkinlik Türü	Kamusal (Kilise, Cami)	Yarı-Özel (Düğün)
Mevcudiyet	Gönüllü (İş Yeri, Okul)	Zorlama Olmadan Gönülsüz (Yatılı Okul, Hapishane)
Savunmasızlık	Aydınlatılmış Onam	Aydınlatılmış Onam Vermedi/Veremez
Tanınabilirlik	Tanınamaz	Tanınabilir
Bağlamsallaştırma	Yeterli İçerik Sağlanabilir	(Tanımlanamayan Bir Dini Tören)
Haber Değeri	Kamuoyunun dikkatini çekme amacı var (Gazete Fotoğrafısına Poz Vermek)	Kamuoyunun dikkatini çekme amacı yok
Çıplaklık/Müstehcenlik		Yüksek Beklenti
Tıbbi/Psikiyatrik		Yüksek Beklenti

Görsel malzemelerin yoğun olarak kullanıldığı belgesel yapımı sürecinde, arşiv kaynaklarının kullanımıyla ilgili, araştırmacıların dikkat çektiği birkaç husus bulunmaktadır. Bunların en önemlisi vakıf, dernek ya da ailelerin bünyesinde bulunan özel arşiv malzemelerine erişim izni için kurumun veya ailenin belgeselin konusunu, eleştirdiği noktayı, belgeselcinin kim olduğu ve yapımı kimin fonladığı gibi faktörleri değerlendirmesi ve onaylaması gerekmektedir.³¹³ Örneğin, x siyasi görüşü sahibi aile ya da kurumun, y siyasi görüşü üzerine çalışan belgeselciye arşivlerini kullanma izni vermemesi oldukça olasıdır. Görsel malzemelere erişimi engelleyen bir diğer faktör ise teknolojik eskimeden kaynaklanmaktadır.³¹⁴ Bir görüntünün ya da sesin kaydedildiği malzeme eğer doğru fiziksel koşullarda saklanmadıysa aldığı hasar içeriğe erişilmesini zorlaştırabilir ya da o formatı çalıştıracak cihazlar artık mevcut olmayabilir. Bu noktada doğru zamanda format aktarımının yapılmış olması önem arz

³¹²Aktaran Laureen Harder-Gissing, "Privacy and Access Restrictions in Religious Archives", SAA-ARCS Resources <https://www.youtube.com/watch?v=TUrECGoSVHQ&list=LL&index=3&t=2085s>, Kitabından Mary Lynn Ritzenthaler ve Diane Vogt-O'Connor, *Photographs: Archival Care and Management*, (Chicago: Society of American Archivists, 2006).

³¹³ Cem Hakverdi. "Türkiye'de belgesel sinemada arşiv kullanımı: olanaklar ve güçlükler". *Arts* 11 (2024): s. 89.

³¹⁴ *Age*, s. 91.

etmektedir. Bu sebeple görsel-işitsel malzemelerdeki teknik imkanların açıklanması için ISAD (G)’nin “Erişim ve Yararlanma ile İlgili Şartlar Alanı” altındaki Fiziksel Özellikler ve Teknik Gereksinimler alanında ve DACS’ın “Erişim ve Kullanım Koşulları” başlığı altındaki Teknik Erişim (*Technical Access*) alanında malzemenin formatı ve kondisyonuyla ilgili bilgi araştırmacıya sunulmalıdır.³¹⁵ Görsel-işitsel malzemelerin büyük bir kısmının telif hakkı kapsamında olabileceği, bu malzemeleri indirmenin, görüntülemenin ve kullanmanın ücret karşılığı sağlanabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

İşitsel malzemeler, sözlü tarih çalışmalarının kaynağı ses kayıtları (ya da video) üzerinden incelenecektir. Sözlü tarih, sıklıkla bellek ve hafızayla ilişkilendirilen arşivin, arşiv malzemesine yansımamış, yansıyamamış tarafına, deneyimlerin kayıt altına alınmasına odaklanır. Sözlü tarih çalışmaları ilk olarak önemli şahsiyetlerin anılarını kaydetmekle başladıysa da günümüzde bu tarih kaydetme biçimi topluma yayılmıştır.³¹⁶ Sözlü tarih çalışmalarında yaygın olarak kullanılan format, kişi ile yapılan görüşmelerin video ya da ses kaydı ile kayıt altına alınmasıdır. Bu kayıtlar doğrudan arşiv malzemesi olduğu gibi kaydın deşifresi de arşivin bir parçası olur. Dolayısıyla hem ses/video kaydını hem de transkripsiyon metnini erişime açmak telif hakkı ve etik kurallar çerçevesinde yürütülmelidir.³¹⁷ Kayıt öncesi görüşülen kişi kayıtların arşivlenme ve erişime açılmasıyla ilgili bilgilendirilmeli ve yazılı onayı alınmalıdır. Kayıt sonrası kişi, kaydın bir bölümünün ya da tamamının belirli bir tarihten sonra açılmasını talep etme hakkına sahiptir nitekim bu kayıtlar bir veri toplama aracı olarak KVKK kapsamına girmektedir.³¹⁸ Ovacık, yürüttüğü sözlü tarih projelerinde, ses kaydı alınacak kişilerin önceden bilgilendirilerek rızalarının alınması gerektiğini vurgulamıştır. Gerçekleştirdiği sözlü tarih görüşmelerinde ise, yayın izinlerinin önceden temin edildiğini; gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra transkripsiyonların anlatıcılara iletilerek yazılı onaylarının alındığını belirtmiştir.³¹⁹

³¹⁵ International Council on Archives. “ISAD(G): General International Standard Archival Description”. Çeviren A. Oğuz İcimsoy. (Ankara, 2008); Society of American Archivists. “*Describing Archives: A Content Standard Version 2022.0.3.2.*” https://github.com/saa-ts-dacs/dacs/tree/master/06_part_1/05_chapter_04 [Erişim tarihi:01.05.2025]

³¹⁶ Mehmet Tahir Dursun ve Çağdaş Aydın. “Sosyal bilim araştırmalarında sözlü tarih yöntemi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (2022).

³¹⁷ Age, s. 8.

³¹⁸ (y.y). “*Kişisel Verilerin Korunmasına Uzman Bakış: Uzmanlık Tezleri Derleme Çalışması*” (Ankara: KVKK Yayınları, 2023)

³¹⁹ Başak Ovacık. “Kadınların Sesini Duydun Mu? Sözlü Tarihin Açtığı Yoldan Medeni Kanun ve Ceza Kanunu’ndaki Değişimlerde Kadın Mücadelesini Görünür Kılmak”. İçinde *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını-Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): s. 232-258.

4.5.3. Operasyona Dayalı Kısıtlamalar ve Engeller

4.5.3.1. Erişim Politikasının Olmaması/Yetersizliği

İlk iki başlık altında incelenen nedenler ve engeller, malzemenin içeriğinden kaynaklanırken, bu başlık altında incelenecek olanlar arşiv iş akış süreçlerinden ve kurumsal imkanlardan kaynaklanmaktadır. Ele alınması gereken ilk neden Türkiye’de birçok kurumda uygulanmayan ya da yazılı olarak beyan edilmeyen erişim politikasıdır. Yalnızca erişim için değil arşiv süreçlerinin yazılı politikalara bağlı kalarak yürütülmesi, kurumsallaşma ve profesyonelleşme açısından da önemli bir adımdır.³²⁰ Bağış sözleşmeleri, özel arşiv malzemelerinin kurumsallaşmasını sağlayan temel hukuki ve idari çerçeveyi oluşturur. Ancak bu malzemelerin yalnızca kurumsal arşiv yapısına dahil edilmesi, kamusal erişimin sağlanması açısından yeterli değildir. Kamusallaşma, bağış sonrası süreçte malzemenin erişim politikaları doğrultusunda tanımlanması, sınıflandırılması ve yönetilmesi ile mümkün hâle gelir. Bu nedenle, bağışın kurumsallaştırıcı etkisi, erişim politikalarıyla desteklenmediği sürece kamu yararı potansiyeli tam anlamıyla hayata geçirilemez.

Erişim politikası, kullanıcı-bağışçı-kurum arasındaki fiziksel/dijital erişim ve kullanım dinamiklerini düzenleyen bağlayıcı bir metin görevi görür. Bir diğer arşiv politikası türü olan ve koleksiyon geliştirmede hukuki dayanak görevi gören sağlama politikasının kullanıcıyla paylaşılma bir zorunluluk değilken³²¹, erişim politikasının muhatabı doğrudan kullanıcıdır. Fiziksel erişim hizmetinin aksine 7/24 hizmet sağlanan dijital erişim ortamında kullanıcıların hangi malzemelere, ne amaçla erişmek istediklerinin denetlenememesi nedeniyle, özellikle çevrimiçi erişim hizmeti sunan tüm arşivlerin internet sayfasında erişim politikasına yer vermesi gerekmektedir. Erişim politikasının varlığı, gizlilik ihlaline kalkışacak ya da ileri sürececek kişilere karşı hem arşivci hem kurum için yasal koruma sağlar.³²²

“Arşiv Politikası” ve “Erişim Politikası” kavramları üzerinden yapılan internet taramasında bu bağlamda yalnızca üniversitelerin kurumsal akademik arşivlerinin açık erişim politikalarına ve akademik dergilerin arşivleme politikalarına erişilebilmiştir. Yükseköğretim kurumlarının arşivlerinin idaresi ve erişimin düzenlenmesi için hazırladığı politikalara çoğunlukla “Arşiv Yönergesi” başlığı verdiği görülmüştür. Özel arşiv barındıran kurumların

³²⁰ Aslı Davaz. “Özel Arşivlerin Kurumsallaşması”. İçinde “*Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*”, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017):181-208.

³²¹ Varol Saydam. “Özel Arşivlerde Sağlama Süreci: Arşivcinin Rolü”. *Arşiv Dünyası* 8/2 (2021): s. 178-193.

³²² Sara S. Hodson. “To Reveal or Conceal: Privacy and Confidentiality in the Papers of Contemporary Authors”. İçinde *The Boundaries of the Literary Archive Reclamation and Representation*, ed. Lisa Stead, Carrie Smith. (Routledge, 2013)

büyük çoğunluğunda ise “Yararlanma Koşulları” ve “Kullanım Şartları” başlığıyla hazırlanmış metinler, kalem kullanımı, fotoğraf çekimi, fotokopi talebi, hizmet saatleri, ödünç durumu gibi maddelerle fiziksel inceleme kurallarını düzenlemektedir. Koç Üniversitesi Suna Kırac Kütüphanesi’nin “Suna Kırac Kütüphaneleri Sayısallaştırma Politikaları” altındaki temel ilkelerde, dijitalleştirilecek malzemenin kişilik haklarını ihlal etmemesi ve telif hakları açısından dijitalleştirmeye uygun olması gerektiği belirtilmiştir.³²³ Ek olarak, kurum her koleksiyon için hazırladığı “Kullanım Rehberleri” içerisinde koleksiyonun erişim ve telif durumuyla ilgili bilgiyi sağlamaktadır. TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı) ise “Arşivlerden Yararlanma Koşulları” altında belgede adı geçen kişilere maddi/manevi zarar verebilecek bilgilerin kullanılmaması, yayınlanmaması ve üçüncü kişilere bildirilmemesi şartını içermektedir.³²⁴ Erişim kısıtlamasının neden ve hangi malzemelere uygulandığının açıklanmaması, kurumun şeffaflığını ve hesap verebilirliğini zedeler. Ek olarak standart bir uygulama olmaması, kullanıcılar arasında eşit erişimin sağlanıp sağlanmadığı soru işaretini de beraberinde getirir. Erişim politikasında bu şartların belirlenmesi, bağış sözleşmesinde de bağışçıya nelerin kısıtlanabileceğine dair sunulabilecek yasal bir dayanaktır.

4.5.3.2. Personel ve Altyapı Yetersizliği

Çalışmanın bu bölümüne kadar anlatılan tüm teorilerin pratiğe dökülebilmesi için en kritik unsur personel, yani arşivcidir. Çalışmanın başında yer alan literatür taramasında değinildiği üzere arşiv süreçlerinin hızlı ve verimli mi yoksa yavaş ve kapsamlı mı yürütülmesi yönündeki fikir ayrılıkları ortasında arşivci, çoğu zaman personel eksikliğinden kaynaklanan iş gücü yetersizliğiyle birden fazla işten sorumlu olabilmektedir. Dolayısıyla hem referans hizmetlerini sağlayan hem de tasnif, tanımlama, dijitalleştirme gibi süreçleri yürüten arşivci için malzemeleri tek tek gizlilik ve mahremiyet bağlamında değerlendirmek, gerekli kısıtlamaları araştırma araçlarına yansıtmak ve çevrimiçi erişimi yapılandırmak, işi daha da zahmetli kılmaktadır. Arşivcinin karar alırken bağlı kalabileceği mevcut bir erişim politikasının varlığı arşivcinin yükünü hafifletebilir. Ancak erişim kısıtlamaları durumunda kararın çoğu zaman arşivci değil yönetici tarafından verildiğini de göz ardı etmemek gerekir.³²⁵ Arşivcinin mesleki etik kurallar, kişisel veriyle ilgili düzenlemeler ve erişimle ilgili uygulamalardan

³²³Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar. “Suna Kırac Kütüphaneleri Sayısallaştırma Politikaları”. https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/kullanim/politikalar/#tab_html_724aa2fcb7937c41ec9b8b5a2b35567c [Erişim tarihi: 25.04.2025]

³²⁴Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı. “Arşivlerden Yararlanma Koşulları”. <https://www.tustav.org/e-arsiv/arsivlerden-yararlanma-kosullari/> [Erişim tarihi: 01.05.2025]

³²⁵ Varol Saydam, “Türkiye’de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s.36.

haberdar olması gereklidir. Arşivcinin çalıştığı kurumun da erişimin, mahremiyetin ve etik konuların öneminin bilincinde olarak bu yönde kurum içi eğitimler düzenlemesi gereklidir.

Arşivde çalışacak personelin sayısı ve niteliğinin yanı sıra, kurumun erişim süreçlerini düzenleyebilecek fiziksel ve teknolojik altyapıya da sahip olması gereklidir. Örneğin, erişimi kısıtlı malzemelerin incelenebilmesi için okuma salonundan ayrı bir araştırma salonunun bulunmaması, fiziksel erişim açısından önemli bir eksikliktir. Öte yandan, günümüz kullanıcılarının koleksiyonlara çevrimiçi erişim yönündeki beklentileri göz önüne alındığında, dijital erişim artık arşiv hizmetlerinin zorunlu bir bileşeni haline gelmiştir. Ancak, yaygın kanının aksine dijitalleştirme süreci yüksek maliyetli ve zaman alan bir uygulamadır. Tarama cihazlarının, çevrimiçi erişimi mümkün kılacak yazılım ve sunucuların temini, dijitalleştirme işlemleri için ayrı bir fiziksel alan oluşturulması ve bu süreçte görev alacak personele gerekli eğitimlerin verilmesi³²⁶, özellikle küçük ölçekli kurumlar için ciddi bir yük teşkil etmektedir. Dolayısıyla, kurumun bu hizmetleri sağlayamaması, öncelikle koleksiyonun çevrimiçi görünürlüğünü sınırlamakta; ayrıca kurumu fiziksel olarak ziyaret etme imkânı olmayan kullanıcılar açısından dolaylı bir erişim kısıtlaması yaratmaktadır.

4.5.3.3. Henüz İşlenmemiş Malzemeler

Personel ve altyapı yetersizliğiyle bağlantılı bir diğer önemli husus da arşive intikal etmiş ancak henüz arşiv süreçleri tamamlanmamış malzeme ve koleksiyonlardır. Bu durum özellikle, kurumun yazılı bir sağlama politikasının bulunmaması ya da mevcut politikanın etkin biçimde uygulanmaması nedeniyle, hedeflenen konu ve alanlar dışında kalan koleksiyonların sağlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, personel yetersizliğiyle de birleştiğinde, kontrolsüz biriken koleksiyonların arşivleme ve erişime açılma süreçleri uzun zaman alır. Koleksiyon gelişiminin kontrol edilmeksizin ilerlemesi ve neredeyse her bağış talebinin kabul edilmesi, ilerleyen dönemlerde kuruma daha uygun koleksiyonların kabul edilememesine ya da bu koleksiyonların işleme alınmasının çok uzun sürmesine neden olabilmektedir.³²⁷ Kütüphanelerden farklı olarak, arşivleme süreçlerinin (koleksiyonun niteliğine de bağlı olarak) daha yavaş ve temkinli yürütüldüğü dikkate alındığında, bağışlanan bir koleksiyonun arşiv işlemlerinin tamamlanarak erişime açılması yıllar sürebilmektedir. Bu durum koleksiyonun

³²⁶ Bazı kurumların dijitalleştirme yapacak ekibi, bütçesi ve fiziksel mekanı bulunmadığından dijitalleştirme hizmeti sunan özel firmalarla çalışmaktadır.

³²⁷ Varol Saydam, “Türkiye’de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022): s. 31.

uzun süre erişime açılmasına sebebiyet vererek, dolaylı ve istemsiz bir erişim kısıtlamasına dönüşmektedir.

Bu aşamada, kurumun en uygun yaklaşımı, koleksiyonun arşivleme süreçleri henüz tamamlanmamış olsa dahi, koleksiyonun kuruma intikal ettiğini, erişim durumunu ve genel içeriğini açıklayan bilgilendirici bir duyuru hazırlayarak kamuoyuna iletmeğidir. Diğer bir yaklaşım ise, koleksiyon hakkında detaylı tanımlama yapılmadan önce, koleksiyonun tasnif bilgisinin erişime açılmasıdır. Aksi takdirde, koleksiyonun kurumda bulunduğu bilgisi ve genel içeriğiyle ilgili veriler, erişim sağlanana kadar belirsiz bir süre boyunca “gizli” olarak kalacaktır. Ek olarak, koleksiyonun kuruma intikal ettiğini öğrenen araştırmacılar, süreç tamamlanmadan önce erişim talebinde bulunabilirler. Bu durumda, talep edilen belgelerin bir ön değerlendirmeye tabi tutularak kişi özelinde kullanıma açılması dünyada yaygın bir uygulamadır. Örneğin, Library and Archives Canada (LAC), içerisinde hassas bilgiler olup olmadığı henüz tespit edilmemiş, işlemleri devam eden koleksiyonlar için, “Belirlenecek/İşleme Alınmak Üzere Kapalı” anlamına gelen “Code 99” erişim kısıtlaması kodunu kullanarak, ilgili malzemenin bir ön değerlendirme sonrasında erişime açılabileceği bilgisini tanımlama alanında aktarmaktadır (Tablo 10). Bir başka örnek ise İSAM Kütüphanesi Arşivi’nin bir dönem uyguladığı kullanıcı talebi üzerine belge bazında dijitalleştirme hizmetidir. Halihazırda toplu şekilde dijitalleştirme yapılmamış koleksiyondan talep edilen malzemeler dijitalleştirilmiş ve erişime sunulmuştur.

4.5.3.4. Malzemenin Fiziksel Kondisyonu

Daha önce değinilen ve kurumun otoritesini kullanarak erişimi kısıtladığı durumlar haricinde malzemenin içeriğinin değil fiziksel hassasiyetinden kaynaklı engeller de mevcuttur. Bazı durumlarda kurumda yeterli fiziksel koruma sağlanıyor olsa da malzeme kuruma intikal etmeden önce çoktan fiziksel hasar almış olabilmektedir. Bu durumda yapılabilecek yegâne şey hasarın ilerlemesini önlemektir. Nem ve ısı kontrolü ile restorasyon gibi yöntemlerle malzeme koruma altına alınsa dahi bu malzemelerin sürekli kullanıma sunulması malzemedeki hasarı ilerletecektir. Bu malzemelerin her kullanıcı talebinde açılması tehlike arz ettiğinden malzemenin orijinalini görmek her zaman mümkün olmayabilir. Bu bağlamdaki malzemeler için (örneğin el yazmaları, günlükler, parşömenler vb.) dijitalleştirme, tek bir dijital kopya üzerinden birden fazla kullanıcıya erişim sağlaması açısından kurtarıcı görevi görmektedir. Kâğıt temelli malzemeler için bu kurtarma her ne kadar umut verici olsa da fotoğraflar ve

manyetik malzemeler için durum daha zorlayıcıdır.³²⁸ Nitekim selüloz nitrat ve selüloz asetat temelli filmler ve manyetik bantların hasar almış olması taşıdıkları veriyi yok ederek sonsuz süreli bir erişim kısıtlamasına sebebiyet vermektedir.

4.5.3.5. Hukuki Danışmanlık Eksikliği

Arşiv kurumlarında kişisel veriler, bağış sözleşmeleri, telif hakları ve mülkiyet gibi yasal konulara ilişkin süreçlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için hukuki danışmanlığa başvurulması büyük önem taşımaktadır. Kurumun yasal sorumluluklarını eksiksiz biçimde yerine getirmesi ve ileride ortaya çıkabilecek hukuki uyuşmazlıkların önlenmesi açısından, arşiv uygulamalarına ve ilgili mevzuata hâkim bir hukuk danışmanının desteği gereklidir. Arşivcinin mesleki uzmanlığı çerçevesinde hassas olarak değerlendirdiği belgelerin hukuki açıdan da ele alınması, değerlendirme sürecinin daha kapsamlı ve tutarlı ilerlemesini sağlar. Özellikle bağışçılarla erişim koşullarının düzenlenmesi ya da malzemede adı geçen üçüncü şahıslardan gerekli izinlerin alınması gibi konular, bu kapsamda hukuk danışmanının katkısıyla daha sistemli biçimde yönetilebilir. Bu tür uygulamalar yalnızca yasal uyumu değil, aynı zamanda kurumun şeffaflığını, güvenilirliğini ve hesap verebilirliğini de pekiştirmektedir. Daha büyük bir yapıya (vakıf, üniversite, şirket vb.) bağlı olarak işletilen arşivler, çatı kurumun hukuki danışmanlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir.

Arşivlerde hukuki danışmanlığa ihtiyaç duyulan başlıca alanlar arasında³²⁹ kurumun genel işleyişine yön veren politika ve prosedürlerin mevcut yasal düzenlemelere uygun şekilde oluşturulması yer almaktadır. Bunun yanı sıra, koleksiyonların satın alınması veya bağış yoluyla edinilmesi sırasında mülkiyetin belirlenmesi, bağış sözleşmelerinin hazırlanması, arşiv malzemesinin transferi, ödünç alma süreçleri ve sigorta işlemleri gibi konular da hukuki bilgi gerektiren alanlardır. Malzemenin erişime açılması aşamasında, hangi belgelerin yasal olarak kısıtlanması gerektiği, fiziksel ya da dijital erişim süreçlerinin nasıl yönetileceği gibi hususlar dikkatle ele alınmalıdır. Ayrıca telif hakları, patent, marka gibi fikri mülkiyet konuları da arşivlerin sıklıkla karşılaştığı hukuki meseleler arasındadır.

Hukuki danışmanlık yalnızca malzeme değerlendirmeleriyle sınırlı kalmamalı; arşiv politikalarının oluşturulması, iş birliklerinin tesis edilmesi ve malzeme transferleri gibi kurumsal süreçlerin yönetiminde de etkili bir rol üstlenmelidir. Özellikle farklı kurumlar veya

³²⁸ Serhat Uylukçu ve Elif Yılmaz Şentürk. “Arşiv Malzemesinin Bozulmasına Neden Olan Etkenler ve Koruma Yöntemleri”. *Arşiv Dünyası* 10/1 (Yaz 2023): s. 24-43.; Edward P. Adcock. “Kütüphane malzemesinin bakım ve kullanımında IFLA ilkeleri”, çeviren Şekibe Nihal Somer. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/pac/ipi/ipi1-tr.pdf>

³²⁹ Menzi L. Behrnd-Klodt. *Navigating Legal Issues in Archives*. (Chicago: Society of American Archivists, 2008).

uluslararası yapılarla yapılan iş birliklerinde, taraflar arasında imzalanacak protokollerin ya da sözleşmelerin hazırlanmasında hukuki danışmanın desteği, kurumu olası hak kayıplarına karşı koruyarak sürecin şeffaf ve denetlenebilir şekilde işlenmesini sağlar. Ayrıca, dijitalleştirme, çoğaltma, veri paylaşımı ve kullanıcı üyelikleri gibi çevrimiçi erişim bağlamındaki yeni uygulamalarda da kullanıcıların hak ve yükümlülüklerini gözeten hukuki çerçevenin net olarak belirlenmesi açısından hukuk danışmanlığı hayati rol oynar.

Mesleki etik kurallarda ilgili mevzuatlardan haberdar olma yükümlülüğü yer alıyor olsa da bir arşivcinin hukuki uzmanlığa sahip olması beklenemez. Kurumun hukuki danışmanlık hizmeti alamaması, malzemeye erişimi hem hukuki belirsizlikler hem de kurumsal riskler açısından önemli ölçüde etkilemektedir. Malzemelere (temkinli olmak adına) aşırı uzun ya da yetersiz kısıtlama süreleri uygulanması, bağış sözleşmesinde erişim koşullarının kesinleştirilmemesi, malzemede bulunan üçüncü taraflara ait bilgilerin kontrol dışı erişime sunulması, kişisel veri ve telif hakkı kapsamındaki malzemelerin dijitalleştirilerek çevrimiçi erişime açılması sonradan telafi edilmesi zor hukuki ve etik sonuçlar doğurabilir.

Konuyla ilgili literatürde birbirini destekleyen ya da karşıt, tutucu ya da ilerici, geleneksel ya da modern tüm yaklaşımların hassas içerikli özel arşiv malzemelerine erişimle ilgili ortak tutumu, belgelerle ilgili erişim sağlama işinin büyük bir kısmının problemi net ve doğru bir şekilde ifade etmek olduğudur.³³⁰ Bunu başarmanın yegâne yöntemi ise kapsamlı ve doğru bir tanımlamayla araştırmacıların olabilecek en açık şekilde bilgilendirilmesidir.

4.6. Erişim Kısıtlaması ve Türleri

Günümüzde arşivler, yalnızca belge saklama işlevinin ötesine geçerek, aynı zamanda arşiv malzemelerini çeşitli yöntemlerle görünür kılarak, toplumsal belleğin şekillenmesine katkı sunan yapılar hâline gelmiştir. Sıklıkla hafıza mekânı, bellek kavramlarıyla ilişkilendirilen arşiv bir hatırlama biçimi olarak değerlendirildiğinde, arşive erişimin hatırlama pratiklerini, erişim kısıtlamalarının ise unutulma pratiklerini düzenlediği söylenebilir. Dolayısıyla erişim kısıtlaması, arşiv iş akışındaki bir adımdan öte bir olgu olarak da ele alınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında önceki bölümde değinilen kişinin hayattayken ya da vefatından sonra onurunu, itibarını ve mahremiyetini korumak amacıyla çeşitli nedenlerle uygulanan kısıtlamalar, bir bakıma unutulma hakkının (*right to be forgotten*) prosedüre dönüşmüş halini alır ve bu durum, kasıtlı bir unutma eylemi; arşivsel amnezi olarak değerlendirilebilir. Kısıtlamalar, adeta bir

³³⁰ Aktaran Mark A. Greene, “Moderation In Everything, Access In Nothing?: Opinions About Access Restrictions On Private Papers.” *Archival Issues* 18/1 (1993): 31–41.

zaman kapsülü görevi görerek malzemeye ve üreticisine belirli bir süre için unutulma hakkı tanır. Čtvrtník, arşiv malzemelerine uygulanan erişim kısıtlamaları yoluyla sağlanan unutulma hakkı için dört kategori geliştirmiştir.³³¹

1. Geçici sınırlı unutulma hakkı

Bu kategori en zayıf düzeyi oluştururken kamu ve özel arşivlerin büyük bölümünü kapsamaktadır. Kamu yararı gözetilen bu düzeyde önceki bölümde değinilen yasal ve mahremiyet temelli nedenler sebebiyle belirli bir süreliğine gelen sınırlamalardan kaynaklanmaktadır. Bu düzeydeki kısıtlamalar diğer düzeylerin aksine özel izinlerle aşılabılır.

2. Geçici mutlak unutulma hakkı

Bir üst seviyede bulunan geçici ve mutlak unutulma hakkı, bir zaman kapsülünde olduğu gibi belirli bir süre boyunca erişimi tamamen sınırlar. Özellikle de özel arşiv bağışlarında bağışçının iradesiyle belirli süre kısıtlama getirilen malzemeler bu seviyeye dahildir. Önceki bölümde örnek olarak ele alınan Latife Hanım Evrakı için belirlenmiş bir kısıtlama süresi bulunmasa da “uygun bir zamanda” açılacağı öngörüldüğünden geçici ve şu an kimsenin erişimine açık olmadığı için de mutlak şartlarını yerine getirdiğinden koleksiyonun bu kategoriye dahil olduğu söylenebilir.

3. Kalıcı sınırlı unutulma hakkı

Erişimin süresiz olarak sınırlı bir gruba sunulduğu ve araştırmacılar gibi kullanıcı gruplarına kısıtlandığı düzeydir. Devlet arşivlerinde yer alan milli istihbarat ve savunma içerikli belgeler bu kategoride yer almaktadır. Bu düzey, sınırsız saklama süreli, imha edilemeyecek ve bazı ülkelerin düzenlemeleri gereğince hiçbir zaman araştırmaya da açılmayacak malzemeleri içerir. Örneğin Fransa’da nükleer, biyolojik, kimyasal silahların üretimine ilişkin belgeler bu kategoridedir.³³²

4. Kalıcı mutlak unutulma hakkı

En güçlü düzeyi oluşturan kalıcı mutlak unutulma hakkı, arşivcilik ilkeleriyle çelişebilecek ve tartışmaya açık bir olguyu temsil etmektedir. Bu düzey, bireyin açık rızası ile şartlı bağış yapmadığı takdirde (bu durumda belgeler geçici mutlak unutulma hakkı düzeyindedir) en özel, mahrem bilgilerini içeren bilgilerin derhal imha edilmesini gerektirir.

³³¹Mikuláš Čtvrtník, “Archives and Records: Privacy, Personality Rights, and Access”. (Switzerland: This Palgrave Macmillan, 2023): s. 130-133.

³³²Age, s. 131.

Her ne kadar radikal ve eleştiriye açık bir yaklaşım olsa da bireylerin vefatından sonra yakınları tarafından yapılan imha işlemleri bu kategoriye temsil etmektedir. Bireyin varlığının tamamını değilse dahi “rahatsızlık duyulan taraflarını” imha ederek kalıcı ve mutlak suretle unutulmasını amaçlamaktadır. Buna örnek olarak, Ziyad Ebüziyya’nın vefatının ardından bir akrabasının, bir bavul dolusu mektubu içeriğini dahi okumadan “aileye özel” olduğu gerekçesiyle yakarak imha etmesi verilebilir.³³³ Bir başka kalıcı mutlak unutulma hakkı talebi, San Diego Eyalet Üniversitesi’nde bulunan The Zines and Minicomics Collection’da meydana gelmiştir. Koleksiyondaki fanzinlerin³³⁴ yazarlarından biri, kütüphaneye iletişime geçerek söz konusu fanzini reşit bile değilken hazırladığını, hiçbir zaman bir arşivde yer alabileceğini düşünmediğini ve bu durumdan utanç duyduğunu belirterek malzemenin koleksiyondan çıkartılmasını talep etmiştir.³³⁵ Kapsamlı bir değerlendirme süreci sonrası, malzeme koleksiyondan çıkartılarak üreticisine iade edilmiş, kataloğa malzemenin başlığı ve koleksiyondan çıkarıldığı bilgisi eklenmiştir. Dolayısıyla arşivleme eyleminin “seçici bir hatırlama” olduğu kadar “aktif bir unutma” da olduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.³³⁶

Erişim kısıtlamasının arşivsel uygulama boyutuna geçildiğinde hem kısıtlama türü hem de tanımlama alanında yazılacak veri için standartlarda önerilen kontrollü sözlüklerde/ otorite listelerinde (*controled vocabulary*) bulunan terimlerin seçilmesi gerekmektedir. Kütüphanelerde kataloglama süreçleri yürütülürken çoğunlukla Library of Congress (LoC) ya da The Virtual International Authority File (VIAF) gibi sistemler aracılığıyla oluşturulmuş otorite listeleri kullanılırken, arşivcilik alanında belgeyi üreten kişi, kurum veya aile bağlamında otorite kayıtlarının oluşturulmasına yönelik olarak ISAAR (CPF) standardı geliştirilmiştir.

Otorite kontrol listeleri ve thesauruslar temelde hatalı ve tutarsız kullanımların önüne geçmek için oluşturulmuş olsa da en önemli işlevlerinden bazıları toplu kataloglar gibi kurumlararası iş birliğine imkân tanımak, kullanıcı için verimli bir araştırma deneyimi oluşturmak ve bağlı açık veriler (*linked open data*) aracılığıyla malzemelerin görünürlüğünü

³³³ Emin Nedret İşli. “Özel Arşivlerin, Kitabın, Kütüphanenin Takibinde Olmak, Peşine Düşmek”. ”. İçinde “*Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*”, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017): s. 165.

³³⁴ Zine ya da fanzin, genellikle fotokopi makinesiyle çoğaltılarak küçük gruplardan oluşan alt kültürler arasında farklı konularda hazırlanan ve dağıtılan eserlerdir; Minicomics ise genellikle yaratıcısı tarafından fotokopi makinesiyle çoğaltılarak dağıtılan küçük basım çizgi romanlardır.

³³⁵ Anna Culbertson ve Amanda Lanthorne. “Praxis, Not Practice: The Ethics of Consent and Privacy in 21st Century Archival Stewardship”. *Across the Disciplines* 18/2 (2021).

³³⁶ Aktaran Lorans Tanatar Baruh. “Türkiye’de Özel Arşivlerin Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler”. İçinde *İsmet Binark Armağanı* (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2015)

artırarak ilişkisel bağlam üzerinden yeni araştırma alanlarının ortaya çıkmasına katkı sağlamaktır. Dolayısıyla kullanıcıya kapsamlı bir araştırma yapma imkânı sunmanın temel koşullarından biri standart terminolojiye bağlı kalınmasıdır. Alternatif kullanımlara yönelmek, örneğin tanımlama alanında açık erişim yerine özgür erişim, serbest erişim, sınırsız erişim gibi yanlış anlaşılabilir kavramların kullanılması kullanıcıyı yanlış yönlendirmeye sebep olacaktır. Erişim durumu, tarih, dil, ülke kodu, malzeme türü gibi tanımlama alanlarına girilecek üst veri elemanlarında standart terminolojiye sadık kalınması daha tutarlı kayıtlar oluşturulmasını ve veri tabanında kapsamlı filtreleme yapabilmeyi sağlamaktadır.

Söz konusu otorite kayıtları malzemenin entelektüel bağlamını temsil etmek üzere oluşturulsa da erişim düzeyine ilişkin standartlar da tanımlamanın önemli bir bileşenidir. Özellikle kullanıcıya erişim kısıtlaması uygulanacak malzemelerle ilgili doğru bilgiyi aktarmak kullanıcının koleksiyonun kapsamını doğru şekilde anlamlandırmasını sağlayacaktır. Bu noktada değinilmesi gereken kritik bir nokta daha bulunmaktadır. Yazılı erişim politikalarının bulunmadığı ya da bulunsu dahi tutarlı bir biçimde uygulanmadığı arşiv kurumlarında, önceki bölümde belirtilen gerekçelerle erişime açılmayan ya da açılmayan malzemeler hakkında kullanıcıyı bilgilendirme konusunda yeterli düzeyde şeffaflık sağlanamamaktadır. Çalışmanın teorik boyutunun aktarıldığı bölümde incelenen uluslararası mesleki dernek ve kuruluşların hazırladığı rehberlerde “kullanıcıyı haberdar etmek” sıklıkla tekrar eden ve vurgulanan bir kavramdır. Bir koleksiyonun arşive intikal ettiği, arşivsel süreçlerin devam ettiği ya da tamamlandığı bilgisi, koleksiyona nasıl erişilebileceği; erişime kapalı malzemelerin neler olduğu ve bu kısıtlamaların gerekçeleri eksiksiz, şeffaf ve tarafsız bir şekilde açıkça belirtilmelidir.

Bu bölümde ele alınacak erişim kısıtlaması türlerini ve standart terminoloji örnekleri ise daha şeffaf ve kullanıcı odaklı bir erişim uygulamasının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla sunulmaktadır. Kısıtlama türleri temelde iki gruba ayrılabilir; ilki kullanım kısıtlamaları, ikincisi ise erişim kısıtlamalarıdır.

4.6.1. Kullanım Kısıtlamaları

Kullanım kısıtlamaları (*use restrictions*), malzemeye erişimi değil eriştikten sonra malzemeyi kullanım şekillerini kısıtlar. Telif hakları nedeniyle dijital kopyanın etkileşime, indirmeye ya da üzerinde düzenleme yapmaya kapatılması bir kullanım kısıtlamasıdır. SALT Araştırma’nın arşiv koleksiyonlarında bulunan bazı arşiv malzemesinin dijital kopyasını indirmek, görsele erişmek ya da kopyalamak telif hakları nedeniyle kısıtlanmıştır; araştırmacı

bu malzemenin yalnızca thumbnail (küçük resim) görüntüsüne erişim sağlayabilmektedir. Yaygın bir uygulama olmasa da telif haklarının korunması, kaynak belirtilmesi, ticari kullanımı engellemek gibi nedenlerle malzemenin dijital kopyasına kurum filigranı eklenmektedir. Bu durum Atatürk Kitaplığında çokça uygulanmaktadır.

4.6.2. Erişim Kısıtlamaları

4.6.2.1. Seçici Erişim

Erişim kısıtlamaları başlığı altında ele alınacak ilk erişim türü seçici erişimdir (*Selective Access*). Bu erişim türü, malzemeye nasıl erişileceği değil kimlerin erişebileceğini denetlemektedir. Profesyonel olmadığı düşünülen ya da dini, siyasi, ideolojik görüşleri uygun bulunmayan araştırmacılara ayrımcılık uygulanarak malzemeye erişimlerinin kısıtlanması seçici erişim, hatta ayrıcalıklı erişim olarak da tanımlanmaktadır.³³⁷ Bu uygulama mesleki etik kurallarında yer alan eşit erişim ilkesine aykırı olsa da özellikle biyografi yazımı gibi belirli bir kişi üzerine yoğunlaşılacak ve bir çalışma çıktısının hedeflendiği durumlarda, arşiv malzemesi yalnızca bir araştırmacının kullanımına tahsis edilmesi yaygın bir durumdur. Bir yazarın ailesi ya da bağıışçısı, arşivdeki özel mektuplaşmaların sadece belirli bir biyografi yazarına açılmasını talep edebilir; bu da diğer araştırmacıların çalışma hakkını kısıtlar. Bu konuda örnek olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan üzerine yazılmış iki paralel kitap ele alınabilir. Nüket Aşkın, Nisan 2024'te yayımlanan *Makbule Hanım: Sırlarıyla Atatürk'ün Kız Kardeşi* adlı kitabının önsözünde devlet arşivlerinden yararlandığını belirtmekle birlikte, kendisine belirli bir belge grubuna erişim izni verildiğine dair herhangi bir bilgi paylaşmamaktadır.³³⁸ Öte yandan Temmuz 2024 tarihinde Murat Bardakçı'nın Makbule Atadan'ın hayat hikayesini yazdığı *Makbule* isimli kitap yayımlanmıştır. Bardakçı, kitapta kullandığı hatıralara ve belgelerin bir kısmına Sahaf Turan Türkmenoğlu aracılığıyla, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan kapalı belgelere ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın özel izni ile erişmiştir. Kitabının “Belgeler” bölümünde yer alan hatıraların bazılarını hukuki ve etik endişelerle çıkarttığını belirten Bardakçı; yayınlanmayan bölümlerin Makbule Hanım'ın Atatürk'ün çevresindeki insanlar ve olaylarla ilgili yer yer suçlayıcı ve sert olabilen şahsi yorumlarını içerdiğini ifade etmiştir. Söz konusu kitapta yer alan belge transkripsiyonlarında sözü edilen bölümlere [.....] şeklinde sansür uygulanmıştır.³³⁹

³³⁷ Mark A. Greene. “Moderation In Everything, Access In Nothing? Opinions About Access Restrictions On Private Papers.” *Archival Issues* 18/ 1 (1993): S. 31–41.

³³⁸ Nüket Aşkın. *Sırlarıyla Atatürk'ün Kız Kardeşi: Makbule Hanım*. (İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2024).

³³⁹ Murat Bardakçı. *Makbule: Atatürk'ün Kız Kardeşi Makbule Atadan'ın Hayatı Mektupları ve Yayınlanmamış Hatıraları*. (İstanbul: Turkuaz Kitap, 2024).

4.6.2.2. Kurum İçi Erişim

Bir diğer kısıtlama türü olan kurum içi erişimin (*Local Access*) başlıca özelliği, koleksiyon dijitalleştirilmiş ve çevrimiçi veri tabanına dahil edilmiş olsa da belgeyi görüntülemek ve indirmek gibi işlemlerin kısıtlanmasıdır. Bu tür kısıtlamaların uygulandığı malzemelere kendi bilgisayarlarından erişmek için kurumu ziyaret etmek ve kurumun internet ağı üzerinden erişim sağlamak gerekmektedir. Kurum içi erişim, bağışçının talebinden ya da malzemenin telif durumundan kaynaklanabilmektedir. Örnekler bölümünde incelenen kurumlardan biri olan SALT Araştırma'da yer alan Edhem Eldem Koleksiyonunun tanımlama bilgilerinden bu malzemenin ödünç alınarak dijitalleştirildiği, orijinallerinin Edhem Eldem'de bulunduğu, dijital kopyalarına ise kurum içi erişim yöntemi uygulandığı anlaşılmaktadır.³⁴⁰ Bu yöntem her ne kadar resmî bir kısıtlama niteliği taşımıyor olsa da arşiv kurumunun bulunduğu şehirde, hatta ülkede yaşamayan ve fiziksel olarak kurumu ziyaret etme imkânı olmayan kullanıcılar için fiilen erişimi engellemektedir.

4.6.2.3. Sınırlı Erişim

Sınırlı erişim (*Restricted/Limited Access*), diğer erişim kısıtlaması türlerine kıyasla daha geniş kapsamlı bir sınırlamayı ifade etmektedir. Bu kavram, “erişim tarihini veya genel erişim istisnalarını genel veya özel yönetmelikler yoluyla, evraklar/arşivlere, tek tek belgelere veya belirli tür enformasyona yapılacak erişimler üzerine sınırlama konması” olarak tanımlanmaktadır.³⁴¹ Bu çalışma kapsamında da değinildiği üzere; telif hakkı, bağış sözleşmeleri, mahremiyet ilkeleri ya da teknik nedenler gibi çeşitli gerekçelerle malzemenin erişime kapalı tutulması, sınırlı erişim kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak arşiv veri tabanları incelendiğinde, sıklıkla erişime açılmayan malzemelerin katalog kayıtlarına da yer verilmediği görülmektedir. Bu durum, koleksiyonun eksik, yanıltıcı ve hatta manipülatif bir şekilde sunulmasına neden olmaktadır. Oysa koleksiyon içerisinde erişimi kısıtlı belgeler mevcutsa, bu belgelerin içeriği olmasa da bağlamsal bilgileri kataloglarda yer almalı; erişim koşulları ise ilgili alanda açıklanmalıdır. Bu açıklamalar için kullanılan terimler ise genellikle standart bir terminolojiye dayanmamaktadır.

³⁴⁰Salt Araştırma. “İbrahim Edhem”. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/105078> [Erişim tarihi: 04.05.2025]

³⁴¹ Bekir Kemal Ataman, *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Librairie de Pera, 1995): s. 97.

4.6.2.3. Üyelik Temelli Erişim

Üyelik temelli erişime başvurulmasının başlıca nedeni, arşiv veri tabanına giren ve dijital kopyalara erişen kullanıcıların kim oldukları ve neleri araştırdıklarının kayıt altında tutulmasıdır. Örnek uygulamalar Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Belge Tarama Sistemi (BETSİS) ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın Yazma Eserler Katalog ve Görüntü Veritabanı'dır. Bu iki veri tabanı üzerindeki belgeleri görüntülemek ve kullanmak için üye olmak gerekmektedir. Özel bir kurum örneği olarak, Türk Tarih Kurumu'nun Arşiv internet sayfasında kısıtlı erişim uygulanan malzemeleri görüntülemek için kullanıcı girişi yapılması gerektiği belirtilmektedir (Görsel 11).

Görsel 11 Türk Tarih Kurumu Arşivi İnternet Sayfası³⁴²

4.6.3. Sansür

Teknik olarak bir kısıtlama türü olmayan ancak bilgiye erişimi kısıtladığı için değinilebilecek bir diğer husus sansürdür. Özel arşiv malzemelerine sansür uygulanması nadir değildir. Örneğin bir toplu aile fotoğrafından, daha sonra istenmeyen kişiler fotoğraftan kesilerek çıkartılabilir.³⁴³ Malzeme üzerindeki bilgilerin karalama ya da başka yöntemlerle tahrip edilmesi de bir sansür işlemi olarak karşımıza çıkabilmektedir. “Erişim kısıtlaması nedenleri” başlığı altında ele alınan, tarih sahnesinde yetersiz temsil edilmiş grupların arşivde temsil edilmesine kasıtlı ya da kasıtsız olarak müdahale etmek de bir sansür yöntemidir. Otosansür ise bireylerin açık bir baskı olmadan, bireysel endişeleri nedeniyle kendi üretimlerini sansürlemesidir.³⁴⁴ Sansürün nedenleri her coğrafyada ve kültüre değişiklik göstermektedir. Eşcinselliğin hem illegal hem de tabu olduğu dönemlerde bu kimliğe sahip bireylerin kendi üretimlerine (fotoğraf, mektup, günlük) uyguladıkları otosansürün yanı sıra devletin uyguladığı

³⁴²Türk Tarih Kurumu. “Arşiv Katalog Tarama”. <https://ttk.gov.tr/arsiv/#> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

³⁴³Lorans Tanatar Baruh. “Türkiye’de Özel Arşivlerin Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler”. *İsmet Binark Armağanı* (İstanbul:Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2015)

³⁴⁴Daniel Bar-Tal. “Self-Censorship as a Socio-Political-Psychological Phenomenon:Conception and Research”. *Advances in Political Psychology* 38/1 (2017): s.376.

sansüre de rastlanmaktadır.³⁴⁵ Arşivcinin burada dikkat etmesi gereken nokta; elindeki malzemede kişinin kendi rızasıyla uyguladığı bir otosansür mü yoksa otoritenin (devletin ya da ailenin) bireyin inancını, yönelimini ya da ideolojisini baskılamak için uyguladığı sansürün mü söz konusu olduğudur. Otosansür var ise kişinin özlük hakları ve itibarı göz önünde bulundurarak erişim değerlendirmesi yapılması gerekirken; otoritenin uyguladığı sansürde, önceki bölümde açıklanan “radikal empati” çerçevesinde arşivsel tanımlama uygulanmalı ve sansürün de arşivin bir parçası olduğu kabul edilmelidir. Örneğin, 1737’den 1968’e kadar İngiltere’de tiyatro oyunları sahnelenmeden önce Lord Chamberlain’nin onayı gerekmiştir. Bu süreçte oluşan arşiv, doğal olarak sansür uygulamalarının belgelerini de içermektedir.³⁴⁶ Dolayısıyla arşiv yalnızca sansürlenmiş içerikleri değil, bu içeriklerin neden sansürlendiklerini, sansürün nasıl uygulandığını ve hangi kriterlere dayandırıldığını da kapsamaktadır. Arşiv malzemesine toplumsal baskılar ya da endişeler nedeniyle sansür uygulamak, malzemenin üreticisini ve temsil ettiği kimliği sessizleştirerek ³⁴⁷ steril, nötr ve iktidarı maskeleyen bir arşiv ortaya çıkarır.³⁴⁸

4.6.4. Erişim Kısıtlaması Terminolojileri

Erişim kısıtlamalarının durumunu tanımlamak üzere kullanılan bazı terimler arasında *classified* (gizli), *restricted* (kısıtlı), *closed* (kapalı), *limited* (sınırlı) ve *embargoed* (ambargolu, belirli süreyle erişime kapalı) gibi ifadeler yer almaktadır. Her ne kadar bu terimler birbiriyle ilişkili anlamlar taşısa da aralarında belirli nüans farkı mevcuttur. Örneğin, *classified* genellikle devlet belgeleri gibi gizlilik dereceli malzemeler için tercih edilirken³⁴⁹, *embargoed* ifadesi belirli bir tarihe kadar (örneğin bağışçının vefatından 20 yıl sonra açılması gibi) erişime kapalı olan içerikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. *Restricted* ve *limited* terimleri benzer anlamlara sahip olsa da *limited access* (sınırlı erişim) genellikle belirli koşullar sağlandığında ya da özel izin alındığında erişime açılan malzemeler için kullanılmaktadır. Arşivlerde erişim türlerini tanımlamak üzere, ülke kodları (ISO-639) veya dil kodlarında (ISO-3166 ve IETF BCP 47) olduğu gibi uluslararası düzeyde yaygın kabul görmüş bir standart terminoloji, kodlama

³⁴⁵Jen Scott Curwood, Megan Schliesman, ve Kathleen T. Horning. “Fight for Your Right: Censorship, Selection, and LGBTQ Literature.” *The English Journal* 98/4 (2009): s. 37–43.; Rictor Norton. “The Suppression of Lesbian and Gay History” (12 Şubat 2005), <https://rictornorton.co.uk/suppress.htm> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

³⁴⁶Helen Freshwater. “The Allure of the Archive: Performance and Censorship”. *MoveableType* 3 (2007).

³⁴⁷Kayıp, yok edilmiş ya da hiç oluşturulmamış arşivlerle ilgili; Michael Moss ve David Thomas. “*Archival Silences*”. (Routledge, 2021).

³⁴⁸Achille Mbembe. “The Power of the Archive and its Limits”. İçinde *Refiguring the Archive*, ed. Carolyn Hamilton, Verne Harris, Jane Taylor, Michele Pickover, Graeme Reid, Razia Saleh (Springer, 2002).; Michel Rolph Trouillot. *Geçmiş Susturmak: Tarihin Üretilmesi ve İktidar* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015).

³⁴⁹SAA Dictionary of Archives Terminology. “classified”. <https://dictionary.archivists.org/entry/classified.html> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

henüz oluşturulmamıştır. Ancak bazı kurum ve organizasyonlar tarafından kısıtlama türleri için geliştirilen kategoriler yaygın kullanılmamakla birlikte, örnek teşkil edebilmektedir. Bu bağlamda ele alınacak ilk örnek OCLC (Online Computer Library Center) tarafından hazırlanmış STAR (Standardized Terminology for Access Restriction) terimleridir. Bu terimler OCLC ve DLF (Digital Library Federation)’ın ortak projesi *Registry of Digital Masters* için geliştirilmiş olsa dahi farklı arşiv ve kütüphane uygulamalarında da kullanılabilecek niteliktedir. Terimlerin en işlevsel özelliğinin, “kısıtlamasız çevrimiçi erişim” ve “yetkilendirmeye çevrimiçi erişim” olduğu söylenebilir (Tablo 6). Bu uygulama SALT Araştırma’nın Saints Pierre ve Paul Kilisesi Koleksiyonu’nda uyguladığı şifre ve kullanıcı adı ile yetkilendirmeye tekabül etmektedir.³⁵⁰ Tezin “5.3. SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Koleksiyonu ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Kutluğ Ataman) Koleksiyonu” başlığı altında bu kısıtlama ile ilgili detaylı bilgi verilmiştir. Bir diğer örnek, COAR (Confederation of Open Access Repositories) tarafından hazırlanan *Controlled Vocabularies for Repositories*’tir. Yayınlar, araştırma verileri, ses ve video nesneleri gibi kaynakların kurumsal ya da tematik arşivlerde depolanması için oluşturulmuş olan bu listede, kaynak türü olarak arşiv koleksiyonu da yer almaktadır.³⁵¹ Kaynağın erişim durumunu gösteren dört terim için kalıcı bağlantılar oluşturulmuştur (Tablo 7). Hamburg Şehir ve Üniversitesi Kütüphanesi’nin (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg) Hamburger Kulturgut Digital platformunda bulunan bir kayıt (Görsel 12) COAR kullanımına örnek gösterilebilir. Zugriffsinformationen (Erişim Bilgileri) alanında bulunan “Open Access” metni interaktiftir ve tıklandığında COAR’ın Açık Erişim sayfasına yönlendirmektedir. Benzer şekilde Lizenz-/Rechteinweis (Lisans/Haklar Uyarısı) alanında bulunan Creative Commons etiketi de interaktiftir ve ilgili lisansın internet sayfasına yönlendirir.

Farklı organizasyonların yanı sıra büyük çaplı bilgi ve belge merkezleri de kendi kurumları özelinde standart uygulamalar geliştirmiştir. Bunların ilki Amerika Birleşik Devletleri’nin ulusal arşivi olan the National Archives and Records Administration’ın (NARA) kurum için geliştirdiği *Lifecycle Data Requirements Guide*’ın (LCDRG) bir parçası olan erişim kısıtlaması otorite listesidir. Kısıtlamanın olmadığı ya da belirlenmediği durumlar haricinde kısıtlama uygulamaları için Tam-Kısmen-Muhtemelen olmak üzere üç kısıtlama derecesi geliştirilmiştir (Tablo 8). Bu ayırım, doğrudan kullanıcıya koleksiyonun ne kadarının kısıtlı

³⁵⁰Sinem Ayşe Gülmez Saydam. “Salt Araştırmadaki Mustafa Şemsettin Şeniz Arşivi’nin Sayısallaştırılması ve Kataloğlanması”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2018): s.20.

³⁵¹COAR Controlled Vocabularies for Repositories. “Resource Types: archival collection”. https://vocabularies.coar-repositories.org/resource_types/YC9F-HGCF/ [Erişim Tarihi: 05.05.2025]

olduğu bilgisini aktarmaktadır. Ek olarak, rehber kapsamında (DACS ile uyumlu olarak) erişim için teknik gerekliliklerin açıklandığı “*Technical Access Requirements’ Note*”, erişimi engelleyen fiziksel kondisyon durumunun belirtildiği “*Physical Restriction Note*” ve malzemenin hangi yasal düzenleme nedeniyle kısıtlandığını belirten “*Specific Access Restriction*” alanları oluşturulmuştur.³⁵² Kullanım kısıtlamaları için ise bağış ya da telif durumunun eklendiği “*Use Restriction Status*” alanı bulunmaktadır.³⁵³ Başka bir büyük kurum olan Libraries and Archives Canada (LAC) da tanımlama alanında kullanılacak erişim türlerini kategorilere ayırmış ve her kategori için bir erişim kodu üretmiştir. Örneğin Kod 95 kaynağın erişilebilir ancak bağış koşulu nedeniyle kopyalanamaz olduğu ifade edilirken; kişisel veri içerdiği için erişim kısıtlaması uygulanan malzemeler için Kod 18 ve 10 kullanılmaktadır (Tablo 9). Görsel 13’te yer alan örnek kayıta görüldüğü gibi, yazılı kayıtların kısıtlama kodu 96 iken; henüz değerlendirme süreci tamamlanmamış mikrofilmelerin kodu 99’dur. Bu çalışma kapsamında ele alınan son kurumsal örnek, Massachusetts Institute of Technology (MIT)’nin hazırladığı *Distinctive Collections Processing Manual*’dır. MIT Arşivleri erişim kısıtlamalarını sınıflandırarak; öğrenci kayıtları (75 yıl), personel belgeleri (50 yıl), hasta/insan denek verileri (75 yıl), bağış/hediye belgeleri (25 yıl), yasal ve kurumsal belgeler (25–50 yıl) gibi kategorilerde belirli süreyle kısıtlamalar uygular.³⁵⁴ “*Local Access Restriction Types*” alanı için ise belirlenmiş 9 farklı erişim kısıtlaması bulunmaktadır (Görsel 14). Örneğin küfe maruz kalmış malzemelerin konservasyon işlemi tamamlanana kadar “*Conservation assistance required*” (Konservasyon desteği gerekli) seçeneği kullanılmaktadır. Kısıtlamanın nedeni bağışçı talebi ise “*Donor imposed access restriction*” (Bağışçı tarafından konulan erişim kısıtlaması), yasalar ise “*Federal or state access restrictions*” (Federal ya da eyalet düzeyinde erişim kısıtlamaları) kategorisi seçilmektedir eklenmektedir. NARA, LAC ve MIT uygulamalarının diğer örneklerden farkı, kısıtlama türünün ve kısıtlama nedenin harmanlanarak aktarılıyor olmasıdır. Ele alınan bu kurumsal örnekler, kütüphane ya da arşiv özelinde hazırlanmadıkları için yetersiz kalabilmektedir. Yapılan karşılaştırma, arşiv kurumlarının erişim politikalarına ve koleksiyon yapılarına uygun bir erişim kısıtlaması prosedürü hazırlamasının

³⁵²The National Archives. “Physical Restriction Note”. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/elements/physical-restriction-note> [Erişim tarihi: 05.05.2025] ; The National Archives. “Technical Access Requirements Note <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/elements/technical-access-requirements-note> ”.[Erişim tarihi: 05.05.2025]; The National Archives. “Specific Access Restriction Authority List” <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/authority-lists/specific-access-restriction> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

³⁵³The National Archives. “Specific Use Restriction”. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/elements/specific-use-restriction> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

³⁵⁴MIT Wiki Service. “DCPM-Restriction Categories”. <https://wikis.mit.edu/confluence/display/ARCHIVESPROCESSING/Restriction+Categories> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sıfırdan bir yapı inşa edilmese dahi mevcut örnek uygulamalar temel olarak alınabilir.

Bu noktada değinilmesi gereken önemli bir husus, incelenen listelerin temelde erişim kısıtlaması için oluşturulmuş olmalarına rağmen açık erişim seçeneğini de içeriyor olmasıdır. Buna karşın, Türkiye’deki arşiv veri tabanlarında yapılan incelemelerde, herhangi bir kısıtlama gerektirmeyen malzemeler için erişimle ilgili alanının çoğu zaman boş bırakıldığı gözlemlenmektedir.³⁵⁵ Ancak erişim kısıtlaması bulunmasa dahi, bu alanın malzemenin açık erişimde olduğunu belirtir şekilde doldurulması gereklidir. Bu uygulama, koleksiyonun etkin biçimde yönetilmesi, yazılım veya donanım değişiklikleri sırasında açık erişimdeki malzemelerin karışıklığa neden olmaması ve en önemlisi, özellikle toplu kataloglarda veya kurumlar arası iş birliği süreçlerinde hangi malzemelerin açık erişime sahip olduğunun öngörülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Örnek olarak; BIAA Tille Höyük Fotoğraf Koleksiyonu’nun imaj haklarını tanımlamak için açık erişim olan fotoğraflara “Accessible” (Erişilebilir-CC BY-NC-SA 4.0) lisans bilgisi, erişim için izin gerekenlere “Permission Required” (Kısıtlı-PR), sadece kurum içi erişim izni olanlara ise “Restricted” (Only on site Access-Permission required-OS PR) üst verileri girildiği belirtilmiştir.³⁵⁶ Ancak eğer standart olarak Nitelikli Dublin Core standardı tercih edilecekse *dcterms:accessRights* ve *dcterms:license* alanları tercih edilerek telif lisansı bilgisi ve erişim durumu bilgisi ayrı ayrı verilmelidir.

³⁵⁵ Bu durumun tam tersi olan erişim kısıtlaması uygulanacak malzemenin süresi dolana kadar veri tabanına dahil edilmemesi ise hem etik kurallara hem de profesyonel yaklaşıma uymamaktadır.

³⁵⁶ Nurdan Atalan Çayırılmaz ve Gonca Özger. “British Institute at Ankara (BIAA), Tille Höyük Koleksiyonlarında Kadın Fotoğrafları: Dijital Arkeoloji Arşivlerinin Kadın Çalışmalarına Katkısı”. İçinde *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını- Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): s. 279.

Tablo 6 OCLC Registry of Digital Masters : Standardized Terminology for Access Restriction (STAR) Terimleri³⁵⁷

Terim	Kullanım Şekli	Tercümesi
Unrestricted online access	Kaynağın bir kullanım kopyası, herkesin erişimine açık şekilde, çevrim içi ve ücretsiz olarak sunulmaktadır.	Kısıtlamasız Çevrimiçi Erişim
Online access with authorization	Erişim yalnızca yetkili kullanıcılarla sınırlıdır. Erişim, kullanıcının konumu, kurumsal üyeliği gibi faktörlere bağlı olabilir.	Yetkilendirmeye Çevrimiçi Erişim
Preview only	Kullanıcının kaynağı görme ya da etkileşime girme düzeyi sınırlıdır. Genellikle telif hakkı nedeniyle yalnızca kısa metin parçaları ya da belirli sayfalar gösterilebilir.	Yalnızca Ön İzleme
No online access	Dijital kaynak, çevrim içi erişime açık değildir.	Çevrimiçi Erişim Yok
Restrictions unspecified	Erişim kısıtlamaları bilinmemektedir, değişebilir, kaynak içinde farklılık gösterebilir ve/veya açıkça belirtilmemiştir.	Belirsiz Kısıtlamalar

Tablo 7 COAR Controlled Vocabularies for Repositories Erişim Hakları Terimleri³⁵⁸

Terim	Kullanım Şekli	Tercümesi ³⁵⁹	Kalıcı Bağlantı
Embargoed Access	Kaynağa yalnızca üst veri üzerinden erişilebilir, belirli bir tarihten sonra erişime açılacaktır.	Ambargolu Erişim	https://vocabularies.coar-repositories.org/access_rights/c_flcf/
Metadata Only Access	Kaynağın yalnızca açıklayıcı bilgileri görülebilir, kendisine erişim veya yönlendirme bulunmaz.	Sadece Üst Veri Erişimi	https://vocabularies.coar-repositories.org/access_rights/c_14cb/
Open Access	Kaynak, herkes için çevrim içi, ücretsiz ve kalıcı olarak erişime açıktır.	Açık Erişim	https://vocabularies.coar-repositories.org/access_rights/c_abf2/
Restricted Access	Kaynak sistemde vardır ancak yalnızca belirli kullanıcılar veya yollarla erişilebilir.	Kısıtlı Erişim	https://vocabularies.coar-repositories.org/access_rights/c_16ec/

³⁵⁷OCLC, "Registry of Digital Masters: Standardized Terminology for Access Restriction" (23 Mart 2007). https://www.oclc.org/content/dam/oclc/digitalregistry/506F_vocabulary.pdf [Erişim tarihi: 20.04.2025]

³⁵⁸COAR, "Controlled Vocabularies for Repositories - Access Rights 1.1" https://vocabularies.coar-repositories.org/access_rights/. [Erişim tarihi: 20.04.2025]

³⁵⁹ Terimlerin Türkçeye tercümesinde Gültekin Gürdal ve İlkay Holt katkı sağlamıştır.

Görsel 12 Hamburger Kultur Digital Platformunda Bulunan HANSb-21450 Kodlu Malzemenin Üst Veri Alanları³⁶⁰

Metadaten	
Objekt-ID	HANSb21450
Medientyp	Brief
Signatur	DA : Br : BKB III : Bl. 223
Standort d. Originals	Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg
Titel	<u>Brief an Rosalia Jacobsen</u>
AutorIn	Dehmel, Richard
AdressatIn	Jacobsen, Rosalia
Entstehungsort	o.O.
Datum (alternativ)	20.01.1904
Entstehungsjahr	1904
Formale Angaben	1 eigenh. Br. in Kopie
Sprache	Deutsch
Zugriffsinformationen	<u>Open Access</u>
Lizenz-/Rechtehinweis	<u>Public Domain Mark 1.0</u>
Thema	Aus Nachlass Richard Dehmel Briefkopierbücher Richard Dehmel Brief 830 - Deutsche und verwandte Literaturen

Tablo 8 The National Archives LCDRG Erişim Kısıtlaması Durumu Otorite Listesi ³⁶¹

Terim	Kullanım Şekli	Tercümesi
Restricted – Fully	Tüm malzemeler kısıtlı ise, spesifik erişim kısıtlamaları otorite listesine göre gerekçe eklenmeli	Kısıtlı – Tam
Restricted – Partly	Malzemelerin bir kısmı kısıtlı ise, spesifik erişim kısıtlamaları otorite listesine göre gerekçe eklenmeli	Kısıtlı – Kısmen
Restricted – Possibly	Kısıtlama kesin değil ise, erişim kısıtlaması notu eklenmeli	Kısıtlı – Muhtemelen
Undetermined	Kısıtlama olup olmadığı bilinmiyorsa, erişim kısıtlaması notu eklenmeli	Belirlenmemiş
Unrestricted	Erişim kısıtlaması yok ise	Kısıtlamasız

³⁶⁰ Hamburger Kulurgut Digital. “Brief an Rosalia Jacobsen- DA : Br : BKB III : Bl. 223”. <https://resolver.sub.uni-hamburg.de/kitodo/HANSb21450> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

³⁶¹The National Archives, “Access Restriction Status Authority List”. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/authority-lists/access-restriction-status> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Tablo 9 Kanada Kütüphanesi ve Arşivi Arşiv Belgesi Kısıtlamaları ve Erişim Kodları³⁶²

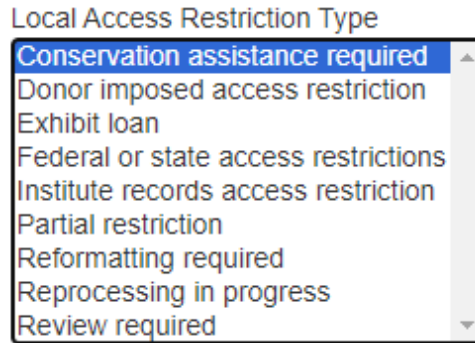
Terim	Tercümesi	Kod	Kullanım Şekli
Open	Açık	90	Bu malzemeler üzerinde herhangi bir kısıtlama yoktur; herkes tarafından erişilebilir.
Open, No Copying	Açık, Kopyalanamaz	95	Kayıtlar açıktır ve danışılabilir. Ancak bağışçının talebiyle bu kayıtların kopyalanması ya da çoğaltılması yasaktır.
Government Restrictions	Devlet Kısıtlamaları	32	Devlet kayıtları, hassas bilgiler içerdiği ve henüz gözden geçirilmediği için genellikle kısıtlıdır. Erişim, Bilgi Edinme veya Gizlilik Yasası kapsamında talep edilebilir. Gözden geçirme sonrası ulusal güvenlik, gizli hükümet bilgileri, soruşturmalar, kişisel ve tıbbi veriler ile hukuki görüşler erişime kapalı kalabilir.
Private Records Restrictions	Özel Belge Kısıtlamaları	18 ve 10	Kişisel, tıbbi, hukuki bilgiler veya ulusal güvenlik ve polisle ilgili içerikler nedeniyle belirli süreyle kapatılabilir veya özel erişim koşulları uygulanabilir.
Restricted	Kısıtlı	18	Bu belgelere erişim, bağışçı tarafından belirlenmiş bir başvuru süreciyle mümkündür. Erişim, danışma ve kopyalama gibi hakları da etkileyebilir.
Closed	Kapalı	10	Bu belgelere danışmak mümkün değildir. Bağışçı tarafından belirlenmiş bir "gözden geçirme tarihi" olabilir. Bu tarihten sonra bile kayıtlar, gözden geçirilmeden erişime açılmaz.
Restrictions Vary	Çeşitli Kısıtlamalar	96	Bir grup kayıt içinde farklı erişim koşulları olabilir. Örneğin bir fon içinde bazı kayıtlar açık (kod 90), bazıları ise kısıtlı (kod 32) olabilir. Bu durumda erişim durumu “değişken” olarak belirtilir.
To Be Determined / Closed Pending Processing	Belirlenecek/ İşleme Alınmak Üzere Kapalı	99	Fon ya da seri için henüz erişim koşulları belirlenmemiştir.

³⁶² Libraries and Archives Canada, “Archival document restrictions and access codes”. <https://library-archives.canada.ca/eng/services/public/consult-lac-material/document-restrictions/Pages/document-restrictions.aspx> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Görsel 13 LAC Canadian Labour Congress [Multimedya] Fonunun Erişim Koşulları Listesi³⁶³

Conditions of access:	Access restriction document	http://data2.archives.ca/pdf/pdf001/r000000125.pdf
Textual records		[Consultation 96 Restrictions vary]
Finding aid box	[FA 492] 49--50	[Consultation 10 Closed]
Finding aid box	[FA 2001] 527--530	[Consultation 10 Closed]
Textual records: microform		[Consultation 96 Restrictions vary]
Microfilm reel	H-456	[Consultation 99 Closed pending processing]
Graphic (photo)		[Consultation 90 Open]
Volume	[R5699] 690	[Consultation 90 Open]
Moving images (film)		[Consultation 90 Open]
Sound recordings		[Consultation 96 Restrictions vary]
		Sound recordings: Access to material in accession 1986-0447, 1997-0411 and 1981-0052 requires written permission of the Secretary Treasurer, CLC. Remaining material is open for consultation.
Audio-visual item no. assigned by LAC	[R5699] 30338AV	[Consultation 90 Open]
Graphic (art)		[Consultation 90 Open]
Object		[Consultation 90 Open]
Medals	14373--14384	[Consultation 90 Open]

Görsel 14 MIT Distinctive Collections Processing Manual Local Access Erişim Türleri Listesi³⁶⁴

Söz konusu terimlerin uygulamaya nasıl yansıtıldığının incelenmesi için yaygın olarak kullanılan MARC 21 formatı ele alınacaktır. Bunun sebebi MARC 21'in hem kütüphane hem de arşivlerde ortak olarak kullanılan bir standart olmasıdır. Erişimle ilgili koşullar MARC'ın 5XX koldu "Notlar Alanı" içerisindeki 506 kodlu "Erişim Kısıtlamaları Notu" alanında düzenlenmektedir. 506 alanında kullanılacak göstergeler, kısıtlama yok (0), kısıtlama var (1) ya da tanımsız (#) olmak üzere üçe ayrılır (Tablo 10). Alt alanlarda ise malzemeye neden erişim kısıtlaması uygulandığı, kimlerin erişim yetkisi bulunduğu, kısıtlamanın ne zaman kalkacağı gibi bilgiler eklenebilmektedir. Yukarıda incelenen standart terminolojiler de alt alanlarda

³⁶³Libraries and Archives Canada. "Canadian Labour Congress fonds [multiple media]". <https://recherche-collection-search.bac-lac.gc.ca/eng/home/record?idnumber=97903&app=FonAndCol&ecopy=> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

³⁶⁴MIT Wiki Service. "Local Access Restriction Types". <https://wikis.mit.edu/confluence/display/ARCHIVESPROCESSING/Local+Access+Restriction+Types> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

belirtilmelidir. Örneğin, STAR terimlerini kullanma kararı alındıysa erişim kısıtlaması uygulanan \$f alanında ilgili terim, \$2 alanında terimin hangi standarttan alındığı, \$0 alanında ise eğer varsa terimi temsil eden kalıcı bağlantı belirtilmelidir. Yani tanıma “\$fNo online access\$2star” eklenmelidir. Genel olarak alt alanların kullanımına örnek olarak; aile üyeleri tarafından bir kuruma bağışlanan bir şahıs arşivinde, bağışçılar tarafından “özel” olarak değerlendirilen ve bu nedenle erişim kısıtlaması talep edilen belgelerin tanımlaması şu şekilde yapılmalıdır:

506 1#\$aKısıtlı erişim: malzemeler kültürel açıdan hassas kabul edilmiştir;
;\$bBağışçı;**;\$c**Yazılı izin gereklidir;**;\$d**Bağışçı'nın aile üyeleri;**;\$f**restricted Access;**;\$g**20300101
;\$2coarar;**;\$0**http://purl.org/coar/access_right/c_16ec

Tablo 10 MARC 21 – 506 Restrictions on Access Note (Erişim Kısıtlamaları Notu)³⁶⁵

		Tercümesi
Göstergeler	# - No information provided 0 - No restrictions 1 - Restrictions apply # - Undefined	# – Bilgi verilmemiş 0 – Kısıtlama yok 1 – Kısıtlamalar geçerlidir # – Tanımsız
Alt Alanlar	\$a - Terms governing access \$b - Jurisdiction \$c - Physical access provisions \$d - Authorized users \$e - Authorization \$f - Standardized terminology for access restriction \$g - Availability date \$q - Supplying agency \$u - Uniform Resource Identifier (URI) \$0 - Authority record control number or standard number \$1 - Real World Object \$2 - Source of term \$3 - Materials specified \$5 - Institution to which field applies \$6 - Linkage \$8 - Field link and sequence number	\$a – Erişimi düzenleyen şartlar \$b – Yetki alanı \$c – Fiziksel erişim düzenlemeleri \$d – Yetkili kullanıcılar \$e – Yetkilendirme \$f – Erişim kısıtlaması için standartlaştırılmış terim \$g – Kullanılabilirlik tarihi \$q – Bilgiyi sağlayan kurum \$u – Tekdüzen Kaynak Tanımlayıcısı \$0 – Otorite kaydı kontrol numarası veya standart numara \$1 – Gerçek Dünya Nesneleri \$2 – Terimin kaynağı \$3 – Belirtilen materyaller \$5 – Alanın uygulandığı kurum \$6 – Bağlantı \$8 – Alan bağlantısı ve sıra numarası

³⁶⁵Library of Congress, “MARC 21-506 Restrictions on Access Note” (Aralık 2024).
<https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd506.html> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

5. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ ÖZEL ARŞİVLERDEN ÖRNEKLER

5.1. TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane Arşivi Orhan Şaik Gökyay Evrakı

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), “İslam dini, tarihi ve medeniyetinin ilmî esaslar çerçevesinde araştırılması ve doğru bir şekilde tanıtılması, müslüman toplumların tarihî süreçte ürettikleri ilmî birikim ve kültürel mirasın günümüz ilim dünyasına aktarılması için çalışmalar yürüten bir kurumdur.”³⁶⁶ Kuruma bağlı kütüphane ise 1987 yılında TDV İslâm Ansiklopedisi çalışmalarını desteklemek amacıyla kurulmuştur. Kütüphane bünyesinde birçok önemli akademisyen, araştırmacı, tarihçi ve önemli isimlerin özel arşiv koleksiyonlarını da barındırmaktadır. Kurum, tanımlama standardı olarak ISAD(G), yazılım olarak Ocak 2025 tarihinden beri AtoM kullanmaktadır.³⁶⁷ Kurumun internet sayfasında yer alan “Arşiv Koleksiyonları” sekmesinden taranabilen koleksiyonlar arasında Orhan Şaik Gökyay Evrakı da yer almaktadır.

1902-1994 yılları arasında yaşamış şair, edebiyat tarihi ve dil araştırmacısı olan Orhan Şaik Gökyay’a ait fonda; “*Gökyay’ın şahsi belgeleri (diploma, kimlik kartları, onur belgeleri ve fotoğraflar), yurt içi ve yurt dışından pek çok şahıs ve kurumla yaptığı yazışmalar, yayımlanmış şiirleri ve şiir denemeleri, yaptığı her türlü çalışmanın müsvedde nüshaları, edebiyat, tarih ve folklor alanındaki muhtelif çalışmaları ve yargılandığı Turancılık Davası ile ilgili belgeler yer almaktadır.*”³⁶⁸ Belgeler arşiv uzmanı Neslihan Aracı Güler tarafından tasnif edilmiştir. Çevrimiçi katalog incelendiğinde bazı malzemelerin dijital kopyası bulunurken bazılarında mevcut olmadığı görülmüştür. Neslihan Aracı Güler ile yapılan görüşmede, bu durumun erişim kısıtlaması nedeniyle değil, çevrimiçi katalog kullanıma girmeden önce malzemelerin talep üzerine dijitalleştirilmesi sebebiyle tüm malzemenin dijital kopyası olmadığı bilgisi öğrenilmiştir. “Açık/Kapalı Fon” başlıklı alan, koleksiyona malzeme eklenmeyeceğini belirtmek amacıyla kullanmıştır ancak ISAD(G)’nin “Erişim ve Kullanım Alanı Koşulları” alanında tanımlama yapılmamıştır. Arşiv uzmanı, koleksiyonların barındırdığı malzeme türü itibarıyla kurumun erişim kısıtlaması yönünde bir politika izlemediğini, AtoM üzerinde de “Access” başlığının zorunlu bir tanımlama alanı olmadığını aktarmıştır. Daha önce

³⁶⁶ TDV İslam Araştırmaları Merkezi, “İSAM Tarihçesi”, <https://www.isam.org.tr/kurumsal/tarihce> [Erişim tarihi: 26.03.2025]

³⁶⁷ İSAM Kütüphanesi Arşivi erişim politikaları ve Orhan Şaik Gökyay Evrakı ile ilgili bilgilere 26 Şubat 2025 tarihinde Arşiv Uzmanı Neslihan Aracı Güler ile yapılan görüşme vasıtasıyla ulaşılmıştır.

³⁶⁸ İSAM Kütüphanesi Arşivi, “Fon OŞG - Orhan Şaik Gökyay Evrakı”, <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/orhan-saik-gokyay-evraki> [Erişim tarihi: 26.03.2025]

Timur Kocaoğlu Evrakı için bağışçının isteği üzerine 1 senelik erişim kısıtlaması uygulandığı belirtilmiştir.

“Yazışmalar” serisinde yer alan Ailesi, Kurum, Kongre-Seminer alt serilerinin büyük bir bölümünün dijital kopyası varken Yurtiçi ve Yurtdışı Kişi Mektupları alt serilerinde dijital kopya bulunmamaktadır. Bu alt seride yer alan ve dijital kopyası bulunan örnek bir malzeme İKA OŞG-02-d-0521 referans kodlu “Christiane Czygan'dan Gökyay'a mektup” başlıklı mektuptur. Mektup, Christiane Czygan tarafından Orhan Şaik Gökyay’a 11 Nisan 1992 yılında gönderilmiştir. Czygan’ın, kendi yazdığı mektubun dijital kopyasının erişimde olmaması yönündeki talebi üzerine kendisi kurumla iletişime geçmiş ve isteği doğrultusunda dijital kopya 25 Mart 2025 tarihinde çevrimiçi katalogda erişime kapatılmıştır (Görsel 15). Mektubun tanımlama alanlarında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Görsel 15 Orhan Şaik Gökyay Koleksiyonu’nda Yer Alan Mektubun Tanımlama Alanları³⁶⁹

Künye Alanı

Referans kodu	İKA OŞG-02-d-0521
Başlık	Christiane Czygan'dan Gökyay'a mektup
Tarih(ler)	• 11.04.1992 (Creation)
Tanımlama düzeyi	Öge
Miktar	1 Mektup / 83 sayfa

Context Alanı

Oluşturan	Orhan Şaik Gökyay
Arşiv	İSAM Kütüphanesi Arşivi (İKA)

İçerik ve Yapı

Kapsam ve İçerik	Christiane Czygan'dan Gökyay'a gönderilen mektup ve Czygan'a ait ödevler.
------------------	---

Erişim ve Yararlandırma Koşulları

Dili	• Türkçe • Almanca
Üretilmiş araştırma aracı	orhan-saik-gokyay-evraki.pdf

Anahtar Kelimeler

Yer/kurum	• Hamburg
İsim	• Christiane Czygan (Konu)

³⁶⁹ İSAM Kütüphanesi Arşivi, “Fon OŞG-Orhan Şaik Gökyay Evrakı - Öge 0521-Christiane Czygan'dan Gökyay'a mektup”, <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/christiane-czygandan-gokyaya-mektup> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

“Erişim ve Yararlandırma Koşulları” alanının kullanıldığı örnek bir koleksiyon olarak Ebüziyya Ailesi Evrakı incelenebilir (Görsel 16). Erişim alanında erişim koşulları, çoğaltma alanında telif hakkı bilgisi, dil alanında koleksiyonda yer alan malzemelerin üretildiği dil bilgisi, yazı dilinde malzemedeki kullanılan alfabe bilgisi, fiziksel özellikler ve teknik gereksinimler alanında malzemenin türü ve fiziksel kondisyonu bilgisi, araştırma araçları alanında ise kullanıcının başvurabileceği rehber, katalog hakkında bilgiler verilmiştir. Tablo 3’te yer alan ISAD(G)’nin “Erişim ve Yararlandırma Koşulları” alanıyla karşılaştırdığımızda tüm alt alanlarda gerekli bilginin eksiksiz aktarıldığı, hatta bir araştırma aracının (*finding aids*) mevcut olmadığı bilgisinin de eklendiği görölmektedir.

Görsel 16. Ebüziyya Ailesi Evrakının “Erişim ve Yararlandırma Koşulları” Tanımlama Alanı³⁷⁰

Erişim ve Yararlandırma Koşulları	
Erişim	Evrak’ın katalog bilgisi ve belgelerin dijital görüntüleri online erişime açıktır. Belgelerin orjinalleri talep edildiği takdirde merkezimizde incelenebilmektedir.
Çoğaltma	Telif hakkı İSAM’a aittir. Kurum izni alındıktan sonra kopya almak mümkündür.
Dili	• Almanca • Arapça • Fransızca • İngilizce • Osmanlı Türkçesi • Türkçe
Yazı dili	• Arap • Latin
Fiziksel özellikler ve teknik gereksinimler	Ağırlıklı olarak kâğıt olan koleksiyon içerisinde 40 adet dia ve fotoğraf bulunmaktadır. Dialar için araç gereklidir. Bazı belgeler yıpranmış olduğundan okunabilir değildir.
Araştırma araçları	İSAM’ın hazırladığı veritabanı dışında önceden hazırlanmış bir liste, dizin veya katalog bulunmamaktadır.

Kurumun kendisi için hazırlanmış bir kayıtta (Görsel 17) ise “Erişim” başlığı kullanılmış ve çalışmanın daha önceki bölümlerinde değinilmiş olan ISDIAH standardına uygun olarak hem malzemeye fiziksel/dijital erişim yöntemleri, hem de kurumun lokasyonu ve çalışma saatleri bilgileri eklenmiştir.

³⁷⁰ İSAM Kütüphanesi Arşivi, “Fon ZE – Ebüziyya Ailesi Evrakı”, <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/ebuzziya-ailesi-evraki> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

Görsel 17 İSAM Kütüphane Arşivi “Erişim” Tanımlama Alanı³⁷¹

Erişim	
Çalışma saatleri	Kütüphane, haftanın her günü 09:00 - 23:00 saatleri arasında açıktır. Arşiv belgelerine erişim hafta içi 09:00-18:00 saatleri arasındadır.
Erişim koşulları	İsam Kütüphanesi Arşivi araştırmacıya bünyesinde bulundurduğu özel arşivlerin orjinallerini, kopyaları bulunan Şeriiye Sicilleri, Meşihat defterleri ve ulema dosyalarını herhangi bir kısıtlama olmadan yerinde inceleme ve araştırma imkanı sunmaktadır.
Ulaşım	İSAM Kütüphanesi merkezi bir konumdadır. Üsküdar Bağlarbaşı'nda Nakkaştepe yolu üzerinde Üsküdar Üniversitesi ile yanyanadır. Merkezin otopark hizmeti yoktur. Merkezin yanında ücretli otopark alanı bulunmaktadır.

³⁷¹İSAM Kütüphanesi Arşivi, “İSAM Kütüphanesi Arşivi (İKA)” <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/ika-isam-k-ut-uphanesi-arsivi-15> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

5.2. Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler ve Tarihi Arşivler Jale İnan Koleksiyonu

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi bünyesindeki Nadir Eserler ve Tarihi Arşivler’inde bünyesinde Aptullah Kuran, Adalet Ağaoğlu, Aziz Ogan, Feza Gürsey, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Jale İnan, Leyla Erbil, Melih Rauf Esenbel, Scott Ailesi ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu Koleksiyonlarından oluşan 10 şahıs-aile arşivi ve 1 adet Robert Kolej Amerikan Kız Koleji ve Boğaziçi Üniversitesi’ne ait kurum arşivi yer almaktadır. Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Dijital Arşivi’nde bu arşivlerden Aptullah Kuran, Aziz Ogan, Feza Gürsey, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Jale İnan, Robert Kolej, Amerikan Kız Koleji ve Boğaziçi Üniversitesi Arşivi ve Scott Ailesi Koleksiyonlarına erişilebilmektedir. Leyla Erbil Arşivi’nin başka bir merkezde olduğu, Melih Rauf Esenbel Arşivi’nin tasnif ve dijitalleştirme çalışmaları sırasını beklediği bilgileri yani koleksiyon hakkında bilgilendirici içerik “Koleksiyonda neler var?” başlığı altında verilmiştir.³⁷² Tanımlama standardı olarak Dublin Core, yazılım olarak DSpace tercih edilmiştir.

Jale İnan Koleksiyonu, içeriği ve mahremiyet prensiplerinin uygulanışı açısından örnek teşkil etmektedir. Jale İnan (1914-2001) Side ve Perge antik kent kazılarında önemli rol oynamış Türkiye’nin ilk kadın arkeoloğudur. Aynı zamanda müzeci ve arkeolog Aziz Ogan’ın kızı, bilim insanı Mustafa İnan’ın eşi olan Jale İnan, Türk arkeolojisine önemli katkılarda bulunmuştur. Eylül 2022 tarihinde lağvedilen³⁷³ Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi’nden Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesine devredilen koleksiyon, oğlu Hüseyin İnan tarafından kuruma bağışlanmış, dijitalleştirilerek çevrimiçi açık erişime sunulmuştur. Koleksiyon ağırlıklı olarak yazışmalardan, kartpostallardan ve dergi/gazete kupürlerinden oluşmaktadır. Koleksiyonun büyük bölümünü meydana getiren yazışmalar, “gönderici-alıcı” bilgisi temel alınarak, örneğin; "Cemal Fer tarafından Jale İnan'a gönderilen tebrik telgrafi" şeklinde başlıklandırılmıştır. Mektupların birçoğu çevrimiçi açık erişimde olmasının yanı sıra, bazı mektupların dijital kopyalarına erişim kısıtlaması uygulanmaktadır.

Erişim kısıtlaması uygulamasına örnek olarak, JALBIO0400901 barkodlu “Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup” başlıklı mektup incelenebilir. Malzemenin sadeleştirilmiş öge kaydı ekranında açıklama, anahtar kelimeler, tarih*, yazar,

³⁷²Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler ve Tarihi Arşivler, “Melih Rauf Esenbel Arşivi”. <https://buarchives.bogazici.edu.tr/tr/melih-rauf-esenbel-ar%C5%9Fivi> [Erişim tarihi: 31.03.2025]

³⁷³ Bianet, “Naci İnci, Boğaziçi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi'ni kapattı” (4 Eylül 2022).

<https://bianet.org/haber/naci-inci-bogazici-arsiv-ve-dokumantasyon-merkezi-ni-kapatti-266692> [Erişim tarihi: 30.03.2025]

* ‘9999’, muhtemelen tarih bilgisi bulunamayan malzeme için otomatik atanmıştır.

bağlantı, koleksiyon bilgileri bulunurken dijital kopyası yer almamaktadır (Görsel 18). Malzemenin tam öge kaydı görüntülediğinde ise üst veri tanımlama bilgilerinde “dc.rights” alanının “Limited Access” olarak doldurulduğu görülmektedir (Görsel 19). Mektubun konusunun genel çerçevesini yansıtacak ancak doğrudan bilgi vermeyecek şekilde “Jale Ogan'ın ailesiyle arasında çıkan kırınglık ve yazdığı sitemli mektup.” açıklaması eklenmiştir. İlgili üst verilerin karşısındaysa da “Koleksiyonda neler var?” metninde erişim kısıtlamasının nedenini (bağışçı kısıtlaması, yasal kısıtlama vs.) belirtecek ek bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak, açıklama alanında mektubun muhteiyatıyla ilgili verilen bilgi, kullanıcıya mektuba neden erişim kısıtlaması uygulanmış olabileceğiyle ilgili gerekli ipucunu içermektedir. Bu örnek, arşiv malzemesinin tanımlanması için tüm alanlar doldurulamasa dahi malzemeye erişim gibi kritik bir konuda yalnızca içeriğin kapsamlı bir tanımlanmasının yapılmasının bile kataloğu daha katmanlı bir hale getirdiğini ortaya koymaktadır.

Görsel 18 JALBIO0400901 Barkodlu Malzemenin Sadeleştirilmiş Öge Kaydı³⁷⁴

Anasayfa • Jale İnan Koleksiyonu • Biyografi • Yazışmalar • Jale Ogan tarafından Aziz ...

← Back to Results

Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup

Küçük Resim Yok

Tarih
9999

Yazarlar
Ogan, Jale

Açıklama
Jale Ogan'ın ailesiyle arasında çıkan kırınglık ve yazdığı sitemli mektup.

Anahtar kelimeler
Jale Ogan, Aziz Ogan, Mesture Ogan, Perihan Ogan, Türkan Ogan, Kırınglık, Aile Sorunları, Disappointment, Family Problems, Günlük Yazışma, Daily Correspondence

URI
<https://digitalarchive.library.bogazici.edu.tr/handle/123456789/11379>

Koleksiyonlar
Yazışmalar

Tam öge sayfası

³⁷⁴ Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Dijital Arşivi. “Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup”. <https://digitalarchive.library.bogazici.edu.tr/items/694ec350-dbde-4b9b-8e8a-9ebb21b9696a> [Erişim tarihi: 04.04.2025]

128

Görsel 19 JALBIO0400901 Barkodlu Malzemenin Tam Öge Kaydı³⁷⁵

Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup

Sadeleştirilmiş öge sayfası

dc.accrual.method	Donation	en_US
dc.contributor.author	Ogan, Jale	
dc.contributor.other	Ogan, Aziz	
dc.contributor.other	Ogan, Mesture	
dc.date.accessioned	2019-09-24T13:55:19Z	
dc.date.available	2019-09-24T13:55:19Z	
dc.date.issued	9999	
dc.description	Jale Ogan'ın aileiyle arasında çıkan kavgılık ve yazdığı sitemli mektup.	en_US
dc.description.sponsorship	Donation by Hüseyin İnan, Protocol 01/03/2018	en_US
dc.format	2p, 25-34,5	en_US
dc.identifier.barcode	JALBIO0400901	
dc.identifier.other	JALBIO.04.009.01.CR	
dc.identifier.uri	https://digitalarchive.library.bogazici.edu.tr/handle/123456789/11379	
dc.language.iso	ota	en_US
dc.print.type	handwriting	en_US
dc.provenance	Hüseyin İnan	en_US
dc.rights	Limited Access	en_US
dc.rights.holder	Boğaziçi University Archives and Documentation Center	en_US

³⁷⁵ Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Dijital Arşivi. “Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup”. <https://digitalarchive.library.bogazici.edu.tr/items/694ec350-dbdc-4b9b-8e8a-9ebb21b9696a/full> [Erişim tarihi: 04.04.2025]

5.3. SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Koleksiyonu ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Kutluğ Ataman) Koleksiyonu

2011 yılında kurulan SALT bünyesindeki SALT Araştırma, 19. yüzyıl sonlarından günümüze Türkiye ve çevre coğrafyalara odaklanan kapsamlı bir arşiv ve bir ihtisas kütüphanesine sahiptir. Sanat, Mimarlık ve Tasarım, Kent, Toplum ve Ekonomi olmak üzere 3 kategoriye ayrılmış SALT Araştırma'nın arşiv bölümü, 2 milyondan fazla belgeye çevrimiçi erişim imkânı sunmaktadır. Kurumun internet sitesi incelendiğinde, kütüphane ve arşiv malzemelerinin fiziksel kullanımına ilişkin kayıt, erişim ve telif hakları gibi konuları düzenleyen Kurum Politikası metni ile çevrimiçi arşivde düşük çözünürlükte görüntülenen malzemelerin yayın gibi sebeplerle yüksek çözünürlükte kullanımına yönelik telif hakkı ve atıf ilkelerini belirleyen Kullanım Şartlarına yer verildiği görülmektedir.³⁷⁶ Çevrimiçi erişimde üretici/bağışçı izni ya da telif hakkı gibi nedenlerle görüntülenemeyen malzemelerin varlığı ve erişim koşullarıyla ilgili bilgilendirici bir madde yer almamaktadır. Ek olarak, kurum açık erişim, lokal erişim ve izin dâhilinde erişim olmak üzere 3 erişim türü uygulanmaktadır.³⁷⁷

Arşivde yer alan malzemeler, üç ana kategori içinde, diğer kurumlarda sıkça rastlanan kurum ya da birey temelli bir sınıflandırma yerine, malzemelerin tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamları arasındaki ilişkileri görünür kılan içerik odaklı alt kategoriler oluşturulmuştur. Özel arşivlerde gizlilik ve mahremiyetin doğurduğu erişim kısıtlamalarına örnek olarak Kent Toplum ve Ekonomi kategorisi altındaki Kurumlar başlığında bulunan “Saints Pierre ve Paul Kilisesi, Galata” ile Sanat kategorisi altındaki Sanatçılar başlığında yer alan “Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Kutluğ Ataman)” fonları incelenecektir.

Saints Pierre ve Paul Kilisesi, Galata fonu, İstanbul'daki Latin cemaatinin tarihi ve toplumsal dönüşümlerine ilişkin belgeler içerir. “Cemaat” ve “Manastır” olmak üzere iki seriden oluşan fonda, Cemaat serisi altında 1740-1950 yıllarında kilisenin tuttuğu Latin cemaatinin doğum, vaftiz ve ölüm kayıtlarının bulunduğu defterler bulunurken, Manastır serisi 17. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan resmî belgeler, yazışmalar, taşınmazlara ilişkin kira ve mülkiyet evrakları ile Latin cemaatinin anlaşmazlıklarına dair ihtilaf belgelerini kapsamaktadır.³⁷⁸ Arşivdeki belgelerinin aslı Dominiken Manastırı Arşivi'nde bulunurken,

³⁷⁶SALT Araştırma. “Kullanım Şartları”. https://archives.saltresearch.org/salt/info_rights.jsp [Erişim tarihi: 27.04.2025]; Salt Araştırma. “Kurum Politikası”. https://archives.saltresearch.org/salt/info_policies.jsp [Erişim tarihi: 27.04.2025]

³⁷⁷Sinem Ayşe Gülmez Saydam. “Salt Araştırmadaki Mustafa Şemsettin Şeniz Arşivi'nin Sayısallaştırılması ve Kataloğlanması”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2018): s.20.

³⁷⁸SALT Araştırma. “Saints Pierre ve Paul Kilisesi, Galata”. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/2572> [Erişim tarihi: 27.04.2025]

dijitallerine erişim, kilisenin onayıyla SALT Araştırma tarafından verilen kullanıcı adı ve şifresiyle görüntülenebilmektedir.³⁷⁹ Manastır serisi altında bulunan bir belge örneği (Görsel 20) incelendiğinde belgenin dosya adı, boyut, biçim bilgilerine ek olarak, kullanıcıya belgenin formuyla ilgili yeterli bilgiyi sağlayacak, etkileşime girilemeyen bir ön gösterim görseline sahip olduğu görülmektedir. Belge başlığının altında kırmızı şerit içerisinde yer alan uyarıda erişim için onay gerektiği bilgisi verilmiş ve iletişime geçilmesi gereken e-posta hesabının bağlantısı paylaşılmıştır. Erişim kısıtlaması uygulanan belgelerde, kullanıcının kiminle ve hangi yolla iletişime geçeceğine dair bilginin katalog kaydı içinde sunulması, kullanıcı odaklı ve şeffaf bir erişim hizmetinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Belgenin tam öge kaydından (Görsel 21) kurumun üst veri standardı olarak Dublin Core'un genişletilmiş versiyonu olan DCMI Metadata Terms'ü tercih ettiği anlaşılmaktadır. *dcterms.accrualMethod* alanında “Borrowed”, *dc.location* alanında ise “St. Pierre Church” bilgileri verilerek, malzemenin kilisede bulunduğu ancak SALT tarafından ödünç alındığı belirtilmiştir. *dc.location*, DCMI Metadata Terms'te yer Property türünde bir üst veri alanı değildir. Ancak söz konusu standartta yer alan *dc.provenance* veya *dc.source* bu tür veriler için kullanılması gereken üst verilerdir. Ek olarak, 2013 yılında *dcterms.accrualMethod* alanında kullanılmak üzere 6 kavram içeren (deposit, donation, purchase, loan, licence, item creation) Dublin Core Koleksiyon Açıklaması Sağlama Yöntemi Terimler Dizisi hazırlamıştır.³⁸⁰ Buna göre *dcterms.accrualMethod* alanı için Borrowed yerine diziden uygun olan kavram kullanılmalıdır.

dc.rights üst verisinin karşısına yazılan veri olarak karşımıza çıkan “Approval required from St. Pierre Church, Galata” (Galata St. Pierre Kilisesi'nin onayı gereklidir) açıklamasıyla ilgili malzemenin kullanımının, kilisenin onayına bağlı olduğu bilgisi eklenmiştir. Koşullu bir erişimin söz konusu olduğu bu durumda *dc.rights* alanında “Restricted Access” bilgisinin bulunması gerekmektedir. Ek olarak erişimi etkileyen koşulları belirleyen kişi ya da kurum, yani hak sahibi bilgisi *dc.termsRightsHolder* alanına ya da ikinci bir *dc.rights* alanına eklenebilir.

³⁷⁹Sinem Ayşe Gülmez Saydam. “Salt Araştırmadaki Mustafa Şemsettin Şeniz Arşivi'nin Sayısallaştırılması ve Kataloglanması”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2018): s. 12.

³⁸⁰ DublinCore, “Dublin Core™ Collection Description Accrual Method Vocabulary” (26.06.2013) <https://www.dublincore.org/specifications/dublin-core/collection-description/accrual-method/> [Erişim tarihi: 31.05.2025]

Görsel 20 SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Fonunda bulunan SPC0280102 Kodlu Malzemenin Çevrimiçi Kaydı³⁸¹

İzmir Garb Mahallesi'nde sakin Kirtakyo, Dimitri ve Markomalarki anaları Enho ile Burgo Acem Bazirgan arasındaki alacak davasında iki taraftan da vekalet alan Hasan İbn İrsakdi (?)'nin dilekçesidir [Gurre-i Şaban 1145].

Bu kayda erişim onay gerektirmektedir. İletişim için salt.research@saltonline.org adresine e-posta gönderebilirsiniz.

Dosya	Tanım	Boyut	Biçim
SPC0280102.jpg		632.3 KB	JPEG

Görsel 21 SALT Araştırma Arşivi Saints Pierre ve Paul Kilisesi Fonunda bulunan SPC0280102 Kodlu Belgenin Tam Öge Kaydı³⁸²

Dublin Core Alanı	Değer	Dil
dc.date.accessioned	2018-09-07T21:22:39Z	-
dc.date.available	2018-09-07T21:22:39Z	-
dc.date.issued	1733-01-17	
dc.identifier	SPC0280102	
dc.identifier.uri	https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15331	-
dc.description	Hasan Bin İrsakdi davada verecekli taraf olan Burgo Acem Bazirgan'ın tüm borcunu ödediğini için borçlu durumdan kurtulduğunu belirtmiştir.	
dc.format	16,9-22,7 cm	
dc.language	Osmanlı Türkçesi - Ottoman Turkish	
dc.rights	Approval required from St. Pierre Church, Galata	
dc.title	İzmir Garb Mahallesi'nde sakin Kirtakyo, Dimitri ve Markomalarki anaları Enho ile Burgo Acem Bazirgan arasındaki alacak davasında iki taraftan da vekalet alan Hasan İbn İrsakdi (?)'nin dilekçesidir [Gurre-i Şaban 1145].	
dc.type	Belge - Document	
dc.location	St. Pierre Church	
dc.catalogedby	UMITS	
dc.date.cataloged	26.06.2008	
dc.date.acquisition	26.06.2008	
dc.format.numberof scans	1	
dc.terms.accrualMethod	Borrowed	
Koleksiyonlar	Monastery	

³⁸¹ SALT Araştırma. “İzmir Garb Mahallesi'nde sakin Kirtakyo, Dimitri ve Markomalarki anaları Enho ile Burgo Acem Bazirgan arasındaki alacak davasında iki taraftan da vekalet alan Hasan İbn İrsakdi (?)'nin dilekçesidir [Gurre-i Şaban 1145].” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15331?mode=simple> [Erişim tarihi: 27.04.2025]

³⁸² SALT Araştırma. “İzmir Garb Mahallesi'nde sakin Kirtakyo, Dimitri ve Markomalarki anaları Enho ile Burgo Acem Bazirgan arasındaki alacak davasında iki taraftan da vekalet alan Hasan İbn İrsakdi (?)'nin dilekçesidir [Gurre-i Şaban 1145].” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15331?mode=full> [Erişim tarihi: 27.04.2025]

Konuyla alakalı SALT Araştırma koleksiyonu kapsamında verilebilecek bir diğer örnek Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Kutluğ Ataman) fonudur. 1994-2010 yıllarını kapsayan ve film yönetmeni ve sanatçı Kutluğ Ataman'ın işlerinin yanı sıra katıldığı sergilerle ilgili malzemelerin de bulunduğu bu fon, ağırlıklı olarak video kareleri, fotoğraflar ve belgelerden oluşmaktadır. Fon, kendi içinde Basın, Eleştiri Yazıları, Filmler, İşler olmak üzere 4 seri altında sınıflandırılmıştır. Bu koleksiyonda, Saint Pierre Koleksiyonu'nda olduğu gibi açıklama metninde erişim kısıtlaması ile ilgili bir bilgilendirme yoktur ancak bu fonda da erişim kısıtlaması uygulanan malzemeler bulunmaktadır. “Filmler” ve “İşler” başlıklı serilerin altında yer alan malzemelerde herhangi bir erişim kısıtlaması bulunmazken, “Eleştiri Yazıları” ve “Basın” başlıklı serilerin içindeki malzemelerde kısıtlama bulunmaktadır. Bu farkın nedeni, “Eleştiri Yazıları” ve “Basın” serilerindeki malzemelerin dergi ve çeşitli yayın organlarında farklı kişilerin Kutluğ Ataman ve işleriyle ilgili yazdığı yazılardan oluşuyor olmasıdır. Örnek olarak “Eleştiri Yazıları” serisi altında, Time Out New York dergisinin Ocak 2003 tarihli sayısında yer alan bir yazı bulunmaktadır. Dergi sayfasına ait katalog kaydı incelendiğinde, Saint Pierre örneğinde olduğu gibi kırmızı şerit içerisinde bir erişim uyarısı yer almaktadır. İlk örnekten farklı olarak bu sefer uyarı, malzemeye fiziksel olarak SALT’ı ziyaret ederek mekânın kablosuz ağ bağlantısı üzerinden erişilmesi gerektiği bilgisini içermektedir (Görsel 22).

Görsel 22 SALT Araştırma Arşivi Kutluğ Ataman Fonunda yer alan ATAW213 Kodlu Malzemenin Çevrimiçi Kaydı³⁸³

Kutluğ Ataman, Lehmann Maupin, through Jan 11

Bu kaydın ayrıntılarına Salt yapılarındaki kablosuz internet bağlantısı üzerinden erişilebilir.

Dosyalar				
Dosya	Tanım	Boyut	Biçim	
ATAW213.pdf		428.51 KB	Adobe PDF	

³⁸³SALT Araştırma. “Kutluğ Ataman, Lehmann Maupin, through Jan 11” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49986> [Erişim tarihi: 28.04.2025]

Görsel 23 SALT Araştırma Arşivi Kutluğ Ataman Fonundan ATAW213 Kodlu Belgenin Tam Öge Kaydı³⁸⁴

Dublin Core Alanı	Değer	Dil
dc.provenance	Kutluğ Ataman	-
dc.date.accessioned	2018-09-12T11:08:59Z	-
dc.date.available	2018-09-12T11:08:59Z	-
dc.date.issued	2003	-
dc.identifier	ATAW213	-
dc.identifier.uri	https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49986	-
dc.language	İngilizce - English	-
dc.rights	Local Access	-
dc.source	Time Out New York, January 2003	-
dc.title	Kutluğ Ataman, Lehmann Maupin, through Jan 11	-
dc.type	Dergi sayfası - Journal page	-
dc.identifier.projectcode	ATA	-
dcterms.accessionMethod	Kutluğ Ataman	-
dcterms.accessionPolicy	Donation	-
Koleksiyonlar	Critical Essays	

Görsel 23'te yer alan tam öge kaydında, kullanılan *dc.rights* alanında “Local Access” üst verisi, yalnızca “Nasıl erişim sağlanır?” sorusuna yanıt vermekte; ancak “Neden yalnızca kurum içi erişim mümkündür?” sorusuna açıklık getirmemektedir. Bilgi okuryazarlığı seviyesi ne olursa olsun, çevrimiçi veri tabanlarını kullanan her kullanıcıdan arşiv malzemelerine ilişkin telif hakları, gizlilik ve mahremiyet gibi mesleki konular hakkında bilgi sahibi olması beklenemez. Bu nedenle, arşiv malzemesine erişemeyen bir kullanıcının “Neden?” sorusunu yöneltmesi doğal ve beklenen bir durumdur. Araştırmacılardan gelebilecek soruların önüne geçebilmek için, *dcterms:accessRights*, *dcterms:license* ve *dcterms:rightsHolder* gibi genişletilmiş tanımlama alanlarının da kullanılması önerilmektedir. İncelenen malzeme için kaynak göstermenin zorunlu olduğu, ticari kullanımın yasaklandığı ve türev eser üretilmesine ya da dağıtılmasına izin verilmediği dikkate alındığında, malzeme CC BY-NC-ND (Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives) lisansı kapsamında olduğu anlaşılmaktadır.³⁸⁵ Bu durumda, Kullanım Şartları linkine ek olarak malzemenin lisans bilgisi, “*dcterms:license* CC BY-NC-ND 4.0” olarak eklenebilir. *dcterms:rightsHolder* üst verisi ise kurumdaki bazı koleksiyonlarda (örneğin Gülsün Karamustafa) kullanılmıştır.

³⁸⁴Salt Araştırma. “Kutluğ Ataman, Lehmann Maupin, through Jan 11” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49986?mode=full> [Erişim tarihi: 28.04.2025]

³⁸⁵ Salt Araştırma. “Kullanım Şartları”. [Erişim tarihi: 01.05.2025] https://archives.saltresearch.org/salt/info_rights.jsp

5.4. Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) Arşivi Vehbi Koç Koleksiyonu

Koç Üniversitesi'ne bağlı, Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM), Ankara ve çevresine dair araştırmalara destek vermeyi ;her türlü bilgi ve belgeyi derlemeyi amaçlayan bir kurumdur. VEKAM bünyesinde kütüphane ve arşiv barındırmaktadır. Vehbi Koç ve Ankara olmak üzere iki ana başlık altında toplanan arşivde Vehbi Koç Fonu, Cumhuriyet dönemi iktisat tarihi, Vehbi Koç ve Ankara'nın ticaret hayatı üzerine araştırmalar için önemli bir kaynak sunarken, Ankara Koleksiyonu ise şehircilik, mimarlık, toplumsal tarih, kültür tarihi ve diğer sosyal bilim alanlarında kapsamlı bilgiler içermektedir.³⁸⁶ Arşiv fonlarına çevrimiçi erişim, Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar internet sayfası üzerinden CONTENTdm yazılımı ile sağlanmaktadır. Bu tez kapsamında arşivde yer alan Vehbi Koç fonu incelenecektir.

Vehbi Koç, Türkiye'nin en tanınmış iş insanlarından biridir ve Koç Holding'in kurucusudur. 1901 doğumlu olan Koç, sanayi, perakende, finans, otomotiv gibi birçok sektörde faaliyet göstermiş; aynı zamanda eğitim, sağlık ve sosyal sorumluluk projelerine de büyük katkılarda bulunmuştur. Vehbi Koç fonu, kızı Sevgi Gönül tarafından VEKAM'ın kurulmasının akabinde bağışlanmış; Vehbi Koç'un Ankara'da çalıştığı yıllara ait Holdingle ilgili belgelerden oluşan fon, ilerleyen yıllarda bağış ve satın almalarla genişletilmiştir. Fonun içeriği Vehbi Koç'un yaşamının erken dönemine ait ticari ve sosyal yaşamını yansıtan fotoğraf, mektup, ticari belgeler ve efemeralar içermektedir.³⁸⁷

Dijital Koleksiyonun internet sayfası incelendiğinde koleksiyonun özeti, erişim ve kullanım bilgileri, içeriği ve işlem notlarından oluşan bir Kullanım Rehberi görülmektedir. Erişim ve Kullanım bölümü DACS'a uygun olarak Dijital Erişim, Fiziksel Erişim, Haklar ve Tercih Edilen Atıf bölümlerine ayrılmıştır. Dijital Erişim başlığı altında konservasyon ve dijitalleştirme işlemlerinin bittiği ancak erişime açılmadığı; Fiziksel Erişim başlığında ise kişisel koleksiyon olması nedeniyle malzemelerin orijinallerine ve dijitallerine erişim sağlanmadığı bilgisi yer almaktadır. Haklar bölümünde malzemelerin telif ve kullanım izni bilgisi, Tercih Edilen Atıf bölümünde ise kurumun tercih ettiği atıf biçimi yer almaktadır.³⁸⁸ Erişimin “kişisel koleksiyon olması nedeniyle” mümkün olmadığı bilgilendirmesine ek olarak,

³⁸⁶ VEKAM. “Koleksiyon”. [Erişim tarihi 28.04.2025] <https://vekam.ku.edu.tr/kutuphane-arsiv/koleksiyon/>

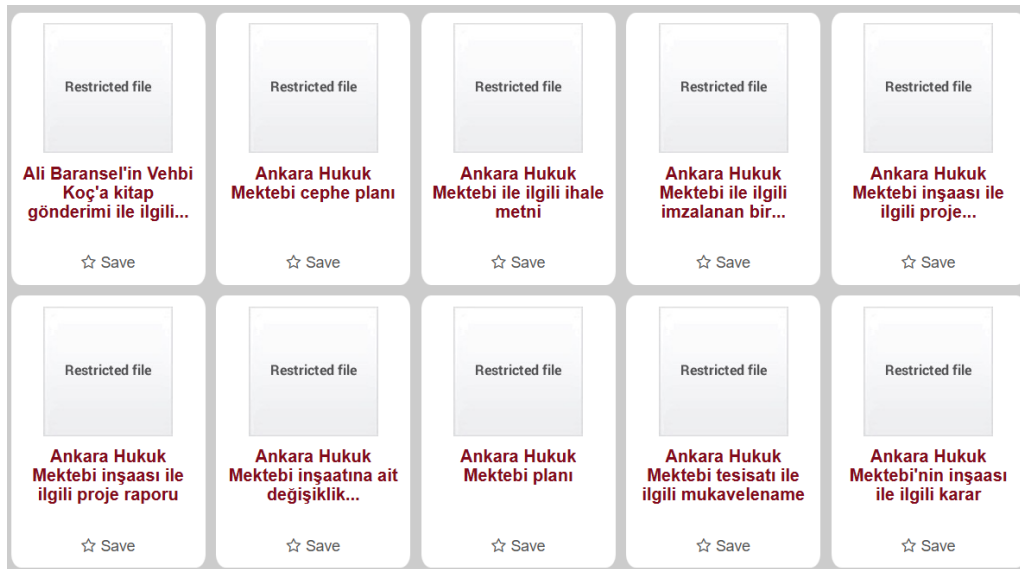
³⁸⁷ Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar. “Vehbi Koç Koleksiyonu – Kullanım Rehberi”. <https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/vehbi-koc-koleksiyonu/?detail=VEKAM-VehbiKocKoleksiyon-KullanimRehberi> [Erişim tarihi: 28.04.2025]

³⁸⁸ Age.

kısıtlamanın nedenini daha net bir şekilde açıklamak için malzemenin içeriği, yasal gerekçeler, kurum kararı veya bağış sözleşmesi gibi mevcut sebepler de belirtilebilir.

Veri tabanında tarama yapıldığında çıkan listede malzemelerin ön izlemesinin bulunmadığı görülmektedir (Görsel 24). Pek çok arşiv yazılımında (AtoM örneğinde incelendiği gibi) kullanıcıların, arşivcilerin ve sistem yöneticilerinin sistemde neyi görebileceğini ve neyle etkileşime girebileceğini belirlemek için yetkilendirme özelliği kullanılır. Bu sayede kullanıcının master (orijinal dosya), reference (ön izleme) ve thumb (küçük resim) dosyalarına erişimi ve etkileşimi düzenlenebilmektedir. Örnek olarak “Vehbi Koç tarafından Osman Olcay’a gönderilen mektup ve zarfı” başlıklı malzemenin katalog kaydı incelendiğinde, belge görüntüsünün bulunması gereken alanda yalnızca üst veri görüntülenmesine izin verildiği uyarısı yer alırken; erişim kısıtlamasıyla ilgili tanımlama alanlarında bir üst veri girişi bulunmamaktadır (Görsel 25). Kurumdaki diğer dijital koleksiyonların kullanım rehberleri ve katalogları incelendiğinde, özel nedenler (örneğin Hadi Tamer Belgeleri Koleksiyonu) ve/veya telif hakları (örneğin Ayla Ödekan Fotoğraf Arşivi Koleksiyonu) söz konusu olduğunda malzemelerin dijitalleştirilmediği dolayısıyla da katalogda yer almadığı anlaşılmaktadır. Koleksiyonun tamamında erişim kısıtlaması olmasına rağmen dijitalleştirme işleminin tamamlanması ve üst veri görüntülenmesinin açık olması bakımından Vehbi Koç Koleksiyonu istisnai bir örnek teşkil etmektedir.

Görsel 24 Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi Vehbi Koç Koleksiyonu Katalog Tarama Sonuçları³⁸⁹

³⁸⁹Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonları. “Vehbi Koç Koleksiyonu”. <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/VKK/search/order/title/ad/asc> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Görsel 25 Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi Vehbi Koç Koleksiyonu V123 Kodlu Belgenin Katalog Kaydı³⁹⁰

Vehbi Koç tarafından Osman Olcay'a gönderilen mektup ve zarfı

Vehbi Koç tarafından Osman Olcay'a gönderilen mektubun zarfı

Object Description	
Envanter No /Inventory No	V123
Başlık / Title	Vehbi Koç tarafından Osman Olcay'a gönderilen mektup ve zarfı
Tarih / Date	04-28-1978
Doküman türü /Type of document	Mektup Zarf
Konu / Subject	Sosyal hayat-Yazışma Olcay, Osman
Format	Image/JPEG
Dijitalleştirme tarihi / Date-digitized	2016
Koleksiyon / Collection	Vehbi Koç Koleksiyonu

Item Description	
Envanter No /Inventory No	V123_01_01
Başlık / Title	Vehbi Koç tarafından Osman Olcay'a gönderilen mektubun zarfı
Doküman türü /Type of document	Zarf

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar veri tabanında yer alan Kullanım Rehberi uygulaması ile uluslararası standartlara uygun biçimde hazırlanmış erişim kısıtlaması bilgilendirmeleri, Türkiye’de kullanıcı odaklı, şeffaf ve sürdürülebilir erişim hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik örnek teşkil eden bir uygulamadır. Bu çerçevede, tamamında erişim kısıtlaması bulunmasına rağmen Vehbi Koç Koleksiyonu’nun çevrimiçi veri tabanına dahil edilmesi, üst veriye erişimi mümkün kılarak kullanıcıları en azından koleksiyonun varlığından ve kapsamından haber etmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

³⁹⁰ Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonları. “Vehbi Koç Koleksiyonu- Vehbi Koç tarafından Osman Olcay'a gönderilen mektup ve zarfı” <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/VKK/id/531/rec/2> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

5.5. Orient-Institut İstanbul Traugott Fuchs Arşivi

Yurtdışındaki beşerî ve sosyal bilimler alanındaki Alman araştırmalarını destekleyen Max Weber Vakfı'na (Max Weber Stiftung) bağlı olarak faaliyet gösteren ve İstanbul Galata'da bulunan Orient-Institut Istanbul (OII), bir araştırma enstitüsüdür. Başlıca çalışma alanları arasında Osmanlı araştırmaları, sosyal ve kültürel antropoloji, müzikoloji ile Türk dili ve edebiyatı yer almaktadır.³⁹¹ Enstitü bünyesinde bir kütüphane ve arşiv bulunmaktadır. Arşivde Traugott Fuchs ve Ernst E. Hirsch olmak üzere iki fon bulunmaktadır. Tez çalışması kapsamında Traugott Fuchs Arşivi (Nachlass Traugott Fuchs) incelenecektir. Alman edebiyatçı, çevirmen, ressam ve akademisyen olan Traugott Fuchs, 1934'te Nazi yönetimindeki Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye gelen Fuchs, Robert Kolej ve Boğaziçi Üniversitesi'nde uzun yıllar ders vermiş ve vefatına kadar İstanbul'da kalmıştır. Arşiv, Türkiye'ye geldiği yıldan itibaren vefatına kadar ürettiği çeviriler, yayınlanmamış el yazmaları, günlükler, ders notları, şiirler, besteler, resim ve eskizler ile birçok kişiyle yaptığı yazışmalardan oluşmaktadır.³⁹²

Fuchs Arşivi'nin bu çalışmada ele alınmasının nedeni, Traugott Fuchs Arşivi projesinin başlangıçta Boğaziçi Üniversitesi'nde yürütülmüş, daha sonra Orient-Institut Istanbul'a devredilmiş olmasıdır. Bu çerçevede, bir arşivin kurum değiştirmesinin erişim koşullarına nasıl yansdığına ek olarak, biri Türkiye, diğeri Almanya merkezli iki kurumun aynı arşiv üzerinde uyguladığı erişim kısıtlamalarının nasıl farklılık gösterebileceği incelenecektir. Fuchs Arşivi'nin bu çalışmada ele alınmasının nedeni, Türkiye'de bulunmasına karşın Almanya merkezli bir enstitünün bünyesinde bulunması dolayısıyla diğer örneklerde incelenen Türkiye merkezli özel arşiv uygulamalarıyla arasındaki farkları ortaya koymaktır. Fuchs'un hem edebiyatçı hem de göçmen kimliği, arşivi yazar arşivleri ve göçmen arşivleri çerçevesinden değerlendirilmesine de olanak tanımaktadır.

İncelenmesi gereken ilk konu arşivin geçirdiği süreçlerdir. Fuchs, arşivini meslektaşı Süheyla Artemel'e emanet etmiş; 2006 yılında ise Traugott Fuchs Arşivi çalışmaları başlatılmıştır.³⁹³ Arşiv projesi Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Kültür Koruma Programı'nın desteği ve OII ile Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon

³⁹¹ Orient-Institut Istanbul. "Institut". <https://oiist.org/institut/> [Erişim tarihi: 12.05.2025]

³⁹²Boğaziçi Üniversitesi. "Traugott Fuchs Kültür ve Tarih Mirası Arşivleri" https://bogazici.edu.tr/en_US/Content/About_BU/Bogazici_Archives/Traugott_Fuchs_Culture_History_Heritage_Archives [Erişim tarihi: 12.05.2025]

³⁹³ Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü. "Traugott Fuchs Arşivi Projesi". <https://hist.bogazici.edu.tr/tr/traugott-fuchs-arsivi-projesi> [Erişim tarihi 16.05.2025]

Merkezi iş birliğinde yürütülmüş; tasnif ve tanımlama sonrasında Boğaziçi’de saklanmıştır.³⁹⁴ Artemel, arşiv hakkında yaptığı bir röportajda Fuch’un, ürettiği, yazdığı ve kendisine gönderilen, verilen her şeyi büyük bir özenle sakladığını aktarmaktadır.³⁹⁵ Bu dönemde Dokümantasyon Merkezi’nde görev yapmış olan Nurçin İleri’den edinilen bilgilere göre, Fuchs Arşivi’ne ilişkin olarak, koleksiyonun yasal varisi ve Fuchs’un yeğeni Hermann Fuchs ile bir sözleşme hazırlanmıştır. İleri, kurumun arşivi dijitalleştirme ve erişime açma yönündeki çabalarına karşın, varisin bu dönemde çeşitli çekinceler nedeniyle bu sürece onay vermediği ifade etmiştir. Hali hazırda da fon ve personel konusunda idari zorluklar yaşayan Merkez, 4 Eylül 2022 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğü tarafından kapatılmıştır.³⁹⁶ Bu süreçte Fuchs Arşivi, Galata’daki yeni binasına taşınan Orient-Institut Istanbul’a devredilmiştir. OII, Herman Fuchs ile yeniden bir sözleşme imzalamış ve arşiv erişime açıldıktan sonraki iki yıl boyunca gelecek erişim taleplerinin varise danışılarak değerlendirilmesini kabul etmiştir. Arşivin kurumsal aidiyetinin erişim politikaları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, varisin bir Alman vatandaşı olarak koleksiyonun Almanya merkezli bir vakfa bağlı bir kurumda muhafaza edilmesini daha uygun bulmuş olabileceği düşünülebilir. Türkiye’nin siyasi atmosferinin arşivlere olan yansımalarının da bu tercihi etkilemiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kurumda arşiv yazılımı olarak aDIS, arşiv veri tabanı olarak Kalliope kullanılmaktadır.³⁹⁷ Kalliope, arşiv tanımlama yönergelerine ve otorite kontrol süreçlerine dayanan, 102 kurum tarafından kullanılan ve EAD (Encoded Archival Description), EAC (Encoded Archival Context - Corporate Bodies, Persons, and Families), GND (Gemeinsame Normdatei) gibi standartlarla uyumlu çalışan bir toplu katalogdur.³⁹⁸ Arşiv tanımlamaları için ISAD (G) uyumlu Alman arşiv tanımlama standardı olan RNA (Regeln für die Erschließung von Nachlässen und Autographen) benimsenmektedir. Fuchs Arşivi’yle ilgili kurum, *Application for use of the Traugott Fuchs Archiv* (Traugott Fuchs Arşivi Kullanım Başvurusu Formu) ve *Regulations for the use of the Traugott Fuchs Archive* (Traugott Fuchs Arşivi Kullanım Yönetmeliği) hazırlamıştır.

³⁹⁴Karin Schweissgut ve Melissa Sivri. “Bir Yaşamın İzleri – Traugott Fuchs Mirasının Kataloglanması”. Orient-Institut Istanbul Blog (17 Eylül 2021). <https://oiist.org/tr/bir-yasamin-izleri-traugott-fuchs-mirasinin-kataloglanmasi/> [Erişim tarihi: 12.05.2025]

³⁹⁵“Süheyla Artemel Traugott Fuchs'un kişisel arşivini anlatıyor” (6 Temmuz 2017), Boğaziçi Arşivleri Youtube Kanalı. [Erişim tarihi 16.05.2025] <https://www.youtube.com/watch?v=e6Qr1Gi-Kxw&t=30s>

³⁹⁶ Bianet. “Naci İnci, Boğaziçi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi'ni kapattı” (4 Eylül 2022), [Erişim tarihi 16.05.2025] <https://bianet.org/haber/naci-inci-bogazici-arsiv-ve-dokumantasyon-merkezi-ni-kapatti-266692>

³⁹⁷ Koleksiyonla ilgili bilgilere Orient-Institut Istanbul Kütüphane Müdürü Dr. Astrid Menz aracılığıyla erişilmiştir.

³⁹⁸Kalliope-Verbund. “The Kalliope Union Catalog”. <https://kalliope-verbund.info/en/about/history.html> [Erişim tarihi: 12.05.2025]

Fuchs Arşivi'nde bulunan malzemelerin tanımlama bilgilerine Kalliope üzerinden erişilebilmektedir.³⁹⁹ Ancak AtoM'un aksine, Kalliope sistemi üzerinden arşiv malzemelerinin dijital kopyaları doğrudan erişime sunulmamaktadır. Bunun yerine tanımlama alanına eklenen URL bağlantısıyla kurumun internet sitesine yönlendirme yapılmaktadır. Araştırmacılar, öncelikle toplu katalog olarak Kalliope üzerinden incelemek istedikleri malzemeleri belirleyip kurumla iletişime geçmelidir. Yalnızca bilimsel ve akademik çalışmalar için erişim sağlandığından, başvuru formunda araştırmanın konusu ve kapsamı belirtilmelidir. Arşiv, yalnızca Orient-Institut Istanbul Kütüphanesi'nin okuma salonunda, yani kurum içinde kullanılabilir. Belgeler, henüz dijitalleştirilmemiş olmakla birlikte, istisnai durumlarda elektronik kopyalar da sağlanmaktadır.

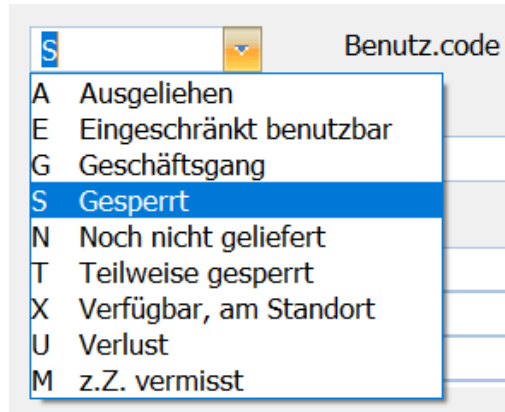
Aşağıdaki durumlarda Fuchs Arşivine erişim kısıtlaması uygulanmaktadır.:

- Telif hakkı ve kişilik haklarının korunması gibi yasal gerekçelerle,
- Kullanım amacı, halihazırda basılmış, filme alınmış ya da dijitalleştirilmiş malzemelerle karşılanabiliyorsa,
- Malzemelerin fiziksel durumu erişim kısıtlamasını gerektiriyorsa,
- Söz konusu malzemeler Orient-Institut Istanbul tarafından başka bir yerde kullanılmak üzere gerekli ise,
- Hayatta olan kişilere ait malzemeler (mektuplar, kartpostallar, el yazmaları, fotoğraflar vb.) yalnızca ilgili kişinin izniyle erişime açılabilir. Bu kural, mektup ve kartpostal alıcıları için de geçerlidir.

Arşivde bulunan malzemelerin tümü Kalliope üzerinde mevcuttur. Menz'in aktardığına göre, arşivdeki her belge tasnif ve tanımlama aşamasında gizlilik değerlendirmesinden geçirilmemiştir. Bu nedenle henüz arşiv tanımlamalarına erişim kısıtlamaları dahil edilmemiştir.

³⁹⁹Kalliope-Verbund.<https://kalliope-verbund.info/en/query?q=ead.repository.isil%3D%22DE-Y11%22%20AND%20ead.class%3Dcollection> [Erişim tarihi: 15.05.2025]

Görsel 26 aDIS Yazılımının Tanımlama Alanlarında Erişim Kısıtlaması Türleri

Görsel 26’te yer alan, OII’de kullanılan arşiv yazılımı aDIS üzerinde erişim kısıtlaması seçeneklerinin tercümesi şu şekildedir:

A – Ausgeliehen:	Ödünç verilmiş
E – Eingeschränkt benutzbar:	Sınırlı kullanılabilir
G – Geschäftsgang:	İşlemde (dolaşımda / işlem sürecinde)
S – Gesperrt:	Erişime kapalı / engellenmiş
N – Noch nicht geliefert:	Henüz teslim edilmemiş
T – Teilweise gesperrt:	Kısmen erişime kapalı
X – Verfügbar, am Standort:	Mevcut, yerinde erişilebilir
U – Verlust:	Kayıp
M – z.Z. vermisst:	Şu anda kayıp (geçici olarak kayıp)

Ön değerlendirme prosedürü, yoğun arşiv bağışlarının alındığı ya da arşivde çok sayıda belgenin bulunduğu durumlarda, arşivleme süreçlerinin tamamlanması uzun sürebileceğinden, erişimin uzun süre kısıtlanmaması ve belgelerin mümkün olan en kısa sürede araştırmaya açılabilmesi amacıyla uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde değerlendirme sırasında erişim kısıtlaması gerektirecek bir bilgi içerip içermediğini tespit etmek için malzemenin dikkatle incelenmektedir. Ön değerlendirme yöntemi arşivcinin bizzat malzemeyi incelemesini gerektirdiği için uzun sürebildiğinden çevrimiçi erişim kadar pratik bir yöntem değildir. Örnek olarak, Marie Auerbach’ın Traugott Fuchs’a gönderdiği 7 Temmuz 1951 tarihli mektup için aDIS üzerinde “S-Gesperrt” seçildiğinde değişiklik, Kalliope sistemine Görsel 27’de bulunan katalog kaydında görüldüğü gibi yansımaktadır.

Görsel 27 Kalliope Toplu Kataloğunda Traugott Fuchs Arşivinden III/2/1528 Etiketli Mektuba Ait Tanımlama Bilgisi⁴⁰⁰

**Brief von Marie Auerbach an Traugott Fuchs [Datierung ohne Jahreszahl, Samstag, 7. Juli]
Orient-Institut Istanbul ; Nachlass Traugott Fuchs**

Signatur: OII Fuchs III/2/1528

Auerbach, Marie [Verfasser],
Fuchs, Traugott (1906-1997) [Adressat]

Ohne Ort. - 1 Blatt, Deutsch. - Brief

Gesperrt.

Bemerkung:

Datum möglicherweise 07. Juli 1951, Samstag

Objekteigenschaften: Handschrift

Pfad: Nachlass Traugott Fuchs / III. Korrespondenzen / III.2. Korrespondenzen mit Emigranten

DE-611-HS-4273785, <http://kalliope-verbund.info/DE-611-HS-4273785>

Erfassung: 6. Mai 2025 ; Modifikation: 7. Mai 2025 ; Synchronisierungsdatum: 2025-05-07T15:45:27+01:00

İncelenen diğer arşiv örneklerinden farklı olarak, OII'nin Almanya merkezli bir enstitü olması nedeniyle arşiv, Türkiye'nin değil Almanya'nın yasal düzenlemelerine tabidir. Bu doğrultuda telif hakkı ve kişisel verilerin korunması gibi yasal düzenlemeler, Alman hukukunun gerektirdiği biçimde uygulanmaktadır. Traugott Fuchs Arşivi Kullanım Yönetmeliği'nde yer alan bir diğer başlık, telif hakkı ve kullanım koşullarına ilişkindir. Bu bölümde, arşive erişim izninin yayın izni anlamına gelmediği; yayın için kurumdan ayrıca izin alınması gerektiği; telif hakkıyla korunan malzemeler için ise yasal mirasçıların veya diğer hak sahiplerinin onayına ihtiyaç duyulabileceği belirtilmektedir. Mektup ve günlük gibi kişisel belgelerde, başka bireylerle ilgili bilgilerin bulunması durumunda, ilgili kişilerin rızasının da gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Yönetmeliğin genel yaklaşımı, kullanıcıyı telif hakları, kişisel veri güvenliği ve etik kullanım gibi konularda açık biçimde bilgilendirmekte; böylece muğlak bir tutumun aksine, kurumun arşiv üzerindeki yasal ve etik otoritesini ortaya koymaktadır.

Genel bir analiz yapıldığında, her iki kurumun da Fuchs Arşivi üzerinde ortak bir çalışma yürütmüş olması nedeniyle erişim sekteye uğramamıştır. Ancak bu örnekte dikkat çeken nokta, Saydam'ın da vurguladığı, bağışçı ve kurum arasındaki güven ilişkisidir. Fuchs her ne kadar hayatının önemli bir bölümünü evi gibi benimsediği Boğaziçi ve çevresinde geçirmiş olsa da hayattayken aksi yönde bir beyan sunmadığı için, vefatının ardından arşiv

⁴⁰⁰ Kalliope-Verbund. "Brief von Marie Auerbach an Traugott Fuchs [Datierung ohne Jahreszahl, Samstag, 7. Juli]" Orient-Institut Istanbul ; Nachlass Traugott Fuchs.] <https://kalliope-verbund.info/en/ead?ead.id=DE-611-HS-4273785> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

üzerindeki yasal söz sahipliği varisine geçmiştir. Doğal olarak arşiv süreçlerini arşiv üreticisinin beklentileri değil vasi ve kurum arasında yapılan müzakereler şekillendirmiştir. Saydam'ın en güvenilir sağlama yöntemi olarak vasiyeti işaret etmesinin sebebi de tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Arşivi teknik açıdan değerlendirirsek; arşivdeki tüm belgeler veri tabanında tanımlıdır, ancak hangi belgelere erişimin kısıtlanacağı önceden belirlenmemiştir. Erişim izinleri, araştırmacı talebi üzerine yapılan ön değerlendirmeyle kararlaştırılmaktadır. Değerlendirme kistasları ise hazırlanan yazılı arşiv kullanım yönetmeliğinde açıkça belirtilmiştir. Türkiye'de az rastlanan bu uygulama, erişimi kısıtlamaktan ziyade yöneten bir yaklaşımı yansıtmakta ve tezin literatür analizi başlığında değinilen Mark A. Greene ve Denis Meissner'in More Product, Less Process (MLPL) teorisine de bir uygulama örneği oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, personel ve/veya bütçe yetersizlikleri nedeniyle koleksiyonlarını kapalı tutan pek çok kurum için yol gösterici niteliktedir. Fuchs Arşivi, ön değerlendirme yönteminin uygulanması, arşive özgü bir kullanım yönetmeliğinin bulunması ve kısıtlama kriterlerinin bu yönetmelikte açıkça belirtilmesiyle verimli ve sürdürülebilir bir erişim yönetimi örneği sunmaktadır.

5.6. Aslı Davaz Özel Arşivi

Aslı Davaz Özel Arşivi, bir arşiv üreticisinin kendi arşivini oluşturma sürecine dair örnek teşkil etmektedir. Bu arşivin tez kapsamında ele alınmasının temel nedeni, özel arşivlerin kurumsal yapılara çoğunlukla üreticilerinin vefatının ardından intikal etmesi gerçeğidir. Bu durum, hangi belgelerin özel ya da mahrem nitelik taşıdığına, mirasçıların ya da arşiv personelinin karar vermesini zorunlu kılar. Bu hususta Hodson her ne kadar hukuki açıdan mirasçıların söz hakkı bulunduğunu kabul etse de mahremiyet değerlendirmesi konusunda tüm yetkinin yalnızca mirasçılara bırakılmaması gerektiğini savunur.⁴⁰¹ Nitekim pek çok örnekte, bağış sürecinden önce mirasçıların arşivde yer almasını uygun görmedikleri belgeleri ayıkladıkları ya da imha ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle henüz Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na resmen bağışlanmamış olan Aslı Davaz Özel Arşivi'nin, kuruma intikal öncesinde üreticisi tarafından nasıl bir mahremiyet değerlendirmesine tabi tutulduğu bu çalışmada incelenecektir.

Kadın tarihi arşivcisi, araştırmacı yazar ve çevirmen Aslı Davaz, The Fawcett Library, Bibliothèque Marguerite Durand'da yaptığı incelemeler ve Londra Üniversitesi Bedford College Library edindiği deneyimle Türkiye'de kadın odaklı arşivciliğin kurumsallaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur.⁴⁰² 1990 yılında Şirin Tekeli, Füsün Ertuğ, Füsün Akatlı ve Jale Baysal ile birlikte Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nı kurarak, kadın merkezli kütüphane ve arşivcilik alanında öncü bir rol üstlenmiştir. Birçok özel arşiv koleksiyonunun kuruma kazandırılmasını sağlayan ve çeşitli ulusal ve uluslararası projelerin yürütülmesinde aktif olarak görev alan Davaz, kendi arşivini oluştururken feminist pedagoji ilkelerini benimsediğini ve bu çalışmanın ileride başka kadınlara da örnek teşkil edebilmesi amacıyla özel arşivini bu doğrultuda şekillendirdiğini ifade etmiştir. Davaz, feminizm ve arşiv pratiği arasında kurulan bakım etiğinin ilişkilerde, karar verme süreçlerinde empati, şefkat ve sorumluluğu vurgulayan bir ahlaki çerçeve oluşturduğunu ve kaynağının feminist etik olduğunu aktarır.⁴⁰³ Feminist arşiv etiği ise arşivcilik alanında feminist değerleri ve ilkeleri arşiv kuramıyla bütünleştirerek hayata geçiren bir yaklaşımdır.

⁴⁰¹Sara S. Hodson. "To Reveal or Conceal: Privacy and Confidentiality in the Papers of Contemporary Authors". İçinde *The Boundaries of the Literary Archive Reclamation and Representation*, ed. Lisa Stead, Carrie Smith. (Routledge, 2013)

⁴⁰²Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. "Vakıf Organları-Kurucular Kurulu-Aslı Davaz". <https://kadineserleri.org/vakif-organlari/> [Erişim tarihi: 15.05.2025]

⁴⁰³Apaçık Radyo- Bağımsızlar. "Aslı Davaz-Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi". <https://apacikradyo.com.tr/podcast/bagimsizlar/arsivde-kadin-ve-toplumsal-cinsiyet-dergisi> [Erişim tarihi: 15.05.2025]

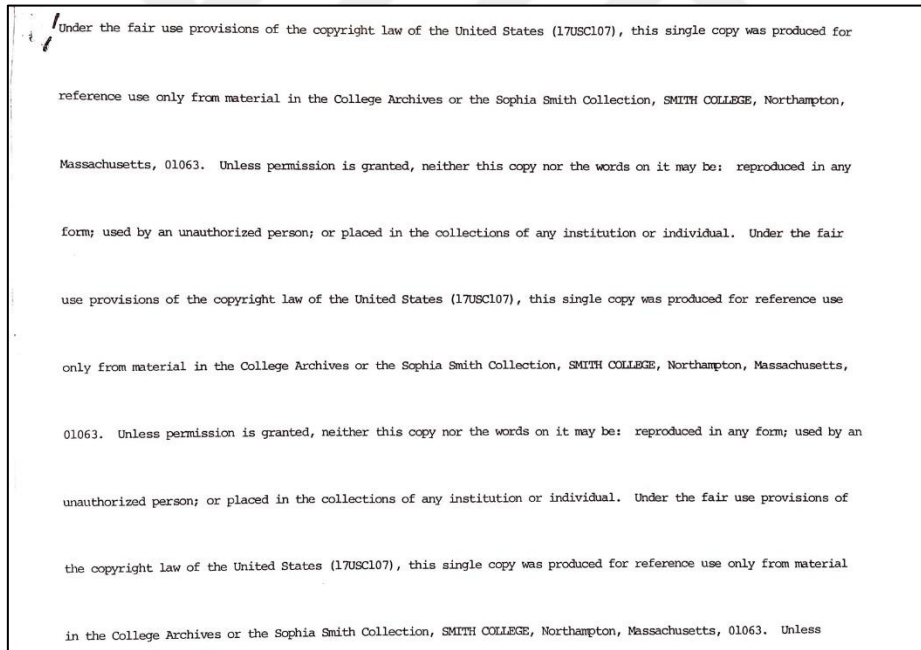
Arşivin tarihsel aralığı, 17. yüzyıldan Deveaux ailesine ait belgelerle başlayıp 2025 yılına kadar uzanmaktadır. Fiilî tasnif ve tanımlama çalışmaları 2017 yılında başlamış ve 2025 yılında tamamlanmıştır. Bu süreçte arşivci olarak sırasıyla Özkan Güner, Ecem Polat, Firdevs Köse, Neşe Gürses ve Zehra Özbay görev almıştır. Arşiv, Aslı Davaz'ın mesleki ve kişisel yaşamına dair belgeleri içermektedir. Bunlar arasında günlük notlar, mektuplar, yazışmalar, ilgi alanlarına dair malzemeler, KEKBMV kapsamında yürüttüğü faaliyetler, kütüphane ve arşivcilik üzerine çalışmaları ile annesi ve babasının ailelerine ait kişisel belgeler yer almaktadır. Kataloglama süreci başlangıçta genel bir envanter çalışması olarak yürütülmüş, ancak ilerleyen aşamalarda daha ayrıntılı bir kataloglama biçimine dönüşmüştür. Bu nedenle katalog tanımlarında dil birliği tam anlamıyla sağlanamamıştır. Kataloğu hazırlayan kişilerin bilgi düzeyi ve yorum farkları da bu çeşitliliğe katkıda bulunmuştur. Bu durum, feminist arşivcilik etiği açısından değerlendirildiğinde, belgenin tanımlanması sürecinde arşivcinin öznel rolünün ortaya çıkarmaktadır.

Arşivin gizlilik ve mahremiyet boyutlarını incelendiğinde Davaz, arşivin mahremiyet sınırlarını belirlerken bilinçli ve sistematik bir yaklaşım benimsediği gözlemlenmiştir. Sağlık bilgileri, mali kayıtlar, çeşitli sözleşmeler (hukuki, kira, inşaat vb.) ile üçüncü şahısların özel yaşamlarına dair belgeler arşive dahil edilmemiştir. Ayrıca arşiv üreticisinin yaptığı ön değerlendirme sonucunda aile içi anlaşmazlıklara dair detaylı mektuplar da kapsam dışında bırakılmıştır. Davaz'ın 1985–2019 yılları arasında kullandığı ajandaların arşive dahil edilip edilmeyeceğine, Davaz ve Özbay birlikte karar vermiştir. Özbay ile Davaz arasında, Özbay'ın çalışma sürecinde edindiği kişisel bilgilerin hassasiyetine özen göstereceğini ve bu bilgileri yalnızca kataloglama amacıyla kullanacağını, söz konusu bilgilerin ise sözlü ya da yazılı olarak üçüncü kişilerle paylaşılmayacağını hükme bağlayan bir gizlilik sözleşmesi imzalanmıştır. Yapılan içerik değerlendirmesi sonucunda, yalnızca günlük işlere, alışveriş listelerine ve hatırlatıcı notlara yer veren ajandalar ve not defterleri arşiv kapsamı dışında bırakılmıştır. Buna karşılık, mesleki faaliyetlere, Vakıf çalışmaları ve toplantılara ilişkin notlar ile entelektüel üretim sürecine dair içerikler barındıran ajandalar arşive dahil edilmiştir. Ayrıca bir adet el yazısı edebiyat defteri ile dört adet seyahat defteri de bu kapsama alınmıştır. Arşivde yer alan bazı mektuplara ilişkin olarak Davaz, 10 ila 15 yıl süreyle kapalı kalma koşulu getirmiştir. Bu karar, belgelerde yer alan hassas bilgilerin ileride araştırmacılara sunulmadan önce korunmasına yönelik etik bir tercih olarak değerlendirilmektedir. Ek olarak arşiv üreticisi, bazı belgeler için “üretici notları” hazırlamıştır. Bu notlar, belgenin üretim bağlamını ve doğrudan ifade edilmeyen bilgi katmanlarını açıklamak amacıyla yazılmıştır. Arşivdeki belge sayısının

çokluğu nedeniyle, bu tür notların eklenmesinde seçici davranılmış, özellikle çalışma hayatına ve entelektüel üretim süreçlerine ilişkin belgelerde üretici notlarına yer verilmiştir.

Arşivde uygulanan erişim kısıtlamalarına dair birkaç örnek durum analiz edilecektir. İlk uygulama, Davaz'ın *Eşitsiz Kız Kardeşlik* kitabı için yürüttüğü araştırma sırasında temin ettiği, orijinalleri Sophia Smith Collection'da bulunan belge fotokopileri üzerinedir. İlgili fotokopilerin ön yüzünde orijinal belgenin görüntüsü, arkasında ise malzemenin telif hakkı uyarısına ek olarak bu malzemenin izinsiz çoğaltılamayacağı, herhangi bir kurum ya da kişi koleksiyonuna eklenemeyeceğini belirten bir şablon yer almaktadır (Görsel 27). Dolayısıyla fotokopiler fiziksel olarak Aslı Davaz Özel Arşivine dahil edilmemiştir. Ancak bu belgelerin arşivdeki varlığı Davaz'ın kitap çalışmaları sırasında edindiği kaynaklara ışık tutmaktadır. Bu nedenle fotokopiler fiilen dahil edilmemiş olsa da arşiv malzemesi olarak tanımlanarak kataloğa dahil edilmiş, belgelerin arşivde hangi gerekçeyle yer almadığı tanımlamaya dahil edilmiştir.

Görsel 28 Aslı Davaz Özel Arşivinde Yer Alan Sophia Smith Collection Belge Fotokopilerinin Arka Sayfası

Örnek olarak incelenecek bir diğer örnek kişisel verileri konu almaktadır. Görsel 28'de tanımlama alanları bulunan ilk kayıt, "17-19 Nisan 2009 Sempozyum Katılımcı Listesi" başlıklı belge, "Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu" başlıklı sempozyum katılımcılarının isim, kurum, e-posta ve imza bilgilerini içermektedir. Sempozyuma katılım sağlamak "mahrem" bir içerik teşkil etmese de belgenin içeriğinde e-posta ve imza gibi kişisel bilgilerin bulunması nedeniyle bu malzeme erişime kapatılmıştır. Bir sonraki örnekte yer alan ikinci kayıt, doğrudan yayımlanmış bir telif eserinin bir bölümüne ait olması dolayısıyla erişime kapalıdır.

Son örnek olarak üçüncü kayıt, Aslı Davaz'ın oğlu Hakan'ın annesine gönderdiği, kardeşi ile okuldaki durumlarını bildiren bir mektuptur. Mektuplar, yukarıda değinildiği üzere bağışçının talebi üzerine belirli süreyle erişime kapalıdır. Ek olarak, mektupların tanımlanması aşamasında Boğaziçi Üniversitesinde bulunan Jale İnönü Koleksiyonu'nda da izlenen tutum dikkate alınarak, mektubun doğrudan içeriği değil genel çerçevesi vurgulanmıştır. Aksi takdirde yalnızca 'X'ten Y'ye' yapılan bir tanım araştırmacıya hiçbir bilgi vermeyeceği gibi, fazla detaylı bir tanımlama erişim kısıtlamasını geçersiz kılarak mahremiyetin ihlal edilmesine sebep olabilir.

Görsel 29 Aslı Davaz Özel Arşivinde Yer Alan Erişim Kısıtlaması Uygulanmış Malzemelere Ait Tanımlama Alanları

17-19 Nisan 2009 Sempozyum Katılımcı Listesi	17-19 Nisan tarihlerinde KEKBMV ve Kadir Has Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu" başlıklı sempozyuma gelenlerin 18 Nisan Cumartesi ve 19 Nisan Pazar günlerine ait isim, kurum, e-mail, imza bilgilerini içeren el yazısıyla yazılmış katılımcı listesi	Liste	El yazısı	[2009]	Türkçe	4	Kapalı (KVKK)
"124 Yaşındaki Feminist Kız Kardeşle Sohbet" Kitap Bölümü	2021 yılında Gazi Kütüphanesinden çıkan "Prof. Dr. Cemil Oktay'a Armağan" kitabında yer alan Serpil Çakır'ın yazdığı Serpil Çakır-Mehpare Osman arasında geçen kadın dergiciliği konulu diyaloglardan oluşan "124 Yaşındaki Feminist Kız Kardeşle Sohbet" başlıklı bölümün bilgisayar çıktısı	Kitap bölümü	Bilgisayar çıktısı	2021	Türkçe	24	Kapalı (Telif)
Hakan'dan Aslı Davaz'a Dersleri Hakkında Mektup	Hakan Erözer'in Londra'daki okulundan 16 Eylül 1981'de Paris'teki Aslı ve Arif Mardin'e yazdığı, Cenk ile okuldaki derslerinden ve yaptıkları sporlardan bahsettiği İngilizce el yazısı mektup ve zarfı	Mektup	El yazısı	16 Eylül 1981	İngilizce	3	Kapalı

Aslı Davaz Özel Arşivi, arşiv üreticisinin arşiv bilinci ve sistematik yaklaşımı sayesinde, özellikle şahıs arşivlerinde sıkça karşılaşılan belge kaybı ile yetersiz ya da yanlış erişim kısıtlamalarının önüne geçilmesini sağlamaktadır. Kadın arşivleri üzerine çalışan bir arşivci olarak Aslı Davaz'ın bu bilince sahip olması doğal karşılanabilir; ancak sıradan bir bireyden arşiv süreçleri ve arşiv malzemesinin gizliliğine ilişkin bilgi sahibi olması beklenemez. Bu noktada arşivci, bağışçyı ve/veya mirasçıları bağış sözleşmesi öncesinde kapsamlı biçimde bilgilendirmeli, hem arşiv üreticisinin ve mirasçılarının mahremiyetine özen göstermeli hem de arşivin araştırmaya açılmasının toplumsal ve akademik önemini gözetmelidir.

Aslı Davaz'ın arşiv üretim sürecine yaklaşımında, hem kadın arşivleri üzerine bilgi birikimi hem de feminist etik duyarlılığı belirleyici olmuştur. Davaz, kendi arşivinde uyguladığı erişim kısıtlamalarını yalnızca bir arşivci bakış açısıyla değil, aynı zamanda özel hayatın sınırlarını koruma refleksiyle de biçimlendirmiştir. Bu yönüyle, kadın arşivciliği alanındaki deneyimi, kendi arşivini sadece üreten değil, aynı zamanda yönlendiren bir özne olarak ele almasını sağlamıştır. Böylelikle Aslı Davaz Özel Arşivi, kişisel arşiv üretiminde etik, mahremiyet ve erişim dengelerinin nasıl kurulabileceğine dair özgün bir model teşkil etmektedir.

SONUÇ

Bu tezde, özel arşiv malzemelerinde yer alan mahrem içerikli ve gizli malzemeler ile bu malzemelerin erişim süreçlerini nasıl etkilediği ele alınmıştır. Gizlilik ve mahremiyet nedeniyle uygulanan erişim kısıtlamalarının gerekçeleri, nasıl hayata geçirildikleri ve bu sürecin standartlar ve yazılımlar aracılığıyla nasıl düzenlendiği incelenmiş; yerli ve yabancı kurumsal uygulamalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Tezin giriş bölümünde, araştırmanın amacı ve kapsamına ek olarak, Türkiye’deki özel arşivlerde uygulanan erişim kısıtlamalarında gizlilik ve mahremiyet gibi kavramların yeterince gözetilmediği; bu durumun ise erişim kısıtlamalarında tutarsız ve belirsiz uygulamaların ortaya çıkmasına yol açtığı yönündeki hipotez açıklanmıştır. Literatür incelemesi bölümünde, konuya ilişkin taranan kaynaklar ve önceki çalışmalar değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, Kuzey Amerika ve Avrupa kıtalarında 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren arşivlere erişim konusunun tartışılmaya başlandığı, bu tartışmaların öncelikle kamu arşivlerine erişim çerçevesinde şekillendiği, ancak zamanla özel arşivlere yönelik ilginin artmasıyla birlikte özel arşivlere erişimin de gündeme geldiği görülmüştür. Kamu arşivlerinden içerik bakımından farklı niteliklere sahip olan özel arşiv malzemelerine yönelik erişim kısıtlamaları ile arşivcilerin ve arşiv kurumlarının bu konudaki tutumlarına ilişkin çeşitli yabancı kaynaklar bulunmaktadır. Türkçe literatürde arşivlere erişim konusu daha çok kamu arşivleri, özellikle de Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Devlet Arşivleri üzerinden ele alınmış; özel arşivlere yönelik sistematik bir değerlendirme eksik kalmıştır. Mevcut yerli çalışmalar çoğunlukla durum tespiti ile sınırlı olup çözüm önerileri sunmamaktadır. Türkiye’de erişim kısıtlamasına tabi tutulacak malzemelerin içeriğine dair değerlendirme yapılması ve bu doğrultuda pratiklerin nasıl şekillendirilmesi gerektiğine ilişkin herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde özel arşivler üzerine yapılan bazı çalışmalarda, gizlilik ve mahremiyet gerektiren malzemelere erişimin önemi vurgulansa da gizlilik ve mahremiyet kavramlarının birbirinden farkı, bu farkın arşiv malzemelerine etkisi, uygulanan erişim kısıtlamalarının gerekçeleri ve türleri detaylı biçimde ele alınmamıştır.

Tezin ikinci bölümünde “özel”, “gizli” ve “mahremiyet” kavramları kavramsal bir çerçeve içerisinde ele alınmıştır. Bu kavramların arşivcilik bağlamında ne anlama geldiği açıklığa kavuşturulmuştur. Hem sözlük anlamları hem de arşivcilik literatüründe zaman içerisinde geçirdikleri dönüşüm incelenmiş; aralarındaki anlam farklılıkları, yabancı dillerdeki karşılıkları ve bu karşılıkların algılanış biçimleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

“Kamusal” kelimesinin zıttı olan “özel” kavramı, bir kişi ya da kuruma ait olma durumu üzerinden mülkiyet ve aidiyet ilişkilerini tanımlayarak kişisel alanın sınırlarını belirlerken; “gizlilik” kavramı, belirli bilgi ve belgelerin yasal düzenlemelerle korunmasını ve yetkisiz erişimden sakınılmasını öngören, hukuki çerçevede tanımlanmış sınırları ifade etmektedir. Buna karşılık, “mahremiyet” kavramı ise bireylerin duygusal, bedensel ve sosyal alanlarını koruma gereksinimine dayanmakta; bu sınırlar, toplumun kültürel yapısı, ahlaki değer yargıları ve yerleşik normları çerçevesinde şekillenmektedir. Yapılan bu karşılaştırmalar, söz konusu kavramların özel arşiv malzemelerine yansımalarının da zamana, bağlama ve kültürel farklara bağlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır. Tarihsel süreçte her toplumun kültürel yapısına, toplumsal normlarına ve inanç sistemlerine göre farklı biçimlerde şekillenen gizlilik anlayışı ve mahremiyet beklentisi, günümüzde dijitalleşme ve çevrim içi erişim olanaklarının yaygınlaşmasıyla birlikte önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm, arşivsel düzenleme ve erişim politikaları üzerinde doğrudan etkili olmuş; özel arşivlerde hangi tür malzemelerin gizli, hangilerinin mahrem, hangilerinin ise özel olarak nitelendirilmesi gerektiği sorusunu daha karmaşık ve bağlama duyarlı hale getirmiştir. Bu çerçevede, özel arşiv malzemelerinin değerlendirilmesinde yalnızca içerik değil, aynı zamanda bağlam, üretim amacı, üretici ve üçüncü kişilere etkisi gibi unsurlar da dikkate alınması gerektiği ortaya koyulmuştur.

Öncelikle arşivlere erişimin tarihsel dönüşümünün ele alındığı Erişimde Teorik Yaklaşımlar başlıklı üçüncü bölümde, arşivlere erişim anlayışının, Fransız Devrimi sonrasında demokrasinin gelişimiyle birlikte biçimlendiği ve bu dönemde ortaya çıkan yaklaşımların arşivcilik disiplini üzerindeki etkilerinin günümüzde de sürdüğü tespit edilmiştir. Bu etkilerin, arşivcilik alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası meslek kuruluşlarının hazırladığı etik kurallar, ilkeler, rehberler ve kılavuzlara da yansıdığı görülmüştür. Tezin bu bölümünde Avustralya, Türkiye, Amerika, İngiltere, İrlanda, Kanada ve Yeni Zelanda’da ulusal arşivcilik dernekleri tarafından oluşturulan mesleki etik kurallar üzerine yapılan karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır. Bu inceleme erişim konusundaki farkındalığın giderek arttığını; buna paralel olarak erişime ilişkin çerçevenin daha kapsayıcı, adil ve kullanıcı odaklı hale geldiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Türk Arşivciler Derneği tarafından hazırlanan Mesleki Etik Kuralların da güncellenmesi ve erişim konusunda arşivcilere rehberlik edecek, kullanıcı haklarını ve arşivin öznesinin mahremiyetini gözeten, demokratik ve çağdaş ilkeler doğrultusunda yeni maddelerin eklenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Etik tartışmaların ardından, ilgili kurallar ve rehberlerin uygulamada ne ölçüde hayata geçirilebildiği ve arşivcilere ne derece rehberlik ettiği incelenmiştir. Nitekim, mahremiyet ve gizlilik hususları arşiv belgelerinin tanımlanmasında, kütüphane malzemelerinin kataloglanmasından daha kapsamlı şekilde ele alınmalıdır. Bu doğrultuda vaka analizleri, arşivcilikte kullanılan tanımlama standartları ve arşiv yazılımları değerlendirilmiştir. Çeşitli kurumlar ve arşivciler tarafından yayımlanan vaka analizleri, gizli ve mahrem malzemeler bağlamında ortaya çıkan örnek olayların, arşivciler ve kurumlar tarafından nasıl ele alındığını ve hangi yöntemlerin benimsendiğini göstererek diğer meslektaşlarla paylaşılması açısından önem taşımaktadır. Gizli ve mahrem konuların çoğu kez kurum içinde kalması ve üzerinin kapatılması, karşılaşılan sorunların çözümünde ve arşivlere erişimde ulusal düzeyde ortak bir yaklaşım geliştirilmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu vaka analizleri, arşivcilerin erişim farkındalığını artırmakla kalmayıp, iş hayatında karşılaşılabilecekleri etik ve yasal ikilemleri de gün yüzüne çıkarmaktadır.

Teorik yaklaşımların uygulamaya yansımaları arşivsel tanımlama adımıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda APPM, ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDF, RAD, ISDIAH, Dublin Core, DACS, MODS, EAD isimli uluslararası arşiv tanımlama standartlarında erişim faktörünün nasıl ele alındığı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tarihsel gelişim sürecinde birbirinden beslenerek ve kademeli olarak gelişen bu standartlar kronolojik bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, başlangıçta erişim kısıtlamalarının yalnızca “Notlar” alanı altında opsiyonel bir alt başlık olarak yer aldığı, zamanla bu yaklaşımın dönüşerek erişimin tek başına bir tanımlama alanı haline geldiği, bu alanın da erişim, kullanım, paylaşım, teknik ve fiziksel erişim gibi alt bileşenlere ayrıldığı ve doldurulması zorunlu bir alan haline geldiği tespit edilmiştir. DACS, ISAD(G) ve Dublin Core standartlarının pratikte kullanıldığı ve kullanıcının arşivle etkileşime geçtiği alan olan arşiv yazılımlarında ise bu standartlara olan uyumluluk değerlendirilmiştir. Özel arşiv malzemeleri söz konusu olduğunda, yalnızca çevrim içi depolamaya yönelik sistemler yerine, arşiv kullanımına özgü olarak geliştirilen AtoM ve CONTENTdm gibi yazılımların tercih edilmesinin erişim yönetimi açısından daha doğru ve işlevsel bir yaklaşım olduğu görülmüştür. Bunun nedeni bu yazılımların genel kullanım değil arşiv süreçleri ve erişim yöntemlerindeki farklılıklar göz önünde bulundurularak geliştirilmiş olmasıdır. Bununla birlikte, tanımlama standartlarında doldurulması zorunlu olarak belirlenen bazı alanların, yazılım ortamlarında aynı zorunlulukla tanımlanmamış olması, bu alanların uygulamada boş bırakılmasına ve dolayısıyla erişim açısından kritik bilgilerin eksik kalmasına yol açabileceği görülmüştür.

Tezin teorik çerçeveden uygulamaya uzanan dördüncü bölümünde, erişimin farklı boyutları ele alınmıştır. Erişimin fiziksel, entelektüel ve sosyal boyutları arasındaki yapısal ve işlevsel farklar ortaya konmuş; bu farkların kütüphane ve arşiv gibi kurumların işleyişlerine nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir. Pratikte sıklıkla birbirine karıştırılan iki kavram olan “erişim” ve “erişilebilirlik” arasındaki ayrım da bu bölümde ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu bağlamda, erişilebilirliğin yalnızca erişimi içermekle kalmayıp, aynı zamanda kullanıcı odaklı bir anlayışla fiziksel, dijital ve zihinsel engelleri ortadan kaldırmaya yönelik çözüm üretme yaklaşımını da kapsayan daha geniş bir çerçeve sunduğu vurgulanmıştır. Devam eden alt başlıkta ise Türkiye’nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi tarafından geliştirilen arşivlere erişim politikalarına ilişkin tavsiye kararlarının geçmişi ve güncel durumu karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, yalnızca Türkiye’de değil, Doğu Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde de özel arşivlere erişimin halen istenilen düzeyde kurumsallaşmadığı ve uygulamada bütçe ve personel yetersizlikleri, devlet desteği, yasal dayanakların yetersizliği, düşük toplumsal farkındalık gibi sınırlılıklarla karşı karşıya olduğu gözlemlenmiştir.

Erişim Kısıtlaması Nedenleri başlıklı bölümde, literatür analizi sonucunda sentezlenen bilgiler ile yerli ve yabancı arşiv veri tabanları üzerinde yapılan incelemeler doğrultusunda tespit edilen erişim kısıtlama gerekçeleri; hukuki nedenler, etik ve mahremiyete dayalı nedenler ve operasyona dayalı nedenler olmak üzere üç ana başlık altında detaylı biçimde ele alınmıştır. Hukuki nedenler başlığı altında, özel arşiv malzemesinin içeriğinin ulusal yasalar ve arşiv bağış/devir sözleşmeleriyle korunduğu durumlarda uygulanan kısıtlamalar incelenmiştir. Etik ve mahremiyete dayalı nedenler kapsamında ise, kişisel alanı ve özel hayatı ilgilendiren içeriklerin erişime açılmasında karşılaşılan hassasiyetler değerlendirilmiş; özellikle yazar arşivleri, kadın arşivleri, görsel-işitsel arşivler, azınlık arşivleri gibi örnekler üzerinden hangi tür malzemelerin bu kapsamda değerlendirildiği ortaya konmuştur. Operasyona dayalı nedenler başlığında ise, malzemenin içeriğinden ziyade, arşivin işleyişini aksatan ya da kurumsal kapasiteyle ilgili sınırlılıklardan kaynaklanan erişim kısıtları ele alınmıştır. Ancak çalışma sırasında bu kısıtlamaların yalnızca mantıklı gerekçelerden değil, siyasi çekinceler ve yaptırımlar, sürece fazla müdahale eden bağışçı/varis, toplumsal baskılar ve bütçe, hiyerarşi, iletişim eksikliği gibi kurumsal engellerden de meydana geldiği de tespit edilmiştir. Türkiye’de kurumların erişim kısıtlamaları konusunda şeffaf davranmamasının ardında yatan neden, bu kısıtlamaların çoğu zaman nesnel ve makul bir gerekçeye dayandırılmıyor oluşu olabilir. Yapılan analizler sonucunda, bir özel arşiv malzemesinin yalnızca tek bir nedene dayalı olarak erişime kapatılmasının yeterli olmadığı, her malzemenin çok katmanlı bir biçimde ele alınması

gerektiği tespit edilmiştir. Örneğin; görsel-ışitsel arşivlerde yer alan bir fotoğraf, yalnızca fotoğraftaki kişilerin kişisel verileri açısından değil, aynı zamanda görselin bağlamına göre mahremiyet boyutu ve telif hakkı gibi hukuki yönleriyle de değerlendirilmelidir. Ek olarak erişim kısıtlamaları belirlenirken arşiv personellerinden, yöneticilerden ve hukuki danışmandan oluşan bir grubun, kısıtlamaların gerekliliği, süresi, yöntemi ve yönetimiyle ilgili ortak kararlar alması ve alınan kararı yazılı bir yönetmeliğe dönüştürmesi gerekmektedir. Aksi takdirde alınan kararlar yönetim ve personel değişimiyle birlikte dönüşüme uğrayacak ve hak ihlallerinin doğmasına ve tutarsız istikrarsız gerçekleştirilmesine sebep olacaktır.

Erişim Kısıtlaması Nedenleri başlığına paralel olarak Erişim Kısıtlaması ve Türleri başlığı altında, erişim kısıtlamalarının biçimsel olarak nasıl uygulandığı; seçici erişim, kurum içi erişim, sınırlı erişim, üyelik temelli erişim gibi çeşitli türler üzerinden örnekleriyle birlikte ele alınmıştır. Yine bu bağlamda, arşivsel erişim kısıtlamalarının daha keskin ve dışlayıcı bir biçimi olan sansür uygulamalarına da yer verilmiştir. Bu bölümde yapılan inceleme sonucunda, söz konusu erişim kısıtlaması türlerinin farklı organizasyonlar ve kurumlar tarafından seçici erişim, kurum içi erişim, sınırlı erişim, üyelik temelli erişim gibi çeşitli biçimlerde uygulandığı, ancak bu uygulamaları tanımlamak ve sınıflandırmak için yaygın biçimde benimsenmiş, kapsayıcı ve sistematik bir kavramlar dizininin bulunmadığı tespit edilmiştir. Kavramlar dizininin olmaması, erişim kısıtlamalarının tanımlanmasında ve uygulamada ulusal ve uluslararası tutarlılığın sağlanmasını zorlaştırmakta; kavramların içeriğinin bağlama göre değişmesine neden olmaktadır.

Son olarak, farklı belge türlerine, organizasyon yapılarına ve kurum kültürlerine sahip, TDV İSAM Kütüphane Arşivi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, SALT Araştırma Arşivi, Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Orient-Institut Istanbul Arşivi ve Aslı Davaz Özel Arşivi olmak üzere altı özel arşiv örneği üzerinden yürütülen analizle, erişim kısıtlamaların farklı kurumlarda nasıl ele alındığı, hangi uygulamaların eksik ya da örnek teşkil ettiği değerlendirilmiştir. Bu karşılaştırmalı yaklaşım sayesinde, özel arşivlerde erişim meselesinin kurumsal tercihlere, etik yaklaşımlara ve operasyonel koşullara göre nasıl şekillendiği ortaya çıkmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda Türkiye’de özel arşivlere erişim uygulamalarında şeffaf bir sürecin izlenmediği, yazılı ve kamuyla paylaşılmış erişim politikalarının bulunmadığı, arşiv tanımlamalarında erişim alanlarının doldurulmadığı ya da yanlış, eksik bilgilendirilmelerin bulunduğu tespit edilmiştir. İSAM Kütüphane Arşivi’nde arşiv üreticisinin arşiv malzemesi üzerindeki paylaşım rızası; Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi’nde erişim kısıtlamalı malzemelerin içerik tanımlamalarının nasıl yapılması gerektiği; SALT Araştırma

Arşivi'nde özel arşiv malzemesine telif ve dini mahremiyet nedeniyle uygulanan erişim kısıtlamaları; VEKAM Arşivi'nde kullanıcının kısıtlamalarla ilgili bilgilendirilmesi ve kısıtlamaların türleri; Orient-Institut Istanbul Arşivi'nde kurum kültürü ve bağışçı arasındaki kültürel bağın erişim kısıtlamalarını nasıl etkilediği; Aslı Davaz Özel Arşivi'nde ise arşiv üreticisinin kendi mahremiyetini nasıl benimsediği ve bunun arşive dahil edilecek malzemeye nasıl yansıdığı ortaya koyulmuştur.

Tezin araştırma sürecinde her bölümde vurgulanan en temel bulgulardan biri, özel arşiv kurumlarının büyük çoğunluğunda erişime ilişkin yazılı bir politikanın bulunmamasıdır. Özel arşiv kurumlarında erişim politikalarına ilişkin hâkim yaklaşım, yalnızca bizzat soru soran kullanıcılara yanıt vermekle sınırlı kalmaktadır. Ancak bu yaklaşım hem kurumsal tutarlılığı hem de eşitlik ilkesini zedelemektedir. Kullanıcılar, verilen cevabın herkes için geçerli olup olmadığını ya da zaman içinde değişip değişmediğini bilme imkânına sahip değildir. Arşiv kurumları yalnızca bireysel araştırmacılara değil, topluma karşı hesap verme sorumluluğu taşır. Bu nedenle erişim kararlarının açık ve tutarlı şekilde kamuyla paylaşılması kurumsal güvenin temelidir. Bu bağlamda arşiv kurumlarında genel kurumsal politikaların yanı sıra, erişime özel olarak hazırlanmış yazılı bir erişim politikasının varlığı hem kurumsal işleyiş hem de arşivcilik meslek etiği açısından büyük önem taşımaktadır. Literatürde ve kurumların çevrim içi kaynakları üzerinden yapılan analizler göstermektedir ki, erişim politikası yalnızca kullanıcıyı bilgilendirme işlevi görmemekte, aynı zamanda arşiv koleksiyonlarını, kurumu ve arşivciyi olası yasal ve etik anlaşmazlıklara karşı koruyucu bir araç işlevi de görmektedir. Arşivcinin erişime ilişkin kararlarında başvurabileceği açık ve kurumsal bir erişim politikasının bulunması hem karar alma süreçlerini kolaylaştırmakta hem de arşivcinin üzerindeki bireysel sorumluluğu azaltmaktadır. Bu bağlamda, erişim politikasının kurumun kendi iç kültürü ile içinde bulunduğu toplumun değerlerini gözeterek hazırlanması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Erişim politikası yalnızca iç işleyişe yön vermekle kalmamalı, aynı zamanda açık bir şekilde kamuya sunulmalı ve kullanıcıyla paylaşılmalıdır. Telif hakları, yayın izni, kullanım koşulları, gizlilik ve mahremiyet gibi temel konuların açıkça tanımlandığı, sınırlarının çizildiği bir erişim politikası; araştırmacının haklarını, kurumun yükümlülüklerini ve arşiv malzemesinin etik kullanımını güvence altına alır. Bu sayede, erişim taleplerine dair doğabilecek belirsizlikler en aza indirilirken; kurumsal kararlar daha tutarlı, şeffaf ve öngörülebilir bir zemine oturtulur. Kurumun bu politikayı istisnasız bir şekilde uygulaması ise kamusal hesap verebilirliğin sağlanmasında ve profesyonel güvenin inşasında belirleyici rol oynar. Her ne kadar Türkiye'de özel arşivlere yönelik yasal düzenlemeler yeterli olmasa da bu durum bir gerekçe olarak

görülmemelidir. Yasal boşluklara rağmen, etik ilkelere dayalı ve sürdürülebilir iç politikalar geliştirmek mümkündür ve bu tür politikaların oluşturulması, kurumsal sorumluluğun ve mesleki bilincin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Vurgulanması gereken bir diğer başlık olan dijitalleştirme süreci, arşivlerin erişilebilirliğini ve görünürlüğünü artırmak açısından önemli bir fırsat sunuyor olsa da bu sürecin sırf teknik bir işlem olmadığı ve öncesinde çok katmanlı değerlendirmeler gerektirdiği unutulmamalıdır. Kurumun dijitalleştirme imkânının bulunması her arşivin her durumda dijitalleştirilebileceği ya da erişime açılabileceği anlamına gelmez. Telif hakları, kişisel mahremiyet, üçüncü şahıslara ait bilgiler ve bağış sözleşmelerinde belirtilen koşullar gibi unsurlar dijitalleştirme kararını doğrudan etkileyen kısıtlayıcı faktörlerdir. Ek olarak, doğru bir yazılım kullanımı ve kapsamlı arşiv tanımlama alanları olmadan yapılan dijitalleştirme işlemleri sürecin en başında yüksek bir heves ve beklentiyle yapılmamalıdır. Türkiye’de “açık erişim” kavramı, çoğu zaman yalnızca çevrimiçi erişimle eş tutulmakta ve içeriği büyük ölçüde sığlaştırılmaktadır. Oysa bu süreç sadece dijitalleştirme ile sınırlı olmayıp; Open GLAM ve FAIR ilkeleri doğrultusunda şeffaflık, yeniden kullanım ve birlikte çalışabilirlik gibi sorumluluklar içerir. Bağlı açık veri uygulamalarıyla ise arşivler sadece erişime açılmaz, aynı zamanda anlamlı ilişkilerle yapılandırılır. Bu nedenle dijitalleştirme, yalnızca erişim sağlamak amacıyla yapılan bir aktarma faaliyeti değil; etik, hukuki ve teknik boyutlarıyla bir bütün olarak planlanması gereken bir süreç olarak ele alınmalıdır.

Dijitalleşmeyle ilintili olarak, arşivcilerin ve arşiv kurumlarının dikkatli olması gereken bir diğer husus olan bağış sözleşmeleri hazırlanırken, bağışçının ya da varisin talep ettiği tüm erişim kısıtlamaları koşulsuz kabul edilmemelidir. Özellikle gerekçesi olmayan, arşivcinin profesyonel değerlendirmesine göre gerek görülmeyen ya da aşırı uzun süreli kısıtlama talepleri reddedilmelidir. Arşiv kurumunun, bağış sürecinde yalnızca bağışçının taleplerini değil, aynı zamanda kamusal sorumluluğunu ve mesleki otoritesini de gözetmesi beklenir. Öte yandan, bağışçının farkında olmadığı ancak mahremiyet içeren malzemeler söz konusu olduğunda, arşivci gerekli koruyucu önlemleri alarak bağışçının mahremiyetini gözetmelidir. Aksi hâlde bağış süreci, yalnızca bireysel kontrol ve sınırlama aracı hâline gelir; bu da arşivin kamusal işlevini ve erişim amacını zedeler. Kurumun, bağış sürecinde kendi kurumsal otoritesini ve mesleki değerlendirmesini ortaya koyarak sözleşme koşullarını yönlendirmesi ve bağışçıyı bu doğrultuda bilgilendirmesi gerekmektedir. Kurumun yalnızca bağışçının beklentilerine uyması değil, bağışçının arşivciliğin prensiplerine ve kurum politikalarına uyum sağlaması gerekir. Kısaca arşiv; bağışçı ve araştırmacı arasında, belgenin anlamını tek taraflı bir iktidar nesnesine

indirgemeksizin, belgeyi her iki tarafa da eşit mesafede konumlandırarak bilgi edinme hakkı, meslek etiği, özel hayatın gizliliği ve kamu yararı arasında denge kurma sorumluluğunu üstlenen kurumsal bir hakem işlevi görmelidir.

Çalışma kapsamında Türkiye’de uygulama pratikleri incelendiğinde, arşiv kurumlarının gizlilik ve mahremiyetin korunması gibi konuları göz ardı ettiği, hatta bazen bilinçsiz şekilde mahremiyeti ihlal ettiği görülmüştür. Genel olarak kurumlar da benzer şekilde erişim kısıtlamaları konusunda çoğu zaman sessiz kalmayı tercih etmektedir. Bu sessizlik, bilgi eksikliğinden kaynaklanabileceği gibi, yasal sorumluluk veya kamuoyu baskısından çekinmeyle de ilişkili olabilir. Ek olarak, Türkiye’deki özel arşiv kurumlarının hesap verebilirlik açısından önemli eksiklikler taşıdığı görülmüştür. Oysa hesap verebilirlik eksikliği, ileride kurumların daha ağır yükümlülüklerle karşılaşmasına yol açabilir. İncelenen kurumlardan sadece (VEKAM’ın da bulunduğu) Koç Üniversitesi Suna Kırac Kütüphanesi’nin web sitesinin kullanıcıyla doğrudan etkileşime girilen alanlarında kurumun erişim politikalarına dair açık ve yönlendirici bilgiler bulunmaktadır. İncelenen diğer kurumların veri tabanlarında erişimle ilgili üst verilerin kullanılmaması ya da karşılarında veri bulunmaması, kısıtlamalı malzemelerin veri tabanlarına eklenmemesi, kullanıcıların mevcut kısıtlamalardan haberdar edilmemesi bu kurumların etik ve profesyonellik dışı uygulamalarda bulunduğunu göstermektedir. Bu durum yalnızca şeffaflık ilkesine zarar vermekle kalmamakta, aynı zamanda kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyerek kurumsal güveni zedelemekte ve yapılan araştırmaların doğruluğuna gölge düşürmektedir.

Sonuç olarak, çalışma sürecinde, alandaki uygulama hataları ve eksiklikler nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Öncelikle Türkiye’de özel arşivlerde erişim ve mahremiyet konularına odaklanan akademik bir çalışma bulunmadığı için temel kaynakların büyük bölümü yabancı literatürden derlenmiştir. Bu nedenle, ilgili olgu ve kavramların Türkiye’deki karşılıklarını belirlemek ayrıca çaba gerektirmiştir. Öte yandan, tezin hipotezini de destekler biçimde, kurumların erişim politikalarına ilişkin açık ve tutarlı bir bilgi sunmaması, ilgili arşiv koleksiyonlarını tespit etmeyi ve analiz etmeyi oldukça güçleştirmiştir. Kurumların kısıtlama uygulamalarına dair bilgilere çoğunlukla veri tabanları ve internet sayfalarından ulaşılammış, bu nedenle bazı durumlarda kurumlarla birebir iletişime geçmek zorunlu olmuştur. Ek olarak, çalışma sırasında gizlilik, mahremiyet ve erişim kısıtlamalarının, kurumların şeffaflıktan en çok kaçındığı ve hesap vermekten özellikle imtina ettiği alanlar olduğu açık biçimde gözlemlenmiştir. Bu konulara dair sorulara yanıt vermekten kaçınılması, kurumsal düzeyde ciddi bir kırılma ve direnç olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa bu konular tartışmaktan ne

kadar kaçınılırsa, uygulamada o denli çok belirsizlik ve hatalı yaklaşım ortaya çıkmakta; bu da doğrudan kurumun güvenilirliğini, kamusal imajını zedelemekte ve en önemlisi erişim kısıtlamalarına dair ortak ve yerel bir yaklaşım geliştirilmesinin önünde engel oluşturmaktadır. Çekinilenin aksine, tezde incelenen örnekler göstermektedir ki kurumlar, erişim kısıtlamaları ve bu doğrultuda aldıkları kararlar konusunda ne kadar şeffaf bir tutum sergilerse, bu yaklaşım araştırmacılar ve kamuoyu tarafından o denli olumlu karşılanmakta; kurumsal itibara doğrudan katkı sağlamaktadır.

Tezin başında da belirtildiği üzere çalışmada kaynak olarak kullanılan rehber ve kılavuzların Türkçeye kazandırılması, özel arşivleri ve arşivlerde gizlilik ve mahremiyeti kapsayacak şekilde yasal düzenlemelerin hazırlanması en acil ihtiyaçların başında gelmektedir. Bu çalışmanın, özel arşivlerde gizlilik ve erişim konularına ilişkin tartışmaları teşvik etmesi, bu alandaki akademik ilgiyi artırması ve aktif görev alan arşivcilerin de kendi deneyimlerini ortaya koyarak konuya dair alternatif yaklaşımlar geliştirmeye yönlendirmesi beklenmektedir. Aynı zamanda, çalışmada yer verilen uluslararası rehberler, standartlar, ilkeler ve vaka örneklerinin, arşiv kurumları açısından yol gösterici olacağı; bu sayede kurumların mevcut uygulamalarını gözden geçirerek daha şeffaf, tutarlı ve etik temelli erişim politikaları oluşturma yönünde adımlar atacakları umulmaktadır. Tezin Giriş bölümünde Araştırmanın Problemi başlığı altında bulunan altı adet araştırma sorusu, araştırma sonunda elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıda cevaplandırılmıştır:

1. Gizlilik ve mahremiyet kavramları arasındaki fark nedir? Bu fark özel arşiv malzemelerine nasıl yansımaktadır?

Gizlilik, hukuki ya da sözleşme temelli yükümlülöklere dayalı bir olguyken mahremiyet, bireyin özel yaşam alanını ve bu alanın korunmasına ilişkin toplumsal, ahlaki ve etik değeri kapsar. İki kavram arasındaki fark, arşiv malzemesinin içeriğinin hassasiyetinin değeriendirilmesi ve kısıtlama kararlarının uygulanmasında belirginleşir. Gizlilik nedeniyle erişim kısıtlaması gerektiren bilgiler çeşitli yasalarla düzenlenmişken, mahremiyetin korunmasına ilişkin değeriendirmelerin nasıl ele alınacağı büyük ölçüde toplumsal normlara, koleksiyonun bağlamına ve arşivci ile arşiv kurumunun meslek etiği konusunda duyarlılığına bağlıdır.

2. Mesleki kuruluşların hazırladığı kaynaklarda arşivlere erişim nasıl ele alınmıştır?

Çeşitli ulusal arşivcilik dernekleri ve Uluslararası Arşivler Konseyi'nin hazırladığı etik kurallarda 2000'lere kadar erişim konusuna odaklanılmadığı, 2000'lerden sonra erişimin ayrı

bir başlık olarak değerlendirildiği ve detaylandırıldığı görülmüştür. 2012, 2014 ve 2020 yıllarında hazırlanan rehber ve kılavuzlar ulusal erişimden ziyade çevrimiçi ve uluslararası erişim odağında hazırlanmıştır.

3.Özel arşivlere ve özel arşivlerdeki hassas içerikli malzemelere erişimle ilgili özel bir yaklaşım mevcut mudur?

Arşivcilikte hassas içerikli malzemelerin nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair kabul gören ortak bir yaklaşım bulunmamaktadır. Ancak incelenen kaynaklar, kılavuzlar ve rehberler ışığında arşivciye ve arşiv kurumuna düşen sorumluluklar ortaya çıkmaktadır. Bu sorumluluklar arasında; eşit erişim, kamuoyunu bilgilendirme, şeffaf arşiv süreçleri, eksiksiz tanımlama alanları, kültürel sağduyu, kurum otoritesi olduğu söylenebilmektedir.

4.Özel arşiv malzemelerine uygulanan erişim kısıtlamasına yol açan nedenler ve engeller nelerdir?

Hassas içeriğe sahip özel arşiv malzemelerine bir ya da birden fazla nedenler erişim kısıtlaması uygulanabilmektedir. Çalışmada, bu nedenler Hukuki, Etik ve Mahremiyet, Operasyonel olmak üzere üç başlık altında detaylı şekilde incelenmiştir. Bu bölümlerde Türkiye özelinde siyasi içerikli malzemeler ve malzeme formatı özelinde görsel malzemeler de ele alınmıştır. Nedenlere ek olarak engellerden bahsedilmesinin sebebi; yapılan incelemelerde sözü edilen erişim kısıtlaması gerekçelerinin her zaman bir neden değil bazen bir dayatma veya bahane olarak kullanılıyor olmasıdır.

5.Farklı erişim kısıtlamaları için standart bir uygulama ve terminoloji bulunmakta mıdır? Var ise Türkiye’de yapılan uygulamalar bu standart ve önerilere ne kadar uygundur?

Çalışmada uluslararası kabul gören ve kullanılan 10 adet tanımlama standardının erişimle ilgili tanımlama alanı incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, erişim için ortak bir terminoloji geliştirilmediği, çeşitli kurumların kendi ihtiyaçları doğrultusunda farklı kodlama ve adlandırmalar oluşturduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, doğrudan arşiv kullanımı amacıyla geliştirilmemiş olsa da dijital kopyalara erişimde kullanılabilecek uygulamaların mevcut olduğu görülmektedir. Türkiye’de özel arşiv kurumlarının uygulamalarına bakıldığında ise, açık ya da sınırlı erişim bilgilerinin arşiv malzemesinin tanımlamasına çoğunlukla dahil edilmediği; dahil edildiği durumlarda ise muğlak ve hatalı terimlerin kullanıldığı belirlenmiştir.

6.Özel arşivlerde hassas içerikli malzemelerin yönetimiyle ilgili arşivciye ve arşiv kurumuna düşen sorumluluklar nelerdir?

Özel arşivlerde hassas içerikli malzemelerin yönetiminde arşivci, malzemenin hassas içeriğine sağduyuyla ve tarafsız yaklaşmak, bağışçı ve araştırmacıyla güvene dayalı iletişim yürütmek, erişim kısıtlamalarını tanımlamalara yansıtmak ve etik ilkelere bağlı kalmakla sorumludur. Arşiv kurumu ise bu süreçleri destekleyecek yazılı politikalar oluşturmak, yasal düzenlemelere uyumu sağlamak, arşiv süreçleri ve kısıtlamalarla ilgili karar alma süreçlerinde arşivcinin yetkinliğine güvenmek, eşit erişimi korumak ve yapılan uygulamalara bağlı kalmakla yükümlüdür.

KAYNAKÇA

- Abela, Andrew V. "Digesting the Raisins of Wrath: Business, Ethics and the Archival Profession". *The American Archivist* 71 (2008): 203-209.
- Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, editör Recep Toparlı (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 2000): 161.
- Akar, Rıdvan ve Dündar, Can. *Ecevit ve Gizli Arşivi* (İmge Kitapevi, 2008).
- Akbal, Oktay. *Yaşasın Edebiyat* (Sander Yayınları, 1977).
- Akçura, Belma. "Ata'ya 'İnönü modeli'" *Milliyet Gazetesi* (4 Şubat 2005)
- Akdoğan, Zeynep ve Subaşıoğlu, Fatoş. "Arşivcilerin Mesleki Etik Kuralları Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 57, sy 2 (2017): 838-853.
- Akyıldız, Olcay. "Leylâ Erbil Özel Koleksiyonu Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi", *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 1, sy 2 (Eylül 2024).
- Akyol, Ercan. "Çiziyorum-TTK, Latife Hanım'ın mektuplarını açmama kararı aldı" *Milliyet Gazetesi* (4 Şubat 2005)
- Alikılıç, Dündar. "Arşiv ve Arşivcilik", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 10 (1998).
- Anameriç, Hakan ve Rukancı, Fatih. "Bir Özel Arşiv Nasıl Tasnif Edildi? Arşivcilik Metot ve Terminolojisi ile Bir Süreç Analizi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23, sy 4 (2019): 1811-1844.
- Anameriç, Hakan. "Arşivlerde Belge Özetleme, İndeks ve Katalog Standardı Oluşturma". *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 1, sy 1 (Aralık 2019): 15-27.
- Aracı Güler, Neslihan. "İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme". İçinde *Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017): 13-130.
- Aracı, Neslihan. "İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2010)

- Atalan Çayırezmez, Nurdan ve Özger, Gonca. “British Institute at Ankara (BIAA), Tille Höyük Koleksiyonlarında Kadın Fotoğrafları: Dijital Arkeoloji Arşivlerinin Kadın Çalışmalarına Katkısı”. İçinde *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını-Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): 259-288.
- Ataman, Bekir Kemal, *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Librairie de Pera, 1995).
- Aydın, Remzi. “Arşiv Çalışanlarının Mesleki Etik Algısı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivleri Örneği”. (Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2020).
- Aytüre, Serpil. “Antik Roma Siyasi Kültüründe Damnatio Memoriae”, *Archivum Anatolicum (ArAn)* 16, sy 1 (2002): s. 19-34.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* 5, sy 2 (2019).
- Bardakçı, Murat. *İttihadçı’nın Sandığı*. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).
- . *Makbule: Atatürk’ün Kız Kardeşi Makbule Atadan’ın Hayatı Mektupları ve Yayınlanmamış Hatıraları*. (İstanbul: Turkuaz Kitap, 2024).
- . *Talât Paşa’nın Evrak-ı Metrûkesi*. (İstanbul: Turkuaz Kitap, 2022).
- Bar-Tal, Daniel. “Self-Censorship as a Socio-Political-Psychological Phenomenon: Conception and Research”. *Advances in Political Psychology* 38, sy 1 (2017).
- Baş, İbrahim. “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Arşivlerin Oluşumu ve Türk Arşivlerinde Araştırma Hizmetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 64, Bahar (2019): 39-68.
- Bauer, Peter. “Handle with Care: Post-Secrecy Archive Records as Cultural Heritage.”. İçinde *(Un)Contested Heritage: Archives, Museums and Public Places* (2023).
- Bazaco Palacios, Blanca. “Another archive is possible”. *Archives and Manuscripts* 48, sy 3 (2020): 250-658.
- Behrnd-Klodt, Menzi L. *Navigating Legal Issues in Archives*. (Chicago: Society of American Archivists, 2008).
- Benedict, Karen M. *Ethics and the Archival Profession: Introduction and Case Studies* (Society of American Archivist, 2003).

- Biber, Katherine ve Luker, Trish. "Evidence and the Archive: Ethics, Aesthetics and Emotion". *Australian Feminist Law Journal* 41, sy 1 (2014): 1-14.
- Binark, İsmet. *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri* (Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 1980).
- Bingo, Stevens. "Of Provenance and Privacy: Using Contextual Integrity to Define Third-Party Privacy", *The American Archivist* 74, sy 2 (2011): 506-521.
- Black, Alistair. "Memory and amnesia in the archival practices of national library and information Associations". *IFLA Journal* 50, sy 4 (2024): s. 696-705.
- Böke, Burcu, Kaya, Ebru, Barutcu, Türkan ve Korkmaz, Taner. "İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde Hasan Âli Yücel bağış koleksiyonuna yönelik dijitalleştirme çalışmaları", *ÜNAK 2017 Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi Sempozyumu (12-14 Ekim 2017)*: 108-123.
- Bureau of Canadian Archivists. *Towards Descriptive Standards: Report and Recommendations of the Canadian Working Group on Archival Descriptive Standards* (Kanada: 1986): 9.
- Burnett, Gary, Jaeger, Paul T., ve Thompson, Kim M. "Normative behavior and information: The social aspects of information Access" *Library & Information Science Research* 30, sy 1 (2008): 56-66.
- Calafato, Özge B. "Aile Arşivi, Sahaf ve Dijital Arşiv Yolculuğunda Bir Güzellik Kraliçesinin Fotoğrafının Serüveni". İçinde *Türkiye'de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını-Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): 363-387.
- Caswell, Michelle ve Cifor, Marika. "From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in the Archives". *Archivaria* 81 (İlkbahar 2016): s. 23-43.
- Caswell, Michelle ve Citor, Marika. "Revisiting a Feminist Ethics Care in Archives: An Introductory Note". *Journal of Critical Library and Information Studies* 3, sy 2 (2021).
- Caswell, Michelle, Cifor, Marika ve Ramirez, Mario H. "To Suddenly Discover Yourself Existing: Uncovering the Impact of Community Archives". *The American Archivist* 79, sy 1 (2016): 56-81.

- Chambers, Ciara. "Ethics and the Archive: Access, Appropriation, Exhibition". İçinde *Ethics and Integrity in Visual Research Methods*. Emerald Publishing Limited, 2020.
- Christen, Kimberly. "Opening Archives: Respectful Repatriation" *The American Archivist*, 74/1 (2011).
- Cohen, Nili. "The Betrayed(?) Wills of Kafka and Brod." *Law and Literature* 27, sy 1 (2015):1–21.
- Cook, Michael. "The British Move toward Standards of Archival Description: The 'MAD' Standard." *The American Archivist* 53, sy 1 (1990): 130–138.
- Cook, Terry. "The Archive(s) Is a Foreign Country: Historians, Archivists, and the Changing Archival Landscape". *The American Archivist* 74, sy 2 (2011): 600-632.
- . "What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas since 1898 and the Future Paradigm Shift". *Archivaria* 43 (1997): 17-63.
- Council of Europe. *Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to Member States on a European Policy on Access to Archives*. (Council of Europe, 2000).
- Cox , Robert S. "Maximal Processing, or, Archivist on a Pale Horse." *Journal of Archival Organization* 8, sy 2 (2010): 134-148.
- Cox, Richard J. *Archival Anxiety and Vocational Calling*. (Litwin Books, 2011).
- . "Archival ethics: The truth of the matter". *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 59, sy 7 (2008): 1128-1133
- . "Rethinking Archival Ethics", *Journal of Information Ethics* 22, sy 2 (Eylül 2013): 13-20.
- . "Review: Secrecy, Archives and the Archivist: A Review Essay (Sort Of). *The American Archivist* 72, sy 1 (2009): 214-231.
- Čtvrtník, Mikuláš. *Archives and Records: Privacy, Personality Rights, and Access*, (Switzerland: This Palgrave Macmillan, 2023).
- Culbertson, Anna ve Lanthorne, Amanda. "Praxis, Not Practice: The Ethics of Consent and Privacy in 21st Century Archival Stewardship". *Across the Disciplines* 18, sy 1/2 (2021): 6-21.

- Curwood, Jen Scott, Schliesman, Megan ve Horning, Kathleen T. "Fight for Your Right: Censorship, Selection, and LGBTQ Literature." *The English Journal* 98, sy 4 (2009): 37-43.
- Çalışlar, İpek. *Latife Hanım* (İstanbul:Everest Yayınları, 2011).
- Çelik, Sönmez, Gürdal, Gültekin, Ketten, Burcu, Türkfıdanı, Ata ve Kutlutürk, Levent, "Açık Erişim ve DSpace Kurumsal Arşiv Yazılımı", *Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (23-25 Ocak 2013)*: 843.
- Dağlı, Tuğba. "Bir Özel Arşivin Oluşum Süreci: Taha Toros'un Hayatı, Eserleri ve Özel Arşivi". (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2019).
- Danielson, Elena S. "The Ethics of Access". *The American Archivist* 52 (Kış 1989): 52-62.
- . *The Ethical Archivist* (Chicago: Society of American Archivists, 2010).
- Davaz Mardin, Aslı. *Bir Kadın Arşivini Okuma Denemesi: Necile Teyfik Arşivi, Açıklamalı Kataloğu (1924-1954)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019).
- . *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).
- Davaz, Aslı. "Özel Arşivlerin Kurumsallaşması". İçinde *Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017): 181-208.
- Dawson, Jane. "Poetry and Personality: The Private Papers and the Public Image of Elizabeth Jennings". İçinde *The Boundries of the Literary Archives*, ed. Carrie Smith ve Lisa Stead. (Routledge, 2017).
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*. (18 Ekim 2019). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 30922)
- Dingwall, Glenn. "Trusting Archivists: The Role of Archival Ethics Codes in Establishing Public Faith". *The American Archivist* 67, sy 1 (2004): 11-30.
- Doğan, Korcan ve Anameriç, Hakan. *Uluslararası Perspektiften Özel Arşivler* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2018).
- Dressler, Virginia ve Kearns, Jodi. "Probing archivists' perceptions and practices in privacy". *Archives and Records* 44, sy 2 (2023): 175-201.

- Duchein, Michel. *Obstacles to the access, use and transfer of information from archives: a RAMP study*, UNESCO Meeting Document (Paris: 1983).
- . “The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe.” *The American Archivist* 55, sy 1 (1992): 14–25.
- Duranti, Luciana. “Origin and Development of the Concept of Archival Description”. *Archivaria* 35 (Şubat 1992): 47-54.
- Dursun, Mehmet Tahir ve Aydın, Çağdaş. “Sosyal bilim araştırmalarında sözlü tarih yöntemi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22, sy 2 (2022).
- Dündar, Can. “Mahremiyet Hakkı” *Milliyet Gazetesi* (2 Şubat 2005)
- Elings, Mary. “Capture and Release: Access to Library, Archive, and Museum Collection Information”, *Art Museum Libraries Symposium 2012* (UC Berkeley).
- Enginün, İnci ve Kerman, Zeynep. *Günlüklerin Işığında Tanpınar’la Başbaşa* (İstanbul : Dergâh Yayınları, 2007).
- Erkan, Emre. “CHP Arşivinin Sundukları ve Sunmadıklarıyla: Arşiv Kuyusundan Sağ Salim Çıkmak”, *Toplumsal Tarih Akademi* 3 (2023): 146-150.
- Evans, Frank, Harrison, Donald ve Thompson, Edwin. “A Basic Glossary for Archivists, Manuscript, Curators, and Records Managers”. *The American Archivist* 37, sy 3 (01 Temmuz 1974): 415-518.
- Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitapevi, 1986).
- Freshwater, Helen. “The Allure of the Archive: Performance and Censorship”. *MoveableType* 3 (2007).
- Friedrich, M. "Introduction: New perspectives for the history of archives". *İçinde Praktiken der Frühen Neuzeit: Akteure – Handlungen – Artefakte*, ed. Arndt Brendecke, (Munich: Böhlau, 2015).
- Friedewald, Michael, Székely, Iván ve Karaboğa, Murat. “Access to Public Archives in Europe: Progress in the Implementation of CoE Recommendation R (2000)13 on a European Policy on Access to Archives.” *Archives and Records* 45, sy 1 (2023): 55–71.

- . *Access to archives in the digital age: Implementation of the Committee of Ministers of the Council of Europe Recommendation No. R (2000) 13 on a European policy on access to archives* (Council of Europe, 2024).
- Garcia-Spitz, Cristela ve Geraci, Noah. “Negotiating Online Access: Perspectives on Ethical Issues in Digital Collections”. *Journal of Critical Library and Information Studies* 3 (2021).
- Gaudette, M. “Playing Fair with the Right to Privacy”. *Archival Issues* 28/1 (2003–2004): 21–34.
- Geselbracht, Raymond. “The Origins of Restrictions on Access To Personal Papers at the Library of Congress and the National Archives” *The American Archivist* 49, sy 2 (1 Nisan 1986).
- Gier, Nathalie Defne. “Modernleşme Kuramı Perspektifinden Türkiye’deki Özel Arşivler”, *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını, Kadınların Arşivlerdeki Yeri Ulusal Sempozyumu (10-11 Nisan 2021)*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ile Beykoz Üniversitesi (2022).
- Giménez-Chornet, Vicent. “Ethics and Social Responsibility in Archival Institutions: Elements to Consider”, *Profesional De La información* 26, sy 4 (Ağustos 2017): 765-770.
- Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik* (26 Nisan 2022). Resmî Gazete, Sayı 31821.
- Gökpınar, Bahar. *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografî ile Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu, Bir Sefirenin Özel Arşivine Yolculuk* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).
- Greene, Mark A. “Moderation In Everything, Access In Nothing?: Opinions About Access Restrictions On Private Papers.” *Archival Issues* 18, sy 1 (1993): 31–41.
- Greene, Mark A. ve Meissner, Dennis. “More Product, Less Process: Revamping Traditional Archival Processing”. *The American Archivist* 68/1 (Sonbahar/Kış 2005): 208-263.
- Guess, Raymond, *Kamusal Şeyler Özel Şeyler* çev. Gülayşe Koçak, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007).

- Gülmez Saydam, Sinem Ayşe. “Salt Araştırmadaki Mustafa Şemsettin Şeniz Arşivi’nin Sayısallaştırılması ve Kataloglanması”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2018).
- Gültekin, Vedat. “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Çevrimiçi Mahremiyet Farkındalığı”. *Bilgi Dünyası* 25, sy 2 (2024): 185-215.
- Hakverdi, Cem. “Türkiye’de belgesel sinemada arşiv kullanımı: olanaklar ve güçlükler”. *Arts* 11 (2024).
- Hamby, Alonzo L. ve Edward Weldon. *Access to the Papers of Recent Public Figures: The New Harmony Conference*. (Bloomington: Organization of American Historians, 1977).
- Hamer, Alyssa. “Ethics of Archival Practice: New Considerations in Digital Age”. *Archivaria* 85 (2018): 156-179.
- Harris, Valerie ve Stine, Kathryn. “Politically Charged Records: A Case Study with Recommendations for Providing Access to a Challenging Collection.” *The American Archivist* 74, sy 2 (2011): 633–651.
- Head, Randolph. “Context(s) of the Archive: Regimes of archiving and historiography since the late Middle Ages”. *Boletim do Arquivo da Universidade de Coimbra XXXVIII*, sy 1 (2025): 89-112.
- Henttonen, Pekka. “Privacy as an archival problem and a solution”. *Archival Science* 17 (2017): 285-303.
- Henkoğlu, Türkey. “Bilgi ve İletişim Teknolojileriyle Özel Hayata Karşı İşlenen Suçların Değerlendirilmesi” *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi* 4/2 (2022): 143-170.
- Hodson, Sara S. “To Reveal or Conceal: Privacy and Confidentiality in the Papers of Contemporary Authors”. İçinde *The Boundaries of the Literary Archive Reclamation and Representation*, ed. Lisa Stead, Carrie Smith. (Routledge, 2013).
- Horn, David E. “The Development of Ethics in Archival Practice”. *The American Archivist* 52, sy 1 (Kış 1989): 64-71.
- Hüseyin Nazım Paşa. *Ermeni Olayları Tarihi I*. (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998).

- Innes, Pamela. "Ethical problems in archival research: beyond accessibility". *Language & Communication* 30 (2010): 198-203.
- International Council on Archives. *ISAD(G): General International Standard Archival Description*. Çeviren A. Oğuz İcimsoy (Ankara, 2008).
- İcimsoy, Ahmet Oğuz. "Demokrasinin Olmazsa Olmazı Bilgi Edinme Hakkı Kanunları". *Arşiv Dünyası* 4 (Ağustos-Eylül 2004): 3-4.
- . "Türkiye’de Tarih Araştırmaları ve Özel Arşivler", Şinasi Tekin Armağanı II, *Jurnal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları* II, sy 31 (2007).
- İleri, Nurçin. "Tarihin suskunluklarının peşinden gitmek: Bir arşiv deneyimi", *Sekme #1: Arşiv-Temas* (2021).
- İnci, Handan. "Yazar Arşivleri Bize Ne Söyler?" içinde *Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam (İstanbul: Hiperyayın, 2017).
- İsmet Binark. *Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri* (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, 2007)
- İşli, Emin Nedret. "Özel Arşivlerin, Kitabın, Kütüphanenin Takibinde Olmak, Peşine Düşmek". içinde *Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama*, ed. Tuba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam. (İstanbul: Hiperlink yayınları, 2017): 161-177.
- Jimerson, Randall C. "Ethical Concerns for Archivists". *The Public Historian* 28, sy 1 (Kış 2006): 87-92.
- Kahraman, Abdullah. "Fıkhi Perspektiften Sırrın İfşası". içinde *Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları* ed. Nazife Şişman. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020): 79-89.
- Kaplan, Diane E. "The Stanley Milgram Papers: A Case Study on Appraisal of and Access to Confidential Data Files." *The American Archivist* 59, sy 3 (1996): 288–297.
- Karakaş, H. Sekine, Rukancı, Fatih ve Anameriç, Hakan. *Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2009).
- Kecskeméti, Charles ve Székely, Iván. *Access to archives - A handbook of guidelines for implementation of Recommendation No R(2000)13 on a European policy on access to archives* (Council of Europe, 2005).

- Ketelaar, Eric. "The Difference Best Postponed ? : Cultures and Comparative Archival Science". *Archivaria* 44 (Şubat 1997): 142-148.
- Keulen, Sjoerd ve Kroeze , Ronald. "Privacy from a Historical Perspective.". İçinde *the Handbook of Privacy Studies: An Interdisciplinary Introduction*, ed. Bart van der Sloot ve Aviva de Groot, (Amsterdam University Press, 2018): 23.
- Kişisel Verilerin Korunmasına Uzman Bakış: Uzmanlık Tezleri Derleme Çalışması* (Ankara: KVKK Yayınları, 2023)
- Kohl, Uta, "What post-mortem privacy may teach us about privacy". *Computer Law & Security Review* 47 (2022).
- Kurt, L. Müjde. "Kamuya Mal Olmuş Kişi Kavramı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi* 66, sy 3 (2017): 581-604.
- Kuzucu, Kemalettin ve Yılmaz Şentürk, Elif. "Kazım Karabekir Arşivi'nin Sayısallaştırma, Düzenleme ve Tanımlama Çalışmaları". 2. *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İş birliği Uluslararası Sempozyumu* (9-11 Mayıs 2024), Trakya Üniversitesi Yayınları (2024).
- Lacity, Mary C. ve Coon, Lynda. *Human Privacy in Virtual and Physical Worlds*. (İsviçre: Palgrave Macmillan, 2024).
- Lampi, Mikko ve Räisä, Johanna. "Access Management and Openness in Digital Archives and Repositories". *Archiving Conference 2015*.
- Lankford, Nancy. "Ethics and The Reference Archivist". *The Midwestern Archivist* 8, sy 1 (1983): 7-14.
- Lawrence, Susan C. *Privacy and the Past: Research, Law, Archives, Ethics* (Rutgers University Press, 2016).
- LeClere, Ellen. "Breaking rules for good? How archivists manage privacy in large-scale digitisation projects". *Archives and Manuscripts* 46, sy 3 (2018): 289-308.
- Lytle, Richard H., "Intellectual Access to Archives: I. Provenance and Content Indexing Methods of Subject Retrieval", *The American Archivist* 43, sy 1 (1980): 64-75.

- MacNeil, Heather. "Defining the Limits of Freedom of Enquiry: The Ethics of Disclosing Personal Information Held in Government Archives." *Archivaria* 32 (Yaz 1991): 143-144.
- Malcolm, Janet. "Trouble in the Archives I: Did Sigmund Freud Deceive His Female Patients?", *The New Yorker* (27 Kasım 1983).
- Mannheimer, Sara, Natalie Bond, Scott W. H. Young, Hannah Scates Kettler, Addison Marcus, Sally K. Slipper, Jason A. Clark, Yasmeen Shorish, Doralyn Rossmann, ve Bonnie Sheehy. "Responsible AI Practice in Libraries and Archives: A Review of the Literature". *Information Technology and Libraries* 43, sy 3 (2024).
- Mason, Kären M. ve Zanish-Belcher, Tanya. "Arşiv Bilincini Geliştirmek: Kadın Arşivleri, Derleme ve Kullanım Konusundaki Geleneksel Yaklaşımlara Nasıl Meydan Okuyorlar?". Çeviren Sevdâ Akyüz, *Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 1, sy 2 (Eylül 2024).
- Mbembe, Achille. "The Power of the Archive and its Limits". İçinde *Refiguring the Archive*, ed. Carolyn Hamilton, Verne Harris, Jane Taylor, Michele Pickover, Graeme Reid, Razia Saleh (Springer, 2002).
- Mckee, Heidi A. Ve Porter, James E. "The Ethics of Archival Research". *College Composition and Communication* 64, sy 1 (2012): 59-81.
- Moran, Joe. "Private Lives, Public Histories: The Diary in Twentieth-Century Britain." *Journal of British Studies* 54, sy 1 (2015): 138–62.
- Moss, Michael ve Thomas, David. *Archival Silences: Missing, Lost and, Uncreated Archives*. (New York: Routledge, 2021).
- Oestreicher, Cheryl, *Reference and Access for Archives and Manuscripts* (AFS III, Vol. 4) (Society of American Archivists: 2020).
- Oktay, Cihan. "Dr. Rıza Nur ve Hatıratı Üzerine-III". *Düşünce ve Tarih* 2, sy 18 (2016): 28-35.
- Orhon Targaç, Zeynep. "Zeynep Orhon Targaç Koleksiyonu Cam Negatifleri Işığında Tıp Eğitiminde Otopsi ve Ömer Seyfettin'in Kadavrası", *III. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu (19-21 Mayıs 2017)*.

- Ovacık, Başak. “Kadınların Sesini Duydun Mu? Sözlü Tarihin Açtığı Yoldan Medeni Kanun ve Ceza Kanunu’ndaki Değişimlerde Kadın Mücadelesini Görünür Kılmak”. İçinde *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını-Kadınların Arşivlerdeki Yeri-Sempozyum Bildiri Kitabı*. (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ile Beykoz Üniversitesi, 2022): 232-258.
- Lütem, Ömer Engin. *Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler*. (Ankara: Terazı Yayıncılık, 2009)
- Öztürk, Sait. “Arşiv ve Arşivciye Dair”. *Arşiv Dünyası* 1, sy 1 (1999): 3.
- Özyal, Burak. “Web Arşivlerindeki Çevrim İçi Gazeteler: Web Tarih yazımı ve Medya Arkeolojisi Çalışmalarının Arşiv Yaklaşımı Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Etkileşim* sy 8 (Ekim 2021): 186-208.
- Pamuk, Sevil. “A Proposal For A ‘Professional Codes Of Ethics’ For Turkish Archival Profession”. *Bilgi ve Belge Araştırmaları* 4 (Kasım 2016): 1-19.
- . “Türk Arşivciği İçin Bir “Mesleki Etik Kuralları” Önerisi”. İçinde *Osmanlı’nın İzinde II: Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*. İstanbul: Timaş Yayınevi, 2013.
- Paperno, Irina, “What Can Be Done with Diaries?” *The Russian Review* 63, sy 4 (2004): 561–573.
- Pearce-Moses, Richard. *A glossary of archival and records terminology*, (ABD: Society of American Archivist, 2005): 292.
- Pillai, Sarath. “Old Archival Laws, New Archives”. *Economics & Political Weekly* 48, sy 3 (2013).
- Plamper, Jan. “Archival Revolution or Illusion? Historicizing The Russian Archives and Our Work in Them.” *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas* 51, sy 1 (2003): 57–69.
- Poole, Alex H. “An ethical quandary that dare not speak its name: Archival privacy and access to queer erotica”, *Library & Information Science Research*, 42, sy 2 (Nisan 2020): 3.
- Posner, Ernst. *Archives in the Ancient World* (United States of America: Society of American Archivists, 2003).
- Ramos, Marisol. “Access to Cultural Property and Heritage: Ethical and Moral Considerations in Archives”. *Revista Arhivelor* LXXXVI, sy 2 (2009): 9-16.
- Reed, Barbara. “Displaced Archives”. *Archives and Manuscripts* 46, sy 3 (2018): 363-367

- Ress, Imre. "The Effects of Democratization on Archival Administration and Use in Eastern Middle Europe." *The American Archivist*, 55, sy 1 (1992): 86–93.
- Rıfat N. Bali. *Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü - Hurdaya (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrak-ı Metrûkeler, Arşivler - II.* (İstanbul: Libra Kitap, 2020).
- . *Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü – Hurdaya (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrâk-ı Metrûkeler, Arşivler.* (İstanbul: Libra Kitap, 2014).
- . *Mazide Kalmış Sahaflar, Koleksiyonerler (S)Atılmış Arşivler, Evrak-ı Metrukeler.* (İstanbul: Libra Kitap, 2021).
- Richardson, Jane C. ve Godfrey, Barry S. "Towards ethical practice in the use of archived transcribed interviews". *International Journal Social Research Methodology* 6, sy 4 (2003): 347-355.
- Ritzenthaler, Mary Lynn ve Vogt-O'Connor, Diane. *Photographs: Archival Care and Managment*, (Chicago: Society of American Archivists, 2006).
- Robbin, Alice. "State Archives and Issues of Personal Privacy: Policies and Practices". *The American Archivist* 49 (İlkbahar 1986): 163-175.
- Robinson-Sweet, Anna, "Truth and Reconciliation: Archivists as Reparations Activists". *The American Archivist* 81, sy 1 (2018): 23-37.
- Rukancı, Fatih, Anameriç, Hakan, Başar, Alparslan. *Arşiv Terimleri (Bilgileri)* (Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 2023).
- Rukancı, Fatih, Anameriç, Hakan ve Başar, Alparslan. *Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar.* (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021).
- Rukancı, Fatih, Anameriç, Hakan ve Yalçın, Yusuf. "Private Archives in Turkey" *Bilgi Dünyası* 17, sy 1 (Ankara, 2016): 22-38.
- Sâmî, Şemseddîn. *Ḳāmūs-i Türķī* (Dersa'âdet: İḳdām Maṭba'ası, [1899-1900]: 1225.
- Saydam, Varol. "Özel Arşivlerde Sağlama Süreci: Arşivcinin Rolü". *Arşiv Dünyası* 8, sy 2 (2021): 178-193.
- . "Türkiye'de Özel Arşivlerin Erişim Sorunları", (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2022).

- Schlenker, Dieter. “Open Archives for Social Science Research in Widening Countries of the European Union”, *Atlanti+* 34, sy 2 (2024): 43.
- Schwarz, Judith. “The Archivist’s Balancing Act: Helping Researchers While Protecting Individual Privacy.” *The Journal of American History* 79, sy 1 (1992): 179–189.
- Solove, Daniel J. “The Meaning and Value of Privacy.” İçinde *Social Dimensions of Privacy: Interdisciplinary Perspectives*, ed. Beate Roessler ve Dorota Mokrosinska (Cambridge: Cambridge University Press, 2015): 71–82.
- Smith, Carrie. *Boundaries of the Literary Archive : Reclamation and Representation*, (Routhledge, 2013).
- Stein, Zachary G. “Privacy in Public Archives: Managing Personally Identifiable Information in Special Collections”. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 22, sy 2 (2021).
- Stewart, Virginia R. "Problems of Confidentiality in the Administration of Personal Case Records". *The American Archivist* 37 (1974): 387-398.
- Stoler, Ann Laura. “Colonial Archives and the Arts of Governance,” *Archival Science* 2 (2002): 87-90.
- Süleymanoğlu, Edine E. “Arşivcilikte Etik Kavramı ve Kuralları”. İçinde *Aysel Yontar Armağanı*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 2004.
- Şentürk, Burçak. “Online Access in Archives as a Challenge for Archives, Archivists, and Archival Material: An Evaluation of the Viewpoints of a Group of Archivists”, *Türk Kütüphaneciliği* 28, sy 4 (2014)
- . “Arşivlerde Erişim ve Standartlaşma: Türkiye İçin Öneri”. İçinde *Kamusal Alan Olarak Bilgi Merkezleri ve Yenilikçi Yaklaşımlar*. ed. Özgür Külcü, Tolga Çakmak, Şahika Eroğlu. (İstanbul: Hiperyayın, 2017): 201-220.
- Tanatar Baruh, Lorans. “Türkiye’de Özel Arşivlerin Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler”. İçinde *İsmet Binark Armağanı* (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2015)
- Taube, Daniel O. Ve Burkhardt, Susan. “Ethical and legal risks associated with archival research”. *Ethics & Behavior* 7, sy 1 (1997): 59-67.

- Tesar, Marek. "Ethics and truth in archival research". *History of Education* 44, sy 1 (2014): 101-114.
- Tessler, Camila Z. "Privacy, Restriction, and Access: Legal and Ethical Dilemmas". *School of Information Student Research Journal* 4, sy 1(2014).
- Torunlar, Mehmet. "Arşiv-Hafıza-Kamusal Ensefalizasyon". *Arşiv Dünyası* 6, sy 2 (2019).
- Trouillot, Michel Rolph. *Geçmiş Susturmak: Tarihin Üretilmesi ve İktidar* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015).
- Tunç Yaşar, Fatma. "Osmanlı Dünyasında Mahremiyet: İfşa ve İhlal Arasında". İçinde *Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları* ed. Nazife Şişman. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020): 51-65.
- Uylukçu, Serhat ve Yılmaz Şentürk, Elif. "Arşiv Malzemesinin Bozulmasına Neden Olan Etkenler ve Koruma Yöntemleri". *Arşiv Dünyası* 10, sy 1 (Yaz 2023): 24-43.
- Ünal, İrem. "Bilgi ve Belge Yönetimi Programlarına Kadın Merkezli Arşivcilik Dersinin Eklenmesi". (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2024).
- Valge, Jaak ve Kibal, Birgit. "Restrictions on Access to Archives and Records in Europe: A History and the Current Situation." *Journal of the Society of Archivists* 28, sy 2 (2007): 193–214.
- Walne, Peter, Evans, Frank B. ve Himly, François J. *Dictionary of Archival Terminology = Dictionnaire de Terminologie Archivistique* (München: K.G. Saur, 1984).
- Warren, Careb ve Laslett, Barbara. "Privacy and Secrecy: A Conceptual Comparison", *Journal Of Social Issues* 33, sy 3 (1977).
- Widon, Katrina ve Tang, Lydia M. "Archival discretion: a survey on the theory and practice of archival restrictions," *Journal of Contemporary Archival Studies* 9 (2022): 3-11.
- Widon, Katrina ve Youngblood, Joshua. "Privacy Considerations in Archival Practice and Research" içinde *Human Privacy in Virtual and Physical Worlds. Technology, Work and Globalization*. eds. Lacity, M.C., Coon, L. (Palgrave Macmillan, 2024): 205-234.
- Winn, Samantha R. "Ethics of Access in Displaced Archives". *Provenance, Journal of the Society of Georgia Archivists* 33, sy 1 (2015): 6-13.

Yaco, Sonia. “Balancing Privacy and Access in School Desegregation Collections: A Case Study.” *The American Archivist* 73, sy 2 (2010): 637–668.

Yalçinkaya, Akansel. “Resmi Arşivsiz İşletme Tarihi Yazmak: Türkiye’de Özel Arşiv Kaynakları ve Koleksiyonları”, *kebikeç* 53, sy 1 (2022): 7-26.

Yıldız, Ozan Ali. “Mektup, Hatıra ve Benzeri Yazıların Kişilik Hakkı Kapsamında Korunması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, sy 1 (Haziran 2019): 451-452.

Yılmaz Şentürk, Elif. “Avrupa'daki Tasnif Sistemlerine Dair Gelişmelerin Türk Arşivcilik Tarihine Etkisi: Arşivlerde Usul ve Kaide”. *Türk Kütüphaneciliği* 36, sy 1 (2022): 90-119.

———. “Görsel-İşitsel Arşivler”. İçinde *Bilgi Merkezleri Kütüphaneler-Arşivler-Müzeler*, ed. Mehmet Ali Akkaya ve Hüseyin Odabaş. (Hiper yayın, 2019): 659-729.

Yiğit, Eda ve Çetin, Orhan Cem. “Bir Çift Arşiv” *Sanat Dünyamız* 204 (Bahar 2025): 23.

Yüksel, Mehmet. “Modernleşme ve Mahremiyet”, *Kültür ve İletişim* 6/1 (Kış 2003): 84.

Elektronik Kaynaklar :

“Güncel Türkçe Sözlük”. <http://sozluk.gov.tr> [Erişim tarihi: 01 Mayıs 2025]

“ozelarsiv.com”, <https://ozelarsiv.com/> [Erişim tarihi: 04.04.2025]

abc News, “Hillary Clinton Had 'Contempt' for First Lady Scrutiny, Documents Show” (12 Şubat 2014), <https://abcnews.go.com/Politics/hillary-clinton-contempt-lady-scrutiny-documents-show/story?id=22472976> [Erişim tarihi: 11.04.2025]

ACRL/RMBS, “ACRL Code of Ethics for Special Collections Librarians” (19 Temmuz 2020), https://rbms.info/standards/code_of_ethics/ [Erişim Tarihi: 29.03.2025]

AFP. “Franz Kafka archive reclaimed by Israel national library”. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/books/2019/aug/07/israel-national-library-unveils-reclaimed-franz-kafka-archive> [Erişim tarihi: 25.05.2025]

Agah Enes. “Davalık arşivler, engeller ve boykotlar” *kelimeler&tozlar* (11 Haziran 2023). <https://agah.substack.com/p/davalk-arsivler-engeller-ve-boykotlar> [Erişim tarihi 16.05.2025]

- Alan Morrison. “There is no privacy. Get over it.” Data Science Central (30 Mart 2023).
<https://www.datasciencecentral.com/there-is-no-privacy-get-over-it/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- Apaçık Radyo- Bağımsızlar. “ Aslı Davaz-Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi”.
<https://apacikradyo.com.tr/podcast/bagimsizlar/arsivde-kadin-ve-toplumsal-cinsiyet-dergisi> [Erişim tarihi: 15.05.2025]
- Archives and Records Association of NZ. “ARANZ Code of Ethics”.
<https://www.aranz.org.nz/code-of-ethics/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- Archives and Records Association. “ARA Code of Ethics” (Mart 2024).
<https://www.archives.org.uk/ara-code-of-ethics> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- Associated Press, "Classified documents found at Biden, Trump homes: What’s at stake?",
<https://apnews.com/article/classified-documents-biden-trump-special-counsel-b5589ea8f066ede51c8138665f108f7a> [Erişim tarihi 21.12.2024]
- Association of Canadian Archivists. “Code of Ethics and Professional Conduct”. (18 Ekim 2014). <https://www.archivists.ca/Policies-and-Codes> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- AtoM, (Rights, documentation for version 2.9)
<https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/add-edit-content/rights/#disallow-statements> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- AtoM, “Describing Archives: A Content Standard (DACS 2013) data entry and CSV template”,
<https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/data-templates/dacs-template/#dacs-access-use-conditions> [Erişim tarihi: 25.03.2025]
- AtoM, “Dublin Core Metadata Element Set, Version 1.1 (DC)”,
<https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/data-templates/dc-template/#dc-template> [Erişim tarihi: 25.03.2025]
- AtoM. “Dublin Core Metadata Element Set, Version 1.1 (DC)”,
<https://www.accesstomemory.org/en/docs/2.9/user-manual/data-templates/dc-template/#dc-template> [Erişim tarihi: 25.03.2025]
- BBY Haber, “Tüm BBY mezunları, yemin etmeye hazır mısınız? İşte mesleki yemin metnimiz” (8 Mart 2015), <https://www.bbyhaber.com/bby/2015/04/08/tum-bby-mezunlari-yemin-etmeye-hazir-misiniz-iste-mesleki-yemin-metnimiz> [Erişim tarihi: 13 Mart 2025]

- BIAA Digital Repository. "Tille Höyük Collection- Village Woman Washing Child in Channel". <https://digitalrepository.biaa.ac.uk/village-woman-washing-child-channel> [Erişim tarihi: 25.07.2025]
- Bianet. "Naci İnci, Boğaziçi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi'ni kapattı" (4 Eylül 2022), <https://bianet.org/haber/naci-inci-bogazici-arsiv-ve-dokumantasyon-merkezi-ni-kapatti-266692> [Erişim tarihi 16.05.2025]
- Bilkent University Institutional Repository, "Hasan Âli Yücel Collection", <https://repository.bilkent.edu.tr/communities/a5aff629-29d1-44a8-b609-b193f4b1a1e1> [Erişim tarihi: 01.04.2025]
- BM Genel Kurulu, "*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*", 217 (III) A (Paris: 1948), <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> [Erişim tarihi: 26.03.2025]
- Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Dijital Arşivi. "Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup". <https://digitalarchive.library.bogazici.edu.tr/items/694ec350-dbde-4b9b-8e8a-9ebb21b9696a> [Erişim tarihi: 04.04.2025]
- Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Dijital Arşivi. "Jale Ogan tarafından Aziz ve Mesture Ogan'a gönderilen mektup". <https://digitalarchive.library.bogazici.edu.tr/items/694ec350-dbde-4b9b-8e8a-9ebb21b9696a/full> [Erişim tarihi: 04.04.2025]
- Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler ve Tarihi Arşivler, "Melih Rauf Esenbel Arşivi". <https://buarchives.bogazici.edu.tr/tr/melih-rauf-esenbel-ar%C5%9Fivi> [Erişim tarihi: 31.03.2025]
- Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü. "Traugott Fuchs Arşivi Projesi". <https://hist.bogazici.edu.tr/tr/traugott-fuchs-arsivi-projesi> [Erişim tarihi 16.05.2025]
- Boğaziçi Üniversitesi. "Traugott Fuchs Kültür ve Tarih Mirası Arşivleri" https://bogazici.edu.tr/en_US/Content/About_BU/Bogazici_Archives/Traugott_Fuchs_Culture_History_Heritage_Archives [Erişim tarihi: 12.05.2025]
- Canadian Council on Archives. "Rules for Archival Description RAD" (2008) https://archivescanada.ca/wp-content/uploads/2022/08/RADComplete_July2008.pdf [Erişim tarihi: 13.05.2025]

- Canan Badem. “Ermenistan Ulusal Arşivi Türk araştırmacılara açık” (08 Ekim 2012). <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/2761/ermenistan-ulusal-arsivi-turk-arastirmacilara-acik> [Erişim tarihi: 09.05.2025];
- Clark Digital Commons. “The Krikor Guerguerian Archive”. <https://commons.clarku.edu/guerguerian-archive/> [Erişim tarihi: 09.05.2025]
- COAR Controlled Vocabularies for Repositories. “Resource Types: archival collection”. https://vocabularies.coar-repositories.org/resource_types/YC9F-HGCF/ [Erişim Tarihi: 05.05.2025]
- COAR, “Controlled Vocabularies for Repositories - Access Rights 1.1” https://vocabularies.coar-repositories.org/access_rights/ ”. [Erişim tarihi: 20.04.2025]
- Creative Commons. “About CC Licenses”. <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- Dalhousie University Libraries, “Guide to Archival Research”, <https://dal.ca.libguides.com/c.php?g=257178&p=1718238> [Erişim tarihi: 24.03.2025]
- Dildar Baykan ve Muhammet İkbâl Arslan. “Ermenilerin arşivi herkese açık değil”. *Anadolu Ajansı* (3 Mayıs 2019) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenilerin-arsivi-herkese-acik-degil/1468750> [Erişim tarihi: 09.05.2025];
- DublinCore. “DCMI Metadata Terms”. <https://www.dublincore.org/specifications/dublin-core/dcmi-terms/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- DublinCore, “Dublin Core™ Collection Description Accrual Method Vocabulary” (26.06.2013) <https://www.dublincore.org/specifications/dublin-core/collection-description/accrual-method/> [Erişim tarihi: 31.05.2025]
- Edward P. Adcock. “*Kütüphane malzemesinin bakım ve kullanımında IFLA ilkeleri*”, Çeviren Şekibe Nihal Somer. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/pac/ipi/ipi1-tr.pdf>
- Emin Çolaşan, “Latife Hanım Belgeleri.” *Hürriyet*. (30 Ocak 2005), <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/emin-colasan/latife-hanim-belgeleri-292606> [Erişim tarihi: 11 Nisan 2025]
- EUI Historical Archives of the European Union “Copyright at the Historical Archives of the European Union” https://archives.eui.eu/en/audio_visual/terms_and_conditions [Erişim tarihi 16.05.2025]

- EUI Historical Archives of the European Union. “Code of Archival Ethics” (2023), <https://www.eui.eu/Documents/Research/HistoricalArchivesofEU/Official-Documents/HAEU-Code-of-Archival-Ethics-2023.pdf> [Erişim tarihi 16.05.2025]
- EUI Historical Archives of the European Union. “Rules Governing the Access and Use of the Historical Archives of the European Union” (23 Ocak 2023). <https://www.eui.eu/Documents/Research/HistoricalArchivesofEU/Reading-Room/HAEU-rules.pdf> [Erişim tarihi 16.05.2025]
- Franciscus. An Apostolic Letter Issued motu Proprio, “The Change Of The Name Of The Vatican Secret Archive To The Vatican Apostolic Archive”. 22 Ekim 2019. https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20191022_archivio-apostolico-vaticano.html [Erişim tarihi: 29 Kasım 2024]
- Gerçek Gündem, “Latife Hanım'ın yeğeninden Dilipak'a yanıt” (12 Kasım 2019), <https://www.gercekgundem.com/guncel/133179/latife-hanimin-yegeninden-dilipak-yanit> [Erişim tarihi: 11 Nisan 2025]
- Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, “Bilgi ve Belge Yönetimi Meslek Yemini” (t.y.), https://bby2.hacettepe.edu.tr/tr/menu/meslek_yemini-8 [Erişim tarihi: 13 Mart 2025]
- Hamburger Kulgurgut Digital. “Brief an Rosalia Jacobsen- DA : Br : BKB III : Bl. 223”. <https://resolver.sub.uni-hamburg.de/kitodo/HANSb21450> [Erişim tarihi: 20.04.2025]
- Hamburger Kulgurgut Digital. “William Shakespeare: Helena: Aus: Ein Sommernachtstraum”. <https://resolver.sub.uni-hamburg.de/kitodo/PPN1727750306> Erişim tarihi:20.04.2025]
- International Association of Sound and Audiovisual Archives. “2.3. Providing Access”. <https://www.iasa-web.org/ethical/23-providing-access> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- International Committee on Archives, “Principles of Access to Archives” (24 Ağustos 2012), <https://www.ica.org/resource/principles-of-access-to-archives/> [Erişim tarihi 04.03.2025]
- International Council on Archives, Committee on Best Practices and Standards Working Group on Access. “Principles of Access to Archives: Technical Guidance on Managing Archives with Restrictions.” (Şubat 2014), <https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions> [Erişim tarihi: 06.04.2025]

International Council on Archives. “ICA Code of Ethics”. (7 Eylül 1996).
https://www.ica.org/app/uploads/2023/12/ICA_1996-09-06_code-of-ethics_EN.pdf
[Erişim tarihi: 13.05.2025]

International Council on Archives. “International Archives Week 2025: #ArchivesAreAccessible – Archives for Everyone”.
<https://www.ica.org/event/international-archives-week-2025-archivesareaccessible-archives-for-everyone/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

International Council on Archives. “ISAAR (CPF): International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families, 2nd Edition”.
<https://www.ica.org/resource/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-for-corporate-bodies-persons-and-families-2nd-edition/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

International Council on Archives. “ISAD(G): General International Standard Archival Description – Second edition”. <https://www.ica.org/resource/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

International Council on Archives. “ISDF: International Standard for Describing Functions”
<https://www.ica.org/resource/isdf-international-standard-for-describing-functions/>
[Erişim tarihi: 13.05.2025]

International Council on Archives. “ISDIAH: International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings” <https://www.ica.org/resource/isdiah-international-standard-for-describing-institutions-with-archival-holdings/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

International Council on Archives. “Technical Guidance on Managing Archives with Restriction”. (1 Şubat 2014). <https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions/> [Erişim tarihi 15.03.2025]

İletişim Bakanlığı’nın 24.04.2019 tarihli paylaşımı.
<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-bugune-kadar-ermeni-meselesini-kasiyan-hicbir-grup-ve-devlet-iddialarini-arsiv-belgeleri-ile-ispata-ede-memistir> [Erişim tarihi: 09.05.2025]

İSAM Kütüphanesi Arşivi, “Fon OŞG - Orhan Şaik Gökyay Evrakı”,
<https://arsiv.isam.org.tr/index.php/orhan-saik-gokyay-evraki> [Erişim tarihi: 26.03.2025]

İSAM Kütüphanesi Arşivi, “Fon OŞG-Orhan Şaik Gökyay Evrakı - Öge 0521-Christiane Czygan'dan Gökyay'a mektup”, <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/christiane-czygandan-gokyaya-mektup> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

İSAM Kütüphanesi Arşivi, “Fon ZE – Ebüziyya Ailesi Evrakı”, <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/ebuzziya-ailesi-evraki> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

İSAM Kütüphanesi Arşivi, “İSAM Kütüphanesi Arşivi (İKA)” <https://arsiv.isam.org.tr/index.php/ika-isam-k-ut-uphanesi-arsivi-15> [Erişim tarihi: 25.03.2025]

Joanna Scutts ve Ashifa Kassam. “Archive of Colombian literary great Gabriel García Márquez goes to Texas”. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/books/2014/nov/24/colombian-writer-gabriel-garcia-marquezs-archive-goes-to-texas> [Erişim tarihi: 25.05.2025]

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. “Vakıf Organları-Kurucular Kurulu-Aslı Davaz”. <https://kadineserleri.org/vakif-organlari/> [Erişim tarihi: 15.05.2025]

Kalliope-Verbund. “Brief von Marie Auerbach an Traugott Fuchs [Datierung ohne Jahreszahl, Samstag, 7. Juli]” Orient-Institut Istanbul ; Nachlass Traugott Fuchs.] <https://kalliope-verbund.info/en/ead?ead.id=DE-611-HS-4273785> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Kalliope-Verbund. “The Kalliope Union Catalog”. <https://kalliope-verbund.info/en/about/history.html> [Erişim tarihi: 12.05.2025]

Kalliope-Verbund. <https://kalliope-verbund.info/en/query?q=ead.repository.isil%3D%22DE-Y11%22%20AND%20ead.class%3Dcollection> [Erişim tarihi: 15.05.2025]

Karin Schweissgut ve Melissa Sivri. “Bir Yaşamın İzleri – Traugott Fuchs Mirasının Kataloglanması”. Orient-Institut Istanbul Blog (17 Eylül 2021). <https://oiist.org/tr/bir-yasamin-izleri-traugott-fuchs-mirasinin-kataloglanmasi/> [Erişim tarihi: 12.05.2025]

Kişisel Verileri Koruma Kurumu, “Kişisel Veriler”, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/2050/Kisisel-Veriler>”, [Erişim tarihi: 23.12.2024]

Kişisel Verileri Koruma Kurumu, “Özel Nitelikli Kişisel Veriler”, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/2051/Ozel-Nitelikli-Kisisel-Veriler> [Erişim tarihi: 23.12.2024]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, “Ayla Ödekan Fotoğraf Arşivi Koleksiyonu”, <https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/ayla-odekan->

[koleksiyonu/?detail=Kullan%C4%B1mRehberi#tab_html_7fdfba9d606ad4598a1cc67315e11d5e](https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/kullanim/politikalar/#tab_html_7fdfba9d606ad4598a1cc67315e11d5e) [Erişim tarihi: 15.04.2025]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar, “Suna Kıraç Kütüphaneleri Sayısallaştırma Politikaları”,

https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/kullanim/politikalar/#tab_html_61676db688cffdb218ea2ada5cff316f [Erişim tarihi: 15.04.2025]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar. “İclâl Danişmend Mektupları Koleksiyonu & İsmail Hami Danişmend Ailesi-Kullanım Rehberi”.

<https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/danismend-mektuplari-koleksiyonu/?detail=IHDMK-KullanımRehberi> [Erişim tarihi 16.05.2025]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar. “Suna Kıraç Kütüphaneleri Sayısallaştırma Politikaları”.

https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/kullanim/politikalar/#tab_html_724aa2fcb7937c41ec9b8b5a2b35567c [Erişim tarihi: 25.04.2025]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar. “Vehbi Koç Koleksiyonu – Kullanım Rehberi”.

<https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/vehbi-koc-koleksiyonu/?detail=VEKAM-VehbiKocKoleksiyon-KullanımRehberi> [Erişim tarihi: 28.04.2025]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonları. “Vehbi Koç Koleksiyonu- Vehbi Koç tarafından Osman Olcay'a gönderilen mektup ve zarfı”

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/VKK/id/531/rec/2> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonları. “Vehbi Koç Koleksiyonu”.

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/VKK/search/order/title/ad/asc> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Laureen Harder-Gissing, “Privacy and Access Restrictions in Religious Archives”, SAA-ARCS Resources Youtube Kanalı,

<https://www.youtube.com/watch?v=TUrECGoSVHQ&list=LL&index=3&t=2085s> [Erişim tarihi: 10.03.2025]

Libraries and Archives Canada, “Archival document restrictions and access codes”.
<https://library-archives.canada.ca/eng/services/public/consult-lac-material/document-restrictions/Pages/document-restrictions.aspx> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Libraries and Archives Canada. “Canadian Labour Congress fonds [multiple media]”.
<https://recherche-collection-search.bac-lac.gc.ca/eng/home/record?idnumber=97903&app=FonAndCol&ecopy=> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Library of Congress, “MARC 21-506 Restrictions on Access Note” (Aralık 2024).
<https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd506.html> [Erişim tarihi: 20.04.2025]

Library of Congress. “MODS 3.8 Schema” (16 Eylül 2022).
<https://www.loc.gov/standards/mods/v3/mods.xsd> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Memleket Gazetesi. “Kokain eken iki nl yazar!” (9 Ocak 2008).
<https://www.memleket.com.tr/kokain-ceken-iki-unlu-yazar-21127h.htm> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

MIT Wiki Service. “DCPM-Restriction Catefories”.
<https://wikis.mit.edu/confluence/display/ARCHIVESPROCESSING/Restriction+Catefories> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

MIT Wiki Service. “Local Access Restriction Types”
<https://wikis.mit.edu/confluence/display/ARCHIVESPROCESSING/Local+Access+Restriction+Types> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Nilay Vardar. “Açık Arşivler Sorunlu, Genelkurmay Arşivi Fiilen Kapalı”. *Bianet* (2 Mayıs 2014) <https://bianet.org/haber/acik-arsivler-sorunlu-genelkurmay-arsivi-fiilen-kapali-155294> [Erişim tarihi: 09.05.2025]

Nişanyan Sözlük. “gizle[mek]”. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/gizle-> [Erişim tarihi: 01 Mayıs 2025]

Noah Weiland, “*Harding's Love Notes to Mistress May Help His Image, Historians Say*” ABC News (23 Temmuz 2014) <https://abcnews.go.com/blogs/politics/2014/07/hardings-love-notes-to-mistress-may-help-his-image-historians-say/> [Erişim tarihi: 7 Mart 2025]

OCLC, “Registry of Digital Masters: Standardized Terminology for Access Restriction” (23 Mart 2007).

- https://www.oclc.org/content/dam/oclc/digitalregistry/506F_vocabulary.pdf [Erişim tarihi: 20.04.2025]
- OdaTV. “Ermeni meselesinde açılmayan tek arşiv”. (26 Ocak 2015). <https://www.odatv.com/analiz/ermeni-meselesinde-acilmayan-tek-arsiv-70682> [Erişim tarihi: 09.05.2025]
- Orient-Institut Istanbul. “Institut”. <https://oiist.org/institut/> [Erişim tarihi: 12.05.2025]
- Öğüt, Salim. “Mahrem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahrem> [Erişim tarihi: 01 Mayıs 2025]
- Rictor Norton. “The Suppression of Lesbian and Gay History” (12 şubat 2005), <https://rictornorton.co.uk/suppress.htm> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- Rigsarkivet, “Restricted access periods for Records”, <https://en.rigsarkivet.dk/services/restricted-access-periods-for-records/> [Erişim tarihi: 11.04.2025]
- Royal Central, “Republic demands access to Royal Archives” (29 Mart 2017), <https://royalcentral.co.uk/uk/republic-demands-access-to-royal-archives-79358/> [Erişim tarihi: 11.04.2025]
- SAA Dictionary of Archives Terminology, “Access” <https://dictionary.archivists.org/entry/access.html> [Erişim tarihi: 02.04.2025]
- SAA Dictionary of Archives Terminology. “classified”. <https://dictionary.archivists.org/entry/classified.html> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- SALT Araştırma. “İbrahim Edhem”. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/105078> [Erişim tarihi: 04.05.2025]
- SALT Araştırma. “İzmir Garb Mahallesi'nde sakin Kirtakyo, Dimitri ve Markomalarki anaları Enho ile Burgo Acem Bazirgan arasındaki alacak davasında iki taraftan da vekalet alan Hasan İbn İrsakdi (?)'nin dilekçesidir [Gurre-i şaban 1145].” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15331?mode=simple> [Erişim tarihi: 27.04.2025]
- SALT Araştırma. “İzmir Garb Mahallesi'nde sakin Kirtakyo, Dimitri ve Markomalarki anaları Enho ile Burgo Acem Bazirgan arasındaki alacak davasında iki taraftan da vekalet alan Hasan İbn İrsakdi (?)'nin dilekçesidir [Gurre-i şaban 1145].”

- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15331?mode=full> [Erişim tarihi: 27.04.2025]
- SALT Araştırma. “Kullanım şartları”. https://archives.saltresearch.org/salt/info_rights.jsp [Erişim tarihi: 27.04.2025]
- SALT Araştırma. “Kurum Politikası”. https://archives.saltresearch.org/salt/info_policies.jsp [Erişim tarihi: 27.04.2025]
- SALT Araştırma. “Kutluğ Ataman, Lehmann Maupin, through Jan 11” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49986> [Erişim tarihi: 28.04.2025]
- SALT Araştırma. “Saints Pierre ve Paul Kilisesi, Galata”. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/2572> [Erişim tarihi: 27.04.2025]
- SALT Araştırma. “Kutluğ Ataman, Lehmann Maupin, through Jan 11” <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49986?mode=full> [Erişim tarihi: 28.04.2025]
- SALT Online, “Arşiv Rüyası Refik Anadol” (7 Nisan 2017), <https://saltonline.org/tr/1627/arsiv-ruyasi> [Erişim tarihi: 06.04.2025]
- Selim Deringil. “Takdim veya "Ermeni Konferansı"nın Kısa Tarihi”. https://www.academia.edu/19274859/belgenin_girtlagina_sarilmak [Erişim tarihi: 18.05.2025]
- Society of American Archivists. “Archives, Personal Papers, and Manuscripts : A Cataloging Manual For Archival Repositories, Historical Societies, and Manuscript Libraries”. <https://www2.archivists.org/node/14680> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- Society of American Archivists. “SAA Core Values Statement and Code of Ethics” (Ağustos 2020) <https://www2.archivists.org/statements/saa-core-values-statement-and-code-of-ethics> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- Society of American Archivist, “Describing Archives: A Content Standard Version 2022.0.3.2”, https://saa-ts-dacs.github.io/dacs/04_statement_of_principles.html [Erişim tarihi: 18.03.2025]
- Society of American Archivists, “Dictionary of Archives Terminology”, <https://dictionary.archivists.org/entry/archive.html#122821> [Erişim tarihi: 30.11.2024]
- Society of American Archivists. “ACRL/RBMS-SAA Guidelines on Access to Research Materials in Archives and Special Collections Libraries”. (Eylül 2020) <https://www2.archivists.org/standards/ACRL-RBMS-SAA-Guidelines-on-Access-to->

Research-Materials-in-Archives-and-Special-Collections-Libraries-2020 [Erişim tarihi 15.03.2025]

Society of American Archivists. “ARCHIVES * RECORDS 2025: Making it Count Call for Program Proposals”. <https://www2.archivists.org/am2025/program/calls/program-proposal> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Society of American Archivists. “Describing Archives: A Content Standard (DACS)”. <https://www2.archivists.org/groups/technical-subcommittee-on-describing-archives-a-content-standard-dacs/describing-archives-a-content-standard-dacs-second-> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Society of American Archivists. “*Describing Archives: A Content Standard Version 2022.0.3.2.*”https://github.com/saa-ts-dacs/dacs/tree/master/06_part_I/05_chapter_04 [Erişim tarihi:01.05.2025]

Society of American Archivists. “Encoded Archival Description Tag Library Version EAD3 1.1.2”. (2023))” <https://www.loc.gov/ead/EAD3taglib/EAD3-TL-eng.pdf> [Erişim tarihi: 13.05.2025]

Special Collections Blog at Queen's University Belfast. “...don’t forget the photos, it’s very important...”<https://blogs.qub.ac.uk/specialcollections/dont-forget-the-photos-its-very-important/> [Erişim tarihi 16.05.2025]

Süheyla Artemel Traugott Fuchs'un kişisel arşivini anlatıyor” (6 Temmuz 2017), Boğaziçi Arşivleri Youtube Kanalı. [Erişim tarihi 16.05.2025] <https://www.youtube.com/watch?v=e6Qr1Gi-Kxw&t=30s>

Şenkol, Gülşah. “Aslı Davaz ile Kadın Eserleri Kütüphanesi ve kadın merkezli arşivcilik üzerine...” K-24 Kitap, (10 Haziran 2021). <https://www.k24kitap.org/asli-davaz-ile-kadin-eserleri-kutuphanesi-ve-kadin-merkezli-arsivcilik-uzerine-3120> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

T.B.M.M. Tutanak Dergisi 120. Birleşim, Dönem: 22 Cilt:89 Yasama Yılı:3 (28 Haziran 2005): s. 550-605 <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c089/tbmm22089120.pdf> . [Erişim tarihi: 05.03.2025]

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Belge ve Arşiv Yönetimi Temel Kavram ve Terimleri*, Temmuz 2024.

- <https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/goruntuler/haberler/image/kavramveterimle r.pdf> [Erişim tarihi: 12.12.2024]
- TDV İşlam Araştırmaları Merkezi ,”İSAM Tarihçesi”, <https://www.isam.org.tr/kurumsal/tarihce> [Erişim tarihi: 26.03.2025]
- The Australian Society of Archivists. “Code of Ethics”. (17 Haziran 1993). <https://www.archivists.org.au/about-us/code-of-ethics> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- The Federal Archives. “Access to Stasi Records”. <https://www.bundesarchiv.de/en/research-our-records/access-to-stasi-records/access-for-private-individuals/> [Erişim tarihi: 13.05.2025]
- The International Council on Archives (ICA) - InterPARES, “Multilingual Archival Terminology”, <http://www.ciscra.org/mat/mat/term/2624> [Erişim tarihi: 3.12.2024]
- The National Archives, “Access Restriction Status Authority List”. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/authority-lists/access-restriction-status> [Erişim tarihi: 20.04.2025]
- The National Archives, “Case Studies”, <https://www.nationalarchives.gov.uk/archives-sector/case-studies-and-research-reports/case-studies/> [Erişim tarihi: 7 Mart 2025]
- The National Archives. “Physical Restriction Note”. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/elements/physical-restriction-note> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- The National Archives. “Specific Access Restriction Authority List” <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/authority-lists/specific-access-restriction> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- The National Archives. “Specific Use Restriction”. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/elements/specific-use-restriction> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- The National Archives. “Technical Access Requirements Note” <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/elements/technical-access-requirements-note> [Erişim tarihi: 05.05.2025]
- Timothy D. Pyatt, "Harding Affair Letters: Case Study 5" *Society of American Archivist The Case Study Series* (Nisan 2015), https://www2.archivists.org/sites/all/files/HardingAffairLetters_CEPC-CaseStudy5.pdf [Erişim tarihi: 7 Mart 2025]

Türk Arşivciler Derneği. “Mesleki Etik Kuralları” (t.y) .) <https://www.arsivder.org.tr/mesleki-etik-kurallari/> [Erişim tarihi: 01.05.2025]

Türk Tarih Kurumu. “Arşiv Katalog Tarama”. <https://ttk.gov.tr/arsiv/#> [Erişim tarihi: 05.05.2025]

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı. “Arşivlerden Yararlanma Koşulları”. <https://www.tustav.org/e-arsiv/arsivlerden-yararlanma-kosullari/> [Erişim tarihi: 01.05.2025]

University of Delaware, “Joseph R. Biden, Jr., Senatorial Papers”, <https://library.udel.edu/special/home/collections/joseph-r-biden-jr-senatorial-papers/> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

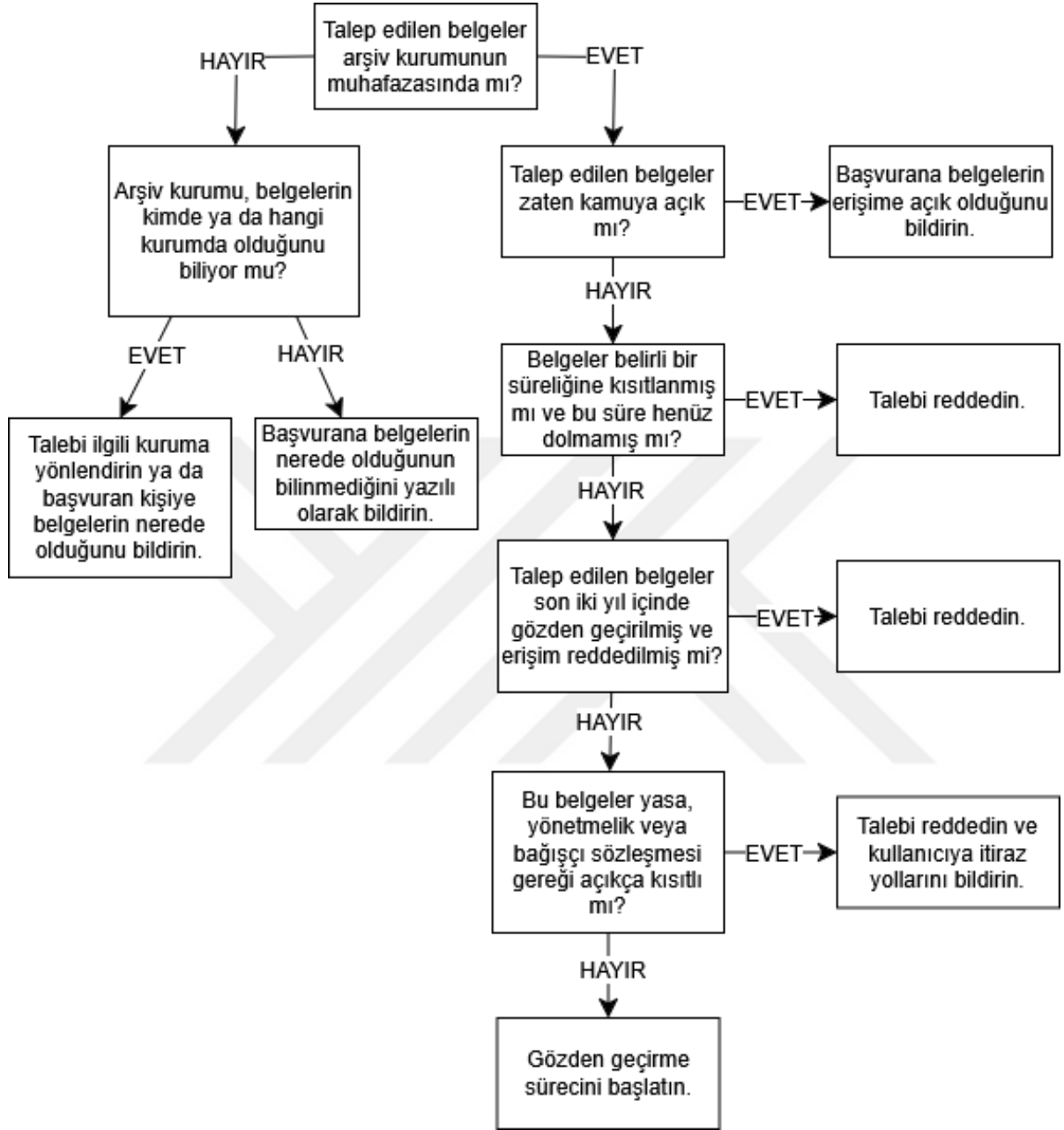
University of Liverpool-University Library. “Special Collections & Archives: Statement relating to the Hanns Weltzel Archive” (Mart 2024), <https://libguides.liverpool.ac.uk/library/sca/hanns-weltzel-archive-statement> [Erişim tarihi 16.05.2025]

VEKAM. “Koleksiyon”. <https://vekam.ku.edu.tr/kutuphane-arsiv/koleksiyon/> [Erişim tarihi 28.04.2025]

Verband deutscher Archivarinnen und Archivare e.V., “Fachgruppen im VdA”, <https://www.vda.archiv.net/fachgruppen.html> [Erişim tarihi: 26 Kasım 2024]

EKLER

EK – 1 Erişim Belirlemede Ön Hazırlık Adımları: Örnek Karar Listesi ⁴⁰⁴

⁴⁰⁴ International Council on Archives, Committee on Best Practices and Standards Working Group on Access. "Principles of Access to Archives: Technical Guidance on Managing Archives with Restrictions." (Şubat 2014), <https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions> [Erişim tarihi: 15.05.2025]